

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն — 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	5 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք, մանտափոսթ եւն. ղրկել Sch. Missakianի անունով

ՈՒՐԲԱԹ
2
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 27 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԱՐՏՔԵՐ, ՓՈՐՁԵՐ, ԽԱՂԵՐ

Միջազգային մամուլը սիւնակներ կը նուիրէ, այս միջոցին, կարգ մը հրատապ խնդիրներու:

Նոր հարցեր չեն ասոնք, այլ պատերազմէն մնացած ժառանգութիւններ, կամ պարզապէս պատերազմին հետեւանքները: Զանոնք լուծելու ձեւերուն մէջ ալ նորութիւն մը չկայ. նոյն խարխափումները, նոյն պատի պատ ձեւերը. — ելք մը գտնել, և միեւնոյն մտահոգութիւնը, — ապահովել յաղթականներուն շահերը, ամրապնդել խաղաղութիւնը:

Այդ հարցերէն մէկն է՝ պատերազմական պարտքերու խնդիրը, որ կ'արծարծուի քանի մը տարիէ ի վեր: Երկու փարթամ փոխատուները, Անգլիա և Ամերիկա, հրապարակաւ դժգոհութիւն յայտնեցին որ այնքան ձգձգուեցաւ հաշիւներուն կարգադրութիւնը, և հրաւէրներ ուղղեցին պարտատէրերուն: Ամէնէն ծանր բեռը ինկած է Ֆրանսայի վրայ, հետեւաբար Փարիզէն մասնաւոր պատուիրակութիւն մը գնաց Լոնտոն, վճարման ձեւերը ճշդելու համար: Լոնտոն տարեկան քսան միլիոն սթերլին կը պահանջէր, բայց տրամադրութիւն յայտնեց մինչեւ 12 միլիոնի համաձայնելու: Վերջնական կարգադրութիւնը չորոշուած, ուրիշ պատուիրակութիւն մը փութաց Ամերիկա, նախագահութեամբ ելմտական նախարարին: Այստեղ աւելի փափուկ էր կացութիւնը: Ամերիկա այնպիսի պայմաններ կը դնէր, որ եթէ ընդունուէին, ոչ միայն ծանրապէս պիտի ազդէին Ֆրանսայի ելմտական հաւասարակշռութեան վրայ, այլ եւ հիմ պիտի ծառայէին Անգլիոյ համար: Տաժանելի երկունքէ մը յետոյ, որու միջոցին խզումի խօսքեր ալ պակաս չեղան, կարելի եղեր է համաձայնութեան ձեւ մը գտնել, ինչպէս կը հաղորդեն հեռագիրները:

Ամերիկայի մէջ շատ ալ գոհ չեն այն զիջումներէն, որ եղեր են վերջին պահուն: Կ'ըսուի թէ միջին ճամբան գտնուեր է շնորհիւ Նախագահ Քուլիճի միջամտութեան: Ամերիկան ալ, ինչպէս Անգլիան, եթէ մինչեւ վերջ անհաշտ երթային, հարկ պիտի ըլլար Տօըսի ծրագիր մը պատրաստել Ֆրանսայի համար, ինչ որ Գերմանիոյ վիճակին պիտի իջեցնէր այս հարուստ երկիրը: Այդ վտանգը հեռացած կը նկատուի, առայժմ: Եթէ վերջնապէս ճըշդուին Ամերիկայի եւ Անգլիոյ հետ եղած հաշիւները եւ վաւերացուի վճարման ձեւը, մեծապէս պիտի թեթեւնայ մթնոլորտը, Դաշնակիցներուն միջեւ:

Երկրորդ խնդիրը, որ 1919էն ի վեր կը մաշեցնէ դիւանագէտներուն տաղանդը, գերմանական թնճուկն է: Յայտնապէս հաշտարար ոգի մը կը տիրէ այս միջոցին. բայց, մինչեւ այսօր ոչ ալ յաղթականը կը հրաժարի իր դիրքէն, ոչ ալ պարտեալը կ'ուզէ համակերպիլ իր նուաստութեան: Պերլին նոր փորձ մը փորձեց պատերազմի պատասխանատուութիւնը նետելու, հետեւաբար եւ իբրեւ հաւասար հաւասար բանակցելու յառաջիկայ խորհրդաժողովին մէջ, որ կը բացուի Հոկտեմբեր 5ին, Լօքարնոյի մէջ (Զուիցերիա): Նախապէս ալ այս տեսակ փորձ մը եղած էր: Փարիզ ոչ իսկ լսել կ'ուզէ այդ առարկութիւնը, եւ միշտ կը յիշեցնէ Վերսայլի դաշնագիրը, կարճ կապելու համար: Ուրեմն, նոր ժողովին մէջ ալ Գերմանիան պիտի ներկայանայ իբրեւ պարտեալ, թէեւ, մեծ բարեփոխում է որ բանակցութեանց կը մասնակցի, փոխանակ միայն որոշումներ լսելու: Օրակարգի խնդիրներն են՝ ապահովութեան դաշինքը, զինաթափութիւնը եւ Ազգերու Դաշնակցութեան մասնակցելու իրաւունքը: Ֆրանսա լուրջ գրաւականներ կը պահանջէ վաղուան համար, պատերազմով գծած սահմանին համար, այլապէս երբեք հանգիստ չի կրնար ըլլալ, մանաւանդ աչքի առջեւ ունենալով Գերմանիոյ ժողովուրդին տեւական աճումը:

Այս բոլոր մտահոգութիւններուն մէջ, Դաշնակիցները նկատի ունին նաեւ Մոսկուան: Ապահովութեան Դաշինքի առաջարկէն ի վեր, Խորհրդային Միութիւնը փորձեր կը կատարէ, Գերմանիան ետ կեցնելու, ի հարկին իր ցանցին մէջ առնելու համար: Ձախողեցաւ այս փորձը, եւ հիմա նոր ռազմախաղ մը տեղի կ'ունենայ: Չիչերին անձամբ Լեհաստան գնաց, — այն երկիրը որ ամէնէն աւելի ատելութիւն հրահրած է կարմիր գիծէն ներս, իբրեւ թունդ ազգայնական եւ հակայեղափոխական: Պարզ այցելութիւն մը չէր այս, եւ Մոսկուայի արտաքին գործավարը ինք ալ խոստովանեցաւ թէ քաղաքական եւ տնտեսական համաձայնութեան ծրագիր մը կայ սեղանի վրայ: Լեհաստան պատուար մըն է խորհրդային արշաւանքին առջեւ, եւ երբ այդ կը վայելէ մասնաւորապէս Ֆրանսայի գործօն աջակցութիւնը: Այժմ լեզու գտնելով Մոսկուայի հետ, անուղղակի հարուած մը կուտայ Գերմանիոյ, որ պիտի մղուի դէպի արեւմուտք: Չիչերին Պերլին ալ գնաց, բայց ի՛նչքան տարբերութիւն կար երկու երկիրներուն կողմէ եղած ընդունելութեանց միջեւ...

Խաղեր, անվե՛րջ խաղեր ի հաշիւ չարաբաստիկ խաղաղութեան մը որ միշտ կը խուսափի...

ՏՈՄՍԵՐ

ԳԼԽԱՐԿԻՆ ՎՐԷԺԸ

Մինչեւ օրս գիտէինք որ վրէժը սեփականութիւնն է անիրաւուածներու, անարգուածներու, պոչի ցաւ ունեցողներու, սպառումէ վտանգուած թերթի վարիչներու, խնկարկուելէ զրկուած կաւէ կուռքերու եւ նոյն իսկ Եհովաներու: Սակայն չէինք գիտեր որ անշունչ ու անձայն իրերն ալ վրիժառութեան առաքինութիւնը ունին...:

Եւրոպական գլխարկը — շափգա — եկաւ վերիվայր շրջել մեր գաղափարը, ֆէսին ու փաթթոցին դէմ տարած յաղթանակովը:

Տարիներով, աւելի ճիշտ դարերով նուիրականացած կարմիր ֆէսը իր առկախ փիւսկիւլով եւ շուրջպարփակեալ փաթթոյովը, իսլամութեան եւ հաւատարիմ հպատակութեան նուիրական խորհրդանշանը ըլլալէ ետքը, այսօր թաւալգլոր կ'իյնայ վար, ոտքերու տակ, իր տեղը տալով խորհս «ոք-փիւպիք»ին կամ «սիլինտր»ին: Եւ գլխարկը յաղթապանծ կը բարձրանայ յիսուն կանգուն կտաւով ամրօրէն պրկուած, տարիներով արեւէ եւ լոյսէ զրկուած գլուխներու վրայ, միեւնոյն ատեն իր շրջանակները տարածելով թրքուհիին առասպելական դէմքին՝ որ մեծապանծ խորանի պէս թանձր վարագոյրով ծածկուած էր մահկանացուներու աչքերէն, ի փառս իսլամութեան...:

Ի՛նչ զեխիկ որակումներու եւ նմանութիւններու չենթարկուեցաւ «կեավուր»ի գլխանոցը: Թուրքը իր ուրտին ծայրուցքը կը թեթեցնէր բայթին կռնքը անարգելով, իսկ երբ ուզէր Եւրոպացին ալ մասնակից ընել այդ պատուին, ձեռք կ'առնէր գլխարկը եւ կը ղրկէր զայն թրքավարի, յագեցնելու համար իր կիրքը...:

Երէկ տակաւին գլխարկը հաւասար էր պօմպայի ու վտանգաւոր հրատարակութիւններու եւ թուրք ոստիկանները երբ անարգել կը խուժէին քրիստոնեաներու տանիքներէն ու երդիքներէն ներս՝ փաստեր փնտռելու անոնց դաւաճանութեան, Աստուած մի արասցէ եթէ հին ու քրջացած գլխարկ մը ձեռք անցընէին, կը բաւէր քեզ մինչեւ Տէր-Զօր ճամբելու կամ ամիսներով հարցաքննութեանց ենթարկելու...:

Այսօր ամէն բան վերիվայր շըրջուեր է արդէն եւ Մէհմէտի թոռը յարգանքով կը ծռի եւ գետնէն կը վերցնէ ու գլխուն վրայ կը դնէ գլխարկը, ոտքի տակ տալով նախորդ արքութիւնը...

Եւ գլխարկը կը բարձրանայ Թուրքիոյ մէջ՝ մարդկային գմբէթին վրայ... Ո՛վ գիտէ, վաղը ո՛ր Անարգուածը պիտի կ'անցնի, զինք անարգողներուն ձեռքով, աւելի բարձր գմբէթներու վրայ, նսեմացնելով Մեծն Կոստանդինի փառքը...:

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Մոսկուայէն առնուած հեռագիր մը կ'ըսէ թէ Հայաստան, Ալագեազ լերան վրայ (4095 մէթր բարձր) երկրաշարժի սաստիկ ցնցումներ զգացուած են, միաժամանակ լսուած են խուլ որոտումներ, որ բաւական տեւած են: Լերան գագաթէն մեծ քանակութեամբ ժայռի ահագին կտորներ գլորած են դէպի հովիտը: Քարայրներու մէջ բնակող տեղացիները սարսափահար փախած են: Ո՛չ մէկ տեղեկութիւն կայ զոհերու մասին:

Խմբ.— Այս լուրը հրատարակուած է «Փըթի Փարիզիէն»ի և «Էքսէլսիոր»ի մէջ: Մինչեւ թերթը մամուլը դրուած պահուն կարելի չեղաւ նոր տեղեկութիւններ ստանալ:

Պ. Լէօն Պուրժուայի մահուան առթիւ

Հ. Հ. Պատուիրակութեան անունով, Պ. Խատիսեան հետեւեալ հեռագիրը ուղղեց հանգուցեալ Պ. Լէօն Պուրժուայի զաւկին, Տօքթ. Ժօռժ Պուրժուայի.—

«Հայաստանի հանրապետութեան պատուիրակութիւնը, խորապէս ազդուած ծերակուտական Լէօն Պուրժուայի, խաղաղութեան և արդարութեան մեծ առաքեալին և հարստահարուած ժողովուրդներու արի պաշտպանին մահուան գոյժէն, իր անկեղծ վշտակցութիւնը կը յայտնէ ձեզի»:

Ֆրանսայի պարտքը Ամերիկայի

Պարտքերու խնդիրը կարգադրելու համար Պ. Քայյօի նախագահութեամբ Ամերիկա գացած պատուիրակութիւնը կրցաւ համաձայնութեան գալ ամերիկեան կառավարութեան հետ: Ֆրանսա առաջին հինգ տարիներուն պիտի վճարէ տարեկան 40 միլիոն տոլար, 60 միլիոն՝ տոլար յաջորդ եօթը տարիներուն, իսկ վերջին յիսուն տարիներու ընթացքին՝ տարեկան 100 միլիոն տոլար: Ապահովութեան պայման մըն ալ ընդունուած է ի նպաստ Ֆրանսայի, որով այն պարագային երբ իր վճարումներուն պատճառաւ ելմտական դժուարութիւններ յառաջ գան Ֆրանսայի մէջ, այն ատեն վճարումի խնդիրը պիտի վերաքննուի կամ յետաձգուի:

Աշխատաւորականներու բանաձեւը

Աշխատաւորական կուսակցութեան ընդհ. ժողովը, որու մասին գրած ենք երկրորդ էջին մէջ, նոր բանաձեւեր քուէարկեց համայնավարներուն դէմ: Պ. Մաքտօնալտ պատասխանելով կոմունիստներու յարձակումներուն, բուռն լեզուով արտայայտուեցաւ անոնց դէմ, և յայտնեց թէ կուսակցութիւնը Մոսկուայէն չառներ իր հրամանները: Մերժուեցան կոմինիստներու առաջարկները, որով Զինովիէֆի նամակին առթիւ կը պահանջէին ցաւ յայտնել Մաքտօնալտին եւ մեղայագիր մը ղրկել Գ. Միջազգայինին, աշխատաւորական կառավարութեան Մոսկուայի հանդէպ բռնած դիրքին համար: Գործադիր մարմնի առաջարկները ընդունուեցան 206,000ի դէմ 2,844,000 ձայնով: Համաժողովը ի վերջոյ ընդունեց հետեւեալ բանաձեւը.—

1.— Ճանչնալ Հնդկաստանի համար ինքնավարութեան բացարձակ իրաւունք, ու մինչեւ այդ սահմանադրութիւն մը տալ այդ երկրին: 2.— Յիշեցնել Եգիպտոսը պարպելու համար քանիցս տրուած խոստումները, եւ իրաւունք տալ Եգիպտոսի, միւս պետութեանց պէս աթոռ ունենալ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ:

Աշխատաւորական կուսակցութիւնը ի հարկին իշխանութեան գլուխ պիտի անցնի, եթէ նոյնիսկ փոքրամասնութիւն ըլլայ:

Հին պատմութիւններ կը քրքրեն

Պոլսոյ մէջ երկրորդ անգամ ըլլալով ձերբակալեր են Զատիկ Զօրաեանը, որ թարգմանի պաշտօն կը վարէր Միսաք Թորլաքեանի դատավարութեան ատեն: Թուրք թերթերը կ'ըսեն թէ կասկածելի գործեր կատարած է, և թէ ի հարկին Էնկիւրի պիտի ղրկուի կամ սահմանէն դուրս պիտի հանուի:

— Արեւելեան անկախութեան դատարանը մահուան դատապարտեց Չմշկածագցի Մարգարի որդի պայդար Պօղոսը, որ 1331 Թուականին Տերսիմի մէջ պահուելով, ապստամբապետ Իպրահիմի և Ռուսերուն հետ կապ պահած, 100 հոգինոց հրոսախումբ մը վարած է եղեր եւլն.:

Ֆէսը շնորհ՝ ոչ-իսլամներուն

Էնկիւրիի դատական գործավարութիւնը նոր շրջաբերական մը հրատարակեց, որ կը յայտարարէ թէ բոլոր դատական պաշտօնեաները պարտաւոր են իրենց գլուխները բաց պահել պաշտօնի կատարման միջոցին, իսկ դուրսը՝ անպատճառ գլխարկ դնել: «Բացառութիւն են ոչ-իսլամները, որոնք եթէ ուզեն, կրնան ֆէս դնել»:

Ուսուցիչներն ալ, այր թէ կին, իրենց գլուխները բաց պիտի պահեն դպրոցներու մէջ:

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԲԱՄՊԱԿ-ՔԱՐԻՒՂ-ԵՐԿԱԹ

Թայմզ «Նորին Վեհափառութիւն» մակդիրով կ'որակէ բամպակը: Որովհետեւ բրիտանական Ս. Գէորգին համար բամպակէ խշտի պէտք է եւ Անգլիոյ ժողովուրդին մէկ եօթներորդը կ'ապրի բամպակի շնորհիւ:

Ամերիկացիք «սպիտակ հանձք» կ'անուանեն բամպակը: Որովհետեւ բամպակը՝ Միացեալ Նահանգներու հարաւային մասի բնակչութեան ոսկիէ տունկն է:

Արդարեւ խափշիկներու ձեռքով ցանուած ու քաղուած բամպակը ճերմակ լիութիւններ կը սփռէ Հին եւ Նոր աշխարհներու մէջ:

Մեծ ու փոքր պետութիւններ մեծագոյն ճիգեր կը թափեն իրենց գաղթավայրերու մէջ, մեծաքանակ բամպակ արտադրելու համար:

Եւ այսպէս բամպակի քաղաքականութիւնը, դիւանագիտական աշխարհին մէջ կուգայ առաջին գիծին վրայ:

Նոյն քաղաքականութիւնն էր որ մեր «ցանկալի» Կիլիկիան ալ վերիվայր շրջեց: Հեռու չէ Ֆանքլէն-Պուէոնին անգամ ճաշակը որեց:

Այսօր ալ Թուրքիան՝ Կիլիկիայով կը պարծենայ, իբրեւ բամպակի արտադրութեան կեդրոն: Այս տարի Յուլիսի ընթացքին Վիեննայի մէջ գումարուած բամպակի 12րդ Միջազգային Համաժողովին մէջ Թուրք պատուիրակը լորձնաչուրթն գովքը կ'ընէր Կիլիկեան բամպակին, որուն ներկայ տարուայ արտադրութիւնը 100,000 հակէ աւելի կը գնահատուի: Կիլիկեան տեղականէն զատ, կ'արտադրէ նաեւ եգիպտական երկայնաթել ազնիւ բամպակները: Այս օրերս ալ Ատանայի մէջ կը գումարուի բամպակի թրքական համաժողով մը: Անկէ առաջ Մուսթաֆա Քէմալ Ատանա այցելած ատեն, տեղացիք զինքը բամպակի ծաղիկներու փունջերով դիմաւորած եւ իր լամբակէն անցուցած էին բամպակի ծաղիկ մը:

Անցեալ տարի Մանչեսթըրի մէջ ուրախութեան մասնաւոր ցոյցերով ընդունեցին Կիլիկեան բամպակները:

Բայց մեր երկիրն ալ ունի բամպակ: Ինչո՞ւ սակայն մեր երկրին վրայ այնքան խորթ աչքով կը նային: Անո՞ր համար որ Հայաստանի բամպակի տարեկան արտադրութիւնը հազիւ 13,000 հակ է:

Անոնք կ'ուզեն երկայնաթել բամպակ, մետաքսանման նուրբ հագուստներ պատրաստելու եւ իրենց ինքնաշարժերուն pneuները շինելու համար:

Իսկ մերի՜նը... կարճաթել է.....

—

Բամպակի չափ կարեւոր է նաեւ քարիւղը: Բոլոր պետութիւններն ալ ունին իրենց քարիւղի քաղաքականութիւնը: Շոգենաւներ, գործարաններ, մեքենական նորագոյն դրութիւններ շարժման մէջ դնելու համար, առատ քարիւղ կ'ուզեն:

Քարիւղի սիրոյն պատրաստ են իրար խողխողելու: Քարիւղի հոտը հաշիշի նման կը գինովցնէ զիրենք: Ասոր թարմ օրինակն է Մուսուլի հարցը: Մուսուլի հարցին մէջ Անգլիան ղեկավարողն է քաղաքական եւ առաւելապէս տնտեսական երկու ուղղութիւն: Քաղաքականը այն է որ, ըստ անգլիական աւանդական քաղաքականութեան, Հնդկաստանի ցամաքային թէ ծովային բոլոր ճամբաները պէտք է գտնուին Անգլիոյ ձեռքը: Տնտեսականն է Մուսուլի նաւթահորերը, որոնք աշխարհի էն հարուստ նաւթահորերէն են: Եանքիներն ալ «Հասանին կարկանդակ»էն իրենց բաժինը կ'ուզեն:

Ա՜յ մարդիկ, մենք ալ ունէինք նաւթահորեր Վանայ լճին շուրջը: Ինչո՞ւ լքեցիք:

Անո՞ր համար որ մեր նաւթահորերը աւելի ջուր կը բովանդակէին...:

—

Բայց ձեզի թող ըլլան բամպակն ալ, քարիւղն ալ:

Մենք առաւելապէս պէտք ունինք երկաթի, որ ոսկիէն աւելի արժէքաւոր է:

Երկաթ կ'ուզենք մեր ջիղերը պողպատելու համար:

Երկաթի հիւլէներ պէտք են մեր արեան գնդիկները հրահրելու համար:

Երկաթէ շերեփներ պէտք են թակելու համար մեր հողերուն:

Երկաթ կ'ուզենք կռելու համար մեր արօրներուն խուփերը, որպէս զի քամենք մշտահոս ծիծերը հողին, որ, Խրիմեանի բառերով, «ժողովուրդի մը հարստութեան առաջին եւ մշտնջենաւոր աղբիւրն է»:

Թող փքոցները ուռին, հնոցները ծարծառին, կրակի ալիքները գիրկ գիրկ բարձրանան եւ սատանի լեզուին պէս կարմրած երկաթը, սալին եւ մուրճին մէջտեղ, հայկական հուժկու բազուկներու տարափին տակ, բահ ու բրիչ ձեւանայ:

Հեթանոսական առհաւական արիւնով մը ոգեւոր՝ պաշտամունքը ունինք կրակին, որուն բիւրաղան վէտվէտուն լեզուները կը լզեն, կը լափլզեն կոշտ երկաթը՝ տալով անոր գութանային խոփի քաղաքակիրթ ձեւը:

Երկաթը խորհրդանշանն է մեր պողպատեայ կամքին:

Երկաթի քաղաքականութիւնը մեր ազգային վերածնունդը պիտի ընէ եօթնապատիկ փառաւոր:

Ձեզի՜ թող ըլլան ուրեմն թնդանօթ ու հրացան, սուր ու սուին, իսկ մեզի՝ մեր ազգային կամքովը կռանուած բահեր ու բրիչներ:

Որովհետեւ՝

Թէեւ չունինք ոչ թուր, ոչ սուր,
ոչ նիզակ,
Մեր բահերն ալ կ'ընեն զանոնք
շանթաշակ:

ՍԵՊՈՒՀ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Աղեքսանդրիա

ԱՊԱԶԳԱՅՆԱՑՄԱՆ ՎՏԱՆԳԸ

Վերջին ժամանակներս մամուլի մէջ թէ բեմերու վրայ շատ կը խօսուի մասնաւորապէս ֆրանսահայ գաղութին սպառնացող վտանգի մը, ապազգայնացման մասին: Ափ մը ժողովուրդ ենք սա հսկայ երկրին մէջ տարտղնուած. ի՞նչ միջոցներով պիտի կարենանք պահպանել ազգային հաւաքական կեանքը:

Վտանգը կանխելու համար արդէն գործի են լծուեր ազգային ու եկեղեցական իշխանութիւնները: Ֆրանսայի մէկ քանի քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ ուր որ քիչ շատ հաւաքուած հայութիւն մը կը գտնուի, եկեղեցիներ, դպրոցներ ու մանկապարտէզներ շինելու ծրագիրներ կան սեղանի վրայ: Անշուշտ անհրաժեշտութիւններ են ասոնք նոյնիսկ քիչ մը յապաղած, բայց բաւական չէ այսքանը. մանաւանդ ներկայ սերունդը ապազգայնացումէ փրկելու համար եկեղեցիներն ու դպրոցները չեն բաւեր դժբախտաբար:

Մասնաւորապէս Փարիզահայ գաղութը մեծամասնաբար երիտասարդներէ կը բաղկանայ. կիրակի առաւօտները եկեղեցիին դուռը խռնուած մեր հայրենակիցներուն մէջ աչքի կը զարնէ դեռահաս տղոց թուական առաւելութիւնը. մինակ տղաքներ են առհասարակ, շատերը որբեր: Ընդհանրապէս գործարաններու մէջ կ'աշխատին, ինքնաբաւ են, նոյնիսկ քիչ մը խնայող. ապրուած դառն կեանքի փորձառութիւնը իրենց վաստակին մէկ մասը խնայելու անհրաժեշտութեան մէջ դրած է զիրենք. շատ շատերը իրենց ցեղին յատուկ ուշիմութեան եւ աշխատասիրութեան շնորհիւ արհեստաւորներ կամ առաջին կարգի մանէօվրներ եղած են, որով թէ դիւրին եւ թէ աւելի շահաւոր գործերու տիրացած ըլլալով. աշխատանքն ալ այլեւս դժուար չէ իրենց. իրիկուն կ'ըլլայ կը թողուն աշխատանքը եւ դուրս կ'ելլեն գործարանէն: Այն ատեն է որ կը սկսի տանջանքը այս տղոց: Ո՛ւր պիտի երթան, տո՞ւն. բայց տուն չունին անոնք, սեւ թաթը շատոնց քանդեր է ասոնց տուները. չէ կարելի տուն համարել պանդոկի ցուրտ ու մռայլ այն սենեակը, ուր չկայ իր ճամբուն սպասող կեանքի ընկերը, չկայ այն տաքուկ գիրկը մօր կամ կնոջ ուրտեղ դնելով իր բանուորի յոգնած գլուխը պահ մը մոռնայ իր երէկը, այսօրը եւ վաղը միանգամայն. չկայ այն տաք մթնոլորտը ուր իր հոգին գտնէ պէտք եղած բաւարարութիւնը. այդ սենեակը օտար է իրեն համար, հազիւ քանի մը վարկեան կը կենայ հոդ ու կ'իյնայ փողոց. Փարիզի փողոցը, օտարականներու համար ծուղակներով լեցուն պողոտան: Եւ մեր տղաքը որքան ըլլան հզօր կամքի տէր անհատներ եւ որքան ալ իրենց սրտի մէջ բարձր ըլլայ ներքին զգացումը, հրեշտակներ չեն որ դիմանան այդ փորձութեանց. մէկ, երկու, երրորդին անպայման պիտի շեղին:

Ի՞նչը կը փրկէ մեր այս տղաքը օտարին գիրկը նետուելէ, եթէ ոչ ամուսնութիւնը. ամուսնութեան մղել զանոնք հայ աղջիկներու հետ, ահա կարեւոր խնդիր մը:

Դժբախտաբար հայ աղջիկներ շատ չկան Փարիզի մէջ, գտնուածներն ալ իրենք զիրենք շատ սուղ կը ծախեն: Անշուշտ անոնք ալ ունին արդարացուցիչ պատճառներ, բայց այս խնդիրը կրնայ առանձին յօդուածի մը նիւթ դառնալ: Սակայն նոյն իսկ Փարիզի մէջ գտնուած մեր աղջիկները եթէ ընտրեն իրենցները, մեր տղոց հազիւ մէկ չնչին տոկոսը կրնան երջանկացնել, պահանջը կը մնայ միշտ պահանջ:

Ուրիշ պատկեր մը:

Արտասահմանէն, մասնաւորապէս Յունաստանէն, Սուրիայէն եւայլն ամէն օր տխուր լուրեր կը հասնին. ամերիկեան բարեգործական հաստատութիւնները սկսած են փակել եւ կամ նուազագոյն սատիճանին հասցնել իրենց որբանոցներուն թիւը. իրաւունք չունինք ձայն հանելու: Օտարներն ալ ձանձրացան մեզի օգնելէ, ողորմածութիւնն ալ իր սահմանը ունի:

Որբուհիներ ալ ունինք այդ փակուած հաստատութիւններուն մէջ որոնք մէկ օրէն միւսը որբանոցին սեմէն ճակատագրին կը յանձնուին. ասոնցմէ շատ քիչերը պատեհութիւնը կ'ունենան հայ կամ օտար հարուստի տան մը մէջ իբր հոգեզաւակ կամ աղախին մուրալով ու սողալով իրենց կեանքը քարշ տալու:

Ո՞ւր երթան այս թշուառուհիները, տո՞ւն, բայց ասոնք ալ տուն չունին. միեւնոյն սեւ թաթը ասոնց տուներն ալ քանդեր է վաղուց:

Ասոնք այստեղ տուն չունին, անոնք անդին տեղ չունին. ի՜նչքան սրբազան գործ է այս անտուն գլուխները իրար միացնել. երկու քակուած տուներով նոր տուն մը կը շինուի, կը բաւէ որ վարպետ հիմնը գտնուի. այդ վարպետը ըլլալ ու վերաշինել այս քանդուած տուները, սպեղանի ըլլալ եւ իրար միացնել սա վիրաւորուած սիրտերը, բեմերէ թէ մամուլի միջոցաւ քաջալերել, համոզել տղաքը այս ուղղութեամբ, օգնել անոնց այս տեսակ ձեռնարկներու յաջողութեան,— ահա աշխատանքներ բոլոր անոնց համար որոնք քիչ շատ կը շահագրգռուին իրենց ցեղին ապագայով:

Հակառակ պարագային, երբ մենք Ֆրանսայի քանի մը քաղաքներու մէջ մէկ երկու դպրոցներ շինելով ամէն բան վերջացած նկատենք, անիւին շլացուցիչ փողոցները իրենց գործը պիտի կատարեն, բնութեան անողոք օրէնքը կամաց կամաց իր ազդեցութիւնը պիտի գործէ ու պիտի պատահի անխուսափելին: Եւ վաղը, բարի ու երջանիկ օր մը, երբ ազատագրուած հայրենիքը իր որդիքը կը կանչէ, Փարիզի պողոտաներուն վրայ պիտի հանդիպի իր սեւաչուի զաւակներուն, պիտի ճանչնայ զանոնք. արիւնը պիտի քաշէ, պիտի խօսի անոնց հայրենի հողէն ու ջուրէն, իր ամէնէն ողոքիչ խօսքերով պիտի աշխատի համոզել զանոնք. բայց անօգուտ, աւա՜ղ, շատ ուշ է, իր կտրիճներուն հուժկու ոտքերը կապկպուած են արդէն օտարուհիներու խարտեաշ մազերով:

Գ. ԿԻՒԼԵԱՆ

ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ
ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՎՐԱՅ(1)

Բազմաթիւ այլ միութիւնների կարգին, աչքի են ընկնում Թաւրիզի «Կուլտուրական Միութիւն»ը, Կանանց Հայոց Բարեգործական Միութիւնը, որ աւելի քան 30 տարուայ կեանք ունի, Թաւրիզի Աղքատախնամը, Հ. Յ. Դ. Կարմիր Խաչը՝ հիմնուած 1922ին, որ օժանդակում եւ ձրի բժշկում է տարագիրներին, Հ. Յ. Դ. Ուսանողական Երիտասարդական Միութիւնը՝ հիմնուած 1921ին, Աշակերտական Միութիւնը եւայլն:

Թաւրիզում կան 5 գրադարաններ, որոնցից ամենախոշորը, Թ. Հ. Կուլտուրական Միութեանն է, ապա՝ Հ. Յ. Դ. Գրադարան-Ընթերցարանը, հասարակագիտական ընտիր գրքերով եւ հայկական ու օտար թերթերով: Կան մանկական գրադարաններ՝ ազգային դպրոցներին կից: Գլխաւորապէս մանկավարժական ուղղութեամբ, դպրոցների ամէն մի դասարանն իր հերթին ունի իր մանկական գրադարանը՝ հարիւրաւոր գրքերով: Գրադարաններ գոյութիւն ունին նաեւ Մարաղայում եւ Սալմաստում:

Նման ձեռնարկներ գոյութիւն ունին եւ Հար. Պարսկաստանում, բայց նրանք չեն հասնում Թաւրիզի համեմատաբար եռուն եւ բարձր մտաւոր-մշակութային կեանքին: Թեհրանում կայ իբրեւ թէ մի միջնակարգ ազգային դպրոց՝ մօտ 300 աշակերտ-ուհիներով: Հայ երեխաների մի խոշոր մասը յաճախում է Ամերիկեան, կաթոլիկաց եւ ռուս վարժարանները, որոնք նոյնպէս այլասերման մի մի բոյներ են: Գրադարանն ու թատրոնը ամփոփուած են ակումբի շէնքում, ուր եռանդուն իշխում է եւ թղթախաղը: Բարոյական մակարդակով Թեհրանը Պոլսոյ հետ մրցել կարող է. Թեհրանը պարսկահայութեան մտքի, եռանդի եւ բարոյականութեան անկման բոյնն է: Այլասերման վտանգը առաջին հերթին Թեհրանից է գալիս: Սերտ շփումը մահմետականների հետ, կեղծ ու անկման նորաձեւութիւնները եւ մշակոյթի անկումն ու թայֆայական նեղմտութիւնը ցայտուն նախանիշներ են այլասերուող հայութեան:

Իսպահանն ու Ն. Ջուղան ունին վեցդասեան ազգային վարժարան, քանի հարիւր աշակերտ-ուհիներով: Դպրոցն աւարտողները միեւնոյն դպրոցում պաշտօնավարում են չնչին վարձատրութեամբ: Կայ ձրի գրադարան: Առհասարակ ազգային հանրային կեանքը ճապաղած ու ճահճացած է այնտեղ՝ շնորհիւ տիրող պահպանողականութեան, եւ երիտասարդութեան պակասի, որովհետեւ վերջինները դիմում են Հնդկաստան՝ ապրուստ շահելու: Ամուսնութեան դէպքերը խիստ հազուադէպ են, ծեր աղջիկների թիւը՝ շատ: Գոյութիւն ունի հարուստ առեւտրական դաս:

Դպրոցներ կան՝ Սուլթանապատ (չորսդասեան) եւ շրջակայ մի քանի գիւղերում հարիւրաւոր աշակերտ-ուհիներով: Ղազւինում՝ չորսդասեան 125 աշակերտ-ուհիներով: Ռեշտում՝ չորսդասեան վարժարան մօտ 150 աշակերտ-ուհիներով: Էնզելիում՝ չորսդասեան, մօտ 150 աշակերտ: Այստեղ խորհրդային հիւպատոսարանի ոսկին շլացրել է հասարակութեան տականքներին, որոնք ազգային դպրոցը վաճառել գիտեն օտարին: Համատանում՝ երեքդասեան երկսեռ վարժարան, մօտ 150 աշակ.: Քիրմանշահն անգամ, ուր ընդամէնը մի քանի տուն պաշտօնեաներ կան, վերջերս աշխատում էր յատուկ ուսուցիչ ունենալ՝ իր զաւակների կրթութիւնը հոգալու համար:

Թէ Ատրպատականի եւ թէ Հար. Պարսկաստանի յիշատակուած բոլոր դպրոցների (բացի գիւղերինը) տեսուչները համալսարանականներ են:

Պարսկահայութիւնը տալիս է նաեւ համալսարանականների ստուար, բայց անկենդան մի բազմութիւն: Հարուստ դասն է, որ հնարաւորութիւն է ունեցել իր զաւակներին Ռուսաստան եւ Եւրոպա ուղարկելու՝ բարձրագոյն ուսման համար: Համալսարանական սերունդը հարազատ ժառանգն է եղել (բացառութիւնները յարգելի են) պարսկահայ հարուստ դասի, որի մէջ մեռած են հանրային ջիղը, ազգային արժէքները եւ բարոյական շատ հասկացողութիւններ: Միջին եւ աշխատաւոր դասը տալիս է գլխաւորապէս ճեմարանական եւ վերջերս նաեւ փոքրաթիւ համալսարանական մի սերունդ, առողջ, գիտակից եւ զոհաբերող: Մտաւոր եւ քաղաքական կեանքի ղեկավարողն այդ աշխատաւոր մտաւորականութիւնն է:

—

Այս բոլորից յետոյ, չպիտի զանց առնել պարսկահայ թատրոնն ու երաժշտութիւնը, մամուլն ու գրականութիւնը:

Պարսկահայ բեմն ունի մօտ 40 տարուայ պատմութիւն: Քաղաքներից սկսած մինչեւ յետին գիւղերի դպրոցական շէնքերը պարունակում են եւ մի թատերասրահ: Սակայն նշանակալից է Թաւրիզի «Արամեան» թատրոնը, կառուցուած 1914-15 թուերին, ազգային համանուն դպրոցի նիւթական հասոյթներով: Իր մեծութեամբ եւ յարմարութիւններով գերազանցում է Երեւանի

(1) Տես Ցառաջ թիւ 21:

Թատրոնին։ Կառուցման համար ծախսուել է աւելի քան 260,000 փրանք։

Պարսկահայը թատերասէր է։ Հայ յայտնի դերասանական խմբերը միշտ ձգտել են Պարսկաստան և հեռացել նուիրապէս կազդուրուած։ Պարսկահայ բեմը իր հերթին տուել է շնորհալի խաղացողներ, որոնք, դժբախտաբար, միջավայրի բերումով և պարսկահայերին յատուկ համեստութեամբ այսօր մնում են մոռացութեան քօղի տակ։ Դ. Գ. Աֆթանդիլեան, Ա. Մելիք Աբրահամեան, Արմ. Աշարունեան, Մուշեղ Յովհաննէսեան, Ա. Տէր-Օհանեան կարող են լաւ պայմանների մէջ դրուելով հայ բեմի աստղեր դառնալ։ Մենք զարմանքով կը դիտենք Եւրոպայի հայութեան ճաշակը՝ դէպի մի շարք ինքնակոչ «դերասաններ» և «երաժիշտներ», որոնք չարաչար շահագործում են ու գռեհկացնում բեմական ու երաժշտական արուեստը։

Կարեւոր է շեշտել նաև այն հանգամանքը, որ պարսիկ թատրոնի հիմնադրութիւնը Պարսկահայերին է պատկանում։

Պարսկահայ երաժշտութիւնը շատ արժէքաւոր է։ Ովքեր եղել են նաև մեր միւս գաղութներում, զգացած կը լինին յատկապէս Թաւրիզի երաժշտական ասպարէզում ունեցած խոշոր դերն ու առաւելութիւնները։ Լեւոն Գրիգորեան (Թաւրիզեցի, ուսած Բրիւսելում և Փարիզում) ահա այն անձնաւորութիւնը, որ լաւագոյն վարպետն է եղել պարսկահայ երաժշտութեան։ Յայտնի ջութակահար և երգահան, ունեցել է տասնեակ տարիներից ի վեր իր քառաձայն երգեցիկ ու լարաւոր նուագախումբը («Սալոնի Օրկեստր» անուամբ)։ Թողել է երիտասարդ երաժիշտների և ջութակահարների մի պատկառելի սերունդ, որ տարածուել է ամբողջ Պարսկաստանում։ Բոլոր ծխական դպրոցների մօտ բարձրանում են մի-մի հայկական եկեղեցիներ, ուր տօն օրերին երգում են Լ. Գրիգորեանի և նրա երբեմնի աշակերտների քառաձայն երգչախմբերը՝ հայ եկեղեցական քաղցրահունչ երգեր։ Որպէս երգահան-ջութակահար՝ Լ. Գրիգորեան նոյն իսկ գերազանցում է շատ կովկասահայ հանրածանօթ երաժիշտների։ Օր. Ս. Ամատունի (Թաւրիզեցի), ուսած Շվեյցարիա, յայտնի դաշնակահարուհի, նոյնպէս բազմաթիւ աշակերտներ է սփռել Պարսկաստանի չորս ծայրերը։ Օր. Լ. Բաղալ (Թեհրանցի) ուսել է Մոսկուայի Կոնսերվատորիայում։ Իր կիրթ և յաջող ձայնով ու դերասանական տաղանդով յայտնի է Փարիզի, Լոնտոնի և Պերլինի հայութեան։ Խաղացել է նաև Եւրոպայի ռուսական դերասանական խմբերում։ Եւ դեռ մի շարք երիտասարդ և խոստմնալից երաժիշտների խմբակ, որ յայտնի կը դառնայ մօտ ապագայում։ Որպէս պարսկահայ բեմի սեփականութիւն՝ յայտնի են մանկական մի շարք օպերէտները՝ պլաստիկ պարերի բաժիններով, որոնք նոյնպէս մեծ մասամբ Լ. Գրիգորեանի կազմածներն են։ Խիստ յանձնարարելի է այդ օպերէտների տարածումը նաև մեր միւս գաղութներում։

ԱՆԴՐԷ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Հայր Սիմոն Երեմեանի **Մեռելներու Կառաւանը** (տպագր. Ս. Ղազար) և Cantica Carmina (Բառովս տպագրուած)։

Դիւցական դասեր (իրագիտութիւն) առաջին գիրքը (տարր. դասընթացք) հեղինակ Մ. Ասլանեան։ Հրատարակութիւն Արեւի, Պազը Ալի ճատտէ, թիւ 73, Պոլիս, գին 30 ղրուշ։

The New-Armeniaի չորս վերջին թիւերը, գեղեցիկ տպագրութեամբ։ Հասցէն 1 Madison Ave. New-York։

Դպրոցասէրի 1924—25 ծրագիր տեղեկագիրը։

Պ. ԼԷՕՆ ՊՈՒՐԺՈՒԱ

Երեքշաբթի օր մեռաւ Պ. Լէօն Պուրժուա, Ֆրանսայի քաղաքական ամենէն մեծ դէմքերէն մէկը, որ շատ բեղուն կեանք մը ունեցած է թէ ներքին և թէ միջազգային կեանքի մէջ։

Ծնած էր 1851ին, Փարիզ։ 1881ին նետուեցաւ պետական-վարչական կեանքի մէջ, վարելով զանազան պաշտօններ։ 1888ին երեսփոխան ընտրուեցաւ, ճակատելով Զօր. Պուլանժէի դէմ, և անցնելով արմատականներուն կողմը։ Շուտով բարձրացաւ նախարարութեան, նախ ներքին, յետոյ կրթական և այնուհետեւ 10-12 անգամ։ 1895ին, եղաւ վարչապետ, երբ սուր հանգամանք առած էին ներքին պայքարները, և բուռն գործունէութիւն կը ցուցնէր պահպանողական հոսանքը։

Բայց փոխանակ կենսագրական չոր գիծեր յիշելու, լաւագոյն է տալ հանգուցեալին իրական դիմագիծը։

Լէօն Պուրժուա աւելի շատ փիլիսոփայ էր քան քաղաքագէտ։ Թէ իբրև վարչապետ, թէ իբրև ծերակոյտի նախագահ, կամ իբրև պատուիրակ Լահէյի Ա. և Բ. դեսպանախորհուրդներուն, միշտ կ'աշխատէր խաղաղութեան համար։ 1907ին, Լա Հէյի մէջ, բոլոր ուժովը պաշտպանեց պարտաւորիչ իրաւարարութիւնը, որ այն ատեն յանդգնութիւն կը նկատուէր։ Պզտիկ պետութիւնները իր կողմն էին, բայց պզտիկ մեծերը և մասնաւորապէս Գերմանիա իրեն դէմը ելան, և ծրագիրը ջուրը ինկաւ։ Կարելի է զինքը, հայրը նկատել Ազգերու Դաշնակցութեան, քանի որ պատերազմէն շատ առաջ, գիրք մը մը հրատարակած էր ճիշտ այդ անունով, և պաշտպանելով այն սկզբունքները որոնք յետոյ յանգեցան Ուիլսընի ուխտին։ Եւ գիտելի է որ, Ժընեւի մէջ, ամէն անգամ ակնածանքով կ'ընդունէին զինքը, և երբ խօսք առնէր, բոլոր պատուիրակները ոտքի կ'ելլէին։ Բազմաթիւ կնճռոտ վէճեր յանձնուած են իր սուր դատողութեան։ Իբրև խաղաղութեան առաքեալ, իրեն տրուեցաւ Նօպէլի խաղաղութեան մրցանակը, և շատեր զինքը Ռուսոյի յաջորդը կը նկատեն։

Շատ կը սիրէր վէպերն ու արուեստները, բայց մանաւանդ փիլիսոփայութիւնը, և հակառակ իր քաղաքական երկարատև գործունէութեան, պատմութեան առջեւ փիլիսոփան է որ պիտի ապրի, քան քաղաքագէտը։ Այս տեսակէտով, ինք բախտակից է Ուիլսընի։

Ազգերու Դաշնակցութեան կնքահայրը և առաջին նախագահը միեւնոյն ատեն անկեղծ բարեկամն էր հայ ժողովուրդին, ինչպէս բոլոր հարստահարուած ազգերուն։ Ամէն անգամ որ հարկ եղած է ձայն բարձրացնել հայ ժողովուրդին կամ Հայաստանի համար, բողոքել, արծարծել, պաշտպանել, Լէօն Պուրժուա գտնուած է առաջին գծին վրայ։ Նոյնը և Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, առաջին տարիներուն, երբ տակաւին ուժ ունէր խօսելու և գործելու։

ՄԻՇՏ ԱՆՀԱՇՏ

Անգլիոյ աշխատաւորական կուսակցութեան ընդհ. ժողովը, որ տեղի ունեցաւ այս շաբթու, Լիվըրփուլի մէջ, նորէն մերժեց համայնավարները խմբովին ընդունիլ կազմակերպութեան մէջ, (321,000ի դէմ 2,954,000 ձայնով)։ Մերժեց նաև իբրև թեկնածու կամ պատուիրակ ընդունիլ համայնավարները։ Այս առթիւ յանձնարարութիւններ պիտի ըլլան Արհեստակցական Միութեանց,

Ժողովին կը մասնակցէր 1500ի մօտ պատգամաւորներ, որոնք կը ներկայացնեն 3,200,000 անդամ։ Մինչև հիմա այսքան բազմութիւն մասնակցած չէր ընդհ. ժողովին։ Կոմունիստներուն դէմ յարձակումը սկսաւ առաջին ժողովին իսկ, Նախագահ Պ. Քրէմփի կողմէ, որ ընդհ. քարտուղարն է երկաթուղիի պաշտօնեաներու միութեան։ Սաստիկ կուտանք իր ճառին գլխաւոր կէտերը.—

— Կարելի չէ փոխել մարդկային ընկերութեան վիճակը, դասակարգի մը տիրապետութեան տեղ հաստատելով ուրիշ դասակարգի մը տիրապետութիւնը։ Զգուշանանք այն վարդապետութիւններէն որոնք կը յաւակնին ծառայել աշխատաւորութեան շահերուն, բայց, իրականին մէջ, նորէն սպանդանոց պիտի առաջնորդեն աշխատաւորները, եղբայրութեան և ազատութեան անունով։ Յեղափոխութիւնը ինքնին նպատակ մը չի կրնար ըլլալ։ Յեղափոխութիւնը արդարանալու համար, պէտք է լրացնէ գոնէ երկու պայմաններ, — *պէտք է աւելցնէ նիւթական բարեկեցութիւնը եւ ժողովուրդին տայ մտածումի եւ խօսքի կատարեալ ազատութիւն*։ Բոլի յեղափոխութիւն մը կրնա՞յ կատարել այս գործը։ Ես չեմ կարծեր։ Մենք շեղած պիտի ըլլանք մեր պարտականութենէն, եթէ կրկին և կրկին չհաստատենք սահմանադրական ժողովրդապետութեան սկզբունքները, միևնոյն ատեն մերժելով այն ամբողջ և քանդիչ վարդապետութիւնները որ անհաշտ փոքրամասնութիւն մը կը փորձէ պարտադրել մեզի»։

Այս ճառէն յետոյ, կարդացուեցաւ տեղեկագիր մը, որ կ'ըսէր թէ անցեալ և առջի տարուան կարևոր որոշումներէն յետոյ, այլ ևս աւելորդ է նորէն սեղանի վրայ դնել համայնավարները անդամ ընդունելու խնդիրը։ Բուռն վիճաբանութենէ մը յետոյ, որու ընթացքին Պ. Հէնտըրսըն (նախկին նախարար) ծանր խօսքեր ուղղեց կոմունիստներուն, խնդիրը քուէի դրուեցաւ և առաջարկը ընդունուեցաւ 2,954,000 ձայնով։ Կէս օրէն յետոյ, կոմունիստները փորձեցին ջնջել տալ անցեալ տարուան որոշումը, բայց չարաչար պարտուեցան, ինչպէս ըսինք վերը։

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

Պ. Շահվէրտեանի չպիտի զբաղի Ներգաղթի խնդրով

Վերջերս շատ գրուեցաւ Յունաստանէն Հայաստան փոխադրուելիք գաղթականներու մասին։ Կովկասի առեւտրական ներկայացուցիչ Պ. Դ. Շահվէրտեան քանի մը երթեւեկ կատարեց Պոլսոյ և Յունաստանի միջեւ, և ըսուեցաւ թէ խնդրոյ առարկայ 1200 գաղթականները շուտով ճամբայ պիտի ելլեն։ Մինչդեռ վերջին թղթաբերով ստացուած յունահայ թերթերէն կը տեղեկանանք թէ Պ. Շահվէրտեանի ընթացքը մեծ դժգոհութիւն առաջ բերած է ոչ միայն Ներգաղթի համար պատրաստուած գաղթականներուն, այլ և այս վերջիններուն մեկնումով շահագրգռուող օտար պաշտօնական շրջանակներու մէջ։ Պ. Շահվէրտեան վերջին անգամ 15 ժամ միայն մնացած է Սելանիկի մէջ և բնաւ չէ խորհրդակցած պատկանեալ իշխանութեանց հետ։ Մեր պաշտօնակիցները կը հաղորդեն թէ Պ. Շահվէրտեան ասկէ վերջ պիտի զբաղի միմիայն Կովկասի առեւտրական գործերով, իսկ Ներգաղթի կազմակերպութիւնը յանձնուած է Աթէնքի սովետական դեսպան Պ. Ուստինովի։ Այս կարգադրութիւնը արդիւնքն է այն տեսակցութեան, զոր վերջերս հելլէն կառավարութիւնը ունեցաւ Պ. Ուստինովի հետ, Ներգաղթի մասին։ Պ. Շահվէրտեան անթաքոյց վերաբերում ունեցած է Ազգերու Դաշնակցութեան Աշխատանքի Միջազգային Գրասենեակին Սելանիկի ներկայացուցիչ Պ. Ցվէրների հանդէպ, իր Աթէնք և Սելանիկ այցելութեան ատեն, բնաւ չուզելով անոր խորհուրդը հարցնել։ Պ. Ցվէրներ այժմ յարաբերութեան մէջ է Աթէնքի կառավարութեան և սովետական դեսպան Պ. Ուստինովի հետ։ Մեկնելիք գաղթականներու վիզէն դեռ չէ եկած։ Նախապէս եղած բոլոր կարգադրութիւնները չեղեալ պիտի համարուին և նոր որոշումներ պիտի տրըւուին։

— Հելլէն արտաքին նախարար Բէնթի Տոքթ. Նանսէնի հետ տեսակցած է Յունաստանի հայ գաղթականներու մասին և յայտնած է որ եթէ Թրակիայէն և Մակեդոնիայէն քանի մը հազար հայ գաղթականներ տեղափոխուին, մնացածներուն համար հելլէն կառավարութիւնը ո՛չ մէկ առարկութիւն պիտի ընէ։ Հին Յունաստանի մէջ հաստատուած Հայերը պիտի մնան իրենց տեղերը և անոնց քաղաքացիական դրութիւնը պիտի ճշդուի շուտով։

Սելանիկի դպրոցները

Սելանիկի մէջ կան չորս զուտ հայկական դպրոցներ և նոյնքան կէս հայկական բնոյթ կրող կրթարաններ. այս վերջիններուն մէջ են Ամերիկեան և Դանիական միսիոնէրներու դպրոցները։ Խարիլաօսի մէջ հայ բողոքական համայնքի նախակրթարանէն զատ, երկու տարիէ ի վեր բացուած է նաև Խարբերդի Եփրատ քօլէճը Տօքթ. Հուայթի տեսչութեամբ։ 160 ուսանողներէն 52ը և ուսուցիչներէն 2ը Հայ են։ Ֆրանսացիներն ալ ունին աղջկանց և մանչերու վարժարաններ, ուր յաճախող Հայերու թիւը կը հասնի 40ի։ Յունական վարժարան յաճախող բնաւ չկայ։

Միայն հայկական բնոյթ ունեցող դպրոցներու երկսեռ աշակերտներու թիւն է 718 հոգի, 20 ուսուցիչներով։ Եթէ օտար վարժարաններն ալ հաշուենք, ընդհանուր գումարը կ'ըլլայ 889 հոգի և 23 ուսուցիչ։

Սելանիկի մէջ մօտ 8000 Հայեր կան, այսինքն միջին հաշուով 1330 ընտանիք. այս թիւին հետ համեմատելով դպրոց յաճախողներու թիւը շատ պակաս է։

Մելքոնեան կտակը

Եգիպտաբնակ Պ. Մելքոնեան Պոլսոյ Պատրիարքարանին ուղղուած նամակով մը կը տեղեկացնէ թէ Մելքոնեան կտակի գործադրութիւնը Պոլսոյ Պատրիարքարանէն առնելով յանձնուած է Երուսաղէմի Պատրիարքութեան։

Պոլսոյ գաղթականները

Ինչպէս գրեցինք, Պէշիկթաշի և Խասգիւղի գաղթականները Թուրք կառավարութեան կողմէ պարպուած ըլլալով, հարիւրաւոր գաղթականներ բացօթեայ և անպատսպար մնացած էին։ Կատարուած դիմումներու վրայ որոշուած է Պէշիքթաշի կայանէն դուրս հանուած 1800 գաղթականներէն 800ը միայն վերստին ընդունիլ յիշեալ շէնքին մէջ, մասնաւորապէս այրիներն ու որբերը, որոնք ապրուստի միջոցներէ բոլորովին զուրկ են։ Խնամատարութիւնը այսպիսիներուն ցանկը պատրաստած է արդէն։ Մնացեալները ազգականներու և հայրենակիցներու մօտ տեղաւորուելով սկսած են մանր մունր գործերով զբաղիլ։

Գումգաբուի Սամաթիոյ և Օրթագիւղի մէջ գտնուած գաղթականներէն ալ 7-800 չքաւորներ և անկարողներ պիտի բնակին իրենց այժմու կայաններուն և կամ նոր վարձուելիք շէնքի մը մէջ։ Մէկ տարուան ընթացքին գաղթականներուն թիւը 6000 էն երկու հազարի իջած է։

Հայ նկարիչի մը յաջողութիւնը

Կը տեղեկանանք թէ Փարիզի Գեղարուեստից վարժարանի ուսանողներէն Պ. Շահնազարի իւղաներկ մէկ նկարը գնահատուելով կարգադիր մասնախումբին կողմէ, ընդունուած է Salon d'Automneի ցուցահանդէսը, որ վերջերս բացուեցաւ Թիւիլըրիի պարտէզին մէջ։ Նկարը կը ներկայացնէ եկեղեցիի մը ներքնամասը։

ԶԱՏՆԵՐ ԳԱՒԱՌՆԵՐԷՆ

Հայերը Լանսէյի մէջ

Լանսէյի (Իզէռ) մէջ կը գտնուին մօտաւորապէս 400 Հայեր, որոնք կ'աշխատին, Փափըթռի մը Ֆրանս ընկերութեան թուղթի գործարանը։ Մեր հայրենակիցները համակրանք շահած են իրենց տոկուն աշխատութեան շնորհիւ։ Օրավարձն է 15-18 փրանք. կտորի վրայ աշխատողները կը շահին 20-25 փրանք։ Այս վերջին գործը ծանր է և աշխատողները մեծ մասով Հայեր են, որոնք զարմանք կը պատճառեն իրենց ճարպիկութեամբ ու չարքաշութեամբ։

Ազգային գործունէութեան տեսակէտով, Լանսէյը անտարբեր մնացած է մինչեւ հիմա։ Անցեալ Յունվարին կազմուեցաւ Ազգային Միութիւն մը, որ յետոյ լուծուեցաւ։ Զանազան միջոցներով հաւաքուած 400 փրանքը ղրկուեցաւ Փարիզի Հ. Բ. Ը. Միութեան, որբերուն յատկացուելու համար։

Լանսէյի համար անհրաժեշտ է Ազգային Խորհուրդ մը ինչպէս և դպրոց մը և մատուռ մը։ Այստեղ ալ կարեւոր թիւ մը կը կազմեն թրքախօսները։ Սակաւաթիւ մանուկներ կը յաճախեն տեղական դպրոցներ։

Լանսէյի մէջ կայ Հ. Յ. Դ. ենթակոմիտէ մը, համակիրներու կենսունակ թիւով մը։ Վերջերս կազմուեցաւ Սեբաստիոյ Կովառուն գիւղի վերաշինութեան մասնաճիւղ մը։ Այս տարի ունեցանք վեց-եօթ ամուսնութիւններ հայ օրիորդներու հետ։ Մեծ թիւով ծնունդներ կան։

Ն. Գ.

Քանի մը լրացումներ

«Յառաջ»ի 23 թիւին մէջ Ե. Շ. կարգ մը անճշդութիւններ հաղորդած էր Փուգէնի մասին։ Փուգէնի մէջ կան 300—350 Հայեր, որոնց կարեւոր մէկ մասը կը կազմեն Կիլիկեցի ընտանիքները, կան նաև Էրզրումցի, Պիթլիսցի, Խարբերդցի ընտանիքներ։ Մնացած մասը կը կազմեն 80ի չափ որբ երիտասարդներ, Այնթապէն, Շապին Գարահիսարէն, Երզնկայէն ու զանազան գաւառներէ։ Ասոնք քանի մը հոգի միանալով ընտանիք մը կազմած են և սիրով կապրին իրարու հետ, տոկալով շատ մը դժուարութեանց։ Կայ երկաթի գործարան մը միայն ուր այրերը կ'աշխատին, ծուխին ու մուրին մէջ։ Չարաչար աշխատանքի փոխարէն կը ստանան 12—18 փր., յաւելուածով մէկտեղ։ Մետաքսի մէկ փոքր գործարան միայն կայ, որ ունի հազիւ 100 գործաւորուհիներ, որոնցմէ 20-ը միայն Հայուհիներ են։

ՄԱՆԱՍԷ

Հացի համար

Այս տարի ալ բազմաթիւ աշխատաւորներ գացած են Ատրպէճան, գործի համար։ Միայն Դելիջանէն գացած են քանի մը հարիւր հոգի։ Չքաւորներուն ֆինին տրուած է, որպէս զի ճանճատենդէ չբռնուին։

Պարսիկները ալ պոլշեւիկներուն դէմ

Թէհրանէն Լոնտոն հասած հեռագրի մը համաձայն, պարսիկ կառավարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած է պոլշեւիկներուն դէմ։ Սեպտ. 28ին ձերբակալուած են բազմաթիւ կարմիրներ և կասկածելիներ, որոնց մէջ կը գտնուին անթել հեռագրի կայանին վաւերինչը, գրաշարներ ևլն.։ Հսկողութեան տակ է խորհրդային դեսպանատունը։

Թուրքիոյ առեւտուրը

Վերջին մէկ տարուան ընթացքին օտար երկիրներէ Թուրքիա ներածուած են 18,579,235 ոսկի արժէքով զանազան ապրանքներ, որոնք կը բաժնուին հետեւեալ կերպով.— Չեխօսլավաքիա՝ 6,617,715 ոսկի, Ամերիկա՝ 4,014,278, Իտալիա՝ 3,505,767, Անգլիա՝ 2,100,512, Գերմանիա՝ 1,777,957, Ֆրանսա՝ 1,766,392, Սուրիա՝ 697,980, Հոլանտա՝ 659,884, Եգիպտոս՝ 565,858, Պելճիքա՝ 458,662, Զուիցերիա՝ 621,126, Պուլկարիա՝ 519,295, Ռումանիա՝ 509,465, Աւստրիա՝ 285,991, Հնդկաստան՝ 252,967, Ճաբոն՝ 251,671, Պարսկաստան՝ 64, 757, Եուկօսլավիա՝ 40,950, Սպանիա՝ 25,906, Յունաստան՝ 25,253, Շուէտ՝ 17, 179, Հունգարիա՝ 16,691։

Ասոնց փոխարէն Թուրքիա արտածած է 17,671,704 ոսկիի ապրանք, այսինքն 907,529 ոսկի պակաս։ Արտածուած երկիրներու գլխաւորներն են՝ Իտալիա 5,952,632 ոսկի արժէքով ապրանք, Գերմանիա՝ 3,800,312, Ֆրանսա՝ 2,086,745, Ամերիկա՝ 1,302,914։

Ներածուած ապրանքներն են գլխաւորաբար ողջ կենդանիներ, ժանեկէն, ընդեղէն, արմտիք. գաղթաբերքեր, ոգելից ըմպելիներ, բուսական իւղեր, ձուկ, մուշտակ, աղաղ, բամպակեղէն, մետաքսեղէն, հագուստներ, մեքենաներ, քիմիական նիւթեր ևլն.։

Մուսուլի խնդիրը

Լա Հէյի Դատական Միջազգային Ատեանը բացառիկ նիստ պիտի գումարէ Հոկտ. 23-24ին, դրադելու համար Մուսուլի խնդրով։ Անգլիա և Թուրքիա դեռ չեն նշանակած իրենց ներկայացուցիչները։ Մուսուլի յանձնախումբին շուէտական ներկայացուցիչը կ՚առաջարկէ Մուսուլի խնդիրը կարգադրել անմիջապէս և վերջնական կերպով։ Նկատելով որ, կ՚ըսէ, 25 տարի ետք ալ Իրաքը չպիտի ստանայ այնպիսի կայուն վիճակ մը, որ կարենայ ապահովել Մուսուլի բնակչութեան շահերը, պէտք է բաժանումը մը կատարել, հետեւելով Փոքր-Զապ գետի ընթացքին, ամբողջ այս հողամասը զինաթափ ընել, միջոցներ ձեռք առնել երկրագործական արտադրութիւններու փոխանակութիւնը դիւրացնելու համար երկու բաժանումներու միջեւ։

Պրուսացիները գլխաբաց կը պտտին

Մուսթաֆա Քէմալ, որ Մուսուլի խնդրին պատճառաւ ընդհատած էր Անատոլուի մէջ կատարած իր ճամբորդութիւնը, վերսկսաւ այցելել զանազան քաղաքներ։ Իզմիթէն յետոյ գնաց Պրուսա, ուր 200 հոգինոց պոլսական պատուիրակութիւն մը դիմաւորեց զինք՝ նախկին մայրաքաղաքի ժողովրդեան յարգանքները մատուցանելու համար։ Եւրոպականացումը մեծաքայլ կը յառաջդիմէ բոլոր այն վայրերուն մէջ, ուր մուտք կը գործէ փաշան։ Հեռագիր մը կ՚ըսէ թէ Պրուսայի մէկտաս են թուրքերը Քէմալի բնակարանին առջեւ հաւաքուելով պատռած են իրենց աւանդական ֆէսերը, երդուըմնալով հետեւիլ Թուրքիոյ փրկիչին բոլոր քայլերուն։ Անոնք որ չեն կրցած գլխարկ ճարել, վճռած են գլխաբաց պտտիլ, մինչեւ որ կարենան հատ մը ճարել։ Արդէն տեղւոյն վրայ սկսած են գլխարկ շինել։ Հանըմներն ալ կը հետեւին այրերու օրինակին։

Հելլէն խորհրդարանը լուծուած

Նախարարաց խորհուրդին որոշումով Յունաստանի ազգային ժողովը լուծուած է և այս առթիւ հրատարակուած հրամանագիրը փակցուած է Աթէնքի պատերուն վրայ։ Այս անակնկալ որոշումը քաղաքական շրջանակներու մէջ զարմանք պատճառած է։ Նոր ընտրութեանց թուականը դեռ չէ որոշուած։

Խստութիւններ օտարականներուն դէմ

Այս պահուս Ֆրանսայի ամէն կողմը կը գումարուին նահանգային ընդհ. ժողովները։ Պաս Փիրէնէի ընդհ. ժողովը միաձայնութեամբ բանաձեւ մը քուէարկելով կը պահանջէ խիստ միջոցներ ձեռք առնել օտարականներու դէմ և Ֆրանսա մտած կամ ելած ատեննին բարձր տուրքեր գանձել անոնցմէ։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Խ. Հ. Միութեան արտաքին նախարար Պ. Չիչէրին Վարշաւայէն Պերլին մեկնեցաւ։ Կայարանին մեծ ողջերթ մաղթած է իրեն նաև Լեհաստանի Թուրք դեսպան Թալի պէյ։

Ճահճատենդին դէմ.— Երեւանի թերթերը կը գրեն թէ որոշուած է դրամագլուխ մը գոյացնել, ճահճատենդին դէմ պայքարելու համար։ Այս նպատակով տուրք մը պիտի առնուի մաքրուած բամպակէն։

Աստրախանի հպատակ դառնալու համար բազմաթիւ դիմումներ կ՚ըլլան այս վերջերս։ Յուլիս 15էն Սեպտ. 2 հպատակ արձանագրուած են 82 հոգի. մեծ մասով Տաճիկներ և Պարսիկներ։

Մարզական կեանք

ՖՈՒԹՊՈԼ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. ԽՈՒՄԲԻՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը, ներկայ եղանակին գաւառի մէջ կատարած առաջին մրցումէն յաղթական ելաւ 0—1ով։ Մրցումը շատ լաւ և ոգեւոր անցաւ, երբ հանդէպ աւելի բազմութեան մը ներկայութեան որ միշտ ծափահարեց հայ խաղացողներու գեղեցիկ խաղերը։ Թրուայի խումբը Ֆրանսայի լաւագոյն կազմակերպութեանց կարգէն կը համարուի։ Այս յաջողութիւնը աւելի արժէքաւոր է անոր համար որ 4 ժամուայ յոգնեցուցիչ ճամբորդութենէ մը վերջ ձեռք ձգուած է։

Զանազան ընդունելութիւններ տեղի ունեցան ի պատիւ հայ խումբին։ Մրցումէն նախապահեց Թրուայի «Թագուհի»ն իր պատուոյ օրիորդներով։ Մրցումէն առաջ Հ. Մ. Ը. Մ.ի խումբը ծաղկեպսակ մը դրաւ U. S. T. Միութեան զոհերու յիշատակարանին վրայ և ծաղկեփունջ մը նուիրեց օրուան Թագուհիին։ Մրցումէն վերջ ընդունելութիւն և երեկոյեան ալ հացկերոյթ ի պատիւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի խումբին։ Տեղական թերթերը մեծ գովեստով կը խօսին Հ. Մ. Ը. Մ.ի խումբին մասին որ մօտերս պիտի մրցի Ֆրանսայի ախոյեան խումբին, Rks-Սթարին, Օլիմպիքին, Սթարին և ամենէն նշանաւոր խումբերուն հետ։ Իր այս մրցումները պիտի կազմակերպուին Էքօ տէ Սփօրի կողմէ։

— Պաշխաւի խումբն ալ յաջող արդիւնք մը ձեռք ձգած է, հաւասար մնալով Chateaudunի Ա. խումբին հետ։

Հ. Թ.

— Մեզի կը հաղորդեն թէ Հ. Մ. Ը. Մ.ի անդամներուն միջեւ ծագած վէճերը վերջնապէս կարգադրուած են։

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

Կիրակի, 4 Հոկտեմբեր, Սալ տը Ժէօկրաֆիի մէջ (184, պուլվառ Սէն Ժէրմէն) ժամը 3ին տեղի կ՚ունենայ Պ. Արամ Աստուրեանի երգահանդէսը, մասնակցութեամբ Տիկին Եւկէնիա Սէմէյոնօֆի (Մեցցօ-Սոպրանօ) և Օր. Ա. Սվաճեանի, դաշնակահար։ Ներկայ պիտի ըլլայ Ֆաքիր Թահրա պէյ։ Գիները՝ 20, 10 և 5 ֆր.։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Յ. Դ. «ԱՐՄԷՆ-ԳԱՐՕ» խումբի վիճաբանական ժողովը տեղի կ՚ունենայ վաղը գիշեր, 1 Rue de Tournon.

ՎԻԵՆԻ մէջ (Իզեր) «Դաշնակցութեան Օր»ը կը տօնուի յառաջիկայ Հոկտ. 11ին, Pont-Evéque, Cinéma Etoileի սրահին մէջ։

ՌՈՍՏՈՄ Լսարանական Միութեան վարչ. խորհուրդի անդամները նիստի կը հրաւիրուին 5 Հոկտ. Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8½ին Միութեան սրահը։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Էսկիշէհիրցի Կիրակոս Ճօրթուեանէ եւ իր եղբայրներէն, որոնք Փարիզ կը գտնուին, կը խնդրուի հասցէնին իմացնել Յակոբ Սալլապաշեանի Cité des Chemin de fer. Decines (Isère) .

Տիգրանակերտցի Տիկին Տիգրանուհի Թիւֆէքճեան. կը փնտռէ իր ամուսինը Տիգրան Թիւֆէքճեանը, որուն Փարիզ գտնուիլը իմացուած է։ Կը խնդրուի լուր ունեցողներէն իմացնել խմբագրութեանս Հ. Ս. հասցէին։

Կը փնտռուի Թոքատցի Սենեքերիմ Հայկազեան, որ տարի մը առաջ Փարիզ՝ Լողան բաստժ թիւ 13 կը բնակէր և Սիթրոյէն կ՚աշխատէր. այժմ հասցէն անծանօթ ըլլալով կը խնդրուի տեղեկացնել Թ. Տէր Յարութիւնեանի. Cantonnement de Varizel d'Isieux (Loire)

Կը փնտռուի հայ կին մը, որ ստանձնէ իր մօտ պահել երկու մանուկներ, չորս և հինգ տարեկան։ Դիմել խմբագրատուն։

ԹԱՏՐՈՆ

ՏՐԱՄԱԹԻՔԻ Ա. ներկայացումը Փարիզի մէջ առաջին անգամ ըլլալով

ՊԵՊՕ

Գօմէտի տրամ 3 արար

ԳԱԲՐԻԷԼ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆՑԻ

Փոխադրուած Պոլսահայ կեանքի

Տ. Նշանեանէ

Այս Շաբաթ գիշեր ժամը 8.30ին Sociétés Savantesի թատերասրահին մէջ։ Կը մասնակցին Տիկիններ, Ս. Ալեքսանեան, Ս. Նշանեան Օր. Ազնիւ Ավճեան։—

Պ. Պ. Տրդատ Նշանեան, Արման Կոթիկեան, Արտ. Գմբէթեան, Երուանդ Գրիգորեան, Ռուբէն Նշանեան

— եւ Վահրամ Սըվաճեան —

Տեղերու գիները 20, 10, 5 ֆր.

Տոմսերը այժմէն կարելի է հայթայթել Տրամաթիքի ղեկավար Պ. Տ. Նշանեանէն

63 Rue Mr. le Prince, Paris 6e

ՍԱԿԱՐԱՆ

29 Սեպտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթերլին		102.4
Տոլար		21.14
Մարք (ոսկի)		5,01
Թրքական թղթ.		11.50
Թրք. ոսկի		92.50
Մէճիտիյէ		8.25
Լէվա	100 հատը	14.75
Տրախմի	«	30.25
Լիր	«	85.40
Պելժ. ֆրանք	«	94.50
Զուից. ֆրանք	«	407.75
Չերվոնեց		105.

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

Քրէտի փոնսիէ I		1500 ֆր.
«	« II	1275 «
«	« III	1180 «
Ռումելի երկթ.		98.

Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris



Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն — 65, Rue Pascal. PARIS (13)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	5 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք. մանդաներ եւն. ղրկել Sch. Missakianի անունով

ԿԻՐԱԿԻ
4
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 28 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԼԵՆՈՒՉԿՊՐՈՖՍՈԺ!

Թիֆլիսի «Մարտակոչ»ին մէջ (թիւ 215), կը կարդանք բանուոր Ռուբէնի նամակը, «Պարզ թարգմանեցէք» խորագրով:

Իրեն պաշտօն յանձներ են գեկուցում՝ ընել ժողովի մը մէջ: Նիւթ հաւաքելու համար, խեղճ բանուորը ձեռք կ'անցընէ հայերէն գիրք մը, Լէնինի գործերուն թարգմանութիւնը: Ու կը սկսի կարդալ: Բայց, թողունք որ ինք խօսի.—

—«Կարդում եմ եւ ոչինչ չեմ հասկանում. ճիշտ եմ ասում, որ ոչինչ գլուխս չի մտել. էսքան անհասկանալի բառերով լիքն է գիրքը»:

Եւ կուտայ օրինակներ.— Դիալեկտիկականություն, իմպոզանս, էֆստազ, իմպերիկ դորմացիա, մոնոզիա, դոկտրին, կրիտերիա, էքսպերիմենտ, եւն.,

—«Բսան թերթ կարդալուց յետոյ, գիրքը դէն շպրտեցի»:

Պատահական օրինակ մըն է այս, եւ ամէնէն տկարը: Աւելի ընդվզեցուցիչ փաստեր կը վխտան խորհրդային մամուլին մէջ, ամէն օր, եւ իւրաքանչիւր թերթի ամէն մէկ սիւնակին լայնքին ու երկայնքին: Ինչպէս անցեալ տարի դիտել կուտար նոյն ինքն Մարտակոչի խմբագիրը, Պ. Սուրխաթեան, կարծես յատուկ ճիգ մը կայ անհասկնալի դառնալու: Չէր բաւեր «նոր» ուղղագրութեան այլանդակ, հակաբնական և յետադիմական արշաւը, խորհրդային լուսաւորիչները ոտքով-գլխով մխուած են բարդ բառեր կերտելու, ածանցումներ կատարելու առանց որ և է չափ ու սահմանի, օրէնքի կամ տրամաբանութեան: Եւ ստեղծուեր է լեզու մը, որմէ ոչ միայն բանուոր Ռուբէնները կամ գիւղացի Սաքօները, այլ եւ իրենք, «ինտելեգէնտ»ները բան չեն հասկնար: Օրինակնե՞ր կ'ուզէք, — բայց կարելի է ամբողջ բառարան մը շինել այդ զզուելի խառնակոյտէն.— Գլխճաղլուսվար, Թանգյուղտեխշուրյուն, Ռուսպետտրեստ, Աշխժողկոմ, փոխօգնկոմզանձարկղ, Գավկոմփերանցիա, Հայկենդգործկոմ, Ժողտնտխորհ, Լենուչկպրոֆսոժ, Հայպետտառ, Տրկուսբաժին, Անդրփոստհեռժողկոմատ, Կենտրգործտեխս, Լենխաղխորհ, Ընդկազմբաժվար, Գյուղմիասնարկ, Սոցդասվար, Լենշրջերկաթուղպրոֆմյություն, Լենբանկոոպ, Ագիտպրոպբաժին, Ներքգործժողկոմատ…

Ապահովաբար շատ քիչերը կրնան վերլուծել այս բառերը: Մկրատեր, տաշեր և իրարու փակցուցեր են բառեր եւ բացատրութիւններ որոնց ամէն մէկը առանձին իմաստ մը ունի, որոնք իրարու քով պէտք է շարուին քերականական օրէնքով, մեր ուզած միտքը կազմելու համար: Այսպէս, Անդրփոստհեռժողկոմատ կը նշանակէ «Անդրկովկասի փօստ-հեռագրական ժողովրդական կոմիսարիատ». Ընդկազմբաժվար՝ ընդհանուր կազմակերպութեան բաժնի վարիչ (կամ վարչութիւն), Աշխշրջերկաթուղպրոֆմյությունը՝ Ալեքսանդրապոլի շրջանի երկաթուղիի արհեստակցական (պրոֆէսիոնէլ) միութիւն, Լենտրոպպանձարկղը՝ Լենինականի (Ալեքսանդրապոլ) ընկերային (սոցիալական) ապահովագրութեան գանձ. ռուսպետտրեստը՝ ռուս պետական հրատարակութիւն, Կենտրգործտեխսը՝ թուղթի կեդրոնական թրքած եւլն:

Եւ դեռ կան այս բառերով կազմուած նախադասութիւններ, որոնք աւելի թունդ յեղափոխական շապիկ մը հագցնեն մեր անտէր լեզուին: — Լենբանկոոպի գավկոմփերանցիան եւ գավփիզկուլտխորհի Պլենումը (լիագումար նիստ) օվացիաներով (ծափ) ընդունած գնացին», կամ, Ագրոպրոպագանդան Լենզաւառում (հողային փրօփականտը Լէնինականի գաւառին մէջ): Ու վերջապէս պարզ նախադասութիւն մը. «Ցեխէ մենք կապիտալիզմը փշրենք և գյուղացիական ենոնն միկայի (տնտեսութեան) հետ սմիչկա (միացում, կապ) ստեղծենք»:

Կրկնե՞նք թէ ասոնք յատկապէս զատուած օրինակներ չեն: Առէք որ եւ է թերթ — Խորհրդային Հայաստան, Բանվոր Կոմունիստ, Բանջպար, եւ փորձեցէք կարդալ որ եւ է սիւնակ, հատուած մը կամ լուր մը, եւ շատ աւելի չքնաղ օրինակներ պիտի գտնէք:

Անշուշտ այս ալ շինարարական աշխատանք է, գերմանական կոպրով եւ ռուսական գաւով շաղախուած այս բաբելոնը, որ պիտի փութացնէ՞ համաշխարհային յեղափոխութիւնը, ամէնէն առաջ բթացնելով Հայաստանի բանուորներուն եւ գիւղացիներուն միտքը: «Գլուխս բան չի մտներ», կ'աղաղակէ բանուոր Ռուբէնը, իսկ Երեւանի համալսարականներն ու խմբագիրները կը յամառին ճոխացնել խրթնաբանութիւնները, կարաւան կարաւան իրարու կապելով յատուկ անունները ու հասարակ բառերը: Հետեւանքը,— անհամար թերթեր ու գիրքեր կը տպուին, պարզապէս «դէն շպրտուելու» համար, լեզուն կ'աղճատուի, ամենարձակ թունչք կը տանիւյ կապկութիւնը, իսկ արտասահմանի մէջ, ծափ կը զարնեն, բերանաբաց…

Շ.

ՏՈՄՍԵՐ

«ԱՐՄԷՆԻԷՆ»

«Վերջապես հասանք երկիր մը որուն գիրն ու գրականութիւնը մեզի ընտանի եղած են տարիներով, որուն խաղաղներուն, նոյնիսկ փողոցներուն անունները անծանօթ չեն շնորհիւ այն վէպերուն որ տարիներով մեր մտաւորական սնունդը եղած են: Անիկէ զատ մենք Հայերս ալ, նոյնչափ ծանօթ ենք այս երկրի ժողովուրդին:

«Մեր լաւագոյն գրիչները եւ ազգային գործիչները ղրկած ենք հոս, որոնք խան-երեսուն տարիէ ի վեր անհեթ ճիգ կը թափեն Հայը ծանօթացնելու այս ազգին: Ֆրանսերէնի թարգմանուած են Նարեկացին, Քուչակը, Նաղաշը, Սզգաանգեղոսի՝ Սեղբեսրոս հայրապետին վրայ գրած ճառը, Գրիգոր Մագիստրոսի՝ Փիլիպպոս վարդապետի վրայ խօսած դամբանականը, Բագրատունեաց դրամները ծուլող վարպետին կենսագրութիւնը եւայլն եւայլն: Ասոնք բոլորն ալ կ'ապացուցանեն թէ մենք Հայերս շիտակ ծանօթ ենք Ֆրանսացի ժողովուրդին բոլոր խաւերուն կ'ըսեր բարեկամս, երբ Ֆրանսա ոտք դրինք:

Հաստատեցի բարեկամիս այս կարծիքը եւ լայն շունչ մը առի…

Օր մը գործով մը այցելեցի ֆրանսացի պարոնի մը գրասենեակը. հոն ազգութիւնս հարցուցին եւ ես, վստահ շատ ծանօթ ազգանուն մը կրելուս, յստակ շեշտով ըսի.— «Արմենիեն»: Մարդը նախ Ամերիքեն հասկցաւ. ես կրկնեցի «Արմենիեն»ը. սակայն մարդը կրկին կասկածով նայեցաւ. այս անգամ կը կարծեր թէ Ռումանացի եմ: Սփոփուեցայ մանրամասնութեան մէջ մտնել եւ բացատրել մեր պատմութիւնը եւ ազգային յատկանիշները: Թուեցի մեր մասնուած ծանօթութիւնները, վստահ ըլլալով որ պարոնը կարդացած էր բոլոր պարզ մանրութիւնները եւ մեր կատարած գործերը: Մարդը նորէն չհասկցաւ եւ աւելի հետաքրքրուելով, դարակէն վար առաւ հաստ գիրք մը եւ սկսաւ բղբաստել զայն. Բանի մը վայրկեան ալ փնտռելէ վերջ, ըսաւ, «Այո, Արմենիենն, հին ազգ մըն էք դուք». սակայն խեղկան եւրոպացիի պէս հագուած էք. կարծեմ նոր է որ փոխած էք ձեր տարազը, քանի որ հոս անհա ձեր ցեղէն նմոյշ մը դրուած է…,

Այս անգամ ես զարմացական ակնարկ մը նետեցի եւ ուշադրութեամբ նայեցայ այն պատկերին, որուն վրայ մատը դրած էր մեր բարեկամը.

Ու տեսայ մարդ մը՝ շալվարով, փաթթոցով, գօտիով եւ տրեխներով. խեղկան Դաստամբօլցի Հանի Մեմիշ աղայի նմոյշ մը, տակն ալ Արմէնիէն գրուած…

Գիրքը՝ աշխարհածանօթ, պատկերազարդ Petit Larousse էր:

Ամչցայ…

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ՞ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԻ

Մուսուլի խնդիրը սկսած է լուրջ հանգամանք ստանալ, Թուրքերու զինուորական մեծ պատրաստութիւններուն պատճառաւ: Անգլիական թերթերու համաձայն, 15 օրէ ի վեր ո և է օտարական չընդունուիր Թուրքիա, ուր ընդհանուր զօրաշարժ յայտարարուած է: Գերմանիա և Ռուսիա մեծաքանակ զէնք եւ ռազմանիւթ կը ղրկեն Էնկիւրի: Կը հաւաստուի թէ ամերիկեան զօրաւոր խմբակներ տրամադիր են մեծապէս աջակցիլ Թուրքիոյ զինուորական շարժումներուն, որպէս զի անիկա կարենայ տիրանալ Մուսուլի և անոր քարիւղներուն:

Թայմզի Պոլսոյ թղթակիցը կը հեռագրէ թէ Մուսուլի չէզոք գօտիէն 20 մղոն դէպի հիւսիս Ճէզիրէթ Իպն Օմարի մէջ Թուրքերը համախմբած են բանակ մը, բաղկացած առնուազն հետեւակազօրաց չորս եւ հեծելազօրքի երեք զօրաբաժիններէ, Իզմիրի եւ Իզմիրի ծոցերը ականներ դրուած են, պատրաստութիւններ կը տեսնուին Տարտանէլի մէջ ալ ականներ դնելու, ասկէ զատ պահեստի սպաները զէնքի տակ կանչուած են:

Պոլսոյ կիսապաշտօն Ճումհուրիյէթ թերթը կը խոստովանի թէ Թուրքիա զինուորական միջոցներ ձեռք առած է եւ թէ մտադիր է պատերազմիլ՝ եթէ Մուսուլը չտրուի իրեն: «Թուրքիա, կ'ըսէ, կը պատրաստուի իր հողը պաշտպանելու եւ չվարանիր ասիկա յայտարարելու հրապարակաւ: Քանի որ իրենց իրաւունքները պաշտպանող ազգերուն համար աշխարհի վրայ զէնքի դիմելէ ուրիշ միջոց չկայ, քանի որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը պարզ գործիք մըն է անգլիական տիրապետութեան ձեռքը, քանի որ յետադիմական անգլիական կառավարութիւն մը, գաղութներու փոքրիկ մէկ մասին օժանդակութեամբ, կը համարձակի իր երկրի որոշապէս խաղաղասէր եղող հանրային կարծիքը ոտնակոխ ընել եւ արկածախնդրական ձախորդ քաղաքականութեան մը հետեւիլ, Թուրքիա, գիտակից իր պարտականութեան եւ այսպիսի կացութեան մը պարտադրած անհրաժեշտութեանց, պէտք է պատերազմի պատրաստուի»:

Տէյլի Թէլէկրաֆի դիւանագիտական խմբագիրը կը հաստատէ թէ «Մուսուլի ճակատը համախմբուած չորս զօրաբաժիններն են 2րդ, 12րդ եւ 17րդ գործօն, ու 41րդ պահեստի զօրաբաժինները: Հեծելազօրքը խճուղիի ճամբով հասած է Իրաքի մեծ դուռներէն ալ Ճէզիրէի աջեւ, մինչդեռ հետեւակազօրքն ու հրետանին եկած են երկաթուղիով, և անցած են Թրքական եւ ֆրանսական հոգատարութեան ենթակայ սահմաններէն: Ասոնք այն զինուորներն են, որոնք քանի մը ամիս առաջ քրտական ապստամբութիւնը զսպեցին, եւ որոնց համար ճամբայ տուաւ ֆրանսական կառավարութիւնը: Ասոնցմէ զատ 30 հազար թուրք զինուորներ համախմբուած էին արդէն աւելի հիւսիս:

«Այս պայմաններուն տակ, զարմանալի չէ որ Անգլիոյ Միջերկրականի նաւատորմը հրահանգ ստացած է համախմբուիլ Մեծ Բրիտանիոյ ջուրերուն մէջ, իբրեւ նախազգուշական միջոց»:

— Պոլիսէն կը հեռագրուի թէ Թուրքերը զէնքի տակ կանչած են 22 25 տարեկան բոլոր զինուորները առաջին եւ երկրորդ կարգի բոլոր պահեստի սպաները հրաւիրուած են՝ բժշկական քննութեան ենթարկուելու:

«Գաֆէս»ներն ալ…

Ֆէսէն եւ փաթթոցներէն յետոյ, տուներու «գաֆէս»ներն ալ վերցնելու ծրագիր պատրաստած են Թուրքիոյ մէջ, եւրոպականացումը լրացնելու համար: Նոր բարենորոգումը կը կատարուի առողջապահական տեսակէտով, քանի որ վանդակները կ'արգիլեն լոյսին մուտքը, հետեւաբար եւ կը նպաստեն թոքախտի տարածման:

Պրուսայի եւ Ատանայի մէջ բոնի կը պատռեն ֆէսերը, ճիշդ ինչպէս կ'ընէին գլխարկները: Շալվարներուն դէմ ալ «ճիհատ» հրոչակուած է:

Լուրի մը համաձայն, այսուհետեւ ֆէսը պերճանքի նիւթ պիտի նկատուի եւ մաքսատուրքի պիտի ենթարկուի: Արդէն գինը շատ ինկած է. ամէնէն լաւ ֆէսը (Ծլիֆ) որ երեք ոսկի կ'արժէր, մէկ ոսկիի իջած է, բայց գնող չկայ:

Կառավարութիւնը որոշած է կանխավճար մը տալ պաշտօնեաներուն, որպէս զի ձեռք մը հագուստ եւ գլխարկ գնեն:

Մարոքի կռիւները

Սպանիացիները յաջողեցան գրաւել Ռիֆցիներուն ամրոցը՝ Աժտիր: Ցարձակողականը կը շարունակուի ուժգնութեամբ: Ֆրանսա եւ Սպանիա վճռած են իրենց պայմանները պարտադրել ապստամբներուն:

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՄՏՔԻ ՀԱՅԿԱՏԱԿՆԵՐ

Հայ տպագրութեան հիմնադիր Աբգար Դպիրը և հայ լրագրութեան անդրանիկ խմբագիրը Տէր Յարութիւն Շմաւոնեան առաջին անգամ որ գիրք և լրագիր նուիրեցին հայ հասարակութեան, խանդավառութիւնը մեծ էր։ Այդ ռահվիրաները խոկուն յաջորդներ ունեցան, զի մեր ցեղը սկիզբէն ի վեր ջերմապէս փարած է գրքի և մտքի կուռքերուն։

Սակայն հրատարակիչ եւ հրապարակագիր Ս. Մեսրոպի տառերը օրհնած չէին, զի մամուլը այդ մտքի գործիչներուն սակաւին հացը բնաւ ապահովուած չէ։ Այսու հանդերձ ամէն շրջաններուն երկրին որ կողմն որ շատ կամ փոքրաթիւ հայութիւն մը գտնուած է, հոն խոկուն լրագիր մը լոյս է տեսած։ Հայը առանց հայրենիքի կ'ապրի, բայց ոչ առանց լրագրի։

Ներկայ հայ մամուլը հայ լեզուի և հայ հրատարակչութեան ճգնաժամին վրայ բողոքի ձայն մը կը բարձրացնէ։ Երկու անհաշտ խնդիրներ որոնց մասին հարկ է աւելի ուժգնօրէն վիճիլ և բողոքել։ Հայ մամուլը զմայլելի և դիւցազնական քաջութեամբ կը քաշքշէ իր կեանքը։ Հարուստ պատկերազարդ մամուլի նկատմամբ ցոյց տուած սառն անտարբերութիւնը կը պատասխանէ Եւ Աւետիս Ահարոնեան կը համոզուի ու կ'ուզէ համոզել որ հայ ժողովուրդը մինչև ցարդ ապրեցուցեր է իր գրողները և իր մամուլը, սակէ վերջն ալ նոյն այդ ժողովուրդը պիտի ապրեցնէ իր մտքի զինուորները։ Նորութիւն մը չէ այս յայտնութիւնը, ժողովուրդի այդ քաջալերութիւնը շարժեր է հայ մամուլի անիւները, ժողովուրդի այդ ազնիւ պարտաճանաչութիւնը վարձատրեր է հայ գրչի վաստակաւորները։ Խնդիր է սակայն որ ներկայ մեր կացութեան մէջ, մեր այդ հարստահարուած ժողովուրդը կարո՞ղ է արդեօք պահել իր ամէն մեծ ու փոքր հասարակութեանց մէջ շարք մը նորագոյն թերթեր, որոնք դժբախտաբար ունին *բազմաթիւ ընթերցողներ և սակաւաթիւ վճարող* բաժանորդներ։ Ներկայիս ժողովուրդը չէ որ զոհողութիւն ընելով կ'ապրեցնէ ժողովուրդին ամենէն էական շահերն. մասնաւորականները մամուլով, դասախօսականները վարժարաններով և քարոզիչները հայ բեմով կ'աշխատին հայուն բնաջնջումին դիմագրաւ պայքարելու։ Այս պայքարին աջակցելու է ժողովուրդին ո՛չ մասնական այլ միահամուռ հաւաքական դրամական ուժը, որ կարելի է նիւթական շատ փոքրիկ զոհողութիւնով մը։

Մեզի պէս ընկճուած ցեղի մը ամենէն հաւատարիմ փաստաբանը մամուլն է։

Այդ փաստաբանը ժողովուրդին հետ կը հալածուի և ժողովուրդին հետ կ'ապրի։ Չի մոռնանք սակայն որ Թշնամին ամենէն առաջ մամուլի վարպետները ջարդեց։ Իմ անմոռանալի բարեկամ Վռամեանին, Վան մեկնելէն առաջ իմ սենեակիս մէջ, իթթիհատական կեղծ բարեկամներուն քաղաքականութեան վրայ ինչ ինչ դիտողութիւններ երբ կ'ընէի, ան կը պատասխանէր, որ «Թուրքը ամենէն առաջ հայ մամուլէն կ'աշխարհէր»... Ու այդ աշխարհիկ ուժը դեռ կ'ապրի. բայց ի՞նչ տեսակ ապրիլ է այդ. չարաչար ապրիլ. այդը ջարդուբուրդ եղաւ, սակայն չունինք եւրոպական լեզուով հայ մամուլ մը որ հասկցնէր Եւրոպային մեր սուրբ բողոքները. Եւրոպան ի՞նչ կը հասկնայ մեր հայկական ողբ ու լացէն։ Ջարդերէն առաջ հայկական դատի պաշտպան երկիրներու մէջ, օտար լեզուով հայուն իրաւունքի պաշտպան մամուլ մը կար. ան ալ վերջացաւ. երբ արդար բողոքի ձայն բարձրացնելու պահն է, մեր ձայնը մարած կը զգանք. ի՞նչ հեգնական անտարբերութիւն։

Գոհ ըլլանք սակայն որ հայ մամուլը կ'ապրի, միայն թէ աշխատելու է որ ան դառնացած կեանք մը չապրի։ Մամուլը ապրելու համար, հարկաւոր են բազմաթիւ միջոցներ, մեկենասներ, վճարող ընթերցողներ և վաճառական յայտարարութիւններ։ Դժբախտաբար այս երեք միջոցներէն զուրկ է հայ մամուլը։ Մեկենասները բնականաբար մամուլէն առաջ կ'ուզեն օգտակար ըլլալ չքաւոր հասարակութեան ամենէն խղճալի բեկորներուն, անտուն գաղթականութեան և անտիրական որբերուն։ Թերթը վաճառական յայտարարութեամբ մեծապէս կ'օգտուի, դժբախտաբար մեր վաճառականները չեն ըմբռնած այդ միջոցին փոխադարձ շահեկանութիւնը։ Օտարազգի թերթերուն ամենէն ապահով շահու աղբիւրներն վաճառական յայտարարութիւններն են եղած։ Վերջին այս համաշխարհային մեծ պատերազմի տարիներուն մէջ, յայտնի սեղանաւորներու վարձատրուած մամուլը ինքնին շարժեց պատերը վարչապետներուն ձեռքին մէջ։ Կը ցաւիմ ըսելու որ հայ վաճառականը անկարող է այս ճշմարտութիւնը ըմբռնելու, որով այս մասին աւելորդ է վիճիլ։

Կը մնայ սակայն ուրիշ միջոց մը, որով կարելի է մամուլի ընթերցողներուն թիւը բազմացնել։ Ինչպէ՞ս. պայքարելով հացկատակ ընթերցողներու դէմ։ Որո՞նք են այդ անբարեխիղճ մտքի մակաբոյծները, այն ամէնը որոնք որ միջոցներ ունին վճարելով բաժանորդագրուելու և [illegible] բարեկամներուն թերթերը ձրի ձեռք ձգելով կը կարդան. այս է մտքի հացկատակութիւնը, այս է միեւնոյն ժամանակ թագնապէս հարստահարել մամուլի ազնիւ գործիչները։ Այդ բարեկեցիկ հացկատակները, ամենափոքր խնայողութիւն մը ընելով իրենց սննդամներուն, արձակուրդներուն և նորելուկ արդուզարդերուն, կրնան շատ դիւրին կերպով բաժնեգին մը ճարել իրենց մեկ սիրած թերթին։ Այսպիսիներուն դէմ անցեալ տարի փրանսացի հրապարակագիր տիկին Պիէռ Ֆրովին խաչակրութիւն մը քարոզեց, որ էր բնաւ ուրիշին փոխ չտալ ո՛չ գիրք և ո՛չ ալ լրագիր, հակառակ պարագային մեր հայ բարեխիղճ վճարող ընթերցողները, իրենց [illegible] կը վարժեցնեն հացկատակ դասակարգը։ Մամուլը լիագոր քաջալերութեան կարօտ է, մամուլը եթէ ապրի, կրնայ ապրեցնել իր աշխատակիցները. առանց վարձատրութեան մտքի գործիչները չեն կրնար ամբողջովին նուիրուիլ մտքի տաճարին։ Բայց երբ մտքի հացկատակները չեն դադրիր մամուլը հարստահարելէն, ի զուր է սպասել մամուլէ բարձր հասարակական օգուտ մը։

Պէտք է գիտնալ որ ջարդերը չեն որ ազգ մը արմատախիլ կ'ընեն, այլ լեզուի ու մամուլի բնաջնջումն է որ անդարման կը կործանէ ցեղերու բնագոյն նշանակութիւնը։

Մենք մեռնելու, ջնջուելու ժողովուրդը չենք, կրակէն, սուրէն անցած ենք, այդ անցքը մեզի համար սովորական է։ Մենք մեռնելու ու ջարդուելու վարժ ենք, բայց առանց մեր ազգութիւնը մեռցնելու կը մեռնինք։ Մենք մեր ցեղին բարի յատկութիւնները մոռնալու չենք. Նափոլէոն Գ. Կայսրը իր փառապանծ օրերուն մէջ մեր հայ ցեղին համար ըսած է, թէ «Աոխոյ խորը ժողովուրդ մը կայ, որ մեծ ապագայ կը խոստանայ»։ Լօզանի միջազգային լիազոր վարչապետները չեն կրնար ջնջել այդ ապագան։

ԱՏՐՈՒՇԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՀՐԱՇԱԳՈՐԾ ԲԺԻՇԿԸ

Հնարագէտ ու իմաստուն բժիշկ մըն էր ան, բայց և այնպէս գիւղին մէջ, ուր երկու տարիներէ ի վեր հաստատուած էր, չէր կրցած որ և է վստահութիւն ներշնչել բնակիչներուն։ Գիւղացիները ամէն անգամ անոր հանդիպելուն, իր ձեռքերուն մէջ կը տեսնէին գիրք մը, ու բորբոքած կ'ըսէին.

— Բան մըն ալ չի գիտեր մեր բժիշկը, անդադար կը կարդայ ու կը կարդայ։ Եթէ կ'ուսանի, ուրեմն սորվելու համար է։ Եթէ սորվելու պէտք ունի, ուրեմն բան մը չի գիտեր։ Եթէ չի գիտեր, ուրեմն ագէտ մըն է։

Եւ այսպէս գիւղացիները չէին կրնար եզրակացութեան մը յանգիլ։

Առանց հիւանդի բժիշկ մը կը նմանէր, առանց իւղի կանթեղի մը։ Բացարձակ անհրաժեշտութիւն էր, վերջապէս գտնէ իր թշուառ ապրուստը ճարել, բայց մեր ողորմելի բժիշկը չէր կրնար վաստկիլ նոյն իսկ իր խմած ջուրը։

Արդարև ժամանակը եկած էր այս կեանքին վերջ մը տալու համար։

Օր մը մեր արամիտ բժիշկը, բոլոր գիւղացիներուն յայտարարեց թէ իր գիտութիւնը այնքան մեծ է, այնքան ազդեցիկ ու հզօր, այնքան գերագոյն ու անվրէպ, որ, ոչ միայն հիւանդութիւնները արմատախիլ կ'ընէ, զայն ուրիշ անգամ չերևելու պայմանաւ — ինչ որ սովորական մըն է —, այլ կը վերակենդանացնէ մեռեալները, ինչ որ սատանայական ճշմարիտ հրաշագործութիւն կարելի է կոչել։

— Այո, այո, մեռել մը, և թաղուած մեռել մը, կ'ըսէր բժիշկը կեղծ ազնուութեամբ մը։ Եւ ես պիտի վերակենդանացնեմ երբ որ ուզեք, լոյս աչքով, գերեզմանատան մէջ և խուռն բազմութեան մը ներկայութեանը։ Ընտրեցէք մեռել մը, եթէ պէտք ըլլայ երկու, ինը կամ տասը։

Հաւատացողները շատ չէին. այսու ամենայնիւ թերահաւատներն ալ կ'ըսէին.

— Ինչո՞ւ կը տատամսինք զայն փորձի ենթարկելու. պէտք է գործքով համոզուիլ, գործքով։ Մենք կը ճանչնանք մարդը։ Է՛հ, կրնայ յաջողիլ. այնքան կարդացած մարդ է վերջապէս։ Եթէ հրաշագործութիւնը յաջող անցնի, պիտի ծափահարենք, եթէ ձախողի, հը՞, պիտի հայհոյենք ու պիտի քարկոծենք։ Տեսնենք, սա մարդուկը մաքուր կաթ ծծա՞ծ է։

Այսպէս նոյն կիրակին, որոշեալ ժամանակէն շատ առաջ գիւղին գերեզմանատունը տեղ ձգելիք տեղ չկար. ինչպէս Զատկի առաւօտուն եկեղեցին։

Միջօրէի զանգակին երկրորդ զարկը դեռ չէր հնչած, երբ Պ. բժիշկը, հաւատարիմ իր խոստումին, գերեզմանատուն հասաւ՝ ամբողջ սեւազգեստ։ Բաւական զուարթութենէ, աջ ու ձախ հրմշտուքներէ յետոյ, Պ. բժիշկը հասաւ պատուանդանը ու վրան ելլելով, հոն բարեւեց, հազաց, թքաւ ու քըրտնաթոր, և կեղծ պաղարիւնութեամբ մը յայտարարեց.

— Բարեկամներս, ձեզ խոստացայ այսօր Յարութեան արարողութիւնը կատարել, ողջնցնելով ննջեցեալ մը, խօսքիս տէրն եմ, ուրեմն լաւ։ Ինծի համար դժուար չէ կեանքի կոչել Ժագը կամ Ժանը, Նանոնը կամ Պապէն, Գիյոմը կամ Սիմօնը։ Կ'ուզէք Սիմօնը վերակենդանացնեմ, Սիմօն Գասպարեէն, որ տարի մը առաջ մեռաւ դէշ կօշկակար մը։

— Ներեցէք Պ. բժիշկ, ըսաւ Սիմօնի այրին, անշուշտ ան լաւ մարդ էր, գլխ երջանկացուց, և ես պիտի լամ որքան ատեն որ բարեգութն Աստուած պահէ միայն իմ երկու աչքերս։ Բայց, մի ողջնցնէք զայն, որովհետև կը տեսնէք որ ամսուն վերջերն ենք և ես պիտի նետեմ սուգի զգեստներս, մանաւանդ [illegible] գլխ պիտի վերամուսնանամ մեր գիւղի մեծ Փաւքային հետ, ութ օր յետոյ ծանուցումները պիտի հրատարակենք։ Արդէն նուէրներս ստացած եմ։

— Ո՛չ, ինչ լաւ ըրիր ինծի յայտնելով այդ, Գաթէրին... Էհ ուրեմն, ողջնցնեմ մեր Նանոն Գարոթը զոր թաղեցին Տեառնընդառաջի տօնին օրը...։

— Խնդրեմ, Պ. բժիշկ, պոռաց յանկարծ Ժագ Լամիլ, Նանոնը իմ կինս էր։ Միասին ապրեցանք տասը տարի, գիւղացիները գիտեն, Պ. բժիշկ, հաւատացէք քսանթեան տասը տարիներ, ալ մեզ չմնաց վրաս։ Կ'աղաչեմ թող Նանոնը կենայ ուր որ է, իր և իմ հանգստութեանը համար։ Ճշմարիտ պղպեղ մը ու անհրեւակայելի փորձանք մը էր։ Ցամաք և ծոյլ աւանակի մը պէս պայքարող, աղտոտ, ցնցոտիներով։ Եւ այս բոլորին հետ լեզու մը, լեզու մը, Աստուած իմ, որ շատ դիւրութեամբ կրնայ իրար ձգել Աստուածածինը և Յովսէփը։

— Բայց այն ատեն, բարեկամներս...

— Ներեցէք որ ձեր խօսքը կըտրեմ, Պ. բժիշկ — մէջ մտաւ պարձեալ Ժագ, աչքերը վախէն դուրս ինկած ու արագ արագ թուքը կլլելով։ Նանոնը ինծի թողուց երեք երախաներ, որոնք ապահովաբար չեն նմանիր իրենց հօրը— անոնք միացած էին թեւերուս վրայ և ես պարձեալ ամուսնացայ։ Ուրեմն ապարդիւն պիտի ըլլայ...

— Շատ լաւ, կը հասկնամ, ճիշդ է, որ ան քեզ համար վայրագ պատուհաս մը պիտի ըլլայ, երբ մանաւանդ տեսնէ քեզի կողակից մը. մէկ հատը կը բաւէ։ Բայց այն ատեն կեանքի պիտի կոչեմ վերջապէս մէկը... Տեսէք մեր վարպետ Փիէռը, բարի ու առաքինի մարդ մըն է։

— Վարպետ Փիէ՞ռ, հարցուց Ֆիլիքս Պօն-Փուանը։

— Նոյն ինքն։

— Ա՛հ, խեղճ հայրս... Թող Աստուած խաղաղ ու անվրդով պահէ անոր ոսկորները. Պ. բժիշկ. սուրբ մարդ մըն էր, մի ողջնցնէք զայն, որովհետև եթէ ան կեանքի վերակոչէք, բաւական խառնաշփոթութիւններ պիտի գան մեր գործերուն մէջ, և սիրալը պիտի նեղանէր այդ խե՛ղճ մարդուն, որուն միակ բաղձանքն էր մեզ հանգիստ տեսնել։ Վեց հոգի ենք, չորս մանչ, երկու աղջիկ։ Իրարմէ բաժնուեցանք, երկար վէճերէ և կռիւներէ յետոյ։ Եւ իրարու մազ բղկտելէ վերջ տիրացանք քանի մը թիզ հողի։ Ամենքս ալ բազմաթիւ զաւակներ ունինք։ Մեզմէ ամէն մէկը իր էշը կը քշէ և ջուրը իր ջաղացքը կ'ուզէ դարձնել։ Հաւատացէք, ոչ մեկերնիս բարեկեցիկ վիճակ ունինք։

— Ուրեմն անկարելի՞ պիտի ըլլայ...

— Ներողութիւն, եթէ զայն ողջնցնենք ի միջի այլոց աւան մը և ապրուստի միջոցներ պէտք պիտի ըլլայ խեղճ ծերունիին։ Բայց տարիները այնքան դէշ են որ, Պ. բժիշկ... գիտէք որ շերամները բոլոր դատ բան մը չեն արտադրեր։ Որթատունկերը հիւանդութիւն ունին։ Ծորենի հասկերը փճացած են։ Ձիթապտուղները պղնձուած են։ Զանձրեւէր։

— Լաւ, բաւական է, թողունք որ վարպետ Փիէռը քնանայ, բայց քանի որ ես հոս ուղղակի չարելու չեմ եկած և դուք ալ գլխ գիտակցիք, պիտի արթնցնեմ մէկը...

— Կաթօն, իմ Կաթոնս արթնցուցէք Պ. բժիշկ. պոռաց այդ միջոցին առաքինի կին մը, որ Մագթաղինէի մը պէս կ'ողբար։

— Ոչ, ոչ, Պ. բժիշկ, մի՛ արթնցնէք զայն, ըսաւ երիտասարդ աղջիկ մը, ո՛հ, ոչ։ Գեղեցիկ կոյս, ինչ լաւ ըրիր զայն մեռցնելով։ Մեռնելէ առաջ ան ինծի պատուիրեց. և մենք անոր հագցուցինք իր ճերմակ շրջազգեստը ու ծաղիկներ զետեղեցինք գլխուն վրայ... կարմիր հոյս էր եղած։ Թողէք անոր մարմինը սուրբ հողին մէջ, ու անոր անխառնագոյն հոգին երկնքի մէջ։ Ցեսոյ թողէք, որովհետև այն երիտասարդը զոր ան կը սիրէր, այժմ ուրիշ աղջկան մը հետ է...

— Խե՜ղճ, խե՜ղճ Կաթոն... Տեսէք այս ամէնը սիրոյս կը տրորեն, ըսաւ բժիշկը վարպետ կոտրուածքով մը, բայց վերջացնելու համար, պիտի ողջնցնեմ Կրինիալէն, որ ամիս մը առաջ կլլից թրաձուկ կերած միջոցին։

— Չեմ ուզեր, չեմ ուզեր, պոռաց Լուիզէ Գօզըլիզօ, երկու թեւերը օդին մէջ տարուբերելով։ Ան ինծի ծախած էր իր որթատունկերը. տասը տարուան բերքին ես վճարեցի իր արժէքէն աւելին, հիմա պէտք պիտի ըլլայ որ իրեն հայթայթեմ բնակավայր մը եկեղ, ոչ, ոչ, արդար չէ ինչ որ պիտի ընէք, Պ. բժիշկ։

— Այսպէ՞ս. լաւ, ես կը ճանչնամ մէկը որ մեռաւ առանց թողելու կին, ոչ տղայ, ոչ եղբայր, ոչ քոյր, բայց միայն լաւ յիշատակ մը։ Ձեր բարի քահանան, որ ձեզ այնքան կը սիրէր, որուն համար այնքան լացիք։ Խեղճ [illegible], անդին աշխարհէն «մէն անկիւն կը փնտռէ իր սիրելի գիւղացիները։ Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ եթէ զայն վերակենդանացնենք։

— Ա՛հ, ոչ, պոռացին, մէկը այս կողմէն միւսը այն կողմէն քանի մը չքմեղանք ձեռուկներ, ոչ, ոչ, Պ. բժիշկ։

— Ի՞նչ կ'ըսէք, աւելցուց Միքէլ Բուսլինը, Միութեան մայրը։ Շատ ծեր էր, խեղճ մարդը, և անօթի մը պէս խուլ։ Յաճախ երբ իրեն կը խօսակցէի և թուղթ մասին կը խօսէի, խաղալով կը պատասխանէր։ Թողէք զայն Աստուածային փառքի մէջ որովհետև մենք հոս ունինք երիտասարդ քահանայ մը որ անուշ բնաւորութիւն ունի, ջուրի պէս բարի է, երգչուհի պէս կ'երգէ, սերովբէի պէս կը քարոզէ, և իր մակոյկը ուզածին պէս կը քշէ։

— Ի՞նչ ըսեմ, քանի որ այսպէս է ուրիշ կողմ դառնանք, հոն կը տեսնեմ փոքրիկ խաչ մը, խաչերը կը ծածկեն ու փոքրիկ խղունջները պահել կ'ուզեն հողակոյտին սպիտակ ու սև գոյնը։ Առիկա [illegible] հողակոյտ է. տասը ամսու էր երբ մեռաւ, արձանագրութիւնը այսպէս կ'ըսէ, անուշ մեղք մը պիտի ըլլայ զայն կեանքի կոչել, ան այնքան երջանիկ կը զգայ ինքզինքը այս աշխարհէն մեկնած ըլլալուն... ինչպէս կ'ըսէք, բարեկամներս։ Եթէ այսուամենայնիւ կ'ուզէք որ զայն ողջնցնեմ, լաւ, ուրեմն կը սկսիմ։

— Պ. Բժիշկ, ըսաւ աչքաբեկ պառաւ մը, այդ փոքրիկը մերն է, աւա՜ղ. և ես անոր մեծ մայրն եմ։ Աղջիկս զայն կաթ կտրած չէր, երբ սկսաւ իր կաթնատամները ունենալ, ու մեռաւ, ոհ, եթէ տեսնէիք թէ ինչքան գեղեցիկ էր մեր փոքրիկը, Աստուած առաւ մեզ ձեռքէն, լաւ, թող իր կամքը ըլլայ։ Հիմա ուրիշ մը ունինք որ դեռ կը ծծէ։ Աստուած ինչ որ կ'ամենայ, բարի է, մէկ ձեռքով առածը միւս ձեռքովը կը վերադարձնէ. սակէ զատ չենք կրնար երկուքը միասին դիեցնել և մէկը սովէն սատկելու մը տալու կարողութիւն չունինք։

— Բաւական է, այսօրուան համար, պոռաց բժիշկը, և նոյնիսկ աւելի, քանի որ չէք ուզեր որ խոստումս կատարեմ այսօր, ուրիշ անգամ պիտի փորձեմ, միայն վերակենդանացնելով մեռեալները — որովհետև ինչպէս կը տեսնէք, դուք էք որ անկարելի կը դարձնէք— ալ օգնութեան հասնելով մահուան վտանգներու մէջ գալարուող հիւանդներուն, չպիտի թողում որ անոնք մեզ ձգեն թամ որոշեալ ժամանակէն առաջ։ Ամէն բարով։

Ո՞վ ըսաւ ձեզ, որ այդ նշանաւոր կերպարանքէն յետոյ մեր բժիշկը հրաշագործ մը չեղաւ։ Թէև ան չողջնցուց մեռեալները, բայց փրկեց բազմաթիւ հիւանդներու կեանքը։ Գիւղացիները այլևս հաւատք ունեցին անոր — որովհետև կ'ըսէին գիւղացիները, եթէ գերեզմանատան մէջ իր խոստումը չյաջողեցաւ յանցանքը իրը չէ։

Լաւ է ամէն ինչ որ լաւ կը վերջանայ։

Թարգմ. Յ. ՊՈՒՐՆԱԶԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԷՆ ՎԱԽ

I

Ինծի տայիր նորէն կեանք, մաշուած տենդով գինովնալ
Գուպարի մէջ կարմըրիլ ճապաղիքէն թշնամի.
Զախիս վըրայ՝ սըլինի հըլանգումին հետ, պարծենալ
Բաբախիւնն զգալ սրտիս մէջ յուշերուս վաղեմի...

Քարշեալ ի վար սայթաքի սարէն փըրթած զերդ հոնի
Ու ժայռերէն՝ կողերուս բեկմամն վախին հետ ըզգալ
Փթթումը նոր յոյսերու, և անդունդին խորն ալ
Կանգնած ժպտուն՝ համբուրել սմբուխթիւնը գետինի։

Ինծի տայիր նորէն կեա՛նք, մաշուած տենդով գինովնալ
Եւ կամ մեռնալ խենթի պէս՝ ձեռբուն հետ ինքզինքս ալ.
Ձի ծանր է սիրտն իր կըրել իր երազին զերդ պապալ
Ու ճանչնալ սուրբ անտարբեր դէմքերու վրայ ըլլ՚սըրթուն
Ապրելու խինդն ու խանդոտ սպառումը օրերուն
Երեւն իր մէջ երազել ու շնչել լոյսին մը պալ։

II

«Կեանքն ալուոր է, տաք է արևն ու բարի,
Լոյսն է գըւարթ զերդ քրքիչն ամփոփ կոյսին.
Բոյրէն հեշտանք, գոյնէն եռանդ կը ծորի,
Գիտցիր շնչել, նաև տեսնել» ինծ բսին։
Հաւատացի, մինչև Սուտը երազին
Ճանչցայ. բայց ուշ՝ Երբ կասկածն ինծ փարեցաւ՝
Պարպեր էի խոստումներու համար սին
Սիրտս որ, զի՛ս ալ կը նեղէ զերդ հին ցաւ։
Ու զերդ տաճար մ՚որուն խորանն է փըլեր
Կ՚ապրիմ յեռուած, զի սրտիս մէջ ոչ մէկ խանդ
Կուզայ վառել բոցառուէ մին արգատ.
Կ՚ապրիմ կ՚անցնիմ, ինչպես գարուն մ՚անձանդիկ
Հարցընելով մերթ փողոցի շուն մը ծեր.
«Ինչպէ՞ս ըլլալ ուրախ մը երջանիկ»։

ՄԿՐՏԻՉ ԵՐԻՑԵԱՆ

ԲՆԱԿԱՐԱՆԻ ՏԱԳՆԱՊԸ

Մոսկուայի կոմմունալ դրամատունը մէկ միլիոն 500.000 րուբլի վարկ բացած է, բանուորական բնակարաններ շինելու համար Անդրկովկասի մէջ։ Վարկը բացուած է Բագուին, որ պիտի ստանայ 500.000 րուբլի, Թիֆլիսին և Երեւանին, որոնք պիտի ստանան 400,000ական։ Անդրկովկասի պետական պիւտճէին մէջ ալ գումար մը սահմանուած է միեւնոյն նպատակին համար։

Այս գումարներէն զատ, Մոսկուայի դրամատունը 32,000 րուբլի սահմանած է Շամախիի մէջ բաղնիք մը շինելու, 100.000 րուբլի՝ Սալեանի ջրանցքին, նոյնքան Գանձակի ելեկտրակայանին եւ 600,000 րուբլի Թիֆլիսի ելեկտրական ցանցը զար գացնելու։

Արդէն Բագուի մէջ սկսած են շինել 150 միայարկ տուներ, երկ-երկու բնակարաններով։ Թիֆլիսի մէջ ալ պիտի շինուի եռայարկ խոշոր շէնք մը, որ պիտի բաղկանայ 90 բնակարանէ եւ 200 սենեակէ։

Անդրկովկասի թերթերը կը թելադրեն որ տեղական դրամատուներն ալ հետեւին Մոսկուայի օրինակին, վարկեր բանալով։

ՌՈՒՄԱՆԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷՆ

ՀՈՍ ԱՆ ՀԻՆԻ ԵՒ ՆՈՐԻ ԽՆԴԻՐ

(*Մեր սեփական թղթակցէն*)

Պուքրէշ, 25 Մայիս.

Վերջապէս խառնակեցաւ մեր խաղաղ գաղութն ալ։ Անցեալ տարի «պատուական» հրապարակ մը շահատակութեանց խնդիրն էր որ ամիսներով գրգռութեան մէջ պահեց միտքերը, ու հիմա թեմին կազմակերպութեան շուրջ սանձուած թերուղեմ հոսանք մըն է որ կը վրդովէ մեր խաղաղութիւնը։

Բայց ակնարկ մը դէպի ետ։

Պատերազմէն առաջ թեմ մը գոյութիւն չէ ունեցած Ռումանիոյ մէջ։ Ամէն անգամ որ փորձ մը եղած է այդ նպատակով՝ միշտ ալ բախած է կարգ մը թաղականութեանց ընդդիմութեանը, և վերջի վերջոյ ձախողած։

Զինադադարէն յետոյ էր որ աւելի ամուր քայլեր առնուեցան այդ առթիւ, և շնորհիւ Թափուած ճիգերու, կարելի եղաւ գլուխ հանել թեմին կազմակերպութիւնը։ Ռումանիոյ հայ գաղութին համար արդարեւ պատմական դէպք մըն էր Թեմական Պատգամաւորական անդրանիկ ժողովը, որ տեղի ունեցաւ Պուքրէշի մէջ 1922 Սեպտեմբերին՝ Ռումանիոյ 20 հայ թաղականութիւններէն 17ին մասնակցութեամբ։ Այդ ժողովը համերաշխ մթնոլորտի մը մէջ ամբողջ շարաթ մը ճիգ սպառեց՝ յաջողելով պատրաստել թեմական սահմանադրութիւն մը, ներքին կանոնադրութիւն մը և ուսումնական ծրագիր մը ռումանահայ դպրոցներուն համար, ընտրելով նաև գործադիր մարմին մը՝ որ պաշտօն պիտի ունենար վաւերացնել տալ այդ կանոնագիրները, և պատգամաւորական ժողով մը հրաւիրել անոնց վաւերացումէն յետոյ։

Բաւական դժուար եղաւ այդ գործադիր մարմինոյն գործունէութիւնը, իր ճամբուն վրայ սանձուած նոր նոր խոչընդոտներու պատճառով։ Հետզհետէ շատցան թեմական կազմակերպութեան մը խեթով նայող տարրերը, որոնք խլրդային աշխատանքներու իսկ դիմեցին՝ ամլութեան մատնելու համար թեմական գործադիր մարմնի ճիգերը։ Դեռ թարմ է յիշողութեանց մէջ Եաշի պառակտիչ փորձը՝ որ բարեբախտաբար բախեցաւ միւս բոլոր թաղականութեանց գիտակից ընդդիմութեանը։ Եւ յարատեւ աշխատանքներու շնորհիւ էր որ Թեմականը կրցաւ հետզհետէ վաւերացնել տալ ուսումնական ծրագիրը, հիմնական կանոնադրութիւնը և ներքին կանոնադրութիւնը՝ այս վերջին երկուքը ինչ ինչ փոփոխութիւններով։

Թեմական Գործադիր Մարմնին ուրիշ բան չէր մնար ընել, բայց եթէ հրաւիրել նոր պատգամաւորական ժողով, ինչ որ ըրաւ։ Ու հոս է որ կնճիռը քերը զարգացաւ, այլեցան։ Այս անգամ Եաշը առանձին չէր։ Պուքրէշի մէջ վերջերս պաշտօնի գլուխ անցած էր, շնորհիւ տիրող անտարբերութեան, ուծացած տարրերէ թաղականութիւն մը, որ եւս դիրք բռնեց թեմական կազմակերպութեան դէմ, շրջաբերականներ ուղղեց բոլոր միւս թաղականութիւններուն, հրաւիրելով զանոնք չմասնակցիլ պատգ. ժողովին, և նոյնիսկ փափուքլի երեխայով կառավարութեան մօտ՝ թեմական առաջնորդի, և անոր գործակիցներուն հասցէին։ Պուքրէշի և Եաշի կազմած այս ճակատը ուժ կ՚առնէր ուրիշ կարգ մը թաղականութեանց անտարբերութենէն։ Այնպէս որ պատգ. ժողովի գումարման չորս օր մնացած՝ հազիւ ինը քաղաքներէ պատգամաւոր ընտրուած էին։ Մնացեալ 11էն լուր չկար։ Իրաց այս կացութեան առջեւ գործադիր մարմինը ստիպուեցաւ յետաձգել պատգ. ժողովի գումարումը։ Ցետաձգման որոշումը արուեցաւ յետոյ էր միայն որ ուրիշ 6 շրջաններ ալ իրենց պատգամաւորները խմբեցին։ Այնպէս որ թեմական կազմակերպութեան կուսակից կը հանդիսանան արդէն 20 շրջաններէն 15ը, ուրեմն սատուար մեծամասնութիւնը։

Թեմական Գործ. Մարմինը սակայն որոշեց չշտապեցնել նոր պատգամաւորական ժողովի գումարումը, սպասելով որ ռումէն Խորհրդարանը այս աշնան քուէարկէ դաւանութեանց օրէնքը, որուն պիտի պատշաճցուի արդէն մեր թեմական կազմակերպութիւնն ու անոր Սահմանադրութիւնն ալ։

Բայց շատ աշխատանք ու շատ իմաստութիւն պէտք է, նոր դաւեր կանխելու համար։

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

Նոր դպրոցներ պիտի բացուին

Բայի Ալֆորվիլի մէջ բացուելիք դպրոցէն, որու շէնքին գնման համար բանակցութիւնները չեն աւարտած, ծրագրուած է նախակրթարաններ բանալ նաև հետեւեալ երեք հայաշատ կեդրոններու մէջ.— Փարիզի մէջ՝ Պէլվիլ, Փարիզի արուարձաններէն Առնուվիլ լէ Կոնէս (Վիլիէ-լը-Պէլ) և Պուաքոլոմպ։

Տոքթ. Լեփսիուսի յոբելեանը

Թեմական Կեդրոնական Վարչութեան վերջին նիստին մէջ կարդացուեցաւ կաթողիկոսական տեղակալ Խորէն արքեպիսկոպոսի մէկ հեռագիրը, որով կաթողիկոսին կողմէ Պալաքեան եպիսկոպոսի պաշտօն կը յանձնուի շնորհաւորել Տոքթ. Լեփսիուսը իր յոբելեանին առթիւ։

Թեմական Վարչութիւնը եւս որոշեց շնորհաւորական նամակ գրել յոբելեարին։ Տոքթ. Լեփսիուս հիւանդ ըլլալով, յոբելեանի հանդէսը յետաձգուած է։

Աղքատախնամի գրասենեակը

Փարիզի Աղքատախնամ Ընկերութիւնը նպաստի բաշխման գործը կանոնաւորելու համար որոշած է եկեղեցիէն դուրս առանձին գրասենեակ բանալ և մասնաւոր քարտուղար մը պահել։ Այս որոշումը տրուած է անոր համար, որ վերջերս գաղթականները ճարահատ կը դիմէին Աղքատախնամի անդամներուն տունը կամ գրասենեակը, և յաճախ անարգանքի կ՚ենթարկուէին։

10,000 ֆր. աղքատներուն համար

Պ. Պօղոս Նուպար իր կնոջ յուղարկաւորութեան առթիւ տասը հազար ֆրանք նուիրեց, անմիջապէս բաշխուելու համար Փարիզի աղքատ գաղթականներուն։ Այս գումարին մէկ մասը կաթող. պատրիարքին, միւս մասն ալ Փարիզի Աղքատախնամ ընկերութեան ձեռքով բաժնուած է արդէն կարօտեալներուն։

Դիտողութիւններ Լիոնի մէջ

Լիոնի Ազգային մարմինը կը գրէ թէ տեղական իշխանութեանց մօտ իր դիմումները սիրալիր ընդունելութեան կ՚արժանանան։ Քաղաքապետութիւնը պաշտօնապէս յայտնած է որ Ազգ. Միութեան կողմէ Հայերուն տրուելիք բոլոր վկայականները պիտի ընդունուին և վաւերացուին։

Հայ մտաւորական մը անձնասպան

Ցաւով կը տեղեկանանք թէ Պուլօնեի անտառին մէջ անձնասպան եղած է ծանօթ ճարտարապետ գիւղատնտես Տօքթ. Տիգրան Ալանեան, 55 տարեկան, հեղինակ բազմաթիւ ֆրանսերէն երկասիրութեանց, որոնց մեծ մասը անտիպ կը մնան։ Պ. Ալանեան անդամ էր Փարիզի Ընկերաբանական Ընկերութեան և Ընկերաբանութեան Միջազգային Հիմնարկութեան։ Կ՚աշխատակցէր Revue Internationale de Sociologieի։

Վրայէն գտնուած է թուղթ մը, որուն մէջ կ՚ըսէ թէ մարմինը կը նուիրէ բժշկական համալսարանին, իսկ երկասիրութիւնները Փարիզի Société de Sociologieին։

Մանր Լուրեր

Կարող. Պաշտպանողական գործերը շատցած ըլլալով, մատրութիւն կայ վարձել մասնաւոր տուն մը կամ մեծ յարկաբաժին մը, ուր առանձին գրասենեակներ պիտի ունենան Թեմական կեդր. վարչութիւնը, Կրթական խորհուրդը, Դատաստանականը, Կապակցը եւն.։

Ազգ. Սահմանադրութեան ծրագրի մշակումը յետաձգուած է մինչև փրոֆ. Ադոնցի վերադարձը։

Կարգալոյծ հռչակուեցաւ Համլեան Վրդ. Պաղտասարեանը, որ այժմ կը գտնուի Հարաւային Ֆրանսա, վերսկսելով իր շահատակութիւնները։

Ռ. Խմբ.— Վերջերս ֆրանս. գաւառական թերթի մը մէջ կարդացինք որ յիշեալ վարդապետը Թրամուէյի տոմսակավաճառ եղած է Քլերմոն-Ֆերրանի մէջ և իր այդ հանգամանքով... *հմրեովիւր* մը շնորհած է այդ թերթի խմբագրին, փառաբանելով իր գործունէութիւնը։

«ՄԻ ՇԱՐՔ ՊԱԿԱՍՆԵՐ»

Այս խորագրով հատուած մը հրատարակեցինք անցեալ օր, Ղարաքիլիսէի ամառանոցի մասին։ *Մարտակոչ* (թիւ 214) միեւնոյն դիտողութիւնները կը գրէ նաև Դիլիջանի մասին.—

«Մեղմ կլիման, գեղեցիկ բնութիւնը և անտառի վայրի ծառերը կը գրաւեն բազմաթիւ հիւանդներ և հովիկներ։ Սակայն կան շարք մը պակասներ։ Ամենէն առաջ աչքի կը զարնէ կեղտոտութիւնը։ Ապաքինարանին (սանատորիա) առջեւ, երկու քայլի վրայ հոսող գետակին մէջ կը հանդիպիք շաբաթներով ինկած անասուններու հոտած դիակներուն։ Ոչ ոք ուշադրութիւն չի դարձներ այս բանին, ոչ իսկ ապաքինարանին 5-6 բժիշկները։ Երկրորդ տեղը կը բռնէ փոշին։ Քաղաքի մէջէն կ՚անցնի Ղարաքիլիսէի և Երեւանի խճուղիները, ուրկէ անդադար կ՚երթեւեկեն կառքերը, սայլերը եւ օթօները։ Փողոցը չեն ջրեր. եւ կրնաք երեւակայել փոշիի ամպերը, մանաւանդ երբ ամբողջ մէկ ամիս շարունակ կ՚անցնի Թրքական ֆուրը, իր հազարաւոր սայլերով և բազմաթիւ հօտերով։ Երրորդ պակասն է Ռողոնսի ճամբան։ Խճերով ծածկուած փայտէ սանդուղներէն կ՚անցնիք ոտքեր կոտրտելով, մանաւանդ գիշերը։ Այս տեղէն ամէն օր կ՚անցնին հարիւրաւոր մարդիկ, թատրոն, ճաշարան և անտառ երթալու, եւ չկայ մէկը որ հոգ տանի, ճամբան յարդարէ և մարդոց ոտքերը ազատէն այդ անախորժ, սայթաքեցնող քարերէն։ Ա՛լ չեմ խօսիր պարտէզի մասին, եթէ կարելի է պարտէզ կոչել զայն։ Ոչ մէկ ծաղիկ, ոչ մէկ կանոնաւոր ճամբայ ծառուղի։ Ամէն տեղ խոտեր բուսած են։ Պիւֆէն երթալու համար ալ քանի մը ճամբորդական արկածներ պիտի անցընէք։ Մայր անտառին մէջ կայ աղբիւր մը որու խողովակներուն բերան դնելով ջուր կը խմեն Թոքախտաւորներն անգամ, քանի որ բաժակ չկայ։ Ջուր խմելու աման չունին և քաղաքի մնացած աղբիւրները եւ բերանով ջուր խմելը սովորական բան է դարձած Դիլիջանի մէջ։ Մալական թաղամասին մէջ ալ չկայ ոչ մէկ կանոնաւոր աղբիւր։ Բոլոր աղբիւրները կը գտնուին գետափը եւ բաց են, ուր շատ անգամ անասունները ջուր կը խմեն, իսկ թուրք այցելուները սովորութիւն ունին ամաններ, նոյն իսկ ձիեր լուալու։ Այդ ջուրէն կը խմեն հիւանդներն ալ. թերեւս այդ է պատճառը որ տարածուած է փորհարութիւնը, մանաւանդ երախաներուն մէջ։ Լոյսն ալ քիչ է, իսկ տեղ տեղ լապտեր մը իսկ չկայ։

Հայերը Եալթայի մէջ

«*Մարտակոչ*»ի մէջ կը կարդանք.—

Եալթան իր շրջանով կարելի է համարել թաթարական շրջան։ Թաթար ազգայնականութիւնը կը կազմէ հարիւրին 80։ Իսկ ազգային փոքրամասնութիւններէն աչքի կը զարնեն Յոյները և եւ մասամբ Հայերը։ Հայութեան թիւն է 750, որով Եալթան չորրորդ տեղը կը գրաւէ Խրիմի հայաբնակ քաղաքներուն մէջ, (Սեմֆերոբոլէն, Սեւաստափոլէն և Կէրչէն յետոյ)։ Եալթայի հայութիւնը կը բաղկանայ գրեթէ բացառապէս տաճկահայերէ, որոնք Խրիմ անցած են վերջին 2-3 տասնամեակներու ընթացքին։ Ընկերային տեսակէտով կարելի է երեք մասի բաժնել Եալթայի հայութիւնը, — բանուորներ, (գլխաւորապէս նաւահանգիստի բեռնակիրներ), տնայնագործ-արհեստաւորներ (մեծամասնութիւնը) և մանր առեւտրականներ։ Հանրային կեանքը մինչեւ վերջերս շատ անմխիթար վիճակ կը ներկայացնէր և միայն վերջերս կը նկատուի որոշ կենդանութիւն։ Աւելի քան 150 ընտանիքէ բաղկացած գաղութը վերջին չորս տարիներու ընթացքին չունէր նոյն իսկ իր դպրոցը։ Այս ուսումնական տարեշրջանին պիտի բացուի վերջապէս, դպրոց մը, 70-75 երկսեռ աշակերտութեամբ եւ երկու ուսուցիչներով։ Բաւական առենէ ի վեր կայ բանուորական ակումբ մը, որ կը ստանայ ռուսերէն և հայերէն հրատարակութիւններ, բայց կազմակերպչական աշխատանքներ չի կատարեր։ Չկան առանձին խմբակներ, չկայ նորագոյն գրականութիւն, չի նկատուիր աշխատանք ոչ բանուորութեան, ոչ երիտասարդութեան եւ ոչ ալ կիներուն մէջ։ Ակումբը ունի թատերախումբ մը, որ կը տառապի ընդհանուր ցաւով, քիչ շատ տանելի խաղացանկի կատարեալ բացակայութեամբ։

Աշխարհի ամենէն մեծ պանդոկը

Նիւ Եօրքի 5րդ պողոտային վրայ պիտի շինուի աշխարհի ամենէն մեծ պանդոկը, որ պիտի ունենայ 56 յարկ, շինութեան համար պիտի ծախսուի 25 միլիոն տոլար, բարձրութիւնը պիտի ըլլայ 610 ոտք։

Լոքառնոյի խորհրդաժողովը

Վաղը՝ երկուշաբթի, Լոքառնոյի մէջ չորս պետութեանց՝ Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Պելճիքայի և Գերմանիոյ արտաքին նախարարները պիտի գումարուին՝ խորհրդակցելու համար Ապահովութեան Դաշինքին վրայ: Պատերազմէն ի վեր առաջին անգամն է որ Գերմանիա միւս պետութեանց հետ համահաւասար իրաւունքներով կը մասնակցի Միջազգային ժողովի մը: Ընդհանուր կարծիքը այն է թէ Հռենոսեան Դաշինք մը կնքելով կարելի պիտի ըլլայ առաջքն առնել ժօտալուտ պատերազմի մը՝ Ֆրանսայի և Գերմանիոյ միջեւ: Կը կարծուի թէ սակայն նախաքայլ մըն է դէպի կազմութիւնը «Եւրոպայի Միացեալ Նահանգներուն», որուն ջատագովը եղաւ Ժընեւի մէջ ֆրանսական նախարար Պ. Լուշէօր: Նոյն իսկ յանձնաժողով մը կազմուած է, որուն պաշտօնն է ժողովի հրաւիրել պետութեանց ներկայացուցիչները՝ դնելու համար «Եւրոպայի Միացեալ Նահանգներ» ու տնտեսական հիմերը:

Արտաքին նախարար Պ. Պրիան Լոքառնօ մեկնեցաւ արդէն եւ այսօր հոն պիտի տեսակցի Անգլիոյ արտաքին նախարար Պ. Չէմպըրլէյնի հետ: Լոքառնօ մեկնած են նոյնպէս Գերմանիոյ կողմէ Պ. Շթրէզըման եւ Իտալիոյ կողմէ Պ. Շայօյա:

Գերմանիա Լոքառնոյի խորհրդաժողովին մէջ նախ պիտի բանակցի արեւմտեան, յետոյ արեւելեան պետութեանց հետ. ասոնց հետ առանձին առանձին համաձայնութեան գալէ ետքն է որ իր վերջնական առաջարկները պիտի ներկայացնէ խորհրդաժողովին: Գերմանիա կը պնդէ որ Հռենոսեան Դաշինքը կարելի չէ գործադրել, մինչեւ որ իր արեւելեան սահմաններուն մասին ապահովութիւն ձեռք չբերէ:

Կռիւ Տիւրզիներուն դէմ

Սուէյտայի անկումէն վերջ Տիւրզիները քաշուած են լեռները և սկսած են հրոսակային կռիւներու: Ֆրանսացիները իրենց վերջին յաջողութենէն քաջալերուած, կը պատրաստուին նոր յարձակողական մը սկսիլ, միանգամ ընդ միշտ վերջ տալու համար ապստամբական շարժումին:

Հայֆայէն Թայմզի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ Ֆրանսացիները պաշարած են Ուրան, ճէպէլը Տիւզի մէջ և կը յուսան գերի բռնել Սուլթան փաշա էլ Աթրաշը, որ կը կարծուի թէ հոն կը գտնուի: Ուրիշ տեղեկութեան մը համաձայն էլ Աթրաշ կը գտնուի Այն Խաբաշ, ուր իրեն հիւր է Անդրյորդանանի երեւելիներէն Ռամատան փաշա էլ Շալլաշ:

Ֆրանսայի պարտքը Ամերիկայի

Հակառակ առջի օրուան թերթերու լաւատեսութեան, Պ. Քայյօ չյաջողեցաւ վերջնական համաձայնութեան մը գալ Ամերիկացիներուն հետ, պարտքերու խնդրին առթիւ: Պ. Քայյօի հակառաջարկները ներկայացուած էին իբրեւ ընդունուած: Իրականութիւնը այն է որ միայն հինգ տարուան համար ժամանակաւոր առաջարկ մը եղած է, որուն համաձայն Ֆրանսացիները յաջորդ հինգ տարիներու ընթացքին տարեկան 40 միլիոն տոլար պիտի վճարեն Ամերիկայի, իսկ հինգ տարի վերջ, կրկին նկատողութեան պիտի առնուի Ֆրանսայի վճարելու կարողութիւնը և նոր կարգադրութիւն պիտի ըլլայ: Ֆրանսայի պարտքն է, կլոր հաշուով, չորս միլիառ տոլար. այս գումարին վրայ 1926—1931 հարիւրին մէկ տոկոս պիտի բանի: Արդէն Ֆրանսա ամէն տարի 20 միլիոն տոլար կը վճարէ իբրեւ տոկոս ամերիկեան ապրանքներու արժէքին (407 միլիոն տոլար), որով այս ժամանակաւոր կարգադրութենէն վերջ Ֆրանսա ստիպուած պիտի ըլլայ 20 միլիոն տոլարի յաւելուածական վճարում մը ընել:

Պ. Քայյօ չէ կրցած ընդունիլ այս առաջարկը, եւ մեկնած է Ամերիկայէն: Այս ձախողութիւնը մեծ դժգոհութիւն առաջ բերած է բոլոր շրջանակներու մէջ. վախ կայ որ Անգլիոյ պարտքի խնդիրն ալ տուժէ այս անյաջողութենէն:

Ռուսիոյ եւ Գերմանիոյ համաձայնութիւնը

Պ. Չիչէրինի Գերմանիա այցելութիւնը տուաւ իր արդիւնքը: Գերման նախարարաց Խորհուրդը վաւերացուց գերմանառուս նոր դաշնագիրը, որուն համար երկու տարիէ ի վեր բանակցութիւններ կը կատարուէին: Դաշնագրին մէջ կը խօսուի տնտեսական յարաբերութեանց, երկաթուղային եւ ծովային հաղորդակցութեանց, մաքսատուրքի, առեւտրական կապերու, ինչպէս նաև հիւպատոսական եւ իրաւական հարցերու մասին:

Նոր ոտնձգութիւն

Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն կ՚իմանանք թէ այսուհետեւ ոչ-իսլամ դպրոցներու թուրք քննիչներ պիտի զբաղին նաեւ դպրոցներու պիւտճէներուն քննութեամբ: Անոնք տեղեկագիրներ պիտի ներկայացնեն կրթական տեսչութեան, համաձայն իրենց հայեցողութեան և ատոնց վրայ պիտի ճշդուին թուրք ուսուցիչներու ըլլալիք վճարումները:

Այս կարգադրութենէն մինչեւ դպրոցներուն գրաւումը՝ քայլ մըն է արդէն:

Մարզական կեանք

ՖՈՒԹՊՈԼԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

Ֆրանսայի պաշտօնական ախոյեանական մրցումները կը սկսին այսօր: Այս առթիւ Փարիզի Մարզականը պիտի մրցի, ժամը ճիշդ 2.30ին Նօռմանտի Սփօռթիֆ ըը Փարիի Ա.ին հետ:

Սթատ Վէլօտրօմ տ'Անթօնիի մէջ, բիւ ըը Ֆրէզնը ա Անթօնի, ժամադրութիւն Ա.ին խումբին աղոց հետ. Սօւթի Մէթրօ Փօռթ տ'Օրլէան ժամը 1.30ին:

Նոյնպէս այսօր Պակաթէլի Փարիզի Մարզականին դաշտին վրայ ժամը 2.30ին:

Փարիզի Մարզականին պահեստին պիտի մրցի Նօռմանտի Սպօռթիֆ ըը Փարիի պահեստին հետ:

Յաղթող խումբը կը ստանայ 2 կէտ, իսկ հաւասարութեան պարագային կէտերը կը բաժնուին, այսինքն 1ի դէմ 1: Այս հաշիւները կը բռնուին մասնաւոր յանձնախումբի մը կողմէ, որ կը գործէ Ֆետերասիոնի կողքին: Այս մրցումները ամէնէն կարեւոր ու հետաքրքրական են, որովհետեւ ամէն ոք կ՚աշխատի ըլլալ իր խումբին ախոյեանը: Տարւոյն վերջը տեղի կ՚ունենայ պատուաբաշխումը, ըստ իրենց կարողութեան: Վ.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՎԻԷՆՆԻ մէջ (Իզեր) «Դաշնակցութեան Օր»ը կը տօնուի յառաջիկայ Հոկտ. 11ին, Pont-Evéque, Cinéma Etoileի սրահին մէջ:

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

Այսօր Կիրակի, 4 Հոկտ. Սալ տը Ժէօկրաֆիի մէջ (184, պուլվառ Սէն Ժէրմէն) ժամը 3ին տեղի կ՚ունենայ Պ. Աշոտ Ասատուրեանի երգահանդէսը, մասնակցութեամբ Տիկին Եւկէնիա Մէլիքեանի (Մեցցօ Սօփրանօ) և Օր. Ա. Սվաճեանի, դաշնակահար. ներկայ պիտի ըլլայ Ֆաքիր Թահրա պէյ: Գիները՝ 20, 10 և 5 ֆր.:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Տիգրանակերտցի Տիկին Տիգրանուհի Թիւֆէքճեան, կը փնտռէ իր ամուսինը Տիգրան Թիւֆէքճեանը, որուն Փարիզ գտնուիլը իմացուած է: Կը խնդրուի ուր ունեցողներէն իմացնել խմբագրութեանս Հ. Ս. հասցէին:

Կը փնտռուի Թոքատցի Սեներքերիմ Հայկազեան, որ տարի մը առաջ Փարիզ Լոզան բասսաժ թիւ 13 կը բնակէր և Սիթրոյէն կ՚աշխատէր. այժմ՝ հասցէն անծանօթ ըլլալով կը խնդրուի տեղեկացնել Թ. Տէր Յարութիւնեանի. Cantonnement de Varizel d'Isieux (Loire)

Պրուսացի գերձակ Հայկ Օ. Եափրուեան և բնիկ Արաբկիրցի 60 տարեկան Թադէոս Թութունեան, որ ասկից առաջ Մարսէյլ էր: Գրել՝ 15, Rue Jean Goujon, կաթողիկոսական պատուիրակութեան:

Պ. Խաչիկ Սամուէլեան կը հրաւիրուի անձամբ կամ գրով դիմել կաթողիկոսական պատուիրակութիւն, 15, Rue Jean Goujon:

Կը փնտռուի հայ կին մը, որ ստանձնէ իր մօտ պահել երկու մանուկներ, չորս և հինգ տարեկան: Դիմել խմբագրատուն:

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒ ԵՒ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹ

Պոլսէն նոր եկած հայ ուսուցիչը որ տրամադրելի ժամեր ունի հայերէնի, հայ գրականութեան և հայ մշակոյթի դասեր տալու, փոխադրուած է

17, Rue Lacépède

դիմել իրեն անձամբ կամ գրաւոր: Proffesseur Armenien անունով, վերոգրեալ հասցէին:

ՍԱԿԱՐԱՆ

3 Հոկտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթերլին		104 35
Տոլար		21.54
Մարք (ոսկի)		5, 01
Թրքական թղթ.		11.50
Թրք. ոսկի		92.50
Մէճիտիյէ		8. 25
Լէվա	100 հատը	14. 75
Տրախմի	«	30. 25
Լիր	«	85.40
Պելժ. ֆրանք	«	94.50
Զուից. ֆրանք	«	407.75
Ձերվոնեց		105.

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

Քրէտի փոնսիէ I		1500 ֆր.
«	« II	1275 «
«	« III	1180 «
Ռուսելի երկթ.		98.

Comptoir Parisien de Change et de Crédit

80, Rue Lafayette

Հայերէն կը խօսուի

Պ. ՍԵԹ ԱՍԼԱՆԵԱՆԸ

որուն Փարիզ գտնուիլը կը կարծուի, կը խնդրուի որ հաճի իմացնել իր որոշ հասցէն Ա. Հովուեանի, ժառանգական խնդրի մը կարգադրութեան համար: Հասցէ՝ A. Hovian, Direction de la Dette Publique, Beyrouth (Syrie):

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Կը խնդրուի Պարսկաստանի մեր բոլոր բաժանորդներէն իրենց բաժնեգիները դրկել չէքով, վճարելի՝ խմբագրատան:

Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—55, rue Pascal Paris



Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Ré'action et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն } 65, Rue Pascal. PARIS (13)

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Փարիզ եւ գաւառներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	5 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք. մանդաթ եւն. ղրկել Sch. Missakianի անունով

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
7
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 29 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱԼԵԿՈԾ ԹՈՒՐՔԻԱՆ

Երեւութապէս անդորր եւ ամուր, բայց ներքնապէս մտահոգ է Թուրքիան։

Պակաս չեն ստորերկրեայ խլրտումներ։ Արեան մէջ խեղդուեցաւ քրտական ապստամբութիւնը. սակայն Էնկիւրի չկրցաւ կատարել անոր վերջնական հաշուեյարդարը։ Կախեղները դադրած են, բայց աւելի ծանր մղձաւանջ մը կը մթագնէ հորիզոնը։

Նախ. Քիւրտերը վհատած չեն և կը ձգտին վերսկսիլ պայքարը. այս անգամ աւելի գիտակցօրէն ասպարէզ նետուելով։ Ինչ որ տեղի ունեցաւ անցեալ Փետրուարին, տարերային շարժում մըն էր. ժամանակէն առաջ պայթած, և առանց լուրջ ծրագրի։ Նոր պիտի սկսի բուն ազգային, ազատագրական կռիւը. մանաւանդ որ վրէժխնդրական կիրքն ալ բորբոքեցաւ, շնորհիւ Թրքական գազանութեանց։ Շարժման վարիչները դեռ նոր կրցեր են պատրաստել իրենց տեղեկագիրը՝ պատահած դէպքերու մասին, որոնք շատ կը նմանին հայաջինջ սարսափներուն, ինչպէս գրեցինք օրը օրին։ Ջարդ, տեղահանութիւն, խմբական հրկիզում գիւղերու եւ գերիներու, բռնի Թրքացում, — այս բոլորը կատարուած են նոր տպագրութեամբ և «հանրապետական» մոլեգնութեամբ։ Արիւնի փոխարէն արիւնը՝ խիկապէս արեւելեան առաքինութիւն մըն է. այնպէս որ, դժուար է նախատեսել թէ՛ ուր պիտի յանգի նոր պոռթկում մը։ Այս գետնին վրայ իրար կրնան գերազանցել Թուրքն ու Քիւրտը, շնորհիւ դարերու վարժութեան։ Առաջին անգամ չէ որ իրարու դէմ պիտի ելլեն անոնք, բայց այս անգամ աւելի հաստուն կ'երեւան քիւրտ վարիչները։

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Թուրք բանակին կորովն ալ խախտած է, հակառակ վերջին յաղթութեանց։ Եւ ճիշտ ասոր համար, ամէն արհեստական միջոց կը փորձեն, որպէս զի սրեն մարտական կիրքը։ Այս է մէկ պատճառը այն իրարանցումին, որ կը տիրէ Մուսուլի վէճին առթիւ։ Մուսթաֆա Քէմալ իր միահեծան իշխանութեան, ինչպէս և արդիացման, եւրոպականացման արշաւին մէջ, ուրիշ յենարան չունի բայց միայն բանակը, որուն զօրացման համար կը սպառէ պետական եկամուտին ամէնէն պարարտ բաժինը։ Սակայն բանակն ալ ունի խոցեր, որոնք չեն սպիացած։ Անոր ամէնէն հեղինակաւոր կազմակերպիչները ասպարէզէն քշուած են այսօր, եւ նոյն իսկ հսկողութեան տակ են, եւ կը հետապնդուին իբրեւ ընդդիմադիր։ Դժուար է հաւատալ որ երկար ատեն կրաւորական դիմադրութեամբ գոհանան Նուրէտտին, Րէֆէթ, Ալի Ֆուատ, Գարապէքիր Քեազըմ փաշաները եւ դեռ բազմաթիւ ուրիշ առաջնորդներ, ինչպէս եւ անոնց մտաւոր-քաղաքական լուսաղբարները, հին ու նոր Իթթիհատականները եւ միւս դժգոհները։ Առանց պատճառի չէ որ, ահուսարսափի գործունէութենէ մը, անհաշիւ կախաղաններէ եւ թիապարտութիւններէ յետոյ, Էնկիւրի յանկարծ կարճ կապեց Պոլսոյ խմբագիրներուն դատը, եւ անպարտ արձակեց զանոնք, անպատիւ մեղայագիր մը ստորագրել տալով անոնց։ Նոյն իսկ առաջարկուեցաւ ներում շնորհել Հիւսէյին Ճահիտի, որ իր մեղքերը կը քաւէ Անատօլուի խորերը, Չօրումի մէկ անկիւնը։

Ինչպէս միշտ, վերէն տրուած հրամանի մը վրայ, բռնի կը հանուին փաթթոցներն ու ճիւպպէները, եւ, Պրուսայի ու Ատանայի "քիւլանպէյի,,ները, կամ Պէշիքթաշ-Գասըմփաշի բեռնակիրներն անգամ հրապարակաւ կը պատռեն եւ ծովը կը նետեն իրենց ֆէսը, որ ստրկութեան խորհրդանշանն է հիմա, եւ անհաւատարմութեան ապացոյց կը համարուի, հետեւաբար եւ միայն ռայաներուն կը ներուի։ Եւ սակայն, շատ ալ վստահելի չէ այս արհեստական պատուասէր, եւ կը թանձրացնէ "չէրիաթ խաթէրուք,,ի հոսանքը։ Հակառակ ընդհանուր ահաբեկման, նորէն հատ-հատ ձայներ կը լսուին որոնք շատ պերճախօս են, — հօճա մը յանդգնած է յայտարարել թէ գլխարկը կը հակասէ Շէրիաթին, իսկ ուրիշ մը անձնասպան եղեր է, երբ բռնի քակեր են փաթթոցը....։

Տակաւին չխօսեցանք ելմտական տագնապի մասին, որ քրոնիկ հանգամանք ունի եւ հիւծախտի մը պէս կը կրծէ, կը չորցնէ արտադրութեան բոլոր երակները։ Վարչաձեւ փոխուեցաւ, անհաշիւ կողոպուտներ եղան որոնք կը շարունակուին մինչեւ այսօր, եւ սակայն նորէն անօթի է Թուրք պաշտօնեան, եւ կառավարութիւնը հարկադրուած է կանխավճար մը շնորհել, որպէս զի գլխարկ առնեն, վրայ-գլուխ շտկեն։

Հարց է, — այս պայմաններուն մէջ կարելի պիտի ըլլա՞յ կանգուն մնալ, միշտ մտրակ շաչեցնելով։

Զինուորական փառքերը չեն կրնար պողպատի վերածել աւազէ հիմերը, իսկ բռնութիւնը, ճնշումը ուշ-կանուխ պայթում յառաջ կը բերեն։

Ծ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ի՛ՆՉ ԿԸ ԽՈՐՀԻ՛Ն ՆԵՐԳԱՂԹԻ ՄԱՍԻՆ

Հողային գործավար Պ. Երզնկեան հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրած է «Խորհրդային Հայաստան»ի խմբագրին.—

Կառավարութիւնը որոշած է յառաջիկային մօտ տասը հազար գաղթական ընդունիլ Յունաստանէն, Թուրքիայէն, Միջագետքէն և ուրիշ վայրերէ։ Հողային և ներքին գործավարները նախապատրաստական աշխատանքներ կը կատարեն, յարմարութիւններ ստեղծելու համար։ Մօտ օրերս Հայաստան պիտի հասնին երկու խումբ, 800 և 1000 հոգի։ Գաղթականութեան շուրջը մեծ աղմուկ բարձրացուցած է դաշնակցական մամուլը, քաղաքական դրամագլուխ շահելու համար։ Մեզ կը մեղադրեն թէ գաղթականները գունդագունդ չենք ընդունիր Հայաստան։ Մեր պատասխանը գաղութահայութեան եղած է պարզ և որոշակի, ներգաղթի հարցին մասին։ Մենք կ'ընդունինք այնքան որքան կը ներեն մեր հողային եւ տնտեսական պայմանները։ Մենք կը ստեղծենք տնտեսութեամբ և մշակոյթով ուժեղ պետութիւն, կը բուժենք մեր երկրին վէրքերը, կ'աշխատինք վերաշինել մեր աւերուած երկիրը։ Մենք չենք կրնար ընդունիլ խմբական ներգաղթ, առանց միջոցներ ստեղծելու, և երկիրը դարձնել տնտեսութենէ զուրկ գաղթականանոց։ Մենք անոնց կ'ըսենք.— Եթէ իրապէս կ'ուզէք որ գաղթականութեան հարցը լուծուի, անհրաժեշտ է դրամ, գաղթականներուն համար թէ հող և թէ տնտեսութիւն պատրաստելու. դուք, բազմաթիւ մարմիններդ, որ գաղթականական աղէտի հանդէպ թուխս նստած էք ազգային գումարներու վրայ, քարացած էք որբերու արցունքներուն հանդէպ, սակայն ընդունակ միայն կոկորդիլոսի արցունքներ թափելու, բարի եղէք այդ գումարները յատկացնել ներգաղթի։ Ասկէ խոշոր աղէտ չկայ։ Ի՞ր օրուան կը սպասէք։ Մենք կը յարգենք Նանսէնը, իբրև մեր և առհասարակ Խորհրդային Միութեան բարեկամը և երբեք չենք կասկածիր անոր բարի տրամադրութիւններու մասին. սակայն մեծ բան չենք սպասեր անոր առաքելութենէն։ Չէ՞ որ ան չէ այդ խնդիրը որոշողը, այլ Ազգերու Դաշնակցութիւնը։ Մենք պարզ և որոշակի ըսինք Նանսէնին, — մենք մուրալու ցանկութիւն չունինք. եթէ դուք և ձեզ ուղարկողները կ'ուզէք որ ներգաղթի հարցը լուծուի, տուէք մեզի փոխառութիւն. մենք պատրաստ ենք ձեր փոխառութիւնն ապահովելու նոյն իսկ արտասահմանեան բոլոր դրամատուներու միջոցաւ։ Մենք պատրաստ ենք լաւ տոկոս վճարելու, որովհետև կ'ուզենք որ գաղթականութեան հարցը լուծուի։ Կը սպասենք, կը տեսնենք»։

Այս առթիւ Պ. Երզնկեան յայտնած է թէ անցեալ Յունիսի ողողումներուն առթիւ տրուած 400,000 է րուբլի, որուն 300,000ը շէնքեր շինելու և 100,000ը Գետարչայի հունը կանոնաւորելու համար։ Երեւանի վնասները 700,000 կը հաշուեն և պակասը պիտի լրացնեն տեղական միջոցներով։ Ագարակութեան վնասները չեն անցնիր քանի մը տասնեակ հազարը։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՄԵԿՆՈՂ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՆ ՈՒ ՈՐԲԵՐԸ

Վերջին թղթարերով առնուած թերթերէն կը տեղեկանանք թէ Պոլսոյ գաղթականներուն մէկ մասը Հոկտեմբեր 8ին դէպի Երեւան ճամբայ պիտի ելլէ. անոնց պիտի հետեւի ուրիշ կարաւան մը՝ մօտ օրէն։ Յունաստանի արտաքին նախարարութիւնն ալ որոշած է որ 2000 հայ գաղթականներ փոխադրուին Հայաստան։ 1700ը Սելանիկէն, 300ը Փիրէալէն նաւ պիտի նստին։ Ասոնցմէ զատ 200 որբեր ալ ճամբայ պիտի հանուին։

Աթէնքի մէջ այս խնդիրներով կը զբաղին այժմ Աշխատանքի Միջազգային Դրասենեակի ներկայացուցիչ Պ. Ցվէրնէր և Բիւլֆի պատուիրակ Պ. Զայլը։ Նոր կարգադրութեան համաձայն Յունաստան գտնուող հայ գաղթականները պիտի փոխանակուին Կովկաս հաստատուած Պոնտոսցի Յոյներուն հետ։ Այս կարգադրութիւնը մտածել կուտայ Հելլէն կառավարութեան, որ նախապէս կը հաշուէր թէ Հայաստան մեկնող Հայերուն տեղ պիտի կրնան զետեղել բացը մնացած յոյն գաղթականները, մինչդեռ հիմա փոխանակութեան սկզբունքով որքան Հայ ելլէ Յունաստանէն, այնքան Յոյն պիտի մտնէ դուրսէն։ Հելլէն կառավարութիւնը բարոյական կամ նիւթական յանձնառութիւն մը չունի Հայերու հանդէպ, մինչդեռ պարտաւոր պիտի ըլլայ յոյն գաղթականներուն համար դրամական մեծամեծ զոհողութիւններ ընել։ Ասկէ զատ, Կովկասէն փոխադրուելիք Յոյները մեծ մասամբ վարակուած պիտի ըլլան պոլշեւիկեան գաղափարներով, ինչ որ սարսափ կ'ազդէ կառավարութեան։ Այս բոլորը նկատի ունենալով, պաշտօնական շրջանակներու մէջ կը կարծուի թէ հելլէն կառավարութիւնը իր դիրքը պիտի փոխէ հայ գաղթականներուն հանդէպ և վերջ պիտի տայ տեղահանութիւններուն։

Կեսարիոյ ազգային կալուածները գրաւուած

Թուրք կառավարութիւնը գրաւած է Կեսարիոյ բոլոր եկեղեցապատկան կալուածները։ Առաջնորդական Փոխանորդը կրկին անգամ Էնկիւրիի կառավարութեան ուղղուած հեռագրով մը կը բողոքէ այս անիրաւ կարգադրութեան դէմ, որ հակառակ է նոյնիսկ լքեալ գոյքերու մասին գործադրութեան մէջ եղող օրէնքին տրամադրութեանց։ Կեսարիոյ մէջ այժմ կայ 600 տուն հայութիւն։ Կան մեծ թիւով որբեր, որոնք հիմա ապրուստի բոլոր միջոցներէ զրկուած են. կարելիութիւն ալ չկայ զանոնք ուրիշ տեղ փոխադրելու։ Վանքին ամսական ծախքն է 400 ոսկի։ Կարօտեալներու վիճակը հետզհետէ կը ծանրանայ։ Նոյն կացութիւնը կը տիրէ նաև Եօզղատի մէջ։

Հպատակութենէ կը զրկուին

Խորհրդային Միութեան Գործավարներու Խորհուրդը որոշեց հպատակութենէ զրկել արտասահման գտնուող այն զինուորները, որոնք չեն օգտուած Խ. Հ. Միութեան քաղաքացի դառնալու համար տրուած պայմանաժամէն։ Ասկէ բացառութիւն են անոնք որոնց բնակած վայրերուն մէջ Խորհրդային ներկայացուցիչներ չկան։

Իրար կը սպաննեն

Կռիւը վերսկսած է Իտալիոյ մէջ, ֆաշիստներուն և ընդդիմադիրներուն միջեւ։ Շաբաթ օր Ֆիորէնցայի մէջ սպաննուեցաւ ֆաշիստ պետերէն Լուփօրինի։ Այս առթիւ խռովութիւններ ծագեցան եւ կասկածելի մը սպաննուեցաւ։ Երկու ընկերվարականներ ալ, մէկը երեսփոխան, մեռան ծեծի եւ գնդակներու տակ։

Հայերու լքեալ գոյքերը

Թուրք թերթերը շատ կը խօսին Հայերու լքեալ գոյքերուն մասին։ Վերջին կարգադրութեանց համաձայն, Պոլսոյ Հայերու այս կարգի կալուածները պիտի պահուին իրենց ներկայ վիճակին մէջ և եթէ Թուրք գաղթականներուն համար բաւականաչափ յունապատկան գոյքեր չգտնուին, այն ատեն է որ Հայերուն կալուածները պիտի օգտագործուին։ Կարգ մը ապօրինութիւններ գործուած են, Հայերու լքեալ գոյքերով շահագործուող շրջանակներու մէջ, տեսակէտի տարբերութեանց հետեւանքով։

Պաշարման վիճակ Յունաստանի մէջ

Երկուշաբթի օր պաշարման վիճակ եւ գրաքննութիւն հրատարակուեցաւ Յունաստանի մէջ, ուր մեծ յուզում կը տիրէ։

Գործադուլի վախ

Թրամուէյի պաշտօնեաները հաւանաբար գործադուլ հռչակեն այսօր, իբրեւ բողոք։ Գործադուլը քաղաքական հանգամանք ունի, եւ միջոցներ ձեռք առնուած են, թրամուէյներու եւ օթօպիւսներու երթեւեկը շարունակելու համար։

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿ ԵՐ ՆԵՂՈՍԻ ԱՓԵՐԷՆ

ԳԱՂՈՒԹԻ ՄԸ ԴԻՄԱՆԿԱՐԸ

Գահիրէ, 25 Մեյս.

Հայ պատմութեան համար խիստ անսովոր, յատկապէս բացառիկ օրերու մէջ կ'ապրինք։

Հայութիւնը, հազար կտոր եղած, օտար ափեր է նետուած. ազգային կեանքի արեւմտահայ կեդրոնը՝ Պոլիսը, Թրքական սարսափներու տակ, ոչ մէկ ձիգ կրնայ ընել. Հայաստանը՝ կարմիր թաթին տակ շնչահեղձ, չի կրնար տէր ըլլալ համազգային գործունէութեան և առաջնորդել զանոնք։ Եւ դեռ, անտեսական տագնապ, քաղաքական հոգեր և վաղուան անստուգութիւնը։

Այս պայմաններուն մէջ, որքան անհրաժեշտութիւն մը չէ՞ ցրուած գաղութին համար իրար ճանչնալ և ձեռք տալ իրարու, իրարմով շնչելու և՝ իրարմով դէմ տալու օտար և հաճար ազդեցութիւններու։

Եւ ասկէ, մինչեւ որ միւսը փարատի մեր ազգային կեանքի և հայրենիքի ճակատագրէն։

Այս տեսակէտէն, վճռական դեր մը վերապահուած է հայ մամուլին, և իր կարգին «Յառաջ»ին, որ կարեւոր ու Թարմաշունչ գործեր մը կը խօսի։

—

Ահա երկու խօսք հին գաղութի մը՝ Եգիպտոսի համար։

Հայ գաղութին մէջ, կարելի է ըսել ամենահինն է Եգիպտոսի գաղութը, որ, ի հարկին, կրնայ պարծիլ մասին իսկ խօսիլ։ Հին՝ բայց միշտ նորոգուած Թրքական սարսափներու եւ ջարդերու հետեւանքով, գլխաւորաբար 96էն մինչեւ 922, Իզմիրի աղէտը։

Թիւով հազիւ 22–25,000, եկեղեցականութիւնը կը գրաւէ սակայն առաջնակարգ դիրք մը. իբրեւ կազմակերպուած գաղութ։ Ունի Թեմական կազմ, իր բոլոր մարմիններով, ազգ. դպրոցներ՝ ճոխ ու արդիւնաբեր կալուածներով, եւ նաեւ անհատական վարժարաններ, ժամեր, կուսակցութիւններ և այլ միութիւններ։ Ու այս բոլորին հետ, քաղաքականապէս կայուն և ապահով պայմաններ։

Արդ՝ հայութիւնը, ընդհանրապէս, բարգաւաճ վիճակ մը ունի, հոս, նիւթապէս։ Ցաւալին այն է, որ քաղաքական և նիւթական ապահովութեան համապատասխան չէ եղած մտաւոր և կրթական կեանքը։ Այս երեւոյթը կը բացատրուի Թերեւս անով որ, Եգիպտոս էապէս առեւտրական, գործի կեդրոն մըն է, ուր հաստատուած Հայերը, գրեթէ միշտ, եկած են կամ բախտ փնտռելու կամ, տագնապի շրջաններուն, օրուան հացը միայն ճարելու, քիչ մը ազատ շունչի հետ։ Երկու պարագային ալ, նիւթական կեանքը առաջին գծին վրայ։ Աւելի գատ, շատերը իրենց զիրենք նկատած են հիւրեր, առժամապէս տեղաւորուած։ Եգիպտոսը կայան մը եղած է միշտ, ուր ապրողները սակայն հարկադրուած են մնալ։ Ահա այս տրամադրութեան պատկերն եղած է ազգային-մշակութային, կրթական գրական կեանքը։ Անշուշտ չենք խօսիր այլեւս այն Հայերուն մասին, որոնք «տեղացի» անունը կը կրեն և մեծագոյն մասով խզուած են ազգային կեանքէն և կորսնցուցած գրեթէ ազգային լեզու ու գիտակցութիւն։

Վերջին տարիներու դէպքերը սակայն սկսած են ցնցել տիրող միապաղաղ կեանքը։ Հ. Հանրապետութեան ստեղծումը խանդավառութեան ալիքներ բերած է հոն և սիրտերը դարձուցած դէպի հայրենի աշխարհ։ Եւ յետոյ, յուսալքում դարձեալ, ու «ողջմտութեան» հովը կրկին, որ հաւասար է խորշակի, ամէն բան չորցնող, ամէն շարժում չքացնող։ Հակառակ ասոր, սակայն, սկսուած խանդավառութիւնը արծարծողներ, կենդանի պահողներ գտնուած են։

Այսպէս, առաջնորդութեամբ Հ. Յ. Դաշնակցութեան, եգիպտահայ երիտասարդութիւնը և պատանեկան տարրերը, վերջին երեք-չորս տարիներուն նոր շունչ մը մտցուցած են ազգային կեանքին ու գործերուն մէջ։

Առ այժմ, երկու կեդրոններէն մէկը՝ Աղեքսանդրիան՝ 1923էն ի վեր, անցած է արդէն այդ նորերուն ձեռքը։ Ազգային կեանքէն ու գործերէն քշուած են — և կը Թուի Թէ վերջնապէս — ամիրայական տարրերը, որոնք շատ հինէն կը վարէին ազգային գործերը, ցմահ պաշտօնավարելու ջերմ հաւատքով։

Նոր վարչութեան օրով, ոչ միայն Թարմ շունչ և կենդանութիւն մտաւ ազգային կեանքին մէջ, այլ և պատասխանատուութեան ոգին տիրապետեց, և, իբրեւ շօշափելի և անմիջական արդիւնք, կալուածական հասոյթները մեծապէս աւելցան։ Եւ այս բոլորին հետ, կրթական կեանքը անհաւանական բարւոքում մը ստացաւ, պատուաբեր որ և է գաղութի համար։ Երկու տարի առաջ Աղեքսանդրիոյ Ազգ. վարժարանին տնօրէնութեան կոչուեցաւ Հ. Հանրապետութեան նախկին կրթական նախարար և գրական ծանօթ քննադատ Պ. Նիկոլ Աղբալեանը, իսկ այս տարեշրջանին համար պաշտօնի հրաւիրուած է գրագէտ-մանկավարժ Պ. Լեւոն Շանթ։ Դպրոցին մէջ չեն պակսիր երիտասարդ և պատրաստուած ուրիշ ուժեր, որոնք ամէն յոյս կը ներշնչեն կրթական արդիւնաւոր շրջանի մը համար, սպասելով որ ազգային երկրորդական վարժարան մը հիմնելու ծրագիրը քիչ մը աւելի հասուննայ։

Կրթական այս կեանքին վրայ եթէ աւելցնենք նաեւ Երիտասարդական Միութիւններու գործունէութիւնը, իրենց տարբեր դասախօսութիւններով, գրական-գեղարուեստական և Թատերական երեկոյթներով, կարելի է ըսել Թէ Աղեքսանդրիան շատ չանցած, կրնայ դառնալ ազգային-մտաւորական կեանքի մը առոյգ կեդրոնը։

Գ. ԲԱՐԳԷՆ

Ձայն մը… շուկայէն

Կը փութամ քանի մը տեղեկութիւններ հաղորդել ադամանդի առեւտուրին վրայ, որ ամենէն բանուկ արհեստն է շատ մը հայ երիտասարդներու համար, Փարիզի մէջ։

Միայն Café Diamantaireի մասին խօսելով, 100էն աւելի է Հայերու Թիւը։ Մեծ մասը իբր միջնորդ (courtier) կ'աշխատի։ Բոլորն ալ գրեթէ 20–25 տարեկան երիտասարդներ են. շատերը Պոլսեցի. աչք-բաց և աչքբացող, այսուհանդերձ կրցած են օտար վաճառականներու ալ վստահութիւնը գրաւել։ Արդէն շիտակը ըսելու համար հայ աշխատաւորները իրենց ազգակիցներէն աւելի օտար մեծերէն գնահատուած են։ Հայ վաճառականներէ շատեր ապարութիւն ըրած են իրենց ապրանքը օտարներու միջոցաւ ծախել։ Այս ալ ազգային յատկանշական գործ մըն է։ Գոնէ քիչ մը դաս առնէին իրենց դրացի Հրեաներէն, որոնք ամէն բանէ առաջ իրենց ազգակիցները կը հոգան։

Թէ իբրեւ վաճառական Թէ իբրեւ միջնորդ Հայերը, շատ լաւ գոհացում տուած են բոլոր օտարներուն. Ճարպիկ բայց վստահելի և պատուաւոր մարդու համբաւ հանած ենք։ Ազգային զգացումներու մասին խօսելով, վաճառականները ինչպէս ամէն տեղ, Հայ են, բայց շատ զբաղած են, ժամանակ չունին. և Նանսէնի ծրագրէն աւելի Սթերլինի և Տոլարի տակով կը հետաքրքրուին։ Իսկ երիտասարդութեան մէջ, պատկերը աւելի յուսադրիչ է — Թէեւ կան անուղղայ տղաքներ որ առատօրէն Թուրքերէն կը խօսակցին, իսկ ուրիշներ ալ որ հայերէն հարցումիդ Ֆրանսերէն կը պատասխանեն…

Ս.

ԱՐԴԱ՞Ր ԵՆՔ ԱՐԴԵՕՔ…

«Դրօշակ»ի առաջին համարում, լոյս տեսաւ ընկեր Տ. Սուրէնի «Երէկ և այսօր» խորագիրը կրող յօդուածը, որին չնայած մի փոքր ուշացած, արձագանքեց «Յառաջ»ի մէջ ընկեր Վ. Սահլին, իր «Ճապաղած սերունդ»ը յօդուածով։ Այդ երկու յօդուածներն առիթ տւին ինձ մի փոքր աւելի լրջօրէն մտածելու։

«Ո՞րն է ձեր պատմութիւնը, տղաք, ո՞ւր է ձեր շունչը…» հարցնում է ընկ. Տ. Սուրէնը այն սերունդին, որ «կը շնչէ այսօր հայրենիքին մէջ, Թէ անկէ դուրս» եւ որ աւելի է հիմա «մանրացած» և աւելի «նուաղ Թափ» ունի քան առաջ…

Փորձենք մի հարեւանցի ակնարկ գցել 1914էն յետոյ կատարուած անցքերու վրայ և տեսնենք, իրօ՞ք այդ «նոր սերունդ» կոչուածը այնքան «Ճապաղած», «խորշակահար» է եղած…

…1914 Թւի աշունն էր. Նոր էին սկսուել կամաւորական բանակների կազմակերպումը։ Տասնեակներով մեր ուսանող երիտասարդութիւնը, Թողած դպրոցներն ու համալսարանները, հեռաւոր Ամերիկայից ու Բալկաններից, Պետրօգրադից ու այլ վայրերից, վազում էին դէպի կամաւորական գունդերը. Նրանք այն ժամանակ նոյնպէս «կիսատ կը ձգէին ուսումը, աւելի տեղապական գտնելով հայրենիքի կոչը»… Օգտակա՞ր եղան նրանք արդեօք, Թէ՞ ոչ. չգիտեմ։ Հարցրէք Դրօին, Սեպուհին, Սմբատին, հարցրէք Ա. Ջամալեանին, որ այն օրերին անձամբ ներկայ էր Ներսիսեան դպրոցի աշակերտների գլուխը։ Հարցրէք, վերջապէս, Թաւրիզի մէջ առաջին հայկական սպայական դպրոց կազմակերպողներին, որոնք մտածում էին ուսանողներից կամաւորների համար փորձուած հրահանգիչներ պատրաստել… Նրանցից քանինե՞րը միայն կենդանի, ո՞վ կ'ասէ…

Բայց գո՞ւցէ նրանք անցած սերունդին էին պատկանում։

…Վանի մեծ նահանջից յետոյ էր։ Տասնեակ հազարներով գաղթականութիւն էր հաւաքուած Իգդիրի, Վաղարշապատի և Երեւանի մէջ։ Համաճարակն ու մահը, կեղտն ու գարշահոտութիւնները, տասնեակ վերստերով հեռու էին փախցնում ամենապարտաճանաչ մարդուն անգամ։ Այդ գարշահոտ օրերին, երբ մարդիկ կոտորւում էին ճանճերի պէս, ովքե՞ր էին, որ արհամարհելով համաճարակն ու մահը, հիւանդապահների ու գթութեան քոյրերի տաժանելի պաշտօնը ստանձնեցին. ովքե՞ր էին տասնեակներով տեղից զոհ գնացող այն ջահել ուսանողները, որոնք գիտակցաբար նետուեցին դէպի իրենց օգնութեան կարօտ հայրենակիցները, գոնէ մի փոքր մեղմացնելու, մի փոքր ամոքելու նրանց ծախուած ցաւերը։ Դժբախտաբար նրանց հետ միասին համաճարակին զոհ գնաց և Սաթենիկ Օհանջանեանը, Թէ չէ նա պիտի ասէր, Թէ ովքեր էին իր հետ աշխատողները…

…Վերջապէս հոկտեմբերեան յեղաշրջումից յետոյ, երբ ռուսական բոլշեւիկացած զօրքերը լքում էին մէկը-միւսի յետեւից մեր սահմանները, երբ Մուշից, Խնուսից ու Կարինից անընդհատ մա՛րդ, մա՛րդ, զէնքի մա՛րդ էին խնդրում, երբ զանազան «մի բաժակ Թէյերը» դառել էին շահամոլութեան և դասալքութեան վայրեր, ովքե՞ր էին, որ արհամարհելով ամէն մի վտանգ և բնական անյարմարութիւններ, իրենց տրամադրեցին Ազգային Խորհրդին։ Թիֆլիզի, Երեւանի և այլ վայրերի աշակերտութիւնը չէ՞ր այդ։ Քանի՜-քանինե՜րը այդ նոյնպէս «առանց ասկարկութեան կրակին մէջ նետուող ատանը հօժը տարիքան պատանիներէն» իրենց ոսկորները ցրեցին Մուշից մինչեւ Երզրում, Սարըղամիշից մինչեւ Ղարաքիլիսէ ու Սարդարապատ։ Ինչպէ՞ս կարելի է մոռանալ մեր նոր սերնդի առաջամարտիկներից՝ Մոնթան, Գուրգէնը, Մուշեղը, Սամսոնը, Արշաւիրը, որոնք, բոլորն ալ ընկան մի օրուայ մէջ, իրենց արիւնով օծելով Հայրենիքի անկախութեան հիմնաքարը…

Սրա՞նք էլ «նոր սերունդ» չէին…

…Այնուհետեւ ազատ էր այլեւս մեր երկիրը. . Ու Թւում էր, որ մեր նոր սերունդը գոնէ հիմա պիտի հնարաւորութիւն ստանար խաղաղ, մտաւոր աշխատանքի լծւելու։ Բայց հնարաւո՞ր էր այդ։ Մեր երեք տարուայ անկախ պետական կեանքում եղա՞ւ մի օր, որ հայ ուսանող երիտասարդութիւնը զէնքը ձեռքից վար դնէր։ Եղա՞ւ մի օր, որ նա դասալիք դառնար իր պարտականութիւններից։ Ովքե՞ր էին, որ Մայիսեան դէպքերի ժամանակ, արհամարհելով ամէն մի վտանգ, գաղտնի մտան Ալեքսանդրապոլ, զինուորների և բանւորների մէջ աշխատելու համար, որպէսզի յետ կասեցնեն նրանց բոլշեւիկների սարքած արկածախնդրութիւնէն։ Երեւանի ուսանողութիւնը չէ՞ր այդ, մեր զոհաբերութեան մղեւանդ երկրապահու Զարիփի հետ միասին. և վերջապէս այդ նոյն Զարիֆները և Սահօյաները չէի՞ն, որ իրենց կեանքը տւեցին մեր երկրի սահմաններից ներս խուժող առաջին «կարմիրներին»։

. . Երբ մեր ժողովուրդը, երկուստեք շրջապատուած բոլշեւիկների ու Տաճիկների կողմից, բնաջնջման առաջ էր կանգնած, երբ այն ժամանակւայ Հայաստանի վարչապետ Հ. Օհանջանեանը, տեսնելով ընդհանուր խուճապային տրամադրութիւնը, յայտարարում էր մեզ՝ Հայաստանի ուսանողութեան ներկայացուցիչներիս. «տւէ՛ք ինձ հինգ հազար Զարիֆ և ես ապահովւած կը համարեմ մեր յաղթանակը». ո՞վ էր, որ առանց բացառութեան իրեն տրամադրեց կառավարութեան և անմիջապէս անցաւ ճակատ… Հայաստանի վարչապետի ցանկութիւնը չկատարւեց դժբախտաբար և մենք պարտուած դուրս եկանք այդ անհաւասար մարտից։ Բայց մի՞թէ մեր նոր սերունդը մեղք ունէր դրանում. մի՞թէ նա իր պարտքը չկատարեց…

…Երբ Փետրւարեան ապստամբութիւնից յետոյ, բոլշեւիկները սպառնում էին Երեւանին, երբ կենաց և մահու պայքարն էր մղւում Երեւանի պատերի տակ, ովքե՞ր էին, որ մոլոր շրթունքներին գիշերը ցերեկ շինած, գիւղէ-գիւղ և գնդից-գունդ էին շրջում ամէն տեղ տանելով ոգեւորութիւն, ամենուրեք իրենց օրինակով վարակելով բոլոր Թոյլերին ու կասկածողներին։ Ո՞վ էր, որ մի քանի օրւայ մէջ տւեց աւելի քան տասը սպանած։ Բայց գո՞ւցէ դուք չէք լսել «Ուսանողական Գւարդիայի» անունը… Հարցրէք Հ. Օհանջանեանին և Վրացեանին. հարցրէք, վերջապէս, Երեւանի քաղաքացիներին. Նրանք ձեզ կ'ասեն, Թէ ի՛նչ էր «Ուսանողական Գւարդիան»…

Ու այս բոլորից յետոյ ասել, որ «խորշակ մը իջեր է այդ անուշ ծառերին վրա», կը լինի և անարդար, և անճիշտ։

— Բայց չէ՞ որ մեր խօսքը դրանց մասին չէ. չէ՞ որ մենք խօսում էինք այն ուսանողների մասին, որոնք «կը նախընտրեն իրենց կոչումը գոյութիւնը քաշքշել օտարի պողոտաներու վրայ, փոխանակ Հայաստան երթալու»։ Չէ՞ որ մեր խօսքը այն ուսանողների մասին է, որոնք անկախ վարչաձեւից, ոչ այսօր և ոչ էլ երէկ «երբ մեր ձեռքն էր երկիրը և շա՛տ աւելի Թոյլատու պայմանները», չփորձեցին անգամ երկիր գնալու մասին մտածել…

Միանգամայն ճիշտ է, ի հարկէ…

Բայց մի՞թէ մեր «Նոր սերունդ»ը ասելով դրանց է հասկանում ընկ. Տ. Սուրէնը. մի՞թէ նա չգիտէ որ նրանցից և ոչ մէկը, ո՛չ երէկ, ո՛չ այսօր, ո՛չ վաղը և ո՛չ էլ որա՛նից 60 տարի առաջ ոչ միայն չեն մտածել իրենց «սովածներին բաժին հանել հանրութեան, երիտասարդացնելով հայկական կեանքը» այլեւ ամէն կերպ խուսափում են հանդէս գալու այն «ափ մը ուսումնականներուն», որոնք «տապարեր կ'իջնէին գիտութեան ճրագներ վառելու համար ամէնէն խուլ անկիւններու մէջ»…

Նրանք վաղուց արդէն ստացել են բանաստեղծից իրենց արդար հատուցումը։

Եթէ քո ուսումից ազգը խեր չունի,
Թ՛քիլ եմ քո էլ, ուսմանդ էլ վրայ

Ո՛չ… մենք անարգած կը լինենք մեր Նոր սերունդի Թանկագին մարտիրոսները մեր տասնեակներով, հարիւրներով առած երիտասարդ զոհերը, որոնք ընկան Ղարաքիլիսէի, Սարդարապատի, Ղազախի ու Նոր-Բայազէտի և վերջապէս Երեւանի պատերի տակ։ Մեր դէմ կը բերւեն նոր սերունդի տասնեակներով լաւագոյն ներկայացուցիչները, որոնք հեծում են բանտերում ու աքսորավայրերում՝ Սարկութեան և շղթաների մէջ, ոչ նուազ կը տառապին անոնք որ երիտասարդ են, կարօտ՝ նոր խօսքի ազատութեան ու լոյսի…

Պրագա — Լ. ՆԱԻՐՑԻ

ՄԱՄՈՒԼ

Անհոգի վայնասուն

Ինչպէս գիտէք, անցեալ Յունիսին աղետալի ողողումներ տեղի ունեցան Հայաստանի մէջ, ծանր կորուստներ պատճառելով Երեւանի քաղաքին և կարգ մը գիւղերու մէջ։ Խորհրդային Թերթերը իրենց չափազանց տխուր նկարագրութիւններ հրատարակեցին, անուններով և Թուանշաններով, որոնք արտատպուեցան արտասահմանի բոլոր Թերթերուն կողմէ։ Միեւնոյն ատեն, Երեւանի առաջնորդը կը հեռագրէր Ամերիկա, իր պաշտօնակցին, Թէ մէկ միլիոն տոլար պէտք է, վնասները դարմանելու համար, իսկ այստեղ, Փարիզի մէջ զանազան շրջանակներէ կոչեր կ'ըլլային օգնելու։ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ամերիկայի 32րդ Պատգ. ժողովը, որ կը գումարուէր այս աղէտէն քիչ յետոյ, իր եղբայրական աջակցութիւնը ընծայելու համար, կը հրահանգէ հանգանակութիւն մը բանալ, և հազար տոլար կը ղրկէր իբրեւ իր բաժինը։ Հանգանակութիւնը բացուեցաւ Հայրենիքի մէջ, գումարը շուտով բարձրացաւ 4000 տոլարի, որուն 3000ը հեռագրով եւ Ամերիկ. Նպաստամատոյցին միջոցաւ փոխադրուեցաւ Երեւան, պետական Կարմիր Խաչին։ Հանգանակութիւնը կը շարունակուի անկէ ի վեր, և արդէն հասած է 7000 տոլարի, որ պիտի փոխադրուի նոյն ձեւով։

Ինչ կարելի էր խորհիլ, մարդկօրէն, այսքան պարզ և բնական ձեռնարկի մը մասին։ Եթէ շատ տեսնէիք ապրին ձեռնարկողներն ալ, մասնակցողներն ալ ըսել, գոնէ պիտի ընդունէիք Թէ իրենց պարտականութիւնը կը կատարեն, հոգ մը Թեթեւցնելու համար։

Ինչ տգէտ էք։

Սեպտ. 17 Թուակիր Խորհրդային Հայաստանի մը ճարեցէք և կարդացէք խմբագրականը, ժա.

նաւանդ հեռուէս գոհար տըղերը.—

"Դժուար է գտնել ո՛ր և է մի ուրիշ կազմակերպութիւն, որ կարող լինէր այդքան անամօթ կերպով քօղարկել իր սիրտը և բուն էութեան բըէական բնոյթ կրող քայլերը. ինչպէս այդ անում է Դաշնակցութիւնը։

"... Օրը ցերեկով կատարւում է աննախադէպ և զզուելի մի սպեկուլացիա (շահագործում)։

"Երեւանի աղէտի մասին կը հոգայ ինքը Խորհրդային կառավարութիւնը։ Առանց արտասահմանի օգնութեան եւս նա կը կարողանայ իր սեփական միջոցներով կարգի բերել վնասուած անտեսութիւնները և վերականգնել աւերուած շէնքերը։

... "Ձեր շուրջը դիտեցէք, ձեր քթի մօտ անտուն և անապաստան թափառող գաղթականների մասին հոգացէք և պատսպարեցէք ժողովրդից հաւաքած գումարներով ուռճացած ձեր կուսակցական դրամարկղը՝ առաջին հերթին սոցիալական խոշորագոյն այդ խնդիրը լուծելու։

Այսքա՞ն միայն։ Առէք նոյն թերթին յաջորդ համարը։ Դարձեալ առաջին երեսը, երկու սիւնակի վրայ, կը տեսնէք բաց նամակ մը, ուղղուած «գաղութահայ աշխատաւորութեան»։ Ստորագրողն է՝ Ա. Կոստանեան, Նախագահ «Երեւան քաղաքի և գաւառի գործկոմի յեվ հեղեղի վնասներն պարզող յեվ օգնություն կազմակերպող հանձնաժողովի»։

Անշուշտ շատ խելօք բան կը սպասէիք այդքան տիտղոսներու տակ կքած մարդէ մը։

Հրամեցէք.

— "Արտասահմանից ստացած թերթերէն զարմանքով տեղեկացայ այն զզուելի վայնասունի մասին, որ բարձրացրել են Դաշնակ պնակալէզները, արքեպիսկոպոս Տիրայրի բարձր հովանաւորութեամբ, Երեւանում տեղի ունեցած հեղեղի շուրջը։

... Նրանք մայրաքաղաքը վերաշինելու անուան տակ, նպատակ ունին իրենց արդէն դատարկուած քսակները լցնելու, պանդոկներին ու դայֆէներին ունեցած պարտքերը թափելու, սնանկացած վիճակից գէթ մի պահ դուրս գալու։

... Մենք բնաւ կարիք չենք զգում այդ հանգամանքներին և նրանց կեղտոտ ձեռքերով կատարած ժողովարարութեանը։

Ինչո՞ւ այս անկիրթ և ցաւագար վայնասունը, պիտի հարցնէք, մանաւանդ որ անդադար օգնութեան կոչեր կ՚ուղղուին արտասահմանի աշխատաւորութեան, և նորանոր պատուիրակութիւններ կուգան Եւրոպա, Հօկի, Կարմիր Խաչի եւն. անուններով, դրամ հաւաքելու համար։

Ո՛վ գիտէ, Դաշնակցութիւնն ըլլալով "հակայեղափոխական" կուսակցութիւն, թերեւս կը վախնան որ անոր զրկած տոլարները "ռէակցիա" յառաջ կը բերեն և կը զարգացնեն բուրժուա-նացիոնալիստական զգացումները։

Թշուառ, Թշուա՛ռ մարդիկ...

Սունդուկեանցի ճարիւրամեակը

Յառաջիկայ Նոյեմբերին, Երեւանի մէջ պիտի տօնուի ՊԷՊՕի տաղանդաւոր հեղինակին. Գ. Սունդուկեանցի ծննդեան հարիւրամեակը։

ԿՐԹԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ

Կաթ. պատուիրակութեան հաստատած Կեդրոնական Կրթական Խորհուրդը հետեւեալ կանոնագիրը մշակած է իր գործունէութեան համար.—

Ա. ՆՊԱՏԱԿ

Յօդ. 1.— Եւրոպայի Հայոց Կեդրոնական Կրթական Խորհուրդին նպատակն է, Եւրոպայի հայաբնակ բոլոր երկիրներու մէջ մանկապարտէզ-նախակրթարաններ բանալով, հայ մանուկները իրենց մայրենի լեզուով պատրաստել, իրենց բնակած երկիրներուն պետական վարժարաններուն։

Յօդ. 2.— Կրթութիւնը ձրի է։

Բ. ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ

Յօդ. 3.— Եւրոպայի Հայոց Թեմական Կեդր. Վարչութիւնը կ՚ընտրէ Կեդր. Կրթական Խորհուրդի անդամները։ Կրթ. Խորհուրդը համարատու է Թեմ. վարչութեան։

Յօդ. 4.— Խորհուրդը կը բաղկանայ առաւելն 10 անդամներէ։

Յօդ. 5.— Խորհուրդին կեդրոնը Փարիզ է։

Յօդ. 6.— Խորհուրդը պիտի ունենայ իր դիւանը՝ բաղկացած մէկ ատենապետէ, մէկ ատենադպիրէ և մէկ գանձապետէ։ Նախագահն է, Եւրոպայի Հայոց Կաթողիկոսական Պատուիրակը։

Յօդ. 7.— Խորհուրդը, պիտի ունենայ իր ներքին պաշտօնական կանոնաւոր ատենագրութիւնը, հայերէն և ֆրանսերէն լեզուներով։

Յօդ. 8.— Եւրոպայի հայոց համար բացուելիք բոլոր մանկապարտէզ-նախակրթարանները պիտի գտնուին պատկանեալ երկիրներուն պետական անմիջական հսկողութեան ներքեւ և կրթական ծրագիրներն ալ պիտի պատշաճեցուին նոյն երկիրներու պետական կրթական օրէնքներուն։

Գ. ԵՆԹԱԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ

Յօդ. 9.— Եւրոպայի Թեմին ենթակայ բոլոր հայաշատ կեդրոններուն մէջ ուր կարելի է դպրոցներ բանալ, կը կազմուին Կրթական Ենթախորհուրդներ։ Այս ենթախորհուրդները կը վաւերացուին Կեդրոնական Կրթ. Խորհրդոյ կողմէ։ Անոնց կը նախագահեն տեղւոյն հայոց հոգեւոր հովիւները։

Յօդ. 10.— Փարիզի Կեդր. Կրթ. Խորհուրդը՝ կը կատարէ Փարիզի կրթական ենթախորհուրդի պաշտօնը. այս պատճառով Փարիզի հոգեւոր հովիւը կը մասնակցի տեղական բնոյթ ունեցող բոլոր խնդիրներուն խորհրդակցութեանց։

Դ.— ՀԱՍՈՅԹԻ ԱՂԲԻՒՐՆԵՐ

Յօդ. 11.— Հասոյթի աղբիւրներն են. 1. Կամաւոր նուէրներ, 2. Հանդէսներ և բարեգործական պարգևներ, 3. Կամաւոր անդամավճարներ։ Այս տեսակ հասոյթներէ գոյացած գումարներէն կը կազմուի Հայ Կրթական Ֆոնտը։

Յօդ. 12 — Յանուն Հայ Կրթական Ֆոնտին հաւաքուած բոլոր գումարները պէտք է պահ դրուին յայտնի դրամատան մը մէջ, նախագահին և գանձապետին ստորագրութեամբ։ Միայն այս երկուքին ստորագրութեամբ կարելի է դրամատունէն գումար գանձել, որոշմամբ Կեդրոնական Կրթական Խորհուրդին։

Յօդ. 13.— Կեդրոնական Կրթական Խորհուրդը իր գանձումներուն և վճարումներուն համար պէտք է ունենայ ոստիկանութենէն վաւերացեալ պաշտօնական հաշուետումար մը, ուր պէտք է գրուին բոլոր արձանագրութիւնները տեղական լեզուով, ուղղուած պարագային ենթարկուելու համար պետական պաշտօնական հսկողութեան։ Առանց պաշտօնական ստորագրեալ ընկալագրի, գանձում և վճարում տեղի չունենար։

Ե.— ՀԱՇՈՒԵՅԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ

Յօդ. 14.— Եթէ անխուսափելի որ և է անակնկալ պատճառով մը, օր մը Եւրոպայի Հայոց Կեդր. Կրթական Խորհուրդը լուծուի, անոր շարժուն և անշարժ բոլոր հարստութեան, գրքերուն, շէնքերուն, դրամատանց մէջ Հայ Կրթ. Ֆոնտի անունով ի պահ դրուած ասանց բոլոր գումարներուն օրինական սեփականատէրն է՝ Էջմիածնի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը։

— Այս կանոնագիրը ֆրանսերէնի թարգմանուած և պատկանեալ պաշտօնատան յանձնուած է, վաւերացուելու համար։

ԹԱՏՐՈՆ

«ՊԷՊՕ»

«Փարիզի Հայ Տրամթիք Թատերախումբ»ը անցեալ շաբաթ գիշեր Նիկայեանց Սունդուկեանցի ծանօթ "Պէպօ"ն, "փոխադրուած" Պոլսահայ ռամիկ բարբառի... Կինտոյի միջավայրէն՝ Սամաթիայի ձկնորսի միջավայրը փոխադրելով գործողութիւնը։

Պատասխանատու ձեռնարկ էր «Պէպօ»ն Թիֆլիսի եաւուֆաէն՝ Պոլսի խայրխի մը մէջ փոխադրելը։

«Պէպօ»ի գեղեցկութիւնը, առանձնայատկութիւնը կը կայանայ կինտոյի հոգեբանութեան, մտածումին, բարբառին և ինքնուրոյն առաքինութիւններու համախմբումին մէջ. բաներ՝ որոնք ils ne vont pas comme un gant Սամաթիայի կամ Գումգափուի ձկնորսին։

Եթէ վստահ եմ որ Կինտո Պէպօն պիտի ընդվզէր Ջիմլիմօֆի հարիւր ռուբլի աւելի տալով գայթակղութիւնը փակելու առաջարկին առաջ, այդ վստահութիւնս լայնօրէն կը գեղչուի պալըխճի Պէպօին նկատմամբ։

Եթէ դատավարդը նոյնն է, մտածելակերպը, միջավայրին պայմանները, բարոյականի ըմբռնումները, խմորը վերջապէս նոյնը չեն։

Ահա ո՛ւր է փոխադրութիւններու անիմաստ և անբնական կողմը։

Պ. Նշանեան բաւական սպասուելիք Պէպօ մը եղաւ։ Տիպարը ուսումնասիրուած էր՝ քանի որ այնքան ծանօթ իրեն, և եթէ չըլլային դրական լեզուի մը սպրդումները, որոնք պալըխճիին բերանը կը դնէին յղկուած բառեր, խաղարկումը աւելի կատարեալ պիտի ըլլար։

Տիկին Ալիքսանեան Շուշան մայրիկի դերին մէջ եղաւ խիստ բնական, և անէծքներու հոգեկիրով վայրկեաններուն դուրս ցնցող չէշտեր։ Տիկին Նշանեան սրտայոյզ էր, լքուած և յուսաբեկ նշանածի դերին մէջ։ Օր. Անգինէ Արթին էֆէնտիի կնոջ դերին մէջ գնահատելի համարձակութիւն մը բերաւ, Փարիզահայ բեմին անհրաժեշտ տարրի մը փաստը տալով։

Պ. Ալաճեան խղճմտօրէն կազմած էր Արթին էֆէնտիի տիպարը, և դոյն տարաւ rondement — իր փիզիքին մասին չէ խօսքս անշուշտ —։

Պ. Արման Կօթիկեան՝ Համի Արտաշը մէջ ստեղծեց ալիող տիպար մը, որուն խոշոր գիծերը Թաղին բնակչութեան ստանձնին մէջ, չեշտուած, նրբօրէն և համեստօրէն գծուած, ձայնի և շարժումներու գնահատելի ուսումնասիրութեան մը ապացոյցը բերելով։

Պ. Գմբէթեան համակրելի Գիրգոր Տայի մը եղաւ, ու հոգեբանական գանազան դրութիւններուն գիտցաւ յարմարեցնել իր քիչ մը խիստ tempéramentը։

Կարգապահութիւնը գոհացուցիչ էր, սակայն մի անգամ ընդ միշտ վերջ պէտք է տալ բեմին՝ հասարակութեան կամ երեկոյթը կազմակերպողներու հասցէին՝ ուղղուած անտեղի շնորհակալութիւններուն, որոնք տօնավաճառի bonimentsները կը յիշեցնեն անհաճոյ կերպով։

Բեմին և սրահին մէջ՝ խաղէն դատ "ո և է կապ պէտք չէ գոյութիւն ունենայ։

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌՆԵՐԷՆ

Հայկական գիւղ մըն ալ Մարսիլիոյ մէջ

Մարսիլիա, 1 Հոկտ.

Մարսիլիոյ իրական քաղաքամասը,— հոծ ու եռուն կեդրոնը փոքրիկ տարածութիւն մը կ՚ընդգրկէ, և այդ՝ եւրոպականացած մասն է։

Արուարձանը, այլապէս սիրուն է, ու հանրակառքով ամէն 30—40—60 վայրկեանի դալարազարդ գիւղ մը, խաղաղաւէտ ու երազանքի անկիւն մը, ուր ժողովուրդը մաքուր օդի մէջ կը կայտռէ կեանքով և կիրակիները՝ մանաւանդ գարնան ու ամրան օրերուն զբօսասէր հասարակութիւնը կը լենայ, կը յորդի, կը ժպտի ու կ՚օրհնէ արեւուն։

Այս օրինակ գիւղ մըն է Սէն Լուն (St. Loup)։

Կ՚ըսէին ու կը լսէի թէ նոյն գիւղին մէջ բաւական Հայեր հաստատուած են, թէեւ իրական գաղափար մը չունէի անոնց թուին ու հաւաքական արժէքին մասին։ Վերջերս միայն պատեհութիւն ունեցայ այցելու։ Քաղաքի ճիշդ կեդրոնէն 35 վայրկեան դէպի արեւելք, ընդարձակ գիւղ մըն է Սէն Լուն, եւրեք գագաթներէ կազմուած բլրաշարի մը ստորոտը, և մայրիներու անտառով շրջապատուած, մաքուր օդով ու գերազանցօրէն առողջապահիկ։

Գիւղին մէկ ծայրը ընդարձակ թափուր գետիններ կան։ Մեր հայրենակիցները ամիսներ առաջ քանի մը տասնով հող կը գնեն, ու իրենց նիւթական հնարաւորութիւններու համաձայն 2էն մինչեւ 6—7 սենեակներով տուներ շինել կուտան։ Այս օրինակը կը վարակէ բոլորը, ու առաջին տուն շինող Պ. Աբգարին կը հետեւին ուրիշ շատերը, և կարճ ժամանակի ընթացքին, արդէն քով քովի կը շինուին 40է աւելի հայկական տուներ, տեղով տունով սեփականութիւնը հոն հաստատուածներուն։ Այսպէսով առանց նախորոշ ծրագրի, և ուռուցիկ ճառերու, ինքնին յառաջ կուգայ համախմբում մը, կը ստեղծուի հայ գիւղ մը, կ՚ունենանք հաւաքականութիւն մը։ Սեփական 40 տուներու աւելորդ սենեակները մատչելի գիներով վարձու կը տրուին ուրիշ հայրենակիցներու, ու աւելի քան 120 տուներ կը հաւաքուին Սէն Լուի հայկական բաժինը, ստեղծելով իրերամերձ ու ամփոփ հաւաքականութիւն մը։ Այս 120 տուները կը ներկայացնեն 4—500 հայրենակիցներ, որոնց 80 փոքրիկները հայեցի կրթութեան մը կարօտը կը քաշեն։ Տեսնուեցայ շատ մը ծնողներու հետ, որոնց տղաները ֆրանսական վարժարան կը յաճախեն։ Մինչդեռ, ամենէն համեստ զոհողութիւնով — որուն բոլորն ալ յանձնառու են — կարելի է ունենալ փոքրիկ դպրոց մը։ Այս անհրաժեշտութիւնը կրկնապէս զգալի է, մանաւանդ որ Սէն Լուի ժողովուրդին մէկ տոկոսը տաճկախօս է, ու մատաղ սերունդը ընտանեկան բոյնին մէջն իսկ մայրենի բարբառի հնչիւններէն զրկուած է։ Խօսելով բոլոր խաւերուն հետ, եկայ այն խորին համոզման թէ յարմար խմոր կայ, բայց շաղախը կը պակսի։ Վերէն աչալրջութիւն և աջակցութիւն մը բաւական է Սէն Լուի եռանդուն տարրերը գործի լծելու համար։

Անհրաժեշտ է մտածել ու գործել։

Շահարունի

Հայերը Լիոնի մէջ

Լիոն աշխարհագրական և ճարտարարուեստական տեսակէտով Ֆրանսայի ամենագեղեցիկ քաղաքներէն մէկը կարելի է համարել։

Մեր ազգակիցներէն բաւական ստուար թիւ մըն ալ հոս նետուած է։ Ազգային Միութեան կատարած մարդահամարին ցանկը լրացած չըլլալով կարելի չէ ճշդել ամբողջ հայութեան թիւը որ կ՚անցնի 4 հազարը։ Ներկայիս ունինք հետեւեալ մարմինները.— Ազգ. Միութիւն, "Մասիս" Մարդասիրական Միութիւն, Հայ Կարմիր Խաչի Տիկնանց Միութիւն, Հ. Մ. Ը. Մ., փանֆառի խումբ, կար նաև թատերախումբ մը որը դժբախտաբար այժմ լուծուած է։ կայ նաև ՀՕԿ.ի մասնաճիւղ մը։ Իսկ իբրև քաղաքական կազմակերպութիւն՝ Հ. Յ. Դ. ենթակոմիտէ մը։

Ներկայ տարւոյ Փետրուարին "Մասիս" Միութեան նախաձեռնութեամբ գումարուեցաւ Ընդհ. Ժողով մը, ուր ծնունդ առաւ Ազգ. Միութիւն, նորակազմ Ազգ. Միութիւնը իր պաշտօնը երեք ամիս շարունակելէ յետոյ, Պալաքեան եպսկ.ի այցելութեան առթիւ կրեց կարգ մը փոփոխութիւններ։ Փաթով առաջ կը տարուի մարդահամարի ամբողջացման գործը. անունները կ՚արձանագրուին ոսկեզօծ տոմարի մէջ։ Այժմ ունինք մատուռ մը, երկու քահանաներով, մօտիկ ապագային կ՚ունենանք նաև մանկապարտէզ մը։ Այստեղ ալ տարածուած է թուրքերէն խօսելու մոլութիւնը, մանաւանդ երիտասարդներու մէջ, որոնք կարծես մոռցած են երէկի հալածանքն ու տառապանքը, աքսորն ու ջարդը։

Անխիղճ լրատու մը

Քապէկլ Սարաջէնէն կը գրեն մեզի.—

Քամթէլ Սարաջէնի մէջ ամէ առաջ մօտ 160 Հայեր կային, ասոնց թիւը այսօր իջած է 72—80ի։ Այս նուազումին պատճառ կը համարուի գլխաւորաբար հայ գաղութին թարգմանը՝ Ատանայի Խորէն Աւագեան, որ պաշտօնը չարաչար կը գործածէ, հայ բանուորներու մասին սխալ տեղեկութիւններ կը հաղորդէ գործատէրերուն, այնպէս որ շատեր իրենց գործերէն հանուած են՝ պարզապէս յիշեալին լրտեսութեան հետեւանքով։ Բանուորները 11 ֆրանք օրավարձ կը ստանան, մինչդեռ ո և է չնչին թարգմանութեան համար, Պ. Աւագեան 25—30 ֆրանք կը պահանջէ։ Այս մարդուն պատճառով, փակուեցաւ դասընթացք մը, որուն շնորհիւ հայ մանուկներ հայերէն կը սորվէին։

Մարոքի կռիւները

Ռիֆցիներուն դէմ կռիւը բուռն կերպով առաջ կը տարուի: Վարչապետ Մ. Փէնլըվէ ճառի մը մէջ ներկայացուց այն պայմանները որոնք մերժուած են Ապտիւլ Քէրիմի կողմէ: Այս պայմաններուն գլխաւորներն են.— Ռիֆցիները պիտի ստանան ինքնավարութիւն, գերիները պիտի փոխանակուին, 1921 Յունուար 1էն սկսեալ ամբողջական և փոխադարձ ընդհանուր ներում պիտի շնորհուի, առեւտուրը ազատ պիտի ըլլայ, բացի զէնքի վաճառումէն, որ պիտի արգիլուի են.:

Մուսուլի խնդիրը

"Սընտէյ Էքսփրէս" կը գրէ թէ Թուրքերը կարեւոր ուժեր համախմբած են չէզոք գօտիին մօտերը: Սպառնալիքի տակ գտնուող շրջանին մէջ Անգլիացիները ունին ուժը օդանաւային տորմիղ, անգլիական զինուորներ մէկ վաշտ, երկու վաշտ Հնդիկներ, ասկէ զատ ուրիշ երկու Հնդիկ զօրամասեր: Տասը հազար Իրագցի կամաւորներ, անգլիական սպաներու հրամանին տակ, վարժութիւններ կ'ընեն լեռնային կռիւի համար: Ասոնք եւս Մուսուլի ճակատը պիտի ղրկուին: Այս կամաւորներուն ետև կը գտնուի Ֆէյսալ Թագաւորին բանակը:

— Քէնթըրպըրիի եպիսկոպոսը՝ Պ. Պօլտուինի ուղղած նամակով մը Անգլիոյ վարչապետին ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ Միջագետքի քրիստոնեայ բնակչութեան վրայ, որ Թուրքերու հալածանքին ենթակայ է: „Մենք, կ'ըսէ, քաջալերեցինք այդ շրջանի քրիստոնեայ ժողովուրդները որ իրենց ուժերը մերինին միացնեն, վստահ թէ ետքէն չպիտի զղջան այդպէս ըրած ըլլալուն համար: Մեր կողքին կռուելով, անոնք Թուրքերուն բուռն թշնամութիւնը հրաւիրեցին իրենց վրայ և Թուրքերը ապատօրէն իրենց վրէժը պիտի լուծեն անոնցմէ„: Ու կը խնդրէ որ միջոցներ ձեռք առնուին անոնց կեանքը պաշտպանելու համար: Պ. Պօլտուին իր պատասխանին մէջ կ'ըսէ թէ այդ կարեւոր խնդիրը ուշադրութեամբ նկատի պիտի առնէ:

Ռուսիոյ ցորենի բերքը

Վերջերս Խորհրդային թերթերը գրեցին թէ այս տարի ցորենի հունձքը առատ է Ռուսիոյ մէջ և կարելի պիտի ըլլայ մեծաքանակ արտածում ընել:

Հ. Խ. Միութեան ելմտական գործավար Սօքօլնիքօվ, ուրբաթ օր կարգ մը յայտարարութիւններ ըրաւ պաշտօնական Իզվեսթիայի, որոնք կը հակասեն այս լաւատեսութեան: Կառավարական գործակցական ընկերութիւններն ու ուրիշ կազմակերպութիւններ սկսած են ցորեն գնել գիւղացիներէն: Այս նպատակով Սեպտեմբերին գնուած է միայն իրենց ծրագրածին կէսը, որովհետև գիւղացիները կը պահեն իրենց ցորենը՝ դուրսը աւելի բարձր գիներով ծախելու համար:

Գործավարը կը խոստովանի թէ երկու ամիս առաջ հրապարակ հանուած լաւատես լուրերը չափազանցութիւններ են եւ թէ շատ մը նահանգներու մէջ յաւելեալ բերք չկայ: Այնպէս որ շատ քիչ քանակութեամբ ցորեն պիտի արտածուի:

Համայնավարական վտանգը Անգլիոյ մէջ

Անգլիոյ Ներքին Նախարար Պ. Հիքս Լիվրփուլի մէջ պահպանողականներու մէկ հացկերոյթին մէջ ճառ մը խօսելով, յայտարարեց թէ համայնավարական սպառնալիքը քանդելը մահու և կենաց խնդիր է Անգլիոյ համար: Ընդհանուր մեծ գործադուլի մը պարագային կառավարութիւնը արդէն իսկ պատրաստած է ծրագիր մը, որ քանի մը ժամուան մէջ կրնայ գործադրուիլ: «Համայնավարական կուսակցութիւնը փոքր է, ըսաւ, բայց զօրաւոր է և վերջնականապէս կապուած Ռուսիոյ: Անոնց պետերը իրենց հրահանգները Զինովիեվէն կը ստանան, ուղղակի կամ անուղղակի:»

Անվերջ կը խօսին ու կը խորհրդակցին

Անցեալ օր Լոքառնօյի (Զուիցերիա) մէջ բացուեցաւ արտաքին նախարարներու խորհրդաժողովը՝ ապահովութեան դաշինքի մասին, նախագահութեամբ Պ. Չէմպըրլէյնի: Տրուեցան հետեւեալ որոշումները.— 1. Արեւմտեան դաշինքը բոլորովին պիտի զատուի Արեւելեան սահմանագլուխի համաձայնութիւններէն եւ առանձին վիճաբանութեան պիտի դրուի: 2. Արեւմտեան համաձայնութիւնը չպիտի ստորագրուի, մինչեւ որ Գերմանիոյ և իր արեւելեան դրացիներուն միջեւ ծրագրուած դաշինքները չամբողջանան: 3. Այս հարցերու քննութեան առեն ծագելիք իրաւական խնդիրները մասնագէտներու պիտի յանձնուին, իսկ քաղաքական հարցերու վիճաբանութիւնը պիտի կատարուի ետքէն: Առաջին ժողովին մէջ կարդացուեցաւ Լոնտոնի մէջ իրաւագէտներու կողմէ պատրաստուած նախագիծը, որուն շատ մը կէտերը նոյնութեամբ ընդունուեցան, իսկ ուրիշ կէտեր իրաւագէտներու յանձնուեցան:

Կը կարծուի թէ դժուարութիւններ պիտի ծագին, Գերմանիան Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ ընդունելու և արեւելեան սահմանագլուխի հարցերու վիճաբանութեան առեն:

Տիւզիներուն դէմ

Ֆրանսական արշաւագունդը վերսկսաւ իր յարձակողականը ձեպելը Տրիւզի դէմ: Գունդը ունի 6500 զինուոր, որոնք Ֆրանսայէն եւ Ափրիկէէն գացած են, 200 կենդանի, հրասայլեր (թանք), գնդացիրներ եւ թնդանօթներ: Զինուորները շատ կը նեղուին ջուրի բացարձակ չգոյութենէն: 200,000 լիդր ջուր փոխադրուած է 600 ուղտերով և 12 խոշոր բեռնասայլերով, աւելի քան 40 քիլոմէդր հեռաւորութենէ մը: Քանի մը ցեղեր հպատակութիւն յայտնած են, բայց միւսները կը շարունակեն ապստամբիլ, ծայր աստիճան դիւրաշարժ ըլլալով:

ՅՈՒՑԱՏԵՏՐ

Հ. Յ. Դ. Քաղաքային Կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր քաղաքին խումբերը վաղը՝ Հինգշաբթի գիշեր ժամը 8.30ին, 2 Rue du Vieux Colombier, Métro St. Sulpice. Օրակարգ՝ Զեկոյց Շրջանային ժողովի մասին և ընթացիկ հարցեր:

ԼԻՕՆԻ Հ. Յ. Դ. Ենթակոմիտէի բոլոր ընկերները անխողաբար ընդհանրական ժողովի կը հրաւիրուին յառաջիկայ ուրբաթ, 9/10/25 երեկոյ ժամը 8½ին նախօթ հաւաքատեղին:

Տէր և Տիկին Մարտիրոս Կօշկարեան Բազմաշէնցի (Խարբերդ) խորին ցաւով կը ծանուցանեն ՓՈՔՐԻԿՆ ԱՍԱՏՈՒՐ ԿՕՇԿԱՐԵԱՆԻ մահը որ տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 29–ին, յետ կարճատեւ հիւանդութեան, 18ամսեայ հասակին մէջ:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Ս. Շալճեան, Պրիւսէլ.— Կը հրաւիրենք ձեզ հրապարակաւ յայտնել թէ Պելժիայէն ո՞ր գործարանատէրերը հերքում՝ ղրկած են թղթակցութեան մը տեղին և Յառաջ տպելու քաջութիւնը չէ ունեցած:

Ա. Խ.. Լոնտոն.— Շարունակեցէք գրել, մանաւանդ անգլիական կեանքէ:

Յ. Իս. Պուա Քօլօմպ.— Կը սպասենք ձեր խոստացած տեղեկութեանց:

Auto-Ecole

Օթօմօպիլ վարելու վարժութիւնը ստանալու համար դիմել՝

ՀԱՅԿ. ՆՈՐ ՃԱՇԱՐԱՆ

28 Rue Nationalle Billancourt

Վարժութիւն ամէն օր առաւօտեան ժամը 9էն երեկոյեան ժամը 9

Արտօնագիր (Carte.rose) կը տրուի 40 ֆրանքէն սկսեալ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Մարաշցի Շիւքրի Սահինեան որ վերջերս Հալէպէն Մարսէյլ անցած էր: Տեղեկացնել Մկրտիչ Մկրտիչեանի 110 Rue Chambare, Bois Colombes (Seine):

Պոլսեցի Մանուկ Ասլանեան կը փնտռէ Պոլսեցի Վարդան Զիլուքճեանը: տեղեկացնել՝ Նշան Դարբինեանի, Cantine Grammont, Chambre 16 Pont de Cheruy:

Մալաթիացի Պետրոս Մաքսէթեան կը փնտռէ եղբօրորդին Գէորգ Մաքսէթեանը, 13 տարեկան, հօրը անունը Սարգիս, մօրը Եղիսաբէթ. Պէյրութի որբանոցներէն մէկուն մէջ ըլլալ կը կարծուի: Տեղեկացնել՝ 24 Rue de la Crai Berchem-Anvers Պ. Մաքսէթեանի:

Տիգրանակերտցի Տիկին Տիգրանուհի Թիւֆէքճեան, կը փնտռէ իր ամուսինը Տիգրան Թիւֆէքճեանը, որուն Փարիզ գտնուիլը իմացուած է: Կը խնդրուի ուր ունեցողներէն իմացնել խմբագրութեանս Հ. Ս. հասցէին:

Կը փնտռուի Թոքատցի Սենեքերիմ Հայկազեան, որ տարի մը առաջ Փարիզ: Լօզան բասած թիւ 13 կը բնակէր և Սիթրոյէն կ'աշխատէր. այժմ հասցէն անծանօթ ըլլալով կը խնդրուի տեղեկացնել Թ. Տէր Յարութիւնեանի, Cantonnement de Varizel d'Isieux (Loire)

Պրուսացի դերձակ Հայկ Օ. Եավրուեան և բնիկ Արաբկիրցի 60 տարեկան Թադէոս Թութունեան, որ անկից առաջ Մարսէյլ էր: Գրել՝ 15, Rue Jean Goujon, կաթողիկոսական պատուիրակութեան:

Կը փնտռուի հայ կին մը, որ ստանձնէ իր մօտ պահել երկու մանուկներ, չորս և հինգ տարեկան: Դիմել խմբագրատուն:

ՏՕՔԹ. Լ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՆԵՐՔԻՆ, ՄՈՐԹԱՅԻՆ և ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

126, rue du Faubourg St. Denis

Métro : Gare de l'Est . Téléphone Nord 84 04

Ընդունելութեան ժամեր. Ամէն օր 4—7:

Կիրակի օրերը ժամը 9—12

Ուրիշ առեն ժամադրութեամբ:

ՍԱԿԱՐԱՆ

6 Հոկտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթերլին		104.56
Տոլար		21.65
Մարք (ոսկի)		5, 01
Թրքական թղթ.		11.50
Թրք. ոսկի		93.
Մէճիտիյէ		8. 25
Լէվա	100 հատը	14.75
Տրախմի	«	30. 25
Լիր	«	86.75
Պելժ. ֆրանք	«	96.70
Զուից. ֆրանք	«	416.75
Չերվոնեց		105.

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

Քրէտի ֆոնսիէ I	1500 ֆր.	
« « II	1275	«
« « III	1180	«
Ռումելի երկթ.	98.	

Comptoir Parisien de Change

et de Crédit

80, Rue Lafayette

Հայերէն կը խօսուի

Le Gérant : H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒ ԵՒ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹ

Պոլսէն նոր եկած հայ ուսուցիչը որ տրամադրելի ժամեր ունի հայերէնի, հայ գրականութեան և հայ մշակոյթի դասեր տալու, փոխադրուած է

17, Rue Lacépède

դիմել իրեն անձամբ կամ գրաւոր: Proffesseur Armenien անունով, վերոգրեալ հասցէին:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Կը խնդրուի Պարսկաստանի մեր բոլոր բաժանորդներէն իրենց բաժնեգիները ղրկել չէքով, վճարելի՝ խմբագրին:

Կանանց եւ Արանց

ԴԵՐՁԱԿ

ԿԱՐՕ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ

51, rue de Seine Մէթրօ Օտէօն

Թէլէֆ. Ֆլէօրիւս 59-57

Զափի վրայ ամենավերջին նորաձեւութեամբ ճաշակաւոր Հագուստներ

Ձրի մթերք երկու սեռի յատուկ Անգլ. և ֆրանս. կերպասներու

Գիներն Անմրցելի

Ի դիւրութիւն յաճախորդներու, բաց է ամէն օր 8էն մինչեւ գիշերուան ժամ 10: Բաւական է մէկ անգամի այցելութիւնը, տեւական յաճախորդ դառնալու համար:

Վաճառական-դերձակ

ԳԱՐԱԵԱՆ

Tailleur Mignon

5, rue Mignon, — Métro Odéon

Սօսիէթէ Սամանիի թատրոնին դէմ: Ձմրան համար պատրաստած է նոր մթերք մը ֆրանս. և անգլ. սիրուն կերպասներու:

Բաց է նաև կէս օրերուն, իրիկունները մինչեւ 8½: Իսկ կիրակի րերըմինչեւ 1½:

Պ. ՍԵԹ ԱՍԼԱՆԵԱՆԸ

որուն Փարիզ գտնուիլը կը կարծուի, կը խնդրուի որ հաճի իմացնել իր որոշ հասցէն Ա. Հովուեանի, ժառանգական խնդրի մը կարգադրութեան համար: Հասցէ՝ A. Hovian, Direction de la Dette Publique, Beyrouth (Syrie):

ՏՕՔԹ ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ

48 Rue Montmartre

(Քայրկ. աջ կողմը առաջին դուռ)

Ֆրանսացի կարող մասնագէտներու ընկերակցութեամբ կը դարմանէ

ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԿԱՆԱՆՑ

ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ՄՈՐԹԱՅԻՆ

ՔԻԹԻ, [illegible]

հիւանդութիւններ

Telph. Cantral 73.38

Metro Sentier կամ Halles

Ընդունելութեան ժամեր ամէն օր 8.30—10 և 1.30—8

ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ

"ՊԱԹԻՍԹ"

15, Rue Lamartine Métro: Cadet կամ le Peletier

Արեւելեան եւ Ֆրանսական համեղ կերակուրներ. արագ եւ մաքուր սպասարկութիւն:

ՃԱՇԱՐԱՆ COSTAS

Համեղ. մաքուր կերակուրներ. արագսպասարկութիւն

Անգամ մը միայն այցելել բաւական է գաղափար կազմելու համար մեր ճաշարանին ունեցած առաւելութիւններուն մասին.

17, rue de la Fraternité — Bruxelle



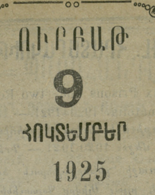
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն — 65, Rue Pascal. PARIS (13)

ԲԱԺԱՆԳԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	5 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք, մանդաթ եւն. ղրկել Sch. Missakianի անունով



Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 30 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԳԱՂԹԱԿԱՆԱՆՈՑ...

«Հողժողկոմ» Ա. Երզնկեանի բառն է այս, ինչպէս կարդացիք իր յայտարարութիւններու ընթացքին (Յառաջ թիւ 29):

Խօսելով ներգաղթի հարցին վրայ, Հայաստանի հողագործական կոմիսարը կը յիշեցնէ հին յանկերգ մը, որ տարիներէ ի վեր բերան կը փոխէ.

— «Մենք կ'ընդունինք այնքան որքան կը ներեն մեր հողային և տնտեսական պայմանները: Մենք չենք կրնար ընդունիլ խմբական ներգաղթ, առանց միջոցներ ստեղծելու, եւ երկիրը դարձնել տնտեսութենէ զուրկ գաղթականանոց...»:

Քանի մը տարի առաջ ալ, Ա. Կարինեան, ուրիշ պոլշեւիկ վարիչ մը, կը գործածէր թշուառներու՝ թէ գաղթականներու «օթեւան» բացատրութիւնը, միեւնոյն հարցին առթիւ:

Խոստովանինք թէ համաձայն գտնուեր են երկուքն ալ, թօթափելու համար պատասխանատուութիւն մը որ իրենց ուսերուն վրայ պիտի մնայ, հակառակ բոլոր սոփեստութեանց:

Այդ պատասխանատուութիւնը ծանր է մանաւանդ անոր համար որ, Երեւանի վարիչները չեն ուզեր ըմբռնել թէ՝ ներգաղթը առաւելապէս քաղաքական խնդիր է, և ոչ թէ սոսկ տնտեսական, կամ «պատմա - մատերիալիստական»: Արտասահմանի մէջ չգտնուեցաւ թերթ մը որ դէմ ըլլար վերաշինական աշխատանքին: Ընդհակառակն, բոլորն ալ կը խրախուսեն, կը յորդորեն որ դրամագլուխ մտնէ Հայաստան, լրացուին պակասները, երկրին տնտեսական զարգացման յատկացուին զանազան կտակներ և աւանդներ: Միեւնոյն մտահոգութեամբ, Ժընեւի մէջ, հայ ներկայացուցիչներուն կողմէ բարեացակամ հաւաստիքներ տրուեցան Տոքթ. Նանսէնի, թէեւ Պ. Երզնկեան ինք գիտել կուտայ թէ «մեծ բան չենք սպասեր Նանսէնի առաքելութենէն»:

Հասկնալի են այս բոլորը, եւ աւելորդ է ճառեր խօսիլ այս մասին: Բայց, առանց որ պէտք ըլլայ բուն հարցը. Զարաշար կը սխալին բոլոր մեծ ու պզտիկ Երզնկեանները, երբ անդադար կը կրկնեն, անհամ եւ անբովանդակ ճարտասանութեամբ. «Եթէ իրապէս կ'ուզէք որ գաղթականութեան հարցը լուծուի, անհրաժեշտ է դրամ, գաղթականներուն համար թէ հող եւ թէ տնտեսութիւն ստեղծելու". կամ, "մենք պատրաստ ենք լաւ տոկոս վճարելու, որովհետեւ կ'ուզենք որ գաղթականութեան հարցը լուծուի„:

Ո՛չ. ճարտարապետական եւ ռեզմանաւորական խնդիր չէ այն տագնապը որ «գաղթականութեան հարց կը կոչուի»: Գործին այս ձեւը տուեր են արդէն քաղքենի պետութիւնները, խուսափելու համար իրենց պատասխանատուութենէն, կամ, «ի բուժումն զայթակղեալ մտաց»: Անոնք ճիւղ մըն ալ հաստատեցին Աշխատանքի Միջազգային Գրասենեակին մէջ, հայ գաղթականները "տեղաւորելու", զանոնք աշխատանքի մխս դարձնելու, ի հարկին մինչեւ Հարաւային Ամերիկա ղրկելու համար, ճիշդ ինչպէս Պ. Չիչէրին շնո՛րհ կ'ընէր տեղ տալու անոնց Թուրանի, Վոլկայի կամ Քըրկըզներու աշխարհին մէջ: Կրնաք չորցնել շատ մը ճահիճներ, ջրարբի դարձնել անապատները, ձեռնաշնորհներ տալ եւ տոկոս վճարել. մենք ալ ձեզի հետ ենք այսպիսի աշխատանքներու համար: Բայց, յիմարի տեղ մի՛ դնէք այս ժողովուրդը, հաւատացնելով թէ ա՛յս է բոլոր ցաւերուն սպեղանին, գարաւոր դատի լուծումը: Ձեր բոլոր դժուարութիւնները ընդունելով հանդերձ, այս ժողովուրդը չի կրնար հանդուրժել որ դռնհկացնէք այդ անվիճելի դատը, եւ տանիք կապէք զայն տոկոսաւոր փոխառութեան մը յաջողութեան:

«Դրամ տուէք որ տեղ պատրաստենք եւ ներս առնենք ձեզ». — Բարի՛: Բայց նոյն ինքն Նանսէնի ծրագիրը, որուն իրագործումը ինը միլիոն ռուբլի կը պահանջէ, հազիւ 15-25,000 գաղթական կը նախատեսէ, եթէ այն ալ յաջողի: Ի՞նչ պիտի ըլլան միւսները. մինչեւ ե՞րբ կարգի պիտի սպասեն, թատրոններու առջեւ պոչ բռնող բազմութիւններու պէս, ոտքի վրայ, անհամբեր եւ իրար հրմշտըկելով...:

Հո՞ղ չկայ: Թղթատենք խորհրդային թերթերը: Մարտակոչ վերջերս կը գրէր թէ հետզհետէ կը վերաշինուի Ագուլիս, Գողթան գաւառի գեղեցիկ աւանը, որ աւերակ դարձաւ երկարատեւ կռիւներու հետեւանքով: Պատերազմէն առաջ այս աւանը ունէր 450 տուն բնակիչ, որոնց 32 տունը Թուրք, իսկ այժմ ունի 95 տուն, որոնց միայն ութը հայկական: Ինչո՞ւ ուրիշ անտուն-անտէր հայրենակիցներ չեն տեղաւորուիր հոն, եւ նորահաստատ 95 տունէն 87ը թըրքական կ'ըլլան: Դարձեալ, Մարտակոչի մէջ կարդայինք թէ «ինքնավար» Նախիջեւանի բնակչութեան թիւն է 76,000 հոգի, 59,000 հազար պակաս՝ յեղափոխութենէն ի վեր: Կարելի՞ էր իմանալ թէ ինչո՞վ կը լեցուի այդ պակասը:

Բայց, ինչ օգուտ փաստեր շարելէն, երբ հայրենիքի գաղափարը կը շփոթեն ագարակի մը վարձակալութեան հետ: Շ.

Հայ նահատակներու յիշատակին

Փարիզի Հայ-Կաթոլիկ ժողովրդապետութենէն կը հաղորդեն մեզի.—

Չորեքշաբթի առաւօտ Սէն-Տընիի արքայական Մայր եկեղեցիին մէջ, ուր կը գտնուի մեր վերջին թագաւոր Լեւոն Ե. Լուսինեանի դամբանը, տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր պատարագ՝ Հայ Նահատակներու յիշատակին: Արարողութեանց կը նախագահէր Գրիգոր եպսկ. Պահապանեան, շուրջն ունենալով Սէն-Տընիի և Սէն-Սուլփիսի ժողովրդապետները: Պատարագիչն էր Փարիզի ժողովրդապետ Հ. Պետրոս վրդ. Քէօշկէրեան: Նոյն իրիկուն ֆրանսացի աբբայ Ժիրօ քարոզով մը վեր հանեց Արեւելքի դերը քրիստոնէութեան տարածման և պաշտպանման մէջ, շեշտեց հայ ազգին բարեկամութիւնը Ֆրանսայի հանդէպ, և պարերու ընթացքին, մանաւանդ վերջին ժամանակները անոր կրած հալածանքները:

Մօտերս նման արարողութիւններ տեղի պիտի ունենան Փարիզի մէջ, հովանաւորութեամբ Կարտինալ Տիւպուայի:

Հայերէնէն վերջ Թուրքերէնն ալ կը բարեկարգուի

Խորհրդային Հանրապետութեանց Միութեան նախաձեռնութեամբ, յառաջիկայ Դեկտեմբերին Պաքուի մէջ տեղի պիտի ունենայ թրքաբանական համագումար մը, որուն պիտի մասնակցին Թուրք-Թաթարական բնակչութիւն ունեցող հանրապետութիւններու և շրջաններու 120 լիազօր պատգամաւորները: Համագումարի աշխատանքներուն գործօն մասնակցութիւն պիտի բերեն նաև արեւելագիտութեան համալսարանական գիտական ընկերութիւնը, գիտութեանց ճեմարանի և հանրապետական համալսարանի ներկայացուցիչները. Նոյնպէս Թուրքիայէն և Պալքաններէն իբրև հիւր հրաւիրուած են ծանօթ թրքագէտներ: Այս համագումարին նպատակն է բարեկարգել թուրքերէն ազգատ լեզուն այն ձեւով ինչպէս „խորհրդային իշխանութիւնը ամէն կերպ պաշտպանում, ամրապնդում եւ զարգացնում է նախկին ճնշուած յետամնաց ազգերի մայրենի լեզուն": Օրակարգի գլխաւոր հարցերն են.— Թուրքերէն լեզուներու հնչաբանութիւն, համեմատական ձեւաբանութիւն, արաբական այբուբենի բարենորոգում, նոր այբուբենի ստեղծում, ուղղագրութեան եւ դասաւանդման միջոցներ եւլն.:

Աորպէյճանի բերքը

Աորպէյճանի այս տարուան բերքն է 57,007,000 փութ, գրեթէ հաւասար պատերազմէն առաջուան բերքին, որ էր 58,721,500 փ.: Այսպէս 21,900,000 փութ ցորեն, 11,615,000 գարի, 3,600,000 գետնախնձոր, 3,850,000 բրինձ, 4 ½ միլիոն բամպակ, 5 միլիոն փութ խաղող, 33,000 ծխախոտ:

— Հայաստանի բամպակի և խաղողի բերքը միջակ է այս տարի:

ՀԱՅ ՆԿԱՐԻՉ ՄԸ ԵՒՍ

Կը տեղեկանանք թէ Salon d'Automneի մէջ ընդունուած է նաև նկարիչ Պ. Տապանեանի զաւկին՝ Պ. Հրանդ Տապանեանի մէկ նկարը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԻՆՉՈ՞Ի Կ'ՈՒԶԵՆ ՁՈՒԼԵԼ

Գրած էինք թէ երեսփոխան Նաւ Լամպէր ծրագիր մը ներկայացուցած է Երեսփ. Ժողովի նախագահութեան, օտարականներու ֆրանս. հպատակութիւնը դիւրացնելու համար: Ծրագրին հեղինակը հետեւեալ կերպով կը բացատրէ իր այս ձեռնարկին նպատակը.— Ֆրանսայի բնակչութիւնը կը պակսի ահռելի համեմատութեամբ, երբ նկատի առնենք դրացի երկիրները: Գերմանիա տարեկան 1,200,000 ծնունդ կը հաշուէ, Ֆրանսա՝ 720,000: Իտալիոյ բնակչութեան թիւին վրայ ամէն տարի 450,000 հոգի կ'աւելնայ: Արդէն Գերմանիա 62 միլիոն եւ Իտալիա 40 միլիոն բնակիչ ունին, մինչ Ֆրանսա 39 միլիոնի վրայ կը մնայ: Այսքան ծանր խնդիրի մը առջեւ ոչ մէկ կուսակցական նկատում պէտք է գոյութիւն ունենայ: Անհրաժեշտ է ազդու դարմաններու դիմել: Մինչեւ հիմա ձեռք առնուած միջոցները ո և է արդիւնք չտուին:

«Մինչդեռ կայ անհագին աղբիւր մը, որմէ բնաւ չօգտուեցանք մինչեւ հիմա: Ֆրանսայի մէջ ունինք 2,800,000 օտարականներ, որոնց թիւը պիտի աւելնայ առաջիկայ տարիներուն: Ամերիկա 1923էն ի վեր դուռները գոցած ըլլալով ներգաղթի դէմ, մեր դրացիներու յաւելեալ բնակչութիւնը մեր երկիրը պիտի թափի: Եթէ չզգուշանանք, ասիկա իրական արշաւանք մը պիտի ըլլայ խաղաղութեան ատեն եւ մեզ պիտի կլանէ: Այժմ տարեկան 5-6000 հոգի միայն ֆրանսական հպատակ կը դառնան, մինչդեռ կարելի էր 100 հազարներու բարձրացնել այդ թիւը: Ասոր համար օրէնքին արգելիչ կէտերը բարեփոխել պէտք է: Ներկայիս հպատակ դառնալու համար օտարական մը 10 տարի բնակած ըլլալու է Ֆրանսայի մէջ. ձեւակերպութիւնները 2-3 տարի կը տեւեն, 1500 ֆրանքի ալ ծախք մը կայ:

«Ամերիկա 1787ին 4 միլիոն բնակիչ ունէր. այսօր 100 միլիոնը կ'անցնի: Ֆրանսա իր հողին վրայ բնակող օտարականները ձուլելու քաղաքականութիւն մը պէտք է հետապնդէ: Բայց որպէս զի մեր զինուորական կամ ընկերային ապահովութիւնը չվտանգուի, պաշտպանութեան միջոցներ ձեռք առնելու է. Ֆրանսահպատակ դարձողը 10 տարի ընտրուելու իրաւունք չպիտի ունենայ և կառավարութիւնը միշտ պիտի կրնայ մերժել ո և է օտարականի հպատակութեան համար կատարած դիմումը: Մեր ազգին յոգնած արիւնը կրնայ նոր ուժ ստանալ՝ երիտասարդ տարրերու ձուլումով. այս կերպով մենք կրնանք ունենալ 'նոր հայրենակիցներ՝ կատարելապէս ձուլուած, ինչպէս եղան Նափոլէոն, Կամպէթթա, Վիվիանի եւն.:

ՆՈՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Կը կարծուէր թէ Տիւրզիներու դէմ Ֆրանսացիներու վերջին յաղթանակէն ետք Սուրիոյ մէջ կացութիւնը պիտի խաղաղի: Մինչդեռ Սուրիայէն ստացուած նոր լուրերու համաձայն ծանր խռովութիւններ առաջ եկած են Համայի մէջ, որ, ինչպէս աւելի առաջ գրած ենք, արաբ ազգայնականներու ամէնէն կարեւոր կեդրոնն է: Համայի բնակիչները և շրջակայ գիւղերու Պէտէվինները միացած՝ զինեալ յարձակումներ գործած են պետական շէնքերուն դէմ և նոյնիսկ կ'ըսուի թէ այրած են կառավարական պալատը: Խռովարարները զինաթափ ըրած են քաղաքի ոստիկանները, որոնք մեծ դիմադրութիւն մը ցոյց չեն տուած: Օգնական ուժեր ղրկուած են՝ ըմբոստութիւնը զսպելու համար: Այս առթիւ տեղի ունեցած կռիւին մէջ խռովարարներէն երեսուն հոգի սպաննուած են: Կարգը վերահաստատուած է, բայց Պէտէվինները դեռ կը խլրտին:

Դամասկոսի մէջ ալ տեղացի մը փորձած է սպաննել Դամասկոսի զինուորական վարժարանի մարզիչներէն ֆրանսացի սպայ մը, որուն ընկերացող ենթասպան կրցած է զգետնել ահաբեկիչը:

— Միւս կողմէ Ֆրանսացիները կը շարունակեն իրենց յառաջխաղացումը Ճէպէլը Տրիւզի մէջ: Զօր. Կամլէնի թռուցիկ զօրամասը Սուէյտայէ 6 քիլոմէտր հարաւ, Ռուղաս հասած է: Աթրաշ ցեղախումբի պետերէն շատեր հպատակութիւն յայտնած են Ֆրանսացիներուն, առանց պայմանի: Ֆրանս. զինուորները վերագրաւած են 2 Օգոստ.ին իրենց կորսնցուցած թնդանօթներէն երեքը:

— Անգլիական թերթի մը համաձայն, Տիւրզիները Սուէյտան վերագրաւելով միջնաբերդը քարուքանդ ըրած եւ քաղաքը ամբողջովին կրակի տուած են: Ֆրանսացիները ստիպուած են եղեր Տէրաա եւ Էզրաա քաշուիլ, որովհետեւ Ճէպէլը Տրիւզի մէջ ջուրի բոլոր աղբիւրներն ու ամբարները խորտակուած են եւ զինուորները պարէնաւորել շատ դժուար է:

— Հալէպի մօտերը հանրօգուտ շինութեանց 5 պաշտօնեաներ յարձակման կրած են: Մէկ հոգի սպաննուած եւ երկու վիրաւորուած են: Պէյրութէն ծովի ճամբով ֆրանս. զինուոր ղրկուած է Իսկէնտէրուն:

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՆԳԼ. ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Six Prisons and two Revolutions. Adventures in Transcaucasia and Anatolia. 1920–1921.— By Oliver Baldwin, London.— *«Վեց բանտարկութիւն եւ երկու յեղափոխութիւն։ Արկածներ Անդրկովկասի եւ Անատոլուի մէջ»*։ 1920-1921.— *Գրեց՝ Օլիվըր Պոլտուին։*

Յառաջի ընթերցողներուն ծանօթ պէտք է ըլլայ Օլիվըր Պոլտուինի անունը։ Ազնուական ընտանիքի զաւակ, և որդին Անգլիոյ ներկայ վարչապետ Պ. Պոլտուինի, իր բնաւորութեամբ և ուղղութեամբ բոլորովին տարբեր գործունէութեան կը հետեւի։ Անդամ է Անգլիոյ աշխատաւորական կուսակցութեան, որուն թեկնածուն էր վերջին ընտրութեանց առթիւ։ Մեծ պատերազմին իբրև կամաւոր մասնակցեցաւ արեւելեան ճակատին վրայ, և այդ օրէն մնաց փափաք մը ունեցաւ աւելի մօտէն ծանօթանալու արեւելեան ազգերու ազգային շարժումներուն։ Այդ առաջադրութեամբ, 1920 Օգոստոսին գնաց Եգիպտոս և Աղեքսանդրիոյ մէկ հիւրանոցին մէջ պատահմամբ ծանօթացաւ նախկին վարչապետ Պ. Խատիսեանի հետ, որ այդ միջոցին հոն կը գտնուէր, Անկախութեան Փոխառութեան գործը կազմակերպելու համար։ Խօսակցութեան ընթացքին Պ. Խատիսեանը կ'առաջարկէ երթալ Հայաստան, իբրև մարզիչ հայկական բանակի։ Պոլտուին յանձն կ'առնէ այդ պաշտօնը և անմիջապէս կ'անցնի Հայաստան։

Այդ ուղեւորութեան և Հայաստանի իր կեանքին պատմութիւնը կ'ընէ Պոլտուին, իր նոր գիրքով, որ լոյս տեսաւ այս օրերս։

Հեղինակը մանրամասնօրէն կը նկարէ իր տպաւորութիւնները՝ սկսելով Եգիպտոսէն մեկնած օրէն, կը պատմէ Հայաստանի անցուդարձերը 1920ի վերջերը և 1921 թուի սկիզբները և մինչև իր կրկին վերադարձը Պոլիս և ապա Լոնտոն, 1921ի ամառը։

Գիրքը տոգորուած է մեծ համակրութեամբ և ոգեւորութեամբ հանդէպ հայ ժողովուրդին և անոր դատին, որուն ձախողման ամբողջ պատասխանատուութիւնը, հեղինակին կարծիքով, *կ'իյնայ Դաշնակիցներուն եւ մանաւանդ Անգլիոյ վրայ*։ Պ. Պոլտուին յատկապէս կը շեշտէ այս պարագան երկրորդ յառաջաբանէն իսկ, ուր կը գրէ.—

«Իմ յետագայ արկածներու պատմութեան մէջ կայ յիշողութիւն մը և կ'ուզեմ որ ընթերցողները երբեք չմոռնան, — այն, թէ ինչպէս 1914ին Հայաստանը իր ճակատագիրը կապելով Անգլիոյ հետ, կորսնցուց ազգաբնակութեան աւելի քան մէկ միլիոնը, զրկուեցաւ իր երկրէն, զոր բնիկ խլեցին, և այսօր կը թողու քանի մը հարիւր հազար փախստականներ, որոնք կը թափառին երկու կիսագունդերու մէջ, իբրև հետեւանք այն վստահութեան զոր ունեցան դէպի մեծ ազգի մը խօսքը։»

Գիրքը կը կազմէ խոշոր հատոր մը, բաղկացած 270 էջէ, շքեղ տպագրութեամբ և 8 պատկերներով ու Հայաստանի քարտէսով։

Կ'արժէ ամփոփել գլխաւոր կէտերը։

Հեղինակը Հայաստան կը հասնի 1920 Սեպտեմբերին, և անմիջապէս կը ներկայանայ զինուորական Նախարար Ռուբէն Տէր Մինասեանի, որ դեր-գնդապետի աստիճան կուտայ իրեն և կը յանձնարարէ գործել Երեւանի զօրքին մէջ, իբրև մարզիչ։ Սակայն երկար չի տեւեր այս պաշտօնը։ Սեպտեմբերի վերջերը արդէն կը սկսի Քեազիմ Գարապեքիր փաշայի յարձակումը Հայաստանի դէմ։ Հոկտեմբերի 30ին կ'իյնայ Կարսը։ Այս առթիւ հեղինակը ուժգնօրէն կը պախարակէ այն անտարբերութիւնը զոր ցոյց տուին Դաշնակիցները, և մանաւանդ Անգլիա, իրենց "Փոքր Դաշնակից"ին հանդէպ, «երբ Հայաստանը զինեց անոնց օգնութեան, յանուն նոր ստորագրուած Սեւրի դաշնագրին։ Նոյն անտարբերութեամբ վարուեցաւ նաև Ազգերու Դաշնակցութեան առաջին ընդհ. ժողովը, ուր շարք մը փայլուն ճառերէ յետոյ, ոչ մէկ իրական օգնութիւն եղաւ Հայաստանի համար»։

Հեղինակը երկար կանգ կ'առնէ Դեկտեմբեր 2ի խաղաղ յեղաշրջման և անոր նախապատրաստական շրջանին վրայ։ Ցետոյ մանրամասն կը նկարագրէ պոլշեւիկներու մուտքը Հայաստան և անոնց գործունէութիւնը սկզբնական շրջանին, բոլոր բանտարկութիւններն ու հալածանքները, որոնց ենթարկուեցան նախկին վարչութեան ներկայացուցիչները և Դաշնակցականները, և այն խուզարկութիւններն ու բռնագրաւումները, որոնք կատարուեցան տուներու մէջ։ Դեկտեմբեր 9ին գիրքը առաջին անգամ կը բանտարկեն Չեկայի որոշումով։ Բանտին մէջ կը հանդիպի Բ. Իշխանեանին և բժիշկ Տէր Միքայէլեանին, որոնք շուտով կ'արձակուին։ Պոլտուին կը մնայ բանտը մինչև 13 Յունուար, և օրագիր մը կը պահէ այդ մասին։ Վերջին շաբթուն, երբ բանտն էր, Մոսկուայէն կը հասնի Չեկայի նոր նախագահը, Աթարբէկեան, որուն բնաւորութեան և արարքներուն նկարագրութիւնը մանրամասնօրէն կուտայ հեղինակը։ Պոլտուին բանտէն կ'ազատի այն օրը, երբ Դրօն Երեւանէն Մոսկուա կը ղրկեն։ Այդ դէպքն ալ կը պատմէ լայնօրէն։ Հեղինակը կը հիւրընկալուի Ամերիկեան Նպաստամատոյցի ներկայացուցիչ Տոքթ. Ըշըրի կողմէ, որուն անձնուէր և մարդասէր գործունէութիւնը ամփոփած է իր գրքին մէջ։

Հետեւեալ օրը տեղի կ'ունենայ ուրիշ պատմական դէպք մը,— Խորհըրդարանի շէնքին մէջ, Աթարբէկեանի կարգադրութեամբ կը հաւաքուին բոլոր հայ սպաները՝ թուով մօտ 1000 հոգի և առանց որ և է ազդարարութեան կ'աքսորուին, ոտքով, դէպի հիւսիսային վայրեր։ Տոքթ. Ըշըր գալով այդ դէպքէն, կ'երթայ և յանուն մարդկութեան կը բողոքէ Հայաստանի Սովնարկոմի Նախագահին։ Յաջորդ օրը նոյն ձեւով կ'աքսորեն դարձեալ 500 սպայ, որոնց մէջ 73ամեայ ծերունին Զօր. Նազարբէկեան։

Հեղինակի խօսքերով՝ այդ դէպքերէն անմիջապէս յետոյ ժողովուրդին մէջ կը սկսի ծայր տալ մեծ դժգոհութիւն, որ հետզհետէ կ'աճի և կը ձեւանայ Փետրուարեան ապստամբութեան մէջ։ Գիրքին Ե. Գլուխը կուտայ պատկերը այն վիճակին որ կը տիրապետէր Երեւանի մէջ Պոլշեւիկներու այդ սկզբնական իշխանութեան շրջանին։ Անգամ մը Տոքթ. Ըշըրը ճաշի կը հրաւիրէ դատական գործավարը, և, ինչպէս յետոյ կը պատմէ, այդ խօսակցութեան հետեւանքով շատ չանցած երկրորդ անգամ կը բանտարկուի Պոլտուինը։ Խօսակցութեան ժամանակ գործավարը կը պաշտպանէ ահաբեկչական գործունէութիւնը, կը ծաղրէ Անգլիոյ Արհեստակցական Միութիւններու պատուիրակութիւնը, որ այդ միջոցին Ռուսաստան կը գտնուէր, և կ'ըսէ թէ իրենք ռուս միապետականներուն վրայ կը ձգեն Գերմանացիներու քանդած ռուսական գիւղերու կործանումը, և ուրիշ անհեթեթութիւններ...։

Փետրուարի 14ին, կը գրէ հեղինակը, ժողովուրդին մէջ լուրեր կը տարածուին Պոլշեւիկներու դէմ պատրաստուող ապստամբութեան մասին։ Քաղաքի զանազան մասերուն մէջ տեղի կ'ունենան գաղտնի ժողովներ։ Գործը հետզհետէ կը հասուննայ, և «մենք փողոցներուն մէջ աւելի ուրախ կը բարեւենք իրարու հանդիպած ատեն...։» Սակայն, կ'աւելցնէ Պ. Պոլտուին, ոչ Տոքթ. Ըշըրը և ոչ ես, լաւատես չէինք յաջողութեան մասին, լաւ գիտնալով կացութեան բոլոր անյարմարութիւնները, քանի որ Երեւանը ամէն կողմէ շրջապատուած էր թշնամի տարրերով...։ Փետրուարի 16ի կէսօրին երբ հեղինակը և Տոքթ. Ըշըրը նախաճաշի նստած էին, յանկարծ հեռուէն կը լսեն ազդակոչի ձայներ։ Նոյն իրիկունը Պոլշեւիկները հրապարակ կը հանեն ցուցակը այն անձերուն, որոնք պիտի գնդակահարուէին բանտին մէջ, եթէ զուրը որ եւ է շարժում ըլլար Դաշնակցութեան կողմէ։ Փետրուար 17ին, հրացանաձգութիւնը կը լսուի աւելի մօտը, և կը շարունակուի մինչև կէսգիշեր։ 18ի առտուն ժամը 6ին արդէն հայկական խումբերը երգելով կը մտնեն Երեւան։ Պոլտուին ինքը վերցընելով ատրճանակը կ'երթայ շտապով միանալու ամբոխին։ Ուրախութենէն բոլորը կը համբուրուին։ Ապա բոլորը միաբերան կ'աղաղակեն. «Դէպի բանտը, դէպի բանտը», և գրոհ կուտան բանտարկեալները ազատելու համար։

Յ. Ք.

ԱՊՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

(Մասնաւոր թղթակցութիւն)

Վիեննա, 6 Հոկտ.

Տասներ զարմանալի գտան ընկերվարութեան կարկառուն տեսաբանին, Օթթօ Պաուէրի ընթացքը, Մարսէյլի համագումարին մէջ։

Ուշագրաւ էր մանաւանդ այն ճառը զոր արտասանեց, պաշտպանելու համար իր բանաձեւը՝ Արեւելեան երկիրներու, և յատկապէս Ռուսիոյ մասին։ Բանաձեւը, որ ծանօթ է արդէն և որ կը շօշափէ նաև Հայաստանի և Վրաստանի ազատագրութեան խնդիրը, բողոքի պատճառ եղաւ, բայց յետոյ վերապահութեամբ քուէարկուեցաւ, համերաշխութիւնը չխանգարելու համար։

"Ձեռքերը հեռու Խորհրդային Ռուսիայէն", կը յայտարարէր Պաուէր, մինչ ծերունի Կաուցկին կը շարունակէ անխնայ հարուածել պոլշեւիկները։ Ինչո՞ւ. իր համոզումները փոխա՞ծ է արդեօք։ Ընդհակառակն։

Մարսէյլի համագումարին մէջ Օթթօ Պաուէր չէր որ կը խօսէր, այլ իր կուսակցութիւնը, իր երկրի շահերը, տնտեսական կեանքը, որոնք այսօր այնպէս կապուած են Խորհրդային Ռուսիոյ հետ։

Փոքրացած Աւստրիան, զուրկ արդիւնաբերական խոշոր միջոցներէ, նախկին շուկաներէն, այսօր կը փնտռէ նոր շուկաներ։ Հարեւան հին և նորաստեղծ պետութիւնները Եուկօ-Սլաւիան, Իտալիան, Լեհաստան ու Չեխօ-Սլովակիան, այլեւս չեն ուզեր Աւստրիոյ սպառման շուկան դառնալ, և կը ստեղծեն իրենց ազգային արդիւնաբերութիւնը։ Չկարենալով ապրանքներու որակի և արժէքի տեսակէտով մրցիլ Աւստրիոյ հետ, մաքսային մեծ պատնէշ կը կանգնեն Աւստրիոյ դէմ, և այդ մաքսային խաղաղ պատերազմով կը խախտեն Աւստրիոյ տնտեսական հաւասարակշռութիւնը։

Աւստրիան զրկուելով արտածութեան այդ միջոցներէն, ունենալով իր առջեւ խոշոր պատնէշներ, իր բոլոր սահմաններուն վրայ, ոչ միայն կորսնցուց պատրաստ ապրանքներու հրապարակը, այլ փակեց բազմաթիւ գործարաններ, և յառաջ եկաւ, համատարած անգործութիւն։ Սոցիալ-Դեմոկրատ կուսակցութիւնը նոր միջոցներ խորհեցաւ և փորձեց մեղմել չարիքը ու ձեռնարկեց Վիեննայի վերաշինութեան, անգործ բանուորներուն գործ հայթայթելու համար։ Բայց այդ միջոցը ժամանակաւոր է, և եթէ նոր միջոց չճարեն, Աւստրիան պիտի գտնուի կատարեալ փլուզումի առջեւ։ Փրկութեան միակ միջոցը կը համարուի Գերմանիոյ հետ միացման խնդիրը։ Արդէն Գերմանիոյ և Աւստրիոյ մէջ ամիսներ առաջ կարգադրուեցաւ վիզայի խնդիրը, անգործ բանուորները կը խուժեն Գերմանիա, իսկ ստուար մաս մըն ալ Ամերիկա։ Այս է ներկայ վիճակը, իսկ եթէ կորուին Աւստրիոյ և Ռուսիոյ առեւտրական յարաբերութիւնները, փլուզումը ոչ միայն կը դառնայ կատարեալ, այլ և վտանգաւոր՝ կեդրոնական Եւրոպայի խաղաղութեան տեսակէտէն։

Այն բարեկամական և ազատ յարաբերութիւնները որ ստեղծուած են Աւստրիոյ և Ռուսիոյ միջեւ, հիմնուած են տնտեսական նկատումներու վրայ։ Իզուր չէ, որ Աւստրիոյ կառավարութիւնը հարեւանցի կը նայի պոլշեւիկեան պրոպականտին, որ Վիեննայէն կը ճիւղաւորուի ամբողջ Եւրոպա և Պալքաններու մէջ։ Քանի քանի անգամներ մամուլը արձանագրեց այդ երեւոյթը և զանազան կառավարութիւններ, բողոքեցին աւստրիական կառավարութեան։

Աւստրիան, սակայն, մատնուած է անել վիճակի մը։ Չէր կրնար Ռուսիոյ հետ բարեկամ չըլլալ, առանց խախտելու երկու երկիրներու առեւտրական յարաբերութիւնները։ Այս ամառ երբ Աւստրիոյ արտաքին նախարար՝ Տոքթ. Մաթայի, քրիստոնեայ ընկերվարականներու ժողովի մէջ ակնարկներ ըրաւ Ռուսիոյ ներքին կեանքին, յիշեց բռնութիւնները, կրօնականներու դէմ հալածանքը ևն., փոթորիկ փրթաւ Սոցիալ-Դեմոկրատ շարքերուն մէջ և նոյնիսկ կառավարական տագնապ ստեղծեց։ Վիեննայի ռուս. արտաքին առեւտրի գրասենեակը քանի մը օր դադրեցուց իր գործունէութիւնը և սպառնաց հեռանալ, սակայն, դիւանագիտական-բացատրական նամակով մը կարելի եղաւ փակել խնդիրը։ Դիւրին չէ Խորհրդային Ռուսիոյ դէմ կենալ այն ժամանակ, երբ *Աւստրիան տարեկան միայն երեք միլիոն գերանի կ'արտահանէ Ռուսաստան*, նոյնքան ալ գիւղատնտեսական գործիքներ, և զանազան մեքենաներ. դիւրին չէ նաև անոր համար որ Աւստրիան փոքր է, և զրկուած է շուկաներէ, իսկ Ռուսաստանը այժմ իրեն համար դարձած է ընդարձակ հրապարակ մը, իր գիւղատնտեսական գործիքները և զանազան մեքենաներ սպառելու համար։ Այս կերպով Աւստրիոյ գործարանները չեն փակուիր, և ոչ ալ 100.000աւոր բանուորներ անգործ կը մնան։ Միւս կողմէ անգործ բանուորներ փոխանակ Ամերիկա երթալու, կամ կը մնան կամ Ռուսիա կը գաղթեն։ Աւստրիան ստիպուած է սպառել Չեխօ Սլովակիոյ շաքարը, Եուկօ-Սլաւիոյ կարագը, բուրդը, և կանաչեղէնն ու մրգեղէնը, իսկ այդ նոյն երկիրները իրենց գիւղատնտեսական գործիքներու պէտքերը կը հոգան կամ իրենց սեփական արտադրութեամբ, կամ օտար երկիրներէ, բայց ոչ Աւստրիայէն։ Աւստրիան որքան տկարանայ, այնքան ձեռնտու է իրենց համար։

Ահա թէ ինչու Սոցիալ-Դեմոկրատները, որոնք օրն ի բուն նոր միջոցներ կը խորհին, չեն ուզեր թշնամական յարաբերութիւններ ստեղծել Ռուսիոյ հետ։ Անոնք առաւելապէս ազգային գործ կը կատարեն, և իրենց տեսակէտով, գնահատելի է այդ քայլը, բայց ոչ ընդհանուր, միջազգային տեսակէտով։

ՄԵՆՔ ԱԼ ՄԵՐ ԿԱՐԳԻՆ...

Վերջին դէպքերու հետեւան- քով, չափահաս որբերու բա- մութիւն մը հաւաքուած է Փա- րիզ ու իր արուարձանները։

Ոմանք ազգականներու օգնու- թեամբ այլ և այլ արհեստներ կը հետեւին, աւելի բախտաւո- ներ պաշտպաններու միջոց- կ'ուսանին Փարիզ, Պելժիա, Ա- րիկա և այլուր։ Ասոնք մա- վրայ կը համրուին։

Մեծ մասը ցրուած զանազ- գործարաններու մէջ, դէշ աղ- օրապահիկ մը կը ճարէ։

Ես ալ մէջը ըլլալով, ասոնց հարցնեմ. ի՞նչ կը ներկայացնե- մենք ազգային տեսակէտով։ Չու- նինք մեզի յատուկ կազմակե- պութիւն մը, որ իրարու օգնեն- թեթեւցնենք օրուան հոգերը։

Ո՞ր օրուան կը սպասենք։

Այս միջոցիս ազգային պա- տօնական մարմիններու, ժամո- մտահոգութիւնն է ձուլմ- վտանգը։ Մենք ալ պարտակա- նութիւններ չունի՞նք այս մասի-

Պէտք է ժամ առաջ կազմա- կերպուինք, քանի ուշ չէ։ Միո- թիւնը ուժ է„, ըսած են հիներ- Ձեռք բերինք այդ ուժը, եթէ կը կորսուինք։ Ընկերոջ մը հ- ւանդութեան ու մեռնելու պա- րագային մեր տուած քանի ֆրանքներով չենք կրնար հա- գտացնել մեր խիղճը. ժողո- վուրդը երբեք հաշիւ չպահա- ջեց մեզի համար ըրած զոհող- թիւններուն. երբեք չտրտնջա- հաւատալով թէ նոր սերունդ պիտի հասցնէ՝ արժանի իր կ- չումին։

Անշուշտ ներկայ պայմանն- րու մէջ մեծ բան մը չեն սպա- սեր մեզմէ, բայց անհրաժեշտ որ իրար գտնենք, օգնենք իրարու վառ պահենք հայրենիքի սէրը։

Մեր մէջ կան ընկերներ որ կը մտածեն թէ՝ այլեւս ինքն- պահ դարձած ըլլալով, թեթե- ցուցած են ժողովուրդին հոգ- Բարեբախտաբար քիչ են այսպի- մտածողներ։

Զափեցէ՛ք պողոտաները որ- քա՛ն որ կ'ուզէք, այցելեցէ- ամէն կողմ, մի զրկուիք հաճոյք- ներէ, բայց մի մոռնաք որ ըն- հանուր պարտքեր ալ ունին-

Ժամանակ է որ իրար գտն- ծանօթ թէ անծանօթ ընկերնե- կապ հաստատենք ընկերնե- հետ, օգտուինք բախտաւոր- րէն և մեր կարգին օգնենք կարօ- ներուն։ Օգնենք մենք մեզի, որ- պէսզի ուրիշներն ալ օգնեն։

Յ. ՄՕՄՃԵԱՆ

(Պոլսոյ Վիլ/րի Հօմէ-)

Դիտելի է այն, որ այս անգամ Աւստ- րիոյ Սոցիալ-Դեմոկրատ մամուլը շ- քէ՛ կը զրպարտէ Խորհրդային Ռուսիոյ գ- ծերով, բայց երբեմն երբեմն, չի մո- նար քանի մը քննադատութիւնն- ուղղել։ Վիեննայի համայնավար օ- կանը ամէն օր լուտանքներ կ- տեղայ Սոցիալ-Դեմոկրատներու հա- ցէին, իսկ ընկերվարական օրկանը միայն կը լռէ, այլ և կ'օգտուի հա- մայնավարներու օրկանի հրատարակ- փաստաթուղթերէն՝ պայքարելու հա- կառավարութեան դէմ։

Դիւանագիտական ճանապարհ մը- է սա, որ հաւասարակշռուած կը պահէ Աւստրիոյ տնտեսութիւնը և արտածու- թեան գործառնութիւնը Ռուսիոյ հետ։

Այսպէս ուրեմն, «Ձեռքերը հեռու Խորհրդային Ռուսիայէն» նշա- նաբանով, ամէնքը իրենց գլխու ճարը կը նային, և ընկերվարութիւնն ալ կը դառնայ դիւանագիտութեան միջոց մը։

Վ. ԱՍՏՂՈՒՆԻ

ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

(Մասնաւոր թղթակցութիւն)

4 Հոկտ. 925

Եւրոպականացման բուռն փորձերուն մէջ, ոչ մէկը այնքան յուզում յառաջ բերաւ որքան ֆէսին ջնջումը՝ պետական հրամանով։

Ուղղակի ամբոխի սրտին իջաւ այս անակնկալ հարուածը։ Հակառակ հանուած ազմուկին, Թուրք ժողովուրդը կառչած կը մնայ ֆէսին, ինչպէս եւ փաթթոցին ու ճիւպպէին։ Մուսթաֆա Քէմալի պաշտօնեաները եւ շինդալից ճառերը չունեցան սպասուած արդիւնքը, այնպէս որ, ներքին գործավարութիւնը ստիպուեցաւ երկրորդ եւ աւելի խիստ շրջաբերական մը հրատարակել։ Պաշտօնեաներն անգամ կը դժկամակին, մոլեռանդութեան և նիւթական պատճառներով։ Ասոր համար է որ կառավարութիւնը վարկ մը սահմանեց, որպէս զի կարենան գլխարկ առնել։ «Եթէ եւրոպական գլխարկ չէք գտներ, տեղական կերպասէ շինեցէք, կ'ըսեն։ Շատերը երկիւղի մատնուած են, որովհետեւ գլխարկ չգնողներուն ցանկը կը պատրաստուի։ Պարապ տեղը չէ որ թերթերը գրեցին թէ ընդդիմադիրները ֆէսը չեն հանած։ Նոյն իսկ թունալից ակնարկներ ըրին ոչ-Թուրքերու հասցէին, գրելով թէ «Հայերը եւ Յոյները անտարբեր են գլխարկի փոփոխութեան հանդէպ. եւ, ընդհակառակն, գլխարկաւորներն անգամ մէկ կողմ նետած են իրենց գլխարկները եւ ֆէս կը դնեն»։

Կառավարութիւնը վերջերս նահանջ մը կատարեց եւ ազատ արձակեց Պոլսէն Տիրպէքիր եւ յետոյ Խարբերդ տարուած խմբագիրները, սիրաշահելու համար հանրային կարծիքը։ Նոյն իսկ թելադրութիւններ ըրաւ որ ազատօրէն արտայայտուին, եւ քննադատեն կառավարութեան սխալները. բայց լեզերը այնքան սարսափած են իրենց տեսած կախաղաններէն, որ ոչ թէ խմբագրական գրելու, այլ եւ ասպարէզէն քաշուելու ճամբը կը մտածեն։ Անգամ մը անհուզողի մատնուեցան, երբ Էնկիւրի անկախութեան դատարանը մը ղրկեց Պոլիս, եւ գիշերանց ձերբակալել տուաւ հանգուցեալ Թանինի, Թեվհիտի եւլն. խմբագիրները։ Այդ փորձանքէն հազիւ ազատած, Թուրք խմբագիրները իրենք զիրենք գտան Անատոլուի խորերը, երբ անդադար կը գործէր կախաղանը։ Թէեւ Մուսթաֆա Քէմալ շնորհեց իրենց կեանքը, բայց վաղուան մղձաւանջը եւ անստուգութիւնը այնքան խոր տպաւորութիւն ըրած են, որ մարդ չի համարձակիր իր տեսակէտը գրել, եւ հասարակ թարգմանիչներ կամ պնակալէզներ կը լեցնեն Թուրք մամուլը։

Այս իրողութիւնը յայտնապէս երեւան եկաւ Մուսուլի վէճին առթիւ։ Բոլորն ալ միեւնոյն թըմբուկը կը զարնեն։ Արդէն կառավարութիւնն ալ թոյլ չի տար տարբեր բան գրել, նոյնիսկ լրիւ թարգմանել եւրոպական, մասնաւորապէս անգլիական թերթերու լուրերը։ Այսպէս, կարճ կապեցին Ազգերու Դաշնակցութեան վիճաբանութիւնները, մանաւանդ Թուրքիոյ աննպաստ մասերը։ Ըսեմ, անցողակի, որ կարեւոր գումարներ տրամադրուած են, թրքական տեսակէտը պաշտպանելու համար, և նոյնիսկ պնդողներ կան թէ "տեսնուած են" անգլիական երկու թերթերու հետ։

Սխալ չեն եւրոպական թերթերու հրատարակութիւնները՝ Թուրքիոյ պատրաստութեանց մասին։ Պահեստի սպաներն անգամ կանչուած են, և անընդհատ զինուոր կը համախմբուի Մուսուլի սահմանին վրայ, ուրկէ քշուեցան կամ կոտորուեցան Նեստորականները։ Պոլսոյ մէջ ալ շատ խիստ է հսկողութիւնը։ Օտարականները չեն կրնար որոշ գիծէ մը, Սամսոնէն և Էսկիշէհիրէն անդին երթալ։ Արձանագրուած են բոլոր ինքնաշարժները և փոխադրութեան միջոցները, ինչպէս եւ այն շէնքերը որոնք ի հարկին պիտի գրաւուին, հիւանդանոցի կամ զօրանոցի վերածուելու համար։ Մուսթաֆա Քէմալ վճռած է նոր յանդնութիւն մը փորձել, բարձրացնելու համար իր աստղը, որ բաւական բան կորսնցուցած է իր փայլէն։ Եւ կը թուի թէ պայմանները նպաստաւո՞ր են Թուրքիոյ համար, մանաւանդ որ Անգլիոյ մէջ երկուքի բաժնուած է հանրային կարծիքը, և նոյնքան զօրաւոր են Մուսուլը ձգելու քաղաքականութեան կուսակիցները։

Անշուշտ բարի լուրեր չէք սպասեր բուն հայկական կեանքէ։ Բոլորն ալ շշմած են վաղուան անստուգութենէն և ապրուստի հոգէն։ Կառավարութիւնը կը շարունակէ մկրատել փոքրամասնութեանց իրաւունքները, իբրեւ թէ աշխարհականացման պահանջները իրագործելու համար։ Անխնայ կը յափշտակուին նոյնիսկ այն կալուածները ուր հայ ժողովուրդ. դպրոց և եկեղեցի կայ։ Պատրիարքարանը բացարձակապէս անզօր է փրկելու. Նոյնիսկ Պոլսոյ ազգային հաստատութիւնները, ո՛ւր կը մնան Կեսարիոյ կամ Սեբաստիոյ ափ մը կալուածները, որոնց շնորհիւ քանի մը դպրոց և որբանոց կրնային քաշքշել իրենց գոյութիւնը։ Ի զուր հեռագիրներ կը տեղացնեն հաւատարիմ, և մինչեւ վերջը պաշտօնի վրայ մնացած հոգեւոր հովիւներ, որոնք տեղական իշխանութեանց բարի վկայութիւնն ալ կը վայելեն։

Վերջերս Րեփուպլիք, կառավարական օրկանը, յօդուածաշարք մը հրատարակեց, նախկին իթթիհատական Մունիֆէտտին պէյի ստորագրութեամբ, ոչ-Թուրք տարրերու հետ հաշտուելու պէտքը շեշտելով։ Այս առթիւ շատ մը պատասխան գանգատներ հրատարակուեցան Թուրքերու, Հայերու, Յոյներու, Հրեաներու, նոյնիսկ Լատիններու կողմէ, մեծ մասով ծածկանուն (յօդուածագիրներէն մէկը կը յայտնէր թէ կը վախնայ...)։ Կը հարցնէին թէ, քանի որ հաւասարութիւն հռչակուած է, և բոլորը Թուրք են, ինչո՞ւ ոչ-իսլամները պետական պաշտօնեայ չեն կրնար ըլլալ և նոյնիսկ դուրս կը նետուին առեւտրական, սեղանաւորական ընկերութիւններէ։

Բայց այս մասին յաջորդով։

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Նոյեմբերին կը վերջանայ «Յառաջ»ի առաջին եռամսեան։

Մեր բաժանորդներէն անոնք որ տակաւին չեն վճարած իրենց բաժնեգինը, թող բարի ըլլան փութացնել, հաշիւներու կանոնաւորութեան համար։

ՈՒՇԱԴՐԱՒ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Վերջին թուով հաղորդեցինք Ֆիօրէնցայի մէջ կատարուած կռիւները, իբրեւ հետեւանք ֆաշիստ պետի մը սպանութեան։

Նոր տեղեկութիւններէ կը հասկցուի թէ գործը աւելի ծանրակշիռ հանգամանք ունէր։

Սպաննուած ֆաշիստը կատաղի հակառակորդ մըն էր ազատ-որմնադիրներուն, և կը հետապնդէր ընդդիմադիր մը, որ միեւնոյն շէնքին մէջ կը բնակէր։ Չի գիտցուիր վերջին պահուն ի՞նչ պատահեցաւ երկու ոսոխներուն միջեւ որ ֆաշիստը անշունչ գետին փռուեցաւ։

Լուրը կայծակի արագութեամբ տարածուեցաւ և ֆաշիստները իրենց զէնքերը առնելով փողոց թափեցան։ Բազմութիւն մըն ալ թատրոններու ուղղուեցաւ և յարձակման ենթարկուեցան բոլոր այն շէնքերը որոնց տէրերը ծանօթ էին իբրեւ հակաֆաշիստ։ Ընկերվարական երեսփոխան Փիլատի, որ հաշմանդամ մնացած էր պատերազմին հետեւանքով, սպաննուեցաւ անկողնին մէջ, բնակած պահուն։ Ընկերվարական Ավանթի թերթին թղթակիցը մեռաւ ծեծի տակ։ Միայն սպաննուածներուն թիւը հօթնէն աւելի է։

Բայց աւելի կարեւոր երեւոյթ մը կը պարզուի Իտալիոյ մէջ։ Մուսոլինի յայտնապէս կը քաջալերէ մարտական ոգին և մեծ թափով յառաջ կը տարուին զինուորական պատրաստութիւնները։ Վերջերս կարգ մը ճառեր խօսուեցան որոնք շատ յատկանշական են "Բանակը հաստատակամութեամբ կը պատրաստուի վաղուան կռիւներուն", կ'ըսեն ֆաշիստ պետերը։

Մուսոլինիի գլխաւոր ուժերը կեդրոնացած են բանակի զօրացման վրայ։

Վեց խոշոր գործարաններ գիշեր ցերեկ կը գործեն, պատերազմական պիտոյքներ պատրաստելու համար, և շուտով պիտի լրացնեն իտալական բանակի ապսպրանքները, նաև քանի մը գլխաւոր երկիրներու որոնց մէջ կը մտնէ Ռուսիա։

Այս գործարաններուն ամենագլխաւորը և ուրիշ չորս հատ կը պատրաստեն մեծ քանակութեամբ և զանազան տեսակ օդանաւեր։ Վեցերորդը կը պատրաստէ ծովային օդանաւեր։

Սահմանագլուխները ապահով չգտնելով, երկու գունդ աշխատաւորներ ղրկուած են երկար և խոր ստորերկրեայ ամրութիւններ շինելու, ինչ որ զարմանք կը պատճառէ դրացի Ֆրանսայիններուն։

ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ինքնավար Նախիջեւանէն թղթակից մը կը գրէ "Մարտակոչ"ի (17 Սեպտ.) — Կը լսենք թէ Լեռնային Գողթանի հայ գիւղերուն համար մեր հանրապետութեան կրթական գործավարութիւնը կը հրաւիրէ միջնակարգ կրթութիւն ունեցող ուսուցիչներ։ Այդ շատ ցանկալի բան է, քանի որ գիւղերու ուսուցչական կազմը ունի շատ թերութիւններ։ Մինչեւ օրս չենք ունեցած մանկավարժական հրահանգիչ մը Գողթանի շրջանի 10 հայ գիւղերուն համար։ Ամէն տարի Նախահաշիւ կը պահանջեն դպրոցական պիտոյքներու և վերանորոգման ծախսերու համար, բայց ծով կարիքներուն «մխալ»ներով միայն կը նպաստեն։ Թուրք հարեւան գիւղերուն մէջ աշակերտը դեռ ծնկաչոք փայտի վրայ կը սորվի, իսկ միացեալ լեռնային մասի գիւղերուն մէջ ոչ մէկ դպրոց կայ։

ՇՔԵՂ ԵՐԵԿՈՅԹ — ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

„Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐՈՒԱՆ" ԱՌԹԻՒ

Վաղը՝ 10 Հոկտեմբեր 1925, Շաբաթ գիշեր

«Petit Journal»-ի սրահներուն մէջ 21 Rue Cadet

Կը խօսին յայտնի դէմքեր Հայկական համերգներ երկսեռ Երգչախումբին կողմէ։ Նուագ, երգ, արտասանութիւն, պար, կոմիկական պարեր։

Պարերը կը սկսին կէս գիշերին և կը տեւեն մինչեւ առաւօտ

ՄՈՒՏՔԸ 5 ՖՐ.

ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ՏԱԳՆԱՊ

Տարիէ մը ի վեր ընթերցարաններու մասին կը խօսուի, և մինչեւ այսօր ոչ մէկ դրական արդիւնք։ Պատճառը պէտք է փնտռել ուժերու ճիւղաւորման մէջ։

Հա՞րկ է արդեօք հիմնել քանի մը գրադարաններ զանազան թաղամասերու մէջ, երբ փորձերը ցոյց տուին որ առայժմ ուժերը չեն ներեր գրադարաններու փոքրիկ ցանց մը հաստատել Փարիզի մէջ։ Եւ եթէ նոյնիսկ յաջողի, գրադարանները պիտի ըլլան այնքան աղքատ որ չպիտի կրնան իրենց բուն նպատակին ծառայել։ Աւելի լաւ չէ՞ր ըլլար միացնել թ'ւ գիրքերը, թ'ւ ուժերը, հիմնել մէկ միութիւն ու կեդրոնացած աշխատանքով բանալ մէկ Գրադարան-Ընթերցարան՝ ամէնէն հայաշատ թաղամասին մէջ, և կամ ընտրել այն թաղամասը որու բնակչութիւնը իր աշխարհագրական դիրքին պատճառաւ հեռու մնացած է հայ խօսքէ։

Փարիզի մէջ հիթեւեկութեան միջոցները դիւրին ըլլալով, չորս կողմէն կրնան շաբաթը մէկ անգամ գալ գիրք առնելու և կամ փոխելու։

Այդ կեդրոնացած միութիւնը կրնայ, իր ուժերը ներած ատեն, փոքրիկ գրադարաններ հիմնել զանազան հայաշատ թաղամասերու, և նոյն իսկ արուարձաններու մէջ, որոնք կ'ըլլան տեսակ մը մասնաճիւղեր։

Մասիս

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌՆԵՐԷՆ

Հայերը Աւէյրօնի մէջ

Տէքազվիլ, Վիվիէ և Քոմպէ, — այս երեք տեղերը հազիւ կէս ժամ հեռու են իրարմէ։ Մէկ երկու ամիս առաջ այս վայրերուն մէջ ունէինք մօտ 110 — 120 հայութիւն, բայց գործերու դժուարութեան պատճառաւ մաս մաս մեկնեցան Մարսէյլ, Փարիզ եւ այլուր, ու այսօր ունինք միայն 70—80 հոգի։ Անգործ հայրենակից չունինք։ Բոլորս ալ կ'աշխատինք, մեծ մասամբ ածխահանքերու մէջ։ Օրավարձերը գոհացուցիչ չեն՝ բաղդատելով գործերու ծանրութեան հետ։

Այս տարի ունեցանք երկու ամուսնութիւն, երկու կնունք և մէկ նշանտուք։ Ունինք 6—7 երկսեռ փոքրիկներ որոնք կը յաճախեն ֆրանսական դպրոց։

Ամուսնանալ փափաքող երիտասարդներ ունինք, բայց հայ օրիորդ չկայ։ Այստեղ ալ ամուսնութեան հրամանագիր առնելու համար շատ մը դժուարութիւններու կը հանդիպինք։ Քաղաքապետութիւնը արտօնութիւն չի տար 20 տարեկանէ վար անհայր անմայր աղջկանց որ ամուսնանան. բայց մենք բոլորս ալ անհայր անմայր ենք...։

Բայց Հ. Յ. Դ. Ենթակոմիտէէն, ուրիշ կազմակերպութիւն չունինք։ Մէկէ աւելի անգամներ փորձեցինք Ազգային Միութիւն մը կազմել, բայց ձախողեցանք։

«Դաշնակցութեան Օր»ը տօնեցինք Հոկտ. 4 Կիրակի օր Քոմպէի մէջ, ընկ. Պ. Փանոսեանի տունը։ Ընկերներու և համակիրներու կոկիկ բազմութիւն մը փութացած էր տօնելու հանդէսը։ Օր. Արուսեակ Պետրոսեան հինգ տարեկան, խորհրդանշանը կը նուիրէր եկողներուն, և փոքրիկ Յովհաննէս Փանոսեան, 4 տարեկան ըմպելիով կը հիւրասիրէր հանդիսականները։ Եղան բանախօսութիւններ և արտասանութիւններ ընկերներու կողմէ։ Յետոյ ներկայացուեցաւ յուզիչ տրամ մը։ Պարպուեցան բաժակներ Հ. Յ. Դ. անմահ նահատակներու յիշատակին։ Հանդիսականները մեկնեցան գոհ տպաւորութեամբ։

Զ. Ա. Պօյաճեան

Ինչո՞ւ թրքախօս ենք

Յառաջի 24 թիւին մէջ Գ. Գաբրիէլօֆ Սէնթ Էթիէնի Հայերուն մասին գրելով, կը մատնանշէր տեղւոյն Զանկըլըներուն թրքախօսութիւնը։ Թող ներուի ինձ բացատրել թէ ինչո՞ւ չէինք կրնար հայախօս ըլլալ։ Թուրքիոյ հայաշատ տեղերը մանկապարտէզէն մինչեւ Բարձրագոյն վարժարաններ ունէինք, մինչդեռ 10—20 տուն հայաբնակ տեղերը զուրկ կը կը մնային ազգային կրթական հաստատութիւններէ և նոյն իսկ ուսուցիչ մը չէին կրնար հայթայթել, մանաւանդ Թուրքերու աչքին իբր յեղափոխական չերեւալու համար։ Սակայն հպարտ ենք որ տարիներու հալածանքներէ յետոյ այսօր անվթար պահած ենք մեր անունը, կ'ապրինք իբրեւ ճշմարիտ Հայեր, առանց որ և է բան կորսնցնելու մեր հայեցի նկարագրէն, բացի լեզուէն։ Այժմ Ֆրանսայի ազատ երկինքին տակ, ոչ մէկ վախ ունինք մեր ազգային լեզուն գործածելու։ Միայն թէ միջոցներ պէտք է ստեղծել թրքախօսներուն հայերէն սորվեցնելու։

Միհրան Մինասեան

Պանիրի գործարան

Հայաստանի Թալ-Զարուխ գիւղին մէջ Մայիսէն ի վեր բացուած է պանիրի նոր գործարան մը, որ առժամապէս գիւղին դպրոցին մէջ տեղաւորուած է. առաջիկայ գարնան պիտի փոխադրուի նոր շէնքը, որուն շինութեան համար կը ծախսուի 50 հազար րուբլի։ Գործարանը ունի կատարելագործուած գործիքներ իւղ հանելու և պանիր շինելու համար։

Թուրքիա զէնք կը գնէ

Տեղի Էքսփրէս կը տեղեկանայ թէ Համպուրկէն վաճառական մը, սովետներու հետ համախորհուրդ, զէնք և ռազմանիւթ կը հայթայթէ Էնկիւրիի կառավարութեան և Ռիֆցիներուն։ Քոփէնհակի տուներէն մէկն ալ Էնկիւրիէն 1,400,000 ոսկիի ապսպրանք մը առած է։

Էնկիւրիէն Թուրք մասնագէտներէ բաղկացած պատուիրակութիւն մը Գերմանիա հասած է եւ Պերլինի դեսպան Քէմալէտտին Սամի փաշայի ընկերակցութեամբ Գերմանիոյ ռազմանիւթի գլխաւոր գործարանը այցելելով հրացանի եւ ձեռնառումբերու կարեւոր ապսպրանքներ բրած է։ Քէմալէտտին Սամի փաշա Մուսուլի ճակատին վայ կարեւոր պաշտօն մը ստանձնած ըլլալով, շուտով Էնկիւրի պիտի դառնայ։

Մուսուլի խնդիրը

Անգլիական թերթ մը գրած էր թէ Մուսուլի խնդրին մասին գաճլիճի անդամներուն մէջ տարակարծութիւն կայ եւ ոմանք հակառակ են որ Անգլիա 25 տարի երկարաձգէ Միջագետքի վրայ իր հոգատարութիւնը։ Նախարարաց Խորհուրդի առջի օրուան նիստին մէջ Պ. Պօլտուին եւ նախարարներու մեծամասնութիւնը համամիտ գտնուեցան գաղթային նախարար Պ. Էմըրիի քաղաքականութեան։ Այս կէտը պիտի յիշուի նախարարական յայտարարութեան մէջ։

Միւս կողմէ Էնկիւրի կառավարութիւնը անգլիական դեսպան Պ. Լինտսէյի դիմելով առաջարկած է Մուսուլի խնդիրը կարգադրել ուղղակի Անգլիոյ հետ, առանց Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումներուն ենթարկուելու։ Անգլիական դեսպանը պատասխանած է թէ քանի որ խնդիրը Ազգերու Դաշնակցութեան յանձնուած է, Թուրքիա այս առթիւ իր դիմումները ժընէվ պէտք է ընէ։

Պ. Շահվէրտեան կը խուզարկուի?

Սելանիկի «Ալիք»ը արժանահաւատ անձի մը հաւաստումներուն վրայ կը գրէ թէ 25 Սեպտեմբերին, երբ Պ. Շահվէրտեան կառախումբով Սելանիկէն Տէտէ-Աղաճ կը հասնի, 4-5 ոստիկաններ անոր նստած յարկաբաժինը պաշարելով, վար կ՚իջեցնեն զայն։ Կայարանի շէնքին մէկ անկիւնը տանելով վրան գլուխը կը խուզարկեն, գտնուած թուղթերը ուշի ուշով քննելէ վերջ իրեն կը վերադարձնեն և ազատ կը ձգեն զինք։ Ոստիկանները արձանագրած են նաև անունները անոնց, որոնք Պ. Շահվէրտեանը դիմաւորելու համար կայարան գացած էին։

Մարոքի կռիւները

Աժտիրի գրաւումը մեծ խանդավառութիւն առաջ բերած է Սպանիոյ մէջ։ Կառավարութիւնը 10 Հոկտեմբերը յայտարարած է իբրև տօնական օր։ Բոլոր հանրային շէնքերը պիտի դրօշազարդուին և լուսավառութիւններ պիտի կատարուին 10, 11 եւ 12 Հոկտ.ին, ի պատիւ Մարոքի բանակին, որուն քանի մը ջոկատները իրենց հանդիսաւոր մուտքը պիտի գործեն վաղը Մատրիտ։

— Ապտիւլ Քէրիմ Թնդանօթի բռնելով կտոր կտոր ընել տուած է իր արտաքին գործերու նախարարն ու անդրձագը, Սի Մօհամմէտ Ազէրքանը որ 53 տարեկան էր եւ կը նկատուէր Ռիֆցիներու ապստամբութեան հոգին։ Այս եւ ուրիշ մահապատիժներու պատճառաւ սարսափ կը տիրէ Թանճէրի մէջ։

— Ամբողջ Արեւելեան ճակատին վրայ Ֆրանսացի ու սպանիացի զինուորները իրարու միացած ըլլալով, երկու բանակները իրենց դիրքերը կ՚ամրացնեն։

Մոսկուա նոր զիջումներ կ՚ընէ

Խորհրդային Միութեան գործավարներու խորհուրդը կարգ մը միջոցներ ձեռք առած է, մտաւորական եւ մասնագէտ աշխատաւորներու վիճակը եւ նիւթական պայմանները բարելաւելու համար։ Այսպէս եկամուտի տուրքին վրայ կարեւոր զեղչ մը պիտի ըլլայ, և անոնք աւելի վերջ աւելի նուազ տուրք պիտի վճարեն՝ քան «կապիտալիստ»ներու մօտ աշխատող մտաւորականները։ Պիտի զեղչուին նմանապէս անոնց վճարած բնակարանի վարձքերը. Ջուրի, կազի, ջերմութեան եւլն.ի ծախքերը պիտի բաժնուին բոլոր վարձակալներու միջեւ հաւասարապէս։ Մտաւորականներուն թոյլ պիտի տրուի աւելի ընդարձակ բնակարաններ ունենալ։ Պիտի ջնջուի այն օրէնքը, որով գիւղերու դուռները կը փակուէին մտաւորականներու առջեւ։ 1924ին Լենինկրատի բարձրագոյն վարժարաններէն վտարուած 6 հազար ուսանողներէն 1200ը կրկին պիտի ընդունուին։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Ընդհանուր Ապահովութեան տնօրէն Պ. Շիափ իր այժմու պաշտօնը պահելով մէկտեղ, Ներքին նախարարութեան ընդհանուր քարտուղարութիւնն ալ պիտի վարէ։

— Զիչէրին Պերլինի մէջ այցելութիւն տուաւ Նախագահ Հինտէնպուրկի։

— Փարիզի Զարդարարուեստի ցուցահանդէսը պիտի փակուի ամսոյս վերջը, սակայն ծրագիր կայ զայն վերաբանալու յառաջիկայ գարնան։ 26 Հոկտ.ին մրցանակաբաշխութեան հանդէս պիտի կատարուի, նախագահութեամբ Պ. Տումէրկի։

—Մինչեւ հիմա 13,047,261 մուտք եղած է ցուցահանդէսը, որուն 11,647,261ը վճարովի, 1,400,000ը ձրի։ Սեպտեմբեր ամսուն այցելուներուն թիւը ամենէն աւելի եղած է՝ 3,035,480 հոգի, այսինքն օրական 100,000էն աւելի։ Մուտքերէն գոյացած է 7 միլիոն 200 հազար ֆրանք, իսկ ներսի խանութները, ճաշարաններն ու սրճարանները 5 միլիոն ֆրանքի գործ բրած են։

— Ամերիկայի պարտքի խնդրին ձախողելուն վրայ, Սակարանին մէջ ֆրանքին գինը սկսաւ իյնալ և անգլիական ոսկին բարձրացաւ մինչեւ 105.75, իսկ տոլարը՝ 21.83ի։ Կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առած ըլլալով, ֆրանքը սկսաւ բարձրանալ։

Մարզական կեանք

Հ. Մ. Ը. Մ.ի ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

Այս կիրակի Ա. խումբը հրաւիրուած է Rouen, մրցելու համար Normands Լիկի Բ. ախոյեան U. S. Quevillyի դէմ։

Այս խումբը Ֆրանսայի լաւագոյններէն է, անցեալ տարի ազգ. բաժակի մրցմանց՝ վերջին քառեակին հասած է։ Այս տարի ալ Լիկային ախոյեանութեան մէջ Ա. տեղը կը գրաւէ։ Պօնարսքի ֆրանսական նշանաւոր հաֆ-պէքը որ քանիէ աւելի անգամներ Ֆրանսայի ազգ. խումբէն խաղացած է, այս նոր խումբին մէջ առաջին անգամ սէնթր հաֆ խաղալու պատիւը Հ. Մ. Ը. Մ.ին վերապահած է։ Վստահ ենք մերիններուն վրայ, մեր վերջին արդիւնքները մեզ կ՚ապահովեն Ռուանցիներուն դէմ։

Ռուան ալ փայլուն ընդունելութիւն մը վերապահած է Հ. Մ. Ը. Մ.ին։ Ցերեկին և երեկոյեան թէյասեղան ու ճաշասեղան պիտի տրուի ի պատիւ հայ խումբին։

Ա. Խումբը Gare St. Lazareէն կը մեկնի 7.42ի ճեպնթացով։

Պահեստի և Բ. խումբերն ալ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սեփական դաշտի բացման առթիւ պիտի մրցին տեղական Poissyի Ա. և Բ. խումբերուն դէմ։

Հաւաքավայր, Gare St. Lazare 11.30ին։

Հ. Թ.

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

Հ. Յ. Դ. Սէնդ Էթիէնի Ենթակոմիտէն «Դաշնակցութեան Օր»ը պիտի ընէ Հոկտ. 11ի երեկոյեան ժամը 3ին ծանօթ սրահին մէջ։

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի կոմիտէն «Դաշնակցութեան Օրը» պիտի տօնէ 17 Հոկտ.ի շաբաթ գիշեր։

ՏԱՐՕՆ, ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆի (Մուշ, Սասուն, Պուլանըգ, Մանազկերտ, Վարդօ և Խնուս) հայրենակիցները կը հրաւիրուին խորհրդակցական ժողովի՝ Հայրենակցական Միութիւնը կազմելու համար, Կիրակի, 11 Հոկտմբ. ժամը 2ին, Ռուսահայ Լսարանական Միութեան կեդրոնը, 131 rue du Fbg. du Temle (Մէթրօ Պէլվիլ)։

Նախաձեռնող Մարմնի կողմէ

Միհրան Շեխիկեան

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Մարաշցի Շիւքրի Ստեփանեան որ վերջերս Հալէպէն Մարսէյլ անցած էր։ Տեղեկացնել Մկրտիչ Մկրտիչեանի 110 Rue Chambare, Bois Colombes (Seine)։

Պոլսեցի Մանուկ Ասլանեան կը փնտռէ Պոլսեցի Վարդան Չիպուքճեանը։ Տեղեկացնել՝ Նշան Դարբինեանի, Cantine Grammont, Chambre 16 Pont de Cheruy։

Մալաթիացի Պետրոս Մաքսէթեան կը փնտռէ եղբօրորդին Գէորգ Մաքսէթեանը, 13 տարեկան, հօրը անունը Սարգիս, մօրը Եղիսաբէթ. Պէյրութի որբանոցներէն մէկուն մէջ ըլլալ կը կարծուի։ Տեղեկացնել՝ 24 Rue de la Crai Berchem-Anvers Պ. Մաքսէթեանի։

Կը փնտռուի Օր. Ակնալիս Մանուկեան, Իգդիրցի, որ վերջերս աքսորուած էր Կեսարիա ու մտած Թալասի Ամերիկեան Աղջկանց Որբանոցը, իսկ 1925ին եկած է Փարիզ։ Տեղեկացնել՝ Zabel Dadiguian, 123, rue Nationale, Paris 13։

ՍԱԿԱՐԱՆ

8 Հոկտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթերլին		104.60
Տոլար		21.60
Մարք (ոսկի)		5, 14
Թրքական թղթ.		12.10
Թրք. ոսկի		94.
Մէճիտիյէ		8.50
Լէյ	100 հատը	16.
Տրախմի	«	31.
Լիր	«	78.
Պելժ. ֆրանք	«	96.40
Զուից. ֆրանք	«	415.
Չերվոնից		108.

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

Քրէտի փոնսիէ I		1550	ֆր.
«	« II	1325	«
«	« III	1220	«
Ռուսական երկաթ.		100.	

Comptoir Parisien de Change et de Crédit

80, Rue Lafayette

Հայերէն կը խօսուի

Le Gérant : H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Paris



Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"

Journal Arménien

Paraissant trois fois par semaine

Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն — 65, Rue Pascal. PARIS (13)

ԲԱԺՆԵԳԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Փարիզ եւ գաւառներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	5 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք. մանդատներ եւն. ղրկել Sch. Missakianի անունով

ԿԻՐԱԿԻ 11 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 31 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ֆրանսայի մէջ ալ, «Դաշնակցութեան Օրը» տօնուեցաւ մտերմական հանդիպումներով կամ հրապարակային հանդէսներով, համաձայն տեղական պայմաններուն: Տօնին թուականն ալ, Հոկտեմբեր Մէկ, կախում ունէր նոյն այդ պայմաններէն, որոնք թոյլ չեն տար, հանդիսութիւնը կատարել մէկ ազդանշանի վրայ, եւ միեւնոյն ժամուն: Չէ՞ որ հիւրեր ենք, և ցիրուցան՝ ամէն տեղ: Աշխատաւորներ ունինք որոնք ցերեկը կը բանին, ուրիշներ՝ գիշերը. եւ դեռ շատեր ալ կը տքնին լեռներու վրայ, ածխահանքերու մէջ, կեդրոնէն մէկ-երկու ժամ հեռու...:

Ինչպէս կը հասկցուի մեզի հասած թղթակցութիւններէն, Տօնը սրտառուչ եղած է մանաւանդ կարգ մը հեռաւոր անկիւններու մէջ, ուր նորահաստատ ընկերներ եւ համակիրներ, տրամադրելի սրահ չգտնելով, համախմբուեր են մասնաւոր բնակարան մը, այնտեղ խօսելու, երգելու, ներշնչուելու համար:

Նորութիւն մըն է այս տօնը մեր կեանքին մէջ: Տարին մէկ անգամ յատուկ օր մը սահմանելով, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կ'ուզէ պատեհութիւն ընծայել իրար գալու, վերակոչելու այն թուականը երբ ձեւ ու մարմին առաւ ընդվզումի, Բողոքի գաղափարը, և արծարծելու այն ոգին կը վարէ անհամար բազմութիւններ, 1890էն իվեր: «Դաշնակցութեան Օրը» հանդրուան մըն է, որ մեզի կը պատմէ հայ ժողովուրդի ազատագրութեան համար փորձուած ճիգը, թափուած արիւնը, կտրուած ճամբան, — եւ դեռ ինչ որ կը մնայ լրացնել: Անապարծութիւնը տեղ չունի այս տօնին մէջ, ոչ ալ ամուլ յաւակնութիւններ կը պղտորեն անոր էութիւնը: Մեր ամէնէն մոլեռանդ հակառակորդներն անգամ, չեն ժխտեր թէ Դաշնակցութիւնը խոր ակօս մը բացաւ հայ ժողովուրդի նորագոյն պատմութեան մէջ, զարգացնելով անոր գիտակցութիւնը, զօրացնելով անոր կամքն ու բազուկը: Ու եթէ հրապարակաւ չեն խոստովանիր, մտերմութեան մէջ, իրենց պայծառատեսութեան վայրկեաններուն, կը պատմեն թէ ի՛նչպէս եղաւ որ Երեւանի բազմացեղ նահանգը դարձաւ Հայաստան, եթէ կ'ուզէք՝ Հայնոց, 100ին 95 հայ բնակչութեամբ: Մնաց որ, մինչեւ այսօր ալ, Երեւանի փախչողները դառնօրէն կ'ափսոսան, թէ իրենց կառավարած կամ արտասահման ապաստանած ժողովուրդին մէջ, զօրաւոր է «դաշնակցական մտայնութիւնը» (իրենց իսկ բառով): Եւ այս՝ հակառակ բոլոր հալածանքներուն, գրաւոր թէ բանաւոր անսպառ քարոզութեանց եւ խաչակրութեանց...:

Աւելորդ է խօսիլ այս բոլորի մասին, որովհետեւ շատ հին չէ պատմութիւնը, — երեսունհինգ տարի, — եւ աչքի առջեւ է իրականութիւնը, խօսուն եւ շօշափելի: Ազատագրական խլրտումներ կը խմորուէին արդէն, երբ հիմնուեցաւ Դաշնակցութիւնը, նախապէս իբրեւ «Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութիւն»: Հին թէ նոր, անոնք որ ինկան կամ կը շնչեն այս ճամբուն վրայ, եթէ ոչ ուրիշ բան, գէթ կռուիլ սորվեցուցին այս ժողովուրդին, որ կ'արհամարհուէր եւ կ'անարգուէր իբրեւ ստրուկ: Ինչ որ յեղափոխական շարժում կը կոչենք, բնական եւ տրամաբանական ծնունդն էր անհանդուրժելի կացութեան մը: Եւ եթէ բարեխղճօրէն վերլուծենք պատմութիւնը, պիտի տեսնենք որ սկզբնական շրջանին իսկ, շարժման կորիզը, ռազմիկներն ու հայդուկները կը կազմէին բուն իսկ ժողովուրդին զաւակները, գիւղացիներ, մշակներ եւ մտաւորականներ: Անոնք որ կը խորհէին եւ կրակին մէջ կը նետուէին, գիտէին թէ ի՛նչ կ'ընեն եւ ի՛նչու կ'ընեն: Դատարկ փամփուշտ մը չէր անոնց նշանախօսքը, — Ազատութիւն կամ Մահ:

Ի հարկէ սխալներ ալ ունեցաւ Դաշնակցութիւնը — ինչպէս կ'ունենայ ամէն գործօն ազդակ: Անոնց ամէնէն մեծը այն էր որ, ուժ չունեցաւ գլխատելու ծովէ ծով Հայաստանի միամիտ բայց հակաժողովրդական ծրագրին, աւելի ճիշդ՝ չուզեց ճակատ ճեղքել: Բայց, իր ամբողջական գործունէութեան մէջ, իր հերոսական եւ արշաւասոյր ընթացքին մէջ, անվթար պահեց մէկ հիմնական ձգտում, — իր բովանդակ ուժերը լարեց ու սպառեց Ազատութեան համար, որ դեռ կ'ուշանայ:

Այդ հզօր ճիգն էր որ փառաբանուեցաւ Դաշնակցութեան օրը, գիտակցօրէն եւ տաք սրտով:

Եւ քանի կը տիրէ այդ գիտակցութիւնը, ու քանի չեն փշրուած բոլոր կապանքները, եւ հայ ժողովուրդը լիովին չէ ապահոված իր ապրելու իրաւունքը, միշտ ալ պիտի ունենանք «Դաշնակցութեան Օր»եր, ներշնչուելու եւ գործելու, շինելու եւ լրացնելու համար:

Շ.

ՄԱՄՈՒԼ

ԿԵՑՑԷ՛ ԾԱՊԼՎԱՐԸ...

Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութիւնը անցեալ օգոստոսին որոշում մը քուէարկեց, որուն համաձայն քսանըչորս ժամուան գործադուլ մը պիտի կազմակերպուի ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, բողոքելու համար Սուրիոյ և Մարոքի պատերազմներուն դէմ: Այս նպատակով, մոլեգին պայքար մը մղէ Իւմանիթէ, կեդրոնական օրկանը, խրախուսելով շարքերը և կոչեր հրատարակելով: Կարաւանէն ետ չմնալու համար, հայկական կոմբջիջն ալ փութացեր է հետեւեալ կոչը տպել տալ ֆրանսական օրկանին մէջ, հայերէն տառերով, երկու սիւնակի վրայ, և կողք կողքի Լեհերուն և Իտալացիներուն հետ.—

«Հայ աշխատաւորներուն

«Ֆրանսական պրոլետարիատը հրապարակ կ'իջնայ 24 ժամուայ հսկայ գործադուլով մը բողոքելու համար Մարոքի և Սուրիոյ պատերազմներուն ու Գայեոյի հարկերուն դէմ, որոնց հետեւանքով կեանքը, երթալով կը սղի:

"Այդ օրը դուք պէտք չէ աշխատիք և մեզի պէտք է միանաք:

"Դասակարգային պարտականութիւնն ու միջազգային համերաշխութեան ոգին ձեր վրայ պարտք կը դնեն որ մասնակցիք 24 ժամուայ գործադուլին:

"Այս երկրի յեղափոխական բանուորութիւնը իրաւունք ունի յուսալու որ օտար գործաւորները, ընդ որս և Հայերը, դեղիններու դերը ստանձնել չպիտի ուզեն և վիժեցնեն շարժում մը՝ որ իրեն համար կենսական նշանակութիւն ունի:

«Մեր դասը մէկ է:

"Մէկ ճակատ ներկայացնենք պուրժուազիին»:

Կարդացէք եւ.., տարածեցէք, որպէս զի գոնէ Սուրիան պարպուի:

Ի՛նչ հակասութիւն...

Թիֆլիսի Մարտակոչին մէկ աշխատակիցը ջատագովելով Ամերիկայի նորահաստատ Հօկը զարգացնելու ծրագիրը, կը գրէ.—

«Առանց չափազանցութեան կարելի է ասել որ մի զօրաւոր Հօկ Ամերիկայում կը դառնար ազգայնական կուսակցութիւնները քայքայող զօրաւորագոյն գործօն: Հէնց այդ իրողութեան ճիշտ հասկացողութեամբն էր որ օրինակ՝ Ռամկավարները ամէն կերպ արգելում էին իրենց հետեւորդներին՝ նախկին Տեխնիքական Ընկերութեան անդամագրուելու, իսկ ներկայիս էլ Հօկի վերաբերմամբ միեւնոյն դիրքն ունին:»

Ճի՞շտ է: Այդ պարագային, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ միեւնոյն տարրը Յունաստանի մէջ հոգի կուտայ "Հօկ"ին, հաւթաբեր հանոյի մը վերածելով զայն:

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հոկտեմբ. 4ին Փարիզի մէջ սկսաւ հրատարակուիլ Նոր թերթ մը, Երեւան, շաբաթը երկու անգամ, առանձնապէս նուիրուած ՀՕԿի եւ Խորհրդային Հայաստանի:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Պոլիսէն նոր հասած նամակով մը հետեւեալ տեղեկութիւնները կու տայ, Թուրքիոյ նախկին մայրաքաղաքին վրայ.—

Ազգայնամոլ հոսանքը օրէ օր կը զարգանայ, ոչ-թուրք տարրերուն դէմ հալածանքը կը շարունակուի ամէն ճակատի վրայ: Մասնաւորապէս Հայերու մասին խօսելով, պէտք է ըսել թէ այսօր Պոլսոյ մէջ անոնց վիճակը բոլորովին անտանելի դարձած է: Ոչ առեւտուր կայ, ոչ գործ, ոչ պաշտօն: Երեք տարիէ ի վեր Թուրքերը սկսած են վաճառականութիւն սորվիլ, մասնաւորաբար պատերազմի և յետ պատերազմեան նոր հարուստները կը զբաղին այդ գործերով և իրենց ապրանքները ուղղակի բերել կու տան Եւրոպայէն, մանաւանդ Գերմանիայէն: Հայ եւ յոյն վաճառականներուն դէմ անուղղակի պօյքօթ հռչակուած է, շատեր սնանկացած են արդէն և իրենց վաճառատուները գոցած: Ասոնց շարքէն են նաեւ հանրածանօթ մեծ տուներ: Ուրիշներ սնանկանալու հեռապատկերէն սարսափած, սկսած են ծախել իրենց խանութները եւ կը մտածեն յարմար առիթով մը արտասահման մեկնիլ եւ բախտ փորձել իրենց ձեռքը գտնուած փոքրիկ գումարով: Պոլսոյ նաւահանգիստը բոլորովին մեռած է. այլեւս հոն չեն տեսնուիր այն բազմաթիւ եւ այլազան շոգենաւերը, որոնք պատերազմէն առաջ աշխարհի չորս ծագերէն ապրանք կը բերէին եւ փոխարէն թրքական արտադրութիւնները կը փոխադրէին. հազիւ քանի մը օտար նաւեր կը նշմարուին. մնացածները բոլորն ալ Շիրքէթի Մախսուսէի շոգենաւերն են. ասոնք ալ շատ շատ Անատոլուի մէկ քանի նաւահանգիստները կ'երթեւեկեն: Հրեաները, ինչպէս միշտ եւ ամէն տեղ, Պոլսոյ մէջ եւս գիտցան յարմարիլ օրուան վարիչներու քաղաքականութեան, որով եւ կրցան տնտեսապէս աւելի լաւ դիրք մը ապահովել իրենց համար քան միւս ոչ-թուրք ազգերը: Անոնք նոյն իսկ փութացին հրաժարիլ Լօզանի դաշնագրով փոքրամասնութեանց տրուած իրաւունքներէն: Կարելի է ըսել թէ այսօր Թուրքիոյ առեւտուրին հարիւրին 90ը Թուրքերուն եւ Հրեաներուն ձեռքը կը գտնուի:

«Արդէն պետական հաստատութեանց բոլոր քրիստոնեայ պաշտօնեաները հանուած էին իրենց պաշտօններէն, գործ ստեղծելու համար բազմաթիւ թուրք նախկին սպաներու եւ օսմանեան պետութեան գրաւուած հողամասերու անգործ մնացած պաշտօնեաներուն: Այս հալածանքը դեռ չէ վերջացած եւ տակաւին մաս մը Հայեր, որոնք կը պաշտօնավարեն օտար հաստատութեանց՝ դրամատուներու, թրամուէյի, ապահովագրական ընկերութեանց եւլն. մէջ՝ ամէն օր կը հանուին իրենց պաշտօնէն, թուրք կառավարութեան ճնշումին վրայ: Այս բոլորը ստեղծած են այնպիսի վիճակ մը, որ քրիստոնեաներէն անոնք որ միջոցը կը գտնեն, կը մեկնին արտասահման, առանց գիտնալու թէ ո՛ւր, կը բաւէ որ թրքական հողէն դուրս ելլեն: Արդէն Թուրքերուն ուզածն ալ այս է:

Գալով եւրոպականացման շարժումին, ասիկա խանդավառութիւն առաջ բերած է մասնաւորաբար երիտասարդ սերունդին մէջ: Համալսարանի եւ բարձրագոյն վարժարաններու ուսանողները, որոնք Սահմանադրութենէն ասդին ամենէն մոլեռանդ թիւրքճիները եղած էին, այժմ ալ տառ առ տառ կը գործադրեն ամէն պատգամ որ Էնկիւրիէէն կը բխի, որքան ալ արտառոց ըլլան անոնք: Գլխարկի գործածութեան համար եկած հրամանը խստօրէն կը գործադրուի, եւ ի՜նչ հեգնանք, նոյն իսկ Հայերն ու Յոյները կ'ամբաստանուին իբրեւ ֆէս չգործածող, մինչ առաջ կասկածելի էին իբրեւ գլխարկ դնող: Ֆէս պատռելու նորոյթ մըն ալ ծայր տուաւ, յիշեցնելով 1908ի խենդ շրջանը, երբ Պոսնա Հերսէքի գրաւման վրայ, աւստրիական ֆէսերը մերժուեցան իբրեւ թշնամի ապրանք: Այս անգամ աւելի անճոռնի տեսարաններ պարզուեցան, այն աստիճան որ Պոլսոյ կուսակալը ստիպուեցաւ արգիլել ֆէս պատռելը: Հոկտ. 6ի թուրք անկախութեան տօնին առթիւ մեծ ցոյցեր կազմակերպուեցան Պոլսոյ մէջ. համալսարանի բոլոր ուսանողներն ու ուսանողուհիները գլխարկ դրած էին, իսկ անոնք որ չէին կրցած գլխարկ հայթայթել, գլխաբաց մասնակցեցան հանդէսներուն:

Պետական պաշտօնեաներու ամսականին վրայ յաւելում չեղաւ այս տարի ալ, հակառակ ապրուստի սղութեան: Էնկիւրի հրահանգեց պահել ներկայ սակը: Ասիկա կը մեկնուի իբրեւ քաջալերութիւն կաշառակերութեան, որ աւելի քան երբեք լայն համեմատութիւններ առած է:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՆԵՂՈՍԻ ԱՓԵՐԷՆ

ԳԱՂՈՒԹԻ ՄԸ ԴԻՄԱՆԿԱՐԸ

Գահիրէ, 1 Հոկտ.

Առաջին թղթակցութեամբ փորձեցի տալ Աղեքսանդրիոյ դիմանկարը։

Եգիպտահայութեան միւս կարեւորագոյն կեդրոնը՝ Գահիրէն, կը պահէ դեռ իր կերպարանքը։ Ազնուական քաղաքականութեան հաւատարիմ, կը շարունակէ ան իր երջանկաւէ՞տ մրափը։ Թէեւ, վերջերս, հոն ալ սկսած է խլըրտումը եւ հոն ալ օրուան իշխանաւորները հանգիստ քուն չունին։ Պաշտօնապէս եղած խոստումներու համաձայն, շուտով, Հոկտեմբերի կամ առաւելն Նոյեմբերի մէջ, Թեմական ընտրութիւնները պիտի ըլլան, որոնց յաջողութիւնը ապահովելու համար յետադիմական տարրերը ամէն միջոցի կը դիմեն։ Չէ՞ որ այս վերջիններուն վերջին ապաստանն է Գահիրէն ու առաջին կայանը, իր Առաջնորդարանովը, կրթական կեանքովը, մամուլովը, Բարեգործականովը եւ այլ մթերանոցներովը...։

Գահիրէի կրթական կեանքին մէջ հեռաւոր շարժումներ միայն կը տեսնուին։ Կալուածներով հարուստ ազգային վարժարանը (Գալուստեան), աղքատ է դժբախտաբար իր արդիւնքով ալ, ուսուցչական իր տարրերովն ալ։ Հազիւ մէկ երկու անուններ կան, որոնք վեր կը բռնեն վարժարանին բարոյական վարկը, բան մը որ անհերքելի է այս շրջանի հոծ հայութեան համար։ Անկէ զատ, անհատական 3-4 վարժարաններէն միայն Պէրպէրեանը կայ, որ դեռ փորձի շրջանը կ՚ապրի եւ որուն կ՚երթայ անշուշտ մեր բոլորին համակրանքը, եթէ միայն անոր վարիչները գիտնան արժեցնել զայն։

Կեանքը հոս ալ, Գահիրէի մէջ ալ կազմած է երկու ճակատ, հին ու նոր ուժերէ բաղկացած։ Բուռն է պայքարը, նոյնիսկ թթու, այս երկու հակամարտ տարրերուն եւ անոնց օրկաններուն միջեւ, թէեւ դիւրաւ բացատրելի։ Պահպանողական տարրերը, պէյերու եւ փաշաներու երանաւէտ օրերէն ի վեր եւ անոնց շուքերուն տակ, փարած՝ եթէ ոչ օգտաւէտ բայց անկասկած օգտաւէտ պաշտօններու եւ կալուածներու, թոյլ չեն տար, որ նոր դէմք կանգնի իրենց քով ու նոր խօսք լսուի իրենց շուրջ. մանաւանդ չեն հանդուրժեր հաշուական "գռեհիկ» հարցեր յարուցանելու, տոմար ու տետրակ, օրէնք ու օրինագիրք վար առնելու փոշոտած դարակներէ։

Միւս կողմէ, ժողովրդանուէր ու ազատական տարրերը, Դաշնակցական կամ ոչ, գործելու ընդունակ եւ գեղծումներու ականատես, կը խլրտին։ Ու մամուլը, այս երկու ճակատներուն հարազատ պատկերը։ Ռամկավար *Արեւը*՝ որ իր արտօնատիրոջը քակովը լոյս կը տեսնէ ամէն օր եւ ամէն թըմբուկ կը զարնէ ի նպաստ Հայաստանի վարիչներուն եւ կ՚արհամարհուի անոնցմէ, ջերմ պաշտպան է *ստատուքուօի* պահպանման. Դաշնակցական օրկանը՝ *Յուսաբեր*, իր ազդու եւ անշեղ շեշտովը ժողովրդանուէր պայքարը կը վարէ։ Միակ մխիթարական երեւոյթն է ան, իր հրատարակչականովը, (12 հատոր գիրք հրատարակած է ցարդ) որ ճիգի եւ ընկերական եւ ժողովրդական լումաներու արդիւնք է աւելի քան դրամական լայն միջոցներու։ Եւ, պէտք է ըսել թէ այդ ճիգը կարծուածէն աւելի գնահատելի է, որովհետեւ ան, ճիգը՝ ամէնէն աւելի հազուագիւտ առաքինութիւնն է Եգիպտոսի մէջ...։ Մանաւանդ որ, միւս տարրերը տետրակ մը իսկ չեն կրցած հրատարակել, հակառակ նիւթական լայն միջոցներու...։

Մտաւորական կեանքը դեռ չէ ազատագրուած հին բեռերէն եւ բարքերէն։ Խրամատ բացուած է կողմերու միջեւ։ Հնարաւորութիւն չէ եղած կուսակցական մամուլէն եւ դատախօսութիւններէն դուրս, աւելի լայն մտաւոր շարժում՛ մը առաջ բերել, որուն իրենց ուժն ու շունչը տրամադրէին եգիպտահայ մտաւորականները, գրող, ուսուցիչ ու կամ այլ ասպարէզի տէր, թիւով բաւական մեծ։ Այս ցաւալի երեւոյթին գլխաւոր պատասխանատուն է դարձեալ հին կիրքերով, բորբոսով ու չկամութիւններով լեցուն այն մթնոլորտը, որուն մէջ մեղքի իր ծանր բաժինն ունի Եգիպտոսի բանաւէր առաջնորդը, որ չէ կրցած յաճախ վեր կենալ առօրեայ մտահոգութիւններէ։

Մանաւորաբար, ուսուցչութիւնը Գահիրէի մէջ, ինչպէս անկէ առաջ Աղեքսանդրիոյ մէջ ալ, դրուած է անշնչելի մթնոլորտի մը մէջ։ Ոչ մէկ դեր ունի ան հանրային կեանքին մէջ, անպատուաբեր յանձնառութիւններով, մինչեւ իսկ ստորագրութիւններով կաշկանդուած։ Այս ոգին, սորկաշունչ, ժահաբոյր, ժառանգութիւն մըն է Բարեգործականի նախկին բանաստեղծ քարտուղարին քաղաքականութեան, որ նշանաբան ընտրած էր «հացի՛ն զարկ» գիւղային բացատրութիւնը, որ կը պատմէ ամբողջ ողբերգութիւնը այս երկրին մէջ ապրող մտաւորականին...։

Ճիշդ է, որ բանաստեղծ-քարտուղարը տապալած է ալ դէն իր գրականութեան ու քաղաքականութեան աւերակներուն տակ, եւ հեռացած, թէեւ բռնած իր բեռը...։ Բայց, իր շուքը կը պտտի դեռ, Առաջնորդարանէն, Բարեգործականէն մինչեւ "ողջամիտ» հաստատութիւնները։

Կասկած չկայ, այս աշնան, Գահիրէի ընտրութեանց միջոցին, երիտասարդութիւնը իր եթէ ոչ վճռական, գէթ հակակշիռ ձայնը պիտի ունենայ։ Այն ատեն, վերջնապէս կը խորտակուի այդ ոգին, ինչպէս նաեւ անոր վրայ հիմնուած ազգային վարչաձեւը, որուն անհետացումը կրնայ նոր եւ բեղնաւոր թուական մը բանալ եգիպտահայ ժողովուրդին կեանքին մէջ, բոլոր կենսունակ տարրերը իրարու քով ժողվելով։

Ներկայիս, եգիպտահայ առողջ ու լաւագոյն տարրերը հետաքրքրող խնդիրներն են՝ ազգային մթնոլորտի մաքրագործումը, պատասխանատուութեան ոգիին թափանցումը անկէ ներս, կրթական նոր ու համապարփակ շարժում մը, մտաւոր կեանքի եւ ուժերու ծաղկում մը, առօրեայ հոգերէն վեր, վաղուան եւ հաւնոյ սերունդներու համար, եւ այս բոլորէն վեր եւ անոնց հետ, հայ գաղութին, հայ սերունդներու պահպանման, փրկութեան, *հայացումին* հոգը։ Այս հարցերը քիչ մը ամէն տեղ անշուշտ, սրբազան եւ գերագոյն հարցեր են՝ այս օրերուն, երբ ամէնէն աւելի պէտք ունինք ուժերու լարումին, գէթ մինչեւ որ հայ հայրենիքը իր մէջ ամփոփէ ցրուած հայութիւնը եւ ի վիճակի ըլլայ հեռուէն իսկ որդերը տաք պահելու։

Հեռո՞ւ է արդեօք այդ օրը. որքան հեռու, այնքան ճիգ մեր կողմէ, այնքան հաւատք մեր սրտերէն ներս։

Գ. ԲԱԲԳԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱՄՊԱԿԻ ԵՒ ԽԱՂՈՂԻ ԲԵՐՔԸ

Խորհրդային Հայաստան հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտայ Հայաստանի ցանքերու մասին, մինչեւ 15 Սեպտեմբեր.— Բամպակը Երեւանի գաւառին մէջ միջակ է (2.9), Էջմիածին՝ միջակ (3,4), Դարալագեազ եւ Մեղրի՝ միջակէն բարձր (4,0)։ Ամբողջ Հայաստանի մէջ՝ միջակ (3,2)։ Խաղողը Երեւանի գաւառին մէջ միջակէն վար է (1,8), Էջմիածին՝ միջակ (2,8) Դիլիջան՝ միջակ (2,9), ամբողջ Հայաստան՝ միջակ (2,3)։

ԱՆԳԼ. ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Six Prisons and two Revolutions Adventures in Transcaucasia and Anatolia. 1920-1921.— By Oliver Baldwin. London.— *«Վեց բանտարկութիւն եւ երկու յեղափոխութիւն։ Արկածներ Անդրկովկասի եւ Անատոլուի մէջ»։ 1920-1921.— Գրեց՝ Օլիվըր Պոլտուին։*

(Երկրորդ եւ վերջին մաս)

Բանտային սարսափները

Ինչպէս գրեցինք առաջին յօդուածով, Պոլտուին իր գրքին մէջ մանրամասնօրէն կը նկարագրէ պոլշեւիկեան առաջին իշխանութեան սարսափները, Փետրուար 18ի պոռթկումը եւ բանտային արիւնահեղութիւնները։

Շարունակենք իր պատմութիւնը։

Ժողովուրդը բանտի դուռները բանալով՝ ներս կը մտնէ եւ Պոլտուին սարսափահար կը տեսնէ բազմաթիւ դիակներ նկուղներուն եւ բակին մէջ, արեան հետքեր ամէն քայլափոխի, իսկ անկիւն մը կը բացուի հոր մը՝ լեցուն դիակներով։ Դիակներու ընդհանուր թիւը կը հասնի 75ի։ Բանտին մէջ կատարուած սարսափներու լուրը կը տարածուի ժողովուրդին մէջ եւ առաջ կը բերէ մեծ գայրոյթ, որու հետեւանքով քանի մը անհատներ վրէժխնդրութեան կը դիմեն քանի մը պոլշեւիկներու դէմ։ Կը սկսին բանտարկութիւններ եւ խուզարկութիւններ պոլշեւիկներու բնակարաններուն մէջ եւ ծայր կուտայ խուճապային փախուստը պոլշեւիկներու դէպի կայարան, իսկ այնտեղէն դէպի Նախիջեւանի շրջանը։ Տիրող ոգեւորութեան մէջ, առանձին մասնակցութիւն ցոյց կուտան Near Eastի ներկայացուցիչները՝ Զարդ Պիրս եւ Տոքթ. Բշըր։ Յետոյ կը կազմուի ժամանակաւոր կառավարութիւն Վրացեանի նախագահութեամբ, որ կը դիմէ կազմակերպական եռանդուն աշխատանքի։

Սակայն երկար չի տեւեր անկախութեան այդ նոր շրջանը։ Շուտով լուրեր կը հասնին պոլշեւիկներու նոր յարձակման մասին։ Պոլտուինը կը պատրաստուի հեռանալ Երեւանէն դէպի Հարաւային ռազմաճակատ։ Այստեղ գործողութիւնները կ՚ընթանան շատ դանդաղ։ Բայց արդէն տեղեկութիւն կը հասնի թէ պոլշեւիկ զօրքեր Երեւան կուգան, Ատրպէճանի կողմէն։ Կացութեան ծանրութիւնը նախազգալով՝ Պոլտուին կը վճռէ հեռանալ, հետեւելով իրեն տրուած խորհուրդներուն։ Քէմալական ներկայացուցիչ Պէհաէտին պէյը խորհուրդ կուտայ մեկնիլ Թուրքիոյ ճամբով, խոստանալով ամէն տեսակ օժանդակութիւն։

Եւ Մարտի 1ին երիտասարդ հայ սպայ Ալեքսանդր Խնձորեանի հետ (որուն նուիրուած է ներկայ գիրքը հեղինակին կողմէ) ճամբայ կ՚ելնեն։ Պոլտուին իրեն հետ կ՚առնէ երկու լուսանկար, Երեւանի բանտին մէջ կատարուած ջարդերէն։ Երկու սպաները ձիով եւ Աշտարակի ճամբով կ՚երթան Ալեքսանդրապոլ։ Երրորդ օրը անցնելով թրքական սահմանագիծը, առանց դըժուարութիւններու, կը մտնեն Ալեքսանդրապոլ, ուր կ՚առաջնորդուին քաղաքապետ-հրամանատար Օսման պէյի քով։ Այս վերջինը մանրազնին հարց ու փորձէ յետոյ կ՚արտօնէ երթալ Near Eastի շէնքը եւ այնտեղ անցնել գիշերը։ Հոն կը տեսնեն երկու Ամերիկացիներ, Martin Brown եւ Clark Martin, որոնք թանկագին տեղեկութիւններ կուտան Հայերու վիճակի եւ ամբողջ վերջին անցուդարձերու մասին, կը ցուցնեն այն լուսանկարները, զորս առեր էին, Թուրքերու կատարած առաջին ջարդերու մասին։

Հետեւեալ օրը, Մարտ 2ին, Օսման պէյի յանձնարարութեամբ ճամբայ կ՚ելնեն դէպի Կարս, երկաթուղիով։ Երկու տաճիկ զինուորներ կ՚ուղեկցին իրենց, փաճառաբար փակ վակոնի մը մէջ։ Իրիկուան կը հասնին Կարս, ուր Պոլտուին կը սկսի մտատանջուիլ իրենց ճակատագրի, մանաւանդ իր ընկեր Խնձորեանի մասին, որու Հայ ըլլալը թէեւ կ՚աշխատէր ծածկել, բայց շրջապատողները սկսեր էին կասկածիլ։ Յաջորդ առտու կուգան իբրեւ թէ Քեազիմ Գարապեքիր փաշային մօտ տանելու։ Բայց իրապէս կը ներկայացնեն Րիֆաթ պէյին, որ տեղեկատու բաժնի պետն էր։ Թուրք պաշտօնեան խիստ մանրամասն հարցեր կ՚ուղղէ, յատկապէս իրենց քաղաքական համոզումներու մասին։ Իբրեւ եզրակացութիւն կը սեղմէ Պոլտուինի ձեռքը եւ կը յայտնէ հանգստաւորապէս.

— «Էրզրում կ՚երթաք եւ այնտեղ կը բանտարկուիք»։

— Իսկ բարեկա՞մս, կը հարցնէ Պոլտուինը։

— Ահ, ան Հայ է... guten Tag (Միաք բարով, գերմաներէն), ու կը հեռանայ, ձգելով զիրենք անորոշութեան մէջ։

Երկու հալածականները կը տեղաւորուին պահականոցի վերի յարկի մէկ սենեակը, ուր կը մնան բանտարկուած մօտ մէկ ամիս։ Այնտեղ ուտելիքի կողմէ աւելի բախտաւոր էին քան Երեւանի բանտին մէջ։ Իրենց հետ առեր էին Հայաստանի մէկ ընդարձակ քարտէսը։ Երբ զայն ուսումնասիրելով զբաղած էին, յանկարծ ներս կը մտնէ Րիֆաթ պէյ եւ կրկին հարցափորձի կ՚ենթարկէ։ Կը սկսի կասկածիլ թէ գործ ունի լրտեսներու հետ։ Անմիջապէս, թէ քարտէսը եւ թէ բերած լուսանկարները կ՚առնէ իրենց ձեռքէն։

Մօտ մէկ ամիս Կարսի բանտը պահելէ յետոյ, Ապրիլի սկիզբը Պոլտուին եւ իր ընկերը կը տանին կայարան եւ այնտեղէն երկաթուղիով կը ճամբեն Էրզրում։ Իրենց հետ միասին նոյն վակոնով Էրզրում կը ղրկեն ուրիշ երկու կալանաւորներ, մէկը քիւրտ, Մաքսուտ Մուսթաֆա, միւսը տաճիկ, նախկին սպայ Ապտուլ Քէմալ, երկուքն ալ վարկուած պոլշեւիկեան տրամադրութիւններով։ Անոնք ամբաստանուած էին կարգ մը յանցանքներով եւ յետոյ մահուան դատապարտուեցան Կարսի զինուորական ատեանին կողմէ։ Երկուքն ալ հետաքրքրական դէմքեր էին եւ ամբողջ ճամբու ընթացքին նորանոր տեղեկութիւններ կուտային Պոլտուինին եւ ընկերոջը, թէ Թուրքիոյ եւ թէ հարեւան երկիրներու վերջին անցուդարձերու մասին։

Մէկ օր միալով Սարը Գամըշ, կալանաւորները կը շարունակեն տաղտկալի ճանապարհը եւ հազիւ Ապրիլի կէսին կը հասնին Էրզրում։ Այստեղ ալ խիստ խուզարկութեան մը ենթարկուելէ յետոյ, կը տեղաւորուին խոնաւ նկուղի մը մէջ։ Երկու օր յետոյ Խնձորեանը կը բաժնեն եւ կը տանին ուրիշ տեղ մը, ինչ որ մտահոգութեան կը մատնէ Պոլտուինը։

Հեղինակը մանրամասն կը նկարագրէ բանտարկեալներու վիճակը. իր հոգեկան ապրումները եւ կրած ծանր նեղութիւնները։ Ամբողջ ժամանակ բանտի Թուրք պաշտօնեաները եւ ուրիշ Թուրք բանտարկեալներ կասկածով կը նային իրեն իբրեւ լրտեսի։ Բանտին մէջ կը պահուէր գրեթէ անօթի վիճակի մէջ. նոյն իսկ ցամաք հաց տալով շատ փոքր քանակութեամբ։ Կը պատմէ թէ ինչ ծանր եւ տաժանելի օրեր անցուցին բանտին մէջ ինք եւ իր ընկերները, ամբողջ երկու ամիս Էրզրումի բանտին մէջ։ Կը նկարագրէ թէ ինչպիսի երազներ կը տեսնէին անօթութեան ազդեցութեան տակ։ Անգամ մը միայն, Րամազանի օրը կուտան տաք ապուր։

Յունիս 12-ին յանկարծ կուգան խումբ մը հեծեալ ժանտարմներ եւ կը պահանջեն քիւրտ Մաքսուտը, զոր կը տանին եւ քանի մը վայրկեան յետոյ կը գնդակահարեն, իբրեւ դասալիք եւ պոլշեւիկ լրտես։ Այդ դէպքը շատ ծանր կ՚ազդէ Պոլտուինի եւ իր Թուրք ընկերոջ վրայ։ Իսկ չորս օր յետոյ պահապան զինուորը կը մտնէ իրենց մօտ եւ կը յայտնէ թէ քաղաքապետը կ՚ուզէ տեսնել Պոլտուինը։ Կը յայտնեն թէ Տրապիզոն պիտի երթայ, ուր իրեն կը սպասէ շոգենաւը, Պոլիս տանելու համար։ Նոյն օրն իսկ Թուրք սպայի մը ուղեկցութեամբ կառքով ճամբայ կ՚ելնայ դէպի Տրապիզոն, ուր կը հասնի Յունիս 25-ին։ Այստեղ քանի մը օր կը մնայ հիւրանոցի մը, ուր մեծ հոգածութիւն կը ցուցնէ հրամանատար Սէյֆի պէյը։ Քաղաքային պարտէզին մէջ կը ծանօթանայ բազմաթիւ Թուրք եւ ռուս սպաներու հետ։ Վերջինները ռուս «սպիտակ» սպաներէն էին, եւ իբրեւ հրետանիի մասնագէտներ՝ եկեր էին Մուսթաֆա Քէմալի բանակը։

Յունիս 29-ին Լօյտի շոգենաւով կը մեկնի Պոլիս։ Երբ նաւակով կը մօտենայ շոգենաւին եւ կը բարձրանայ իր տեղը գրաւելու, Թուրք սպայ մը ուրիշ նաւակով մը հետեւելով կը հասնի եւ կուտայ ծրար մը, յայտնելով թէ կուգայ յատկապէս Էնկիւրիի Ազգային ժողովի որոշումով։ Ծրարին մէջ էին այն երկու լուսանկարները, զորս իր ձեռքէն առեր էին Կարսի մէջ։

Յուլիսի սկիզբը Պոլտուին կը հասնի Պոլիս, ուրկէ կը դառնայ Փարիզ եւ յետոյ Լոնտոն։

Ինչո՞ւ ինկաւ Հայաստանը

Գրքի վերջին՝ (XII) գլուխին մէջ զետեղուած են քանի մը թանկագին փաստաթուղթեր, որոնցմով ճանչցուած է Հայաստանի անկախութիւնը Դաշնակիցներու կողմէ։ Հեղինակը երկար կանգ կ՚առնէ Հայաստանի անկախութեան անկման պատճառներուն վրայ, որոնց գլխաւորն է Դաշնակիցներու եւ մանաւանդ Լօրտ Քըրզընի անհեռատեսութիւնը, որով աճապարեցին Անգլիականէն հեռացնել բրիտանական զօրքը։ Իր կարծիքով, այդ լքումը տեղի չէր ունենար, *եթէ Մուսուլի նաւթային հարստութիւնները գտնուէին Ղարաքիլիսէի (Հայաստան) շրջանին մէջ*։ Պարսաւանքի խոշոր բաժին մը կ՚իյնայ նաեւ, միշտ իր կարծիքով, Անգլիոյ աշխատաւորական կուսակցութեան (Labour Party) վրայ, որ շարունակ կը պահանջէր բրիտանական զօրքերու հեռացումը Վրաստանէն, ճիշդ այն միջոցին, երբ անոնց ներկայութիւնը կրնար փրկել թէ Վրաստանը եւ թէ Հայաստանը։ Անոր պատճառն ալ այն էր որ ճշգրիտ գաղափար չունէին կացութեան մասին։

Գրքին վերջը հեղինակը բնորոշելով պետութիւններու ընթացքը Թուրքիոյ հանդէպ կ՚ըսէ.

— Թուրքիա վարուեցաւ ինչպէս մէկը զոր բանտ կը տանին պահապանները, բայց ուշադրութիւն չեն դարձներ անոր վրայ։ Ան կը փախչի, կ՚երթայ կը միանայ ուրիշներուն հետ, օրէնքի եւ իրաւունքի ուժերուն դէմ։ Պահապանները թող տուին եւ վերադարձան իրենց տուները եւ յայտարարեցին իրենց գլխաւորին, թէ ինչպէս լաւ եւ քաղաքավար էր իրենց բանտարկեալը։ Ոչ մէկ կարեւորութիւն ունի այն իրողութիւնը թէ հազարաւոր քրիստոնեաներ ջարդուած են. չէ՞ որ Հայաստանի մէջ նաւթ չկայ։

«Բայց թրքական կնճիռը դեռ գոյութիւն ունի», եւ, հեղինակին խորին համոզումով, *շուտով նորէն երեւան պիտի գայ իր ամբողջ բարդութեամբ*։ Ռուսիա կը շարունակէ աչք ունենալ Թուրքիոյ եւ մանաւանդ Պոլսոյ վրայ, եւ կը սպասէ որ Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան մէջ նախկին Քըրզընի պէս կարճատես մարդ մը՝ Մեծն Բրիտանիոյ արտաքին սխալ քաղաքականութիւնը, կ՚ըսէ Պոլտուին, Ռուսաստանի տալու Ատրպէճանը, Հայաստանը եւ Վրաստանը, եւ կրնայ տալ նաեւ նոր երկիրներ,

Յ. Ք.

ՍԵՆԵԱԿԻՍ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

(Պատկերազարդ ու գունաւոր)

Ո՛վ չի գիտեր, ո՞վ չի գիտեր, Սենեակս չորս պատ ունի։ Անիկա գիւղի իմ սենեակս չէ,— օ՛, այն սենեա՛կս, ի՞նչ պատ ունէր, քանի՞ հատ ունէր, լաւ չեմ յիշեր. միայն կը յիշեմ որ, երկու պատուհան ունէր, և անոր մէջէն կ'անցնէր դաշտին սոյն ալ, ծաղկին շուրթն ալ, լոյսն ալ ու շողն ալ, և ծիծաղը վարէն անցնող գիւղի աղջիկներուն, որոնք խաղողի գոյն երեսներ ունէին։ Պատուհաններէն մէկը ծառերուն մէջ կը բացուէր, միւսը՝ երկինքին մէջ։ Եւ երկինքը ատլասի պէս թափանցիկ էր, ու ծառերը կիրակնօրեայ աղջիկներու պէս՝ ծաղկուոր։ Հա՛, ձոր մը. վարը, իր ոսկեղէն մէջքը կը ծռէր, կը պառկէր, կ'ըսէր. ծիտը հազար բոժոժ անցուցած՝ գլուղին հօտն է կ'անցնի, ԳԸՂԳԸՂԸ՛Լ, ԳԸՂԳԸՂԸ՛Լ, ՈՒ՛Լ ՈՒ՛Լ...։ Չէ՛, այս սենեակս ան չէ։ Այս սենեա՞կս, ղարիպի՛ սենեակ է։

—

Արեւելեան պատին մէջ փորուած է, հասակո՛վս, պատուհան մը։ Առտուն կը կենամ հոն, և, պատուհանէն, որ լուսաւոր ճամբու մը պէս զապրուն երկինքին վրայ կ'իյնայ, կը դիտեմ Արեւելքը։ Ա՛խ, դէմս չկա՛յ լեռ մը, որ գլուխը խօթէ երկինքի թասին մէջ։ Եւ (այս երկրին) արեւն ալ մէկ տեսակ է, ու կաթը փախած կնկան մը տժգոյն ծիծին կը նմանի։— Հայա մեր երկրին արեւն՛ըր. Թուէլն իսկ դժուար է, Երուսաղէմի կարմիր կո՞ւժը, որ լուսաղբիւրին մէջ շրջուեր ձուցուեր է,— Շամիրամի Թա՞սը, որ հիւսուած է արցունք Թափող ադնիւ քարերով,— Ցավհաննէս Մկրտիչին գլո՞ւխը, առաքուկ արիւնով,— Աստուծոյ աչնկ ճա՞կատը, ամպի մը եզերքին,— Մեր ժամուն միւռոնին փա՞րչը, բոնկած՝ աշտանակի մը եօթը հրեղէն մատներէն, — Մա՛նծ մօրս հարսնութեան շապիկին մէջքի ոսկի կո՞պը, բուռնցքի մը չափ խոշոր,— Լերա՛ն արեւ, որ կը ճարճատես կրակ առած Թափի մը պէս, շառաւիղներդ կը ծրղես ոսկեղէն եղնիկի մը եղջիւրներուն պէս, ո՛ւյ գիւղի արեւ, դուն՝ ու կլոր, լճակի մը պէս դուն, տակաւին անեղծ, կը հանգչիս հոգիիս մէջ։ Ո՛վ իմ Արեւելքս, պատմութեանդ ջերմութեամբը կենդանի՝ իմ աչքերս կը դիմադրեն դեռ սա՛ վիրաւորիչ բոցերուն, ինչպէս եղակի Նմանող հասուն ատաղերդ կը դիմանան առտուան արեւին։

—

Ես, այս ժամուս, կը ճեմեմ սենեակիս մէջ, երկա՛ր կը ճեմեմ, արեւելքէն արեւմուտք, արեւմուտքէն արեւելք, ինչպէս Թափառական ամպ մը կը քալէ մէկ լեռէն միւսը։ Ցանկարծ կը կենամ արեւմտեան պատին մօտ, ուրկէ, պզտիկ լուսանցքով շրջանակուած, վարի քաղաքը կ'երեւի։

Անիկա նման է փեռեկտուած ապառաժներու, սրածայր, անկիւնաւոր, տափակ ու առապար։ Մէջերէն ու եզերքէն հերձուածքի մը գիծը կը քալէ սեւ օձի մը պէս. և իրա՛ւ, հո՛ն, ողջ իժ մըն է, որ ժայռերուն լեռնակին մէջէն հալած Նաւթի ակօսի մը նման կը սողայ։ Գեհէ՛ն, մարդիկ սեւ բոցերու պէս կ'երերան։— Վո՛ւյ..., — մօրս ձայնն է եռեւէս կը կանչէ։

—

Հարաւային պատէն կախած եմ օրացոյց մը։ Աստուծոյ գիրքին պէս սիրելի է։ (Կը Թղթատեմ.) եւ շատ կը սիրեմ կիրակիները.— Կիրակին սե՛ւ է, Կիրակին տա՛ք է, աղջկան մը շողակաթ աչքերո՛ն պէս, որ կը բռնցնէ, կիրակին կ'երգէ. խունկի նման կ'այրի, կիրակին տուն մըն է, ուր միշտ հարսնիք կայ։ Անդին օրե՛ր կան, սպիտակ, անանուն ու լայն. օրե՛ր ալ անուշ՝ համբոյրով գոցուած, օրե՛րը՝ պաղ, օրե՛րը՝ սգոր, անանուխի պէս զօրացուցիչ, պղպեղի պէս Թունդ։ (Կը Թղթատեմ.) ա՛յ քեզ, օրացո՛յց, հայա՛ստանին պահարան, քու բոլոր խորշերէդ ցեղիս բոյրն ու գոյը կը բարձրանան։ Տօնե՛րն հեթանոս, ծէսե՛րը շքեղ, պարե՛րն երջանիկ՝ երկար շարքերով, կոյսերն արեւոտ, հօ՛յ, լարուած աղեղի նման ծիծերով, հարսնէ՛ն կուգան, հարսնէ՛ն կուգան, կարաւան կարաւան։ Տարեդարձնե՛ր։ Փետրուար 13. (կը կենամ.) ես ծնած եմ Փետրուարի 13ին, այդ իրկունը մեր գիւղը Տեառնտառս կը վառեն, հեթանոս հաւատքի մը յիշատակին, յանուն Դիոց կամ Տէր Հասուածին։ Հազար ափսո՛ս, մայրս հեթանոս կրակներու այդ օրը զիս աշխարհ բերաւ, ու (փորձանք մը եմ), գրող բըռաւ։ Աչա՛ Մայիսն է, ամիսը կենդանութեան. Ձմրավերջին նշենիներու ծառաստանին մէջ աչուկները կրակներ կը բանան, հեռաւոր լեռները մեր գիւղին ոսկոյն կատարն, կանանչ Թեւեր կ'երկարեն գիւղէ գիւղ, ու կը միանան, ճամբաները կը ծածկեն։ Լորամարգին, գորշահար տերեւի մը պէս, դաշտին վրայ Թառ կը փնտռէ, անդին պուպուպիկին ձայնն է, արտին մէջ գտած ցօղերը բարձր ձայնով կը համրէ, պո՛ւթ. պո՛ւթ պո՛ւթ..., հօրա՛րա՛, երկինքէն Թռչնիկները կը կաթկթին մարգին վրայ։ — Փա՛ռք Օգոստոսին, վասն Նաւասարդեան ազատ տօներու տնօրինութեան։ Փողը կը հնչէ՛, անտառները ձայն կուտան, հովիւները ձայն կը կրկնեն Ջրամբարին ջուրին պէս, որսկան շուներուն աղաղակը ժայռերուն դէմ կը շաչէ։ Ջուրը կը կայտառէ, ճամբէ մը վար կը ցատկէ, Ջրվիժակը բարակ ու լայն Թերթի մը ձեւը կ'առնէ, ցրենի ցօղունի չափ Նուրբ ձողիկներու կը բաժնուի ջուրը, և վանդակ մը կ'ըլլայ, մէջն ալ արեւին լոյսը խատուտիկ Թռչունի մը պէս կը Թռթռա՛յ ու կը դառնայ։ Տօ՛ն է, սենեակիս մէջ կաքաւէ՛, հա՛րս, կաքաւէ՛։ Հարաւն անո՛ւշ է. մեղրով հացի պէս, հարաւը տա՛ք է, ողջ մարմինի մը պէս։

—

Հիւսիսային պատին վրայ կը տարածուի Հայաստանի քարտէսը։ Տաճարին պատին պէս Նուիրական է հոս։

Ո՛վ չարչարուած ոստայնը պատականոն գիծերու, որոնցմէ կը կախուին, շիթ առ շիթ, հայ քաղաքներու անունները. Հայաստա՛ն, կը սիրե՛մ քեզ։ Դուն քանդակուած ես այս պատին վրայ, ու ես քեզի կը նայիմ ներշնչումով, — բլուրներու կողերուն վրայ, գիւղերդ, լուռ, աղօթարկու և ծխուն, ջուրերու ճամբաներուն վրայ քաղաքներդ, առագաստանաւի պէս բեռնաբարձ, ցանուցրիւ անտառներդ՝ կանանչ աղջիկներու պարի մը պէս ոստոստուն, ու սրպղտուն լճակներդ՝ պերճ շրջագգեստներու պէս տարածեալ, Անի՛ն՝ Թանգարան, Երեւա՛նը՝ կանանչ, Վա՛նը՝ հայելիի մէջ, Արարա՛տը՝ Աստուծոյ պէս, հրեշտակներու սանդուղին պէս, ճերմակ փոշիի ամպի մը պէս, ձիաւոր ճերմակ Սուրբ Սարգիսին պէս, արձանացեա՛լ, մարմարափայլ։ Օ՛, պիտի տրուի՞ ինծի բախտը, ո՛վ լեռներուն լեռը, առտուան մը մէջ հիւսիսային պատուհանիս մէջէն դիտելու քու պատկերդ՝ տաճարաձեւ, բե՛ղ, դիւային երկնախոյզ, աչնղատիպ բուրգ, երկրաչափական անլուծելի հանգոյց, պարիկներու լեռ, Արարա՛տ...։ Բարեկամնե՛ր, չեմ կրնար աւարտել այս պատկերը, ներեցէ՛ք ինծի, որովհետեւ ես միշտ անզօր եմ եղեր, և, Հայոց Արշակ Թագաւորին պէս, այս անյուշ սենեակին հիւսիսային պատին դէմ սարսռացե՛ր, սարսռացե՛ր ու հեծեր։

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

* * *

Ու փիրուզին դուն կը դառնաս մարդերուն մէջ բարի ու չար,
Կը միացնես երգերդ քու անոնց երգին կարօտալար,
Ջոհ կը տանիս դու քու հոգին անոնց խոնարհ հոգիներուն,
Ու կը կըռուիս անոնց համար անյաղթելի կամքով անհուն։

Դուն կը ճանչնաս մեր լեռներուն կեցուածքը յաղթ ու ոխական.
Շնչեր ես խոր հովիտներու շունչը բուրեան, անապական,
Շուշաններու ժպիտը Թարմ կը շողշողայ դէմքիդ վըրան,
Ու դու գիտես խօսիլ լեզուն աստուածներուն անմահական։

Դուն կը չափես միակ գիծ մը, միակ ճամբայ, տարածութիւն.
Քու երկրին ու երկրնքին ազատութիւնն է քեզ անդին.
Կեանքին առաջ որպէս հերոս, խիզախ ու վեհ, յաւերժական,
Բարձր ես կանգնած՝ ու կը ցանկաս հասնիլ մինչեւ դուռը մահուան։

Քեզի համար կեանքն ու մահը չունին ո՛չ մի տարբերութիւն,
Մեծ Սոկրատի հոգիին պէս խորունկ է քու ժըպտուն հոգին,
Արեգակին չափ կը սիրես ոսկեգոյն լոյսին երազական,
Ու քու յոյսըդ, ու քու վիշտըդ ձուլուած են միշտ և անբաժան։

Ու բոլորէն այս աւելի դուն կը պաշտես Տունն այն աւեր՝
Որուն համար մարդկութիւնն այս կաթիլ մ'արցունք չի տուաւ դեռ,
Ու կ'երազես որ օր մը դուն Հոմերոսի քնարն առած՝
Պիտի երգես հնարքն այն մեծ՝ Ոդիսեւսին աստուածացած...։

ԱՐՇԷՆ ԱՃԷՄԵԱՆ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

Թեմական վարչութեան ժողովը

Եւրոպայի առժամեայ Թեմական կեդր. վարչութիւնը չորեքշաբթի օր ժողով գումարելով, որոշեց երկու անգամ եւս աւելցնել Դատաստանական խորհուրդի կազմին վրայ և Նշանակեց մէկ եկեղեցական՝ Արխոդոմ քհնյ. Թորոսեան և մէկ աշխարհական, Պ. Տիրան Տէօվլէթեան։

Նոյն ժողովին մէջ կարդացուեցաւ Տօքթ. Արմենակ Բարսեղեանի մէկ տեղեկագիրը, որ մանրամասն տեղեկութիւններ կուտար միջին և հարաւային Ֆրանսայի հայ գաղթականներու կացութեան և հայ կազմակերպութիւններու մասին։

Թեմականը որոշեց գծել Լիոնի և Մարսիլիոյ հովուական շրջաններու սահմանը։

Եւրոպայի համար Ազգային Սահմանադրութիւն մշակող յանձնախումբը երեքշաբթի օր նիստ պիտի գումարէ և իր պատրաստած ծրագիրը պիտի ներկայացնէ Թեմականի Չորեքշաբթի օրուան ժողովին։

— Կաթողիկոսական պատուիրակը Հինգշաբթի օր Անգլիա կը մեկնի, զբաղելու համար գաղութին կազմակերպութեամբ եւ ուրիշ Ներքին խնդիրներով։

Նոր դպրոցներ

Կրթական Խորհուրդը Պուա Քօլօմպի մէջ դպրոց մը բանալու համար, որոշած է հայաշատ կեդրոնի մէջ հող մը գնել եւ տաղաւար մը շինել տայ։ Այս տաղաւարը պիտի գործածուի Նաեւ իբրեւ մատուռ։

— Պրիւսէլի մէջ եւս դպրոց մը պիտի բացուի։ Այս առթիւ դիմում եղած է կաթող. պատուիրակին եւ մանկապարտիզպանուհի մը խնդրուած է։

— Բազմաթիւ ուսուցիչներ դիմում կատարած են, պաշտօն ստանալու համար Նոր բացուելիք դպրոցներուն մէջ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌՆԵՐԷՆ

Դպրոցը կը բացուի

Մարսիլիա, 6 Հոկտ.

Վերջապէս, Հոկտ. 2–ին. Ազգային Միութիւնը հոգաբարձութեան հետ խառն նիստի մը մէջ. սեղանի վրայ դրաւ դպրոցական հարցը։ Ընկրկում կը տիրեր առաջին վայրկեանէն. քանի որ անցեալ տարուընէ 5000 ֆրանքի բաց մը կը մնար տակաւին։

Հոգեբանական այս դժնդակ վայրկեանին Պ. Հայկազուն Գույումճեան, համեստօրէն կը յայտարարէ. «Ես կուտամ 5000 ֆրանքը, դուք խոսքս բացէք դպրոցը»։

Եւ Ներկաները կ'ոգեւորուին, ու կ'որոշուի Հոկտ. 12–ին, երկուշաբթի, վերաբանալ դպրոցը։

Այս որոշումին բնականօրէն կը հետեւի, ուսուցչական կազմի խնդիրը։ Նշանակուած է երեք հոգինոց մարմին մը՝ իբրեւ Ուսումն. Խորհուրդ, որպէսզի խակոյն մշակէ վերաբացման ծրագիրը ու ընտրէ ուսուցչական կազմը։

Իսկ տեսչական խնդիրը, պիտի հարցնէք։ Տիրող անհոգութեան մէջ, կաթ. պատուիրակը տեսուչ նշանակած է վեղարաւոր մը։ Չենք ճանչնար Գալֆաեան վարդապետը, բայց կը զարմանանք որ հոգեւոր հովիւ մը դպրոցի տեսուչ կը նշանակուի. Լ. Շանթէն յետոյ, այն ալ քաղաքի մը մէջ ուր անցեալ տարի մաց մնայ արիւն պիտի հոսէր փրանս. դպրոցը աշխարհականացնելու համար։

Փարիզի Թեմական խորհուրդը կաթ. Պատուիրակին միջոցաւ յայտնած է Մարսիլիոյ Ազգ. միութեան թէ դպրոցին բացը ամէն ամիս ինք պիտի վճարէ, կլորիկ ու կանխորոշ գումար մը, տարեկան 15 հազար ֆրանք։ Ուրեմն դպրոցին պիւտճէն ապահովուած է։ Ազգ. Միութիւն ու հոգաբարձութիւն եռանդով լծուած են հանգանակութեան գործին, ու եթէ այսպէս շարունակեն, ապահովաբար մանկապարտէզ մըն ալ կ'ունենանք հայկական կեդրոնին մէջ։ Մարսիլիոյ ժողովուրդին տրամադրութիւնը շատ բարձր է տակաւին. կը բաւէ որ արդիւնք տեսնեն։

Շահարունի

Նոր զոհ մըն ալ

Պօլէնի երկաթուղիի կայարանը կայ ապխտի գործարան մը՝ ուր կ'աշխատին չորս հայ գործաւորներ։ Անոնց մէկը, Յակոբ Սրապեան, 25 տարեկան երիտասարդ մը՝ որ հազիւ 4 ամիսէ ի վեր հոս կը գտնուէր, անցեալ շաբաթ, 3 Հոկտ.ին ելեկտրաշարժ վերելակին մօտ աշխատած պահուն, անզգուշութեամբ գլուխը կը մնայ վերելակին մէջ և գանկը կը ջախջախուի։

Բժիշկներու Նախնական դարմանումներէն վերջ, վիրաւորը կը փոխադրուի Ավինեօնի հիւանդանոցը, ուր հակառակ անմիջական դարմանումներուն, կը մեռնի կիրակի առաւօտ։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Հոկտ. 6ին, երեքշաբթի, Ավինեօնի մէջ՝ ուր փութացած էին իր ընկերները, հայ և ֆրանսացի, ինչպէս Նաեւ գործարանի պաշտօնէութիւնը, գլխաւորութեամբ իրենց տնօրէնին։

Թաղուեցաւ ֆրանսական գերեզմանատունը։

Պօլէնի մէջ այս երկրորդ զոհն է որ կ'ունենանք, տարաբախտ Արտաշէս Պօյաճեանէ վերջ, որ Նոյնպէս ցաւալի անկումով մը մեռաւ չորս ամիս առաջ։

Հանգուցեալը կը Թողու այրի մը և երկու զաւակներ, որոնք կը գտնուին Պէյրութ։ Գոյքերը ցուցակագրուեցան և տեղաւորուեցան սնտուկի մը մէջ, ոստիկանապետին կողմէ։

Սեփան Մարկոսեան

Հանդէս մը Վալանսի մէջ

Վալանսէն կը գրեն մեզի.— Կիրակի, Հոկտ. 4ին, Հ. Յ. Դ. Ենթակոմիտէն «Դաշնակցութեան Օրուան» առթիւ ունեցաւ հրապարակային ժողով մը Սինէմա Սէն Լուի սրահին մէջ։ Բեմին վրայ կ'երեւային հայկական եռագոյնը, մեռաքսեայ, շարք մը ազգային պատկերներ, իսկ դրան առջեւ կը ծածանէին հայկական և ֆրանսական երկու դրօշներ։ Ժողովը բացուեցաւ "Մեր Հայրենիք„ով, զոր երգեց երգչախումբը։ Նախագահ ընկեր Վ. Շէհրէեան պատմեց Դաշնակցութեան ծագումը և գործունէութիւնը։ «Մշակ Բանուոր»էն յետոյ, խօսք առաւ ընկեր Սրապեան, փառաբանելով Հ. Յ. Դ. հիմնադիրները և հերոսները, որոնք զոհուեցան հայ ժողովուրդի ազատագրութեան համար։ Յիշեց Նաեւ Մկրտիչ Փորթուգալեանի ծառայութիւնները, և Թելադրեց եղբայրաբար ապրիլ և գործել հայրենիքին համար։ Յաջորդաբար եղան արտասանութիւններ փոքրիկներու և քանի մը երիտասարդներու կողմէ։ Այս առթիւ տեղի ունեցաւ հանգանակութիւն մը, որուն մասնակցեցան բոլոր ընկերները և չէզոքներ։ Ներկայ էին իբր 400 հոգի։ Հանդէսը փակուեցաւ «Բան Փորատան»ով։

Ն. Աւագեան

Մարզական կեանք

ՅՈՒՍԱՏՈՒ ՆՇԱՆՆԵՐ

Վիեննէն (Իզեր) կը գրեն մեզի.— Վերջապէս երիտասարդութիւնը սթափելով կազմեց ֆութպոլի «Արարատ» միութիւնը. իր կազմութիւնը մօտ երկու ամիս է։ Մինչեւ օրս գանազան մրցումներու մասնակցեցան, ինչպէս Լիօնի Հ. Մ. Ը. Մ. հետ Վալանսի ֆութպոլի խմբին հետ, և երկու անգամ ալ ֆրանսական Etablissements Réunis-ի բանւորներուն ֆութպոլի խումբին հետ։ Առաջին մրցումին որ տեղի ունեցաւ Պ. Փիլէի կողմէ տրամադրուած մարզադաշտին մէջ. հաւասար մնացին, իսկ երկրորդը որ տեղի ունեցաւ Etablissements Réunis-ի մարզադաշտին մէջ, »Արարատ» միութիւնը յաղթեց մէկի դէմ երկուքով, խլելով բուռն ծափեր հանդիսականներէն։

Աչա ձեռնարկ մը որ պատեհութիւն կը ստեղծէ Հայերը ճանչցնելու գաղութին ֆրանսացի և օտարազգի հասարակութեան։

Գնահատութեան արժանի են «Արարատ»ի վարիչ մարմինին Թափած ջանքերը։ Փոխանակ սին վէճերով զբաղելու, անոնք իրենց գործը կը շարունակեն։ Այս առթիւ աւելորդ չէ յիշեցնել թէ բաւական չէ դիտերները զօրացնել, անհրաժեշտ է միաժամանակ զարգացնել միտքը։ Կը սպասենք որ այս ուղղութեամբ ալ ջանքեր Թափուին։

Վերջին պահուն կ'իմանամ թէ Ազգ. միութեան անդամները կ'աշխատին միացնել երկու խումբերը. (Արարատ և Հ. Մ. Ը. Մ.)։

Դիտող

Հ. Մ.Ը ՆԻՍԻ ՄԷՋ

Փարիզի Հայ Մարզական Միութեան Նիսի մասնաճիւղը, որուն ծրագիր-կանոնագիրը տեղական իշխանութեան ներկայացուած և յայտարարուած է ֆրանսական հանրապետութեան պաշտօնաթերթին մէջ (11. Փետր. 1925ին), վաւերացուած է Նոյնպէս (affilié) ֆրանսական ֆութպոլի ֆետերասիօնին կողմէ։

Նիսի Հայ Մարզական Միութիւնը (Union Sportive Arménienne de Nice) այստարեշրջանին՝ յաղթած է տեղւոյն/ծանօթ «Օլէմբօք տը Մանթօն է Քափ Մառթէնի» առաջին տիվիզիօնին պատկանող խումբին, Օի դէմ 3 կոլով։

Վ.

Պոլշեւիկեան շարժումին դէմ

Երեսփ. Ժողովի Գաղթային Յանձնախումբը նիստ գումարեց լսելու համար գաղթային նախարարը և Հնդկաչինի նորընտիր ընդհ. կառավարիչ Պ. Ալեքսանտր Վարէնը, որոնք պարզեցին ասիական այս մեծ գաղթավայրին մէջ Ֆրանսայի հետապնդելիք քաղաքականութիւնը։ Երեսփոխան մը հարցուց թէ ի՞նչ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին համայնավարական վտանգին դէմ, որ գոյութիւն ունի Հնդկաչինի մէջ։ Նախարարը ու Պ. Վարէն յայտարարեցին թէ խորհրդային բոլոր գործակալները խստիւ պիտի պատժուին։

— Համայնավարական երեք երեսփոխաններ՝ Գուրլուա, Օֆրէ և Պարու, որոնք Փարիզի արուարձաններու մեծ գործարաններուն առջեւ թռուցիկներ կը բաժնէին, ձերբակալուելով ոստիկանատուն տարուեցան, ուր իրենց ինքնութիւնը ճշդելէ վերջ ազատ ձգուեցան։

Մտադրուած գործադուլը ձախողած

Ֆրանսայի համայնավարական կուսակցութիւնը որոշած էր փոխադրութեանց միջոցներու (թրամուէյ, օթօպիւս, թաքսի ևն) ընդհանուր գործադուլ յայտարարել երէկ՝ շաբաթ, առտուան ժամը 10էն։ Ասիկա նախափորձ մըն էր, միւս մեծ քաղաքական գործադուլէն առաջ, որ հաւանականաբար տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ Չորեքշաբթի օր։ Ներքին Նախարարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած էր։ Բացի մէկ երկու գիծերէ, միացեալ բոլոր գիծերուն վրայ երթեւեկը շարունակուեցաւ կանոնաւորապէս, որով համայնավարներու այս ձեռնարկը բոլորովին ձախողեցաւ։

Ներքին նախարար Պ. Շրամէք այս առթիւ յայտարարեց. «Կառավարութիւնը չի կրնար ընդունիլ որ այն վէճերը որոնք երբեմն կը ծագին գործատէրերուն և գործաւորներուն միջեւ, անկէ վերջ փոխադրուին քաղաքական գետնի վրայ։ Վստահ ենք թէ այս շարժումը բոլորովին անժողովրդական է և թէ կազմակերպիչները զուր տեղ յոգնութիւն կը կրեն։ Ինչպէս անկէ առաջ, բուռ մը կողմնակիցներ միայն պիտի ունենան, միշտ նոյն մարդիկը։»

Ամերիկայի աշխատաւորներն ալ

Ամերիկեան աշխատաւորներու դաշնակցութիւնը միաձայնութեամբ որոշեց պայքարիլ ո՛ր և է օրէնքի դէմ որ կ'արտօնէ չինացի եւ ճափոնցի աշխատաւորներու Ամերիկա մուտքը։

Անգլիոյ Արհեստակցական Միութեան ներկայացուցիչը առաջարկեց պատուիրակութիւն մը ղրկել Մոսկուա՝ եղբայրական կապեր հաստատելու համար Արհեստակցական կարմիր Միջազգայինին հետ։ Ուիլեըմ Կրին, աշխատ. Դաշնակցութեան պետը յայտարարեց թէ «երբեք չպիտի ստորնանան յարաբերութիւններ հաստատելու համար ռուս ներկայ արհեստակցական շարժումին հետ։ Տրամադիր չենք մեր ճիգերը միացնել Մոսկուայի մարդոց, որոնք բնաջինջ պիտի ընեն մեզ, եթէ իրենց ձեռքէն գայ»։

Անգլիոյ մէջ ալ կը հալածուին

Անգլիոյ վարչապետ Պ. Պոլտուին իր վերջին ճառին մէջ համայնավարական շարժումին վրայ խօսելով ըսաւ. «Համայնավարական վտանգին դէմ կռուելու համար կառավարութիւնը ո՛չ մէկ միջոց զանց պիտի ընէ։ Ծայրայեղ տարրերու փրոփականտը սնանկացաւ Ամերիկայի, Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի մէջ. մեր երկրին մէջ ալ ո եւ է յաջողութիւն չպիտի ունենայ։ Մեզի ըսին թէ Անգլիա Մուսոլինի մը կը պահանջէ. ատոր չեմ հաւատար. ես կը ճանչնամ երկրիս աւանդութիւններն ու բարքերը եւ գիտեմ թէ ան չպիտի հանդուրժէ ո եւ է դիկտատորութեան։

Անգլիա չի հրաժարիր Մուսուլէն

Պ. Պոլտուին պահպանողականներու ժողովին մէջ քաղաքական մեծ ճառ մը խօսեցաւ, 3000 հոգիի ներկայութեան։ Անդրադառնալով Մուսուլի խնդրին, յայտնեց թէ Անգլիա ո՛չ թէ պատերազմ կը պատրաստէ, այլ կ'աշխատի գործադրութեան դնել հաշտութեան դաշնագիր մը։ «Բացի սահմանագլխի փոքրիկ ճշտումէ մը, մենք Թուրքերէն չենք պահանջեր ո եւ է հողամաս որ ներկայիս մեր հակակշիռին տակ եղած չըլլայ։ Մուսուլ քաղաքն ու նահանգը թրքական տիրապետութենէն ազատագրուեցան, շնորհիւ մեր զինուորներուն՝ եւ իրաւապէս Միջագետք նոյնքան իրաւունք ունի այս նահանգին որքան Իրաքի միւս հողամասերուն վրայ։ Անկէ զատ մենք յանձնառութիւններ ունինք մեր ստեղծած պետութեան, ինչպէս նաեւ հիւսիսի քրիստոնեայ բնակչութեանց հանդէպ, որոնք ներկայ վարչաձեւին տակ ազատութիւն եւ բարօրութիւն ստացան, բաներ, որոնց կարօտը ունէին դարերէ ի վեր»։

— Առջի օր Թուրք ուսանողները մեծ ցոյցեր կատարեցին Պոլսոյ անգլ. դեսպանատան առջեւ, «Անկցի՛ Անգլիա մենք կը պահանջենք Մուսուլը. որ միշտ մերը եղած էր» պոռալով։

Սուրիոյ խռովութիւնները

Կացութիւնը դեռ խառնակ է Սուրիոյ կարգ մը մասերուն մէջ։ Հիւսիսային Սուրիայէն վերջ, այս անգամ ալ խռովութեան լուրեր կը հասնին Սուրիոյ հարաւային կողմէն, ու քանի մը գիւղերու մէջ խլրտումներ տեղի ունեցած են։ Ֆրանսացիները ռմբակոծած են այս գիւղերը։ Պէտէվիները Հալէպ-Դամասկոս երկաթուղագծին վրայ յարձակելով ուզած են քանդել գիծերը. ֆրանս. օդանաւեր ռմբակոծած են անոնց բանակատեղին։ Տիւրզիները յարձակած են ֆրանս. զօրամասի մը վրայ, որ կը յառաջանար դէպի Մէզրաա եւ Սէճէն։

— Երէկ իրիկուն Պէյրութէն հասած հեռագիր մը կ'ըսէ թէ աւազակներ յարձակում գործած են ինքնաշարժի մը վրայ, որուն մէջ կը գտնուէին երկու արաբ քրիստոնեայ երկրաչափներ եւ երկու սուրիացիներ Թուֆիք եւ Ժամիլ Գարամանեան, որոնցմէ վերջինը ինչպէս նաեւ երկրաչափ մը սպաննուած, իսկ միւս երկուքը վիրաւորուած են։ Աւազակները ձերբակալուած են։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԱՐՕՆ, ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ (Մուշ, Սասուն, Պուլանըխ, Մանազկերտ, Վարդօ և Խնուս) հայրենակիցները կը հրաւիրուին խորհրդակցական ժողովի՝ Հայրենակցական Միութիւնը կազմելու համար, Կիրակի, 15 Նոյեմբ. ժամը 2ին, Ռուսահայ Լսարանական Միութեան կեդրոնը, 131 rue du Fbg. du Temle (Մեթրօ Պելվիլ)։

Նախաձեռնող Մարմինի կողմէ
Մխիթար Շախիկեան

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Մարաշցի Շիւքրի Սահիփանեան որ վերջերս Հալէպէն Մարսէյլ անցած էր։ Տեղեկացնել Մկրտիչ Մկրտիչեանի 110 Rue Chambare, Bois Colombes (Seine)։

Պոլսեցի Մանուկ Ալանեան կը փնտռէ Պոլսեցի Վարդան Զինկուզճեանը։ Տեղեկացնել՝ Նշան Դարբինեանի, Cantine Grammont, Chambre 16 Pont de Cheruy։

Մալաթիացի Պետրոս Մաքսէթեան կը փնտռէ եղբօրորդին Գէորգ Մաքսէթեանը, 13 տարեկան, հօրը անունը Սարգիս, մօրը Եղիսաբէթ. Պէյրութի որբանոցներէն մէկուն մէջ ըլլալ կը կարծուի։ Տեղեկացնել՝ 24 Rue de la Crai Berchem-Anvers Պ. Մաքսէթեանի։

ԹԱՏՐՈՆ

Թատերական երեկոյթ ի պատիւ
Թատերագիր՝ ՇԻՐՎԱՆԶԱԴԷԻ
ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏՐԱՄԱԹԻՔԻՆ ԿՈՂՄԷ
17 Նոյ. Շաբաթ գիշեր ժամը 8½ին
Salle des Sociétés Savantesի մէջ
8 rue Danton
Պիտի ներկայացուի

ՉԱՐ ՈԳԻ

Շիրվանզատէի գլուխ գործոցներէն տամ 4 արար, որուն վերջին արարը բարեփոխուած է հեղինակին կողմէ

Կը մասնակցին՝ Տիկիններ՝ Սիրանոյշ Ալիքսանեան, Արփինէ Տէրեան, Սիրուհի Նշանեան, Օր. Անգինէ Ալճեան։

Պարոններ՝ Տրդատ Նշանեան, Արման Կօթիկեան, Շահան Սարեան և Մազմանեան։

Բեմադրութիւն Շիրվանզադէի և Տրդատ Նշանեանի։

Մուտք տոմսերու գիները
30—20—10—5

Տոմսերու համար դիմել Մասնախումբին գանձապահ՝ Պ. Արմենակ Համբարձումեանի 53 rue Fbg. Montmartre, բոլոր հայ ճաշարանները, և ներկայացման օրը թատրոնի կիշէն, ժամը 7.45ին։

Կարգապահութիւնը ապահովուած է

Վարձու սենեակ

Կահաւորեալ մէկ կամ երկու սենեակ, խոհանոցէն օգտուելու իրաւունքով, լոյս, ջուր, կայարանէն երեք վայրկեան հեռու, 4 Avenue des Charmettes à Villiers le Bel. 3–1

ՍԱԿԱՐԱՆ

10 Նոյեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթերլին		104.85
Տոլար		21.70
Մարք (ոսկի)		5,13
Թրքական թղթ.		12.40
Թրք. ոսկի		95.
Մեճիտիյէ		8.50
Լէվա	100 հատը	16.
Տրախմի	«	31.
Լիր	«	86.50
Պելժ. ֆրանք	«	97.85
Զուից. ֆրանք	«	416.
Չերվոնեց		109.

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

Քրէտի Ֆոնսիէ I	1560 ֆր.
« « II	1320 «
« « III	1200 «
Ռուսիոյ երկթ.	100.

Comptoir Parisien de Change et de Crédit
80, Rue Lafayette

Հայերէն կը խօսուի

Le Gérant : H. TEURNIER.
Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Par



"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն — 65, Rue Pascal. PARIS (13)

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	5 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք, մանդափոխ եւն. ղրկել Sch. Missakian-ի անունով

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
14
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
1925

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 32 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՄԷՆ ՄԷԿԸ ԻՐ ԲԱԺԻՆԸ

Վերջին օրերս, բաւական սփոփարար լուրեր լոյս տեսան մեր թերթին մէջ, ազգային կազմակերպութեան մասին։

Թէեւ աղօտ, բայց հետզհետէ ձեւ ու մարմին կ'առնէ այդ գործը։ Մանաւանդ ոգեւորիչ է այն շարժումը որ կը տեսնուի կարգ մը հայաշատ գիւղերու եւ արուարձաններու մէջ, դպրոց եւ լսարան հաստատելու համար։ Կաթող. Պատուիրակութեան Դիւանէն ալ շարունակ հաւաստիքներ կը տրուին, որոնց իրականացումը կը պահանջէ լուրջ աշխատանք։

Կ'ուզենք հաւատալ թէ այդ աշխատանքն ալ չպիտի պակսի. այլապէս, բոլոր աւետաբեր լուրերը պիտի դառնան հասարակ շաղակրատութիւններ, եւ դառն հեգնութիւն մը՝ սա դիւրահաւան ժողովուրդի երեսին։ Բայց, ինչպէս ուրիշ անգամ ալ ըսած ենք, միամտութիւն, նոյն իսկ յանցանք է հրաշքներ սպասել հոգեւոր հովիւէ մը։ Ան իր դերին մէջ է, կը քարոզէ, կ'ոգեւորէ ու կ'անցնի. բուն գործը գլուխ պիտի հանեն իրենք, բոլոր ընդունակ տարրերը, պաշտօնական թէ անպաշտօն, մանաւանդ անոնք որ միտք ու սիրտ ունին, փոխանակ գոյնզգոյն տիտղոսներու։ Անցեալ չունի այս գաղութը, ժգոյն է անոր երէկուան պատմութիւնը. իսկ նոր պիտի ստեղծուի այսօրուանն ու վաղուանը։ Հիմեր ձգուած են զանազան ուղղութեամբ. պէտք է աշխատիլ որ սխալ գործողութիւններ չկատարուին, եւ աւելորդ եռանդ չվատնուի։ Անհրաժեշտ է, մանաւանդ, սրտցաւ հետաքրքրութիւն եւ երիտասարդական, արդիական շունչ, առանց սփեսութեան։ Բոլոր բարի միտքերն ու ծրագիրները ամլութեան դատապարտուած են, եթէ ամէն մէկը չմբռնէ օրուան պահանջը, ու չկատարէ իր պարտականութիւնը։ Անիմաստ է նաեւ ազդեցութեան պայքար փորձել։ Ասպարէզը բաց է, թող առաջ նետուի ո՛վ որ ընդունակ է գործ արտադրելու, քար մը, շաղախ մը աւելցնելու։ Ոչ «ամերիկեան գետող»ի դիրք, ոչ ալ մնամէջ յաւակնութիւններ։

Այսօր կը հրատարակենք ծանօթ հայագէտ Ֆրետերիք Մաքլէռի մէկ յօդուածը՝ Կալիֆոռնիոյ Հայերուն մասին։ Ձի բաւեր այդ գաղութին, ինչպէս եւ Լեհաստանի, Թրանսիլվանիոյ, Պուքովինայի Հայերուն ձուլումը վերագրել միայն ճակատագրական դէպքերու։ Ամէն բան մեր կամքէն անկախ չէ։ Ահաւասիկ այստեղ, մեր աչքերուն առջեւ, կը տեսնենք թէ ինչպէս իրենց մայրենի լեզուն կը մոռնան մանուկները, եւ հայրն ու մայրը թարգմանի լեզուով կը խօսին իրենց զաւակներուն հետ...։ Այս օտար երկիրները ծովեր են որոնց ափերուն վրայ կ'երթանք տաշեղներու պէս, վա՜յ մեզի, եթէ քանի մը տարի ալ անցնի այսպէս։ Արդէն հայերէնի հետքը չէ մնացած այն պզտիկներուն մէջ որոնք եկան երկու տարի առաջ։ Գիտենք, շատ ծնողներ կան որոնք հպարտութիւն կը զգան այս դժբախտ իրականութենէն. բայց մեր խօսքը թեթեւսոլիկներու, չտեսներու համար չէ։ Գիտենք նաեւ որ չափահասներ ալ կը փայլին այդ լպրծուն ճամբուն վրայ, ամէնէն առաջ օտարներուն ծաղրը շարժելով. որովհետեւ, Ֆրանսացիին կամ Անգլիացիին համար մեծագոյն անկրթութիւնն է ուրանալ իր ինքնութիւնը եւ գիտակցաբար օտար լեզու գործածել իր ազգակցին հետ։ Կայկութիւնը եւ կեղծիքը յարգ չունին ո՛ր եւ է երկինքի տակ։

Չշեղինք նիւթէն։ Ըսել կ'ուզէինք թէ' Ֆրանսայի եւ առհասարակ Եւրոպայի կազմակերպութեան առեն, մեր գլխաւոր ուժը պէտք է տանք հակազդելու օտարացման վտանգին։ Այսօր կը հրատարակենք նաեւ ամփոփ եւ ընդհանուր պատկեր մը հարաւային—արեւմտեան Ֆրանսայի մէջ տեղաւորուած հայրենակիցներու թիւի եւ վիճակի մասին։ Ի՜նչքան թելադրիչ է այդ պատկերը։ Շրջաններ կան ուր ո՛ր եւ է աշխատանք չէ թափուած. ուրիշ վայրեր ալ ունին զանազան մարմիններ, բայց տակաւին կը թաթափին։ Ընդհանրապէս առօրեայ հոգերով տարուած, անոնք պատահականութեան ձգեր են մանուկներու կրթութեան գործը։ «Փօն տը Շէրիի մէջ, մեր ընկերներէն մէկը, գործէն ելլելէ յետոյ, կը հաւաքէ 30ի չափ հայ տղեկներ, 7—11 տարեկան, եւ հայերէն կարդալ գրել կը սորվեցնէ»։

Ահա ձեզի պատմութիւն մը որ հազար յորդոր կ'արժէ։ Երբ անհատ մը այսքանը կ'ընէ, ի՜նչքան աւելի թանկագին պիտի ըլլայ արդիւնքը, ընդհանուր, հաւաքական կազմակերպութեան մը պարագային։

Շ.

ՄԱՄՈՒԼ

Կարելի՞ է հարցնել

Երեւանի մէջ (թիւ 2), պատասխանատու անձ մը, որ կը նախընտրէ «Կովկասցի» ստորագրել, պարզելով Նանսէնի ծրագրին յետաձգման պատճառները, կը ձաղկէ Անգլիոյ քար անտարբերութիւնը։ (Անգլիոյ պատուիրակներէն դքսուհի Էթօլ յայտարարեց թէ ոչ դրամ կրնան տալ, ոչ ալ երաշխաւորութիւն)։

Բոլորովին համաձայն ենք այս արդար ցասումին, եւ մենք աւելին ըսած ենք։ Բայց, Կովկասցին զարմանալով որ միեւնոյն դքսուհին կոկորդիլոսի արցունքներ թափած եւ պահանջած է խիստ միջոցներ ձեռք առնել, տաճկական հարեմներու մէջ հիւծող Հայուհիները փրկելու համար, կը գրէ.—

"Ինչո՞ւ է այդպէս ցաւում անգլիական պատուիրակուհին տասնեակ Հայուհիների համար, որոնք տաճկական փաշաների հարեմներում՝ տառապում են եւ այդպէս անտարբեր է տասնեակ հազարներով նոյնպիսի հայ կանանց ու մանուկների հանդէպ, որոնք տառապում եւ ոչնչանում են Յունաստանում և այլուր և որոնք գուցէ «կամովին» ստիպուած են վաճառուելու աւելի վատթար կարգի հարեմներում":

Բառ առ բառ օրինակուած այս տողերուն մէջ, մենք ալ մեր կարգին կը զարմանանք թէ ինչո՞ւ սանկ անցողակի յիշուեր է «տասնեակ Հայուհիներ», թրքական հարեմներու զոհերուն համար, իսկ յատկապէս ստորագծուած է տասնեակ հազարաւորը՝ Յունաստանի պարագային։ Կարելի՞ է հարցնել թէ՝ վերջապէս քանի՞ հոգի է սա "տասնեակ"ը։ Մեր գիտցածով՝ համրանք չունին այդ զոհերը. պաշտօնական հաշիւներով հարիւր յիսուն հազար կ'անցնին, այն ալ ցրուած միայն փաշաներու, եւ այլ «նոր» Թուրքերու հարեմներուն մէջ։ Իսկ Ազգերու Դաշնակցութեան համապատասխան մարմինը, որ քանի մը տարիէ ի վեր կը պրպտէ այս խնդիրը, իր տեղեկագիրներուն մէջ միշտ կը յիշէ, 30—50.000։

Ո՞րն է ճիշդ...

Դարձեալ 3000 տոլար

Ամերիկայի Հայրենիքը շարունակելով իր հանգանակութիւնը Երեւանի աղէտին զոհերուն համար, 3000 տոլար եւս ղրկած է Սեպտ. 21ին, ուղղակի Երեւան, Կարմիր Խաչին, Ամերիկեան Նպաստամատոյցի միջոցաւ։

Այս կերպով, 6000 տոլար ղրկուած կ'ըլլայ, հաւաքուած 7000էն։

Հայ թերթ մը փակուած

«Նոր Օր», Քալիֆորնիոյ շրջանի ամենամեծ օրկանը, 2000 տոլար պարտական մնացած ըլլալով Ամերիկեան դրամատուն մը, փակուած է։ Տպարանը արգելքի տակ առնուած է և աճուրդով պիտի ծախուի։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ ՁԱԽՈՂԱԾ

Գրեցինք թէ համայնավար կուսակցութեան կողմէ շաբաթ առաւօտ յայտարարուած մասնակի գործադուլը (թրամուէյի, օթօպիւսի եւն.) բոլորովին ձախողութեան մատնուեցաւ։ Կիրակի առաւօտուն Իւմանիթէն առաջին էջի եօթը սիւնակին վրայ խոշոր տառերով կը յայտնէր թէ երկուշաբթի օր ամբողջ Ֆրանսայի մէջ ընդհանուր գործադուլ տեղի պիտի ունենայ 24 ժամուան համար, համաձայն «Գործունէութեան կեդր. Կոմիտէ»ի որոշման։

Երկուշաբթիի գործադուլը եւս շաբաթ օրուանին պէս ձախողեցաւ։ Ասոր գլխաւոր պատճառն այն է որ խորունկ անհամաձայնութիւն կը տիրէ համայնավարական կուսակցութեան և արհեստակցական միութիւններուն միջեւ։ Այս վերջինները չեն կրնար հանդուրժել որ կուսակցութիւնը տիրապետողի եւ հրամայողի դիրքին մէջ գտնուի հանդէպ Արհեստակցական Միութեանց, որոնք կը ներկայացնեն իսկական աշխատաւորները։

Քանի մը տարիէ ի վեր ասոնք ալ երկու մասի բաժնուած են. մէկ մասը որ ընկերվարականներու ազդեցութեան տակ կը գտնուի, կը պահէ իր հին անունը, Աշխատանքի Ընդհանուր Համադաշնակցութիւն (C. G. T.)։ Քանի մը տարի առաջ համայնավարական ձըգտում ունեցողները բաժնուեցան եւ կազմեցին C. G. T. Unitaire (Միութենական)։ Արհեստակցական Միութեանց առաջին հատուածը որ աւելի մեծ ուժ կը ներկայացնէ չմասնակցեցաւ գործադուլին, չուզելով իբր գործիք ծառայել համայնավար կուսակցութեան ձեռքը՝ անոր քաղաքական նպատակներուն համար։ Մարոքի և Սուրիոյ պատերազմներուն դէմ կատարուելիք ցոյց մը ո եւ է շահ չպիտի ապահովէր աշխատաւորներուն, որոնք աւելի կը հետաքրքրուին օրուան հացը ճարելու հոգով, քան քաղաքական հարցերով։

Բանթողներու մեծ մասը կը պատկանէր փոխադրութեան միջոցներու պաշտօնեաներուն. զգալի էր նաեւ թաքսիներուն սովորականէն աւելի պակասը։

Մեծ գործարաններու մէջ բանթողներու թիւը կը հաշուուի հետեւեալ կերպով.— Ռընօ՝ 28,000 բանուորէն 2500ը միայն մասնակցեցան գործադուլին, Սիթրօէն՝ 16,000ի վրայ 2400 միայն, Փանհար՝ 3805ի վրայ 49. Թոմսոն՝ 1900ի վրայ 200, Իսփանօ՝ 2000ի վրայ 730։ Բոլոր գործարաններն ալ կրցան աշխատիլ։

Պետական հաստատութեանց պաշտօնեաները եւս չմասնակցեցան գործադուլին. Թղթատարական պաշտօնեաները, որ ծանօթ են իրենց համայնավարական ձգտումներով, խղճմտօրէն կատարեցին իրենց պաշտօնը և ոչ ոք մասնակցեցաւ գործադուլին։ 4000 աղբահաւաքներէն միայն 80 հոգի գործադուլ ըրին։

Ոստիկանութիւնը ամէն կողմ հսկողութեան տակ առած էր. մասնաւորաբար արուարձանի մեծ գործարաններուն շուրջ հսկողութիւնը աւելի խիստ էր։ Իւմանիթէ մասնաւոր կառքերով ձրի թերթ կը բաժնէր հասարակութեան բանուորական թաղամասերուն մէջ. ոստիկանութիւնը գրաւեց այդ թերթերը։

Բազմաթիւ միջադէպեր պատահեցան Փարիզի եւ արուարձաններուն մէջ։ Սիւրէնի ելեկտրական գործարանին առջեւ 500 բանթողներ ցոյց կը կատարէին, երբ գործարանին հրշէջ ջրհանը սկսաւ ջուր ժայթքեցնել ցուցարարներուն վրայ. միաժամանակ երկու ձեռք զէնք պարպուեցաւ եւ Անտրէ Սապաթիէ անուն 23 տարեկան բանուոր մը սպաննուեցաւ իր մօրը եւ քրոջը աչքին առջեւ։ Մեծ խառնաշփոթութիւններ պատահեցան Սէն Տընիի մէջ, որուն թաղապետութիւնը ամբողջութեամբ համայնավարներէ բաղկացած ըլլալով, ոստիկանութիւնը բացառիկ միջոցներ ձեռք առած էր։ Բանուորներու 100էն 30ը կը մասնակցէին գործադուլին։ 1500 հոգի թափօր կազմեցին և յեղափոխական երգեր երգելով մեծ գործարաններու առջեւ գացին եւ քարի կտորներ նետելով ապակիները ջարդուփշուր ըրին. ուրիշներ սալայատակը քակելով թրամուէյի գիծը խափանեցին։ Ոստիկաններուն և ցուցարարներուն միջեւ տեղի ունեցաւ ընդհարում, որու միջոցին 27 ոստիկաններ վիրաւորուեցան, քոմիսէրն ալ ծեծ կերաւ։ Համայնավար երեսփոխան Տօրիօ միթինկէ մը վերջ Կրանժ Օ Պէլ փողոցին մէջ ցուցարարներուն միացած կը խրախուսէր զանոնք. այդ պահուն ոստիկանութիւնը ուզեց միջամտել. Տօրիօ կից մը տուաւ ոստիկանի մը փորին, որուն վրայ բազմաթիւ ոստիկաններ յարձակեցան իր վրայ և հակառակ իր անձեռնմխելիութեան վիրաւոր վիճակի մէջ ձերբակալելով Սանթէի բանտը տարին զայն, ուր կը մնայ դեռ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅԵՐԸ ՀԱՐԱՒ.— ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏԿԵՐ ՄԸ

Մեր թղթակիցները օրը օրին տեղեկութիւններ կուտան գաւառներու մէջ ցրուած հայրենակիցներու մասին։

Աշխատակից մը, որ վերջերս առիթ ունեցած էր 3—4 ամիս պտտելու Հարաւային եւ Միջին Ֆրանսայի գաւառները, մեր տրամադրութեան տակ դրած է տեղեկագիր մը, ուրկէ կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները, իբրեւ ընդհանուր պատկեր.— Խմբ.

Ա. Լիոնի շրջան

1. *Լիոն.*— Ունի 3000ի չափ հայութիւն, որ ցրուած է քաղաքին ամէն կողմը։ Մեծ մասը կ'աշխատի Berlietի գործարանին մէջ. կան սակաւաթիւ մանր առեւտրականներ, ինչպէս և արհեստաւորներ որոնք ուրիշներու մօտ կ'աշխատին։ Ունին Ազգ. Միութիւն մը։

2. *Փօն տը Շէրի.*— 400—450 Հայ, մեծ մասը, ընտանիքի հետ։ Աշխատող այրերու թիւը կը հասնի՝ 200ի։ Ամէնքն ալ գործ ունին ելեկտրական թելեր պատրաստող գործարանի մը մէջ։ Ազգ. առանձին կազմակերպութիւն չունին առ այժմ։ Իրենց գործերուն համար կը դիմեն Լիոն, որ մէկ ժամ հեռու է։ Մեր ընկերներէն մէկը գործէն ելլելէ յետոյ կը հաւաքէ 30ի չափ հայ տղեկներ, 7—11 տարեկան, և հայերէն կարդալ գրել կը սորվեցնէ ձրիաբար։

3. *Սէն Շամօն.*— Մեր հայրենակիցներուն թիւը կը հասնի 1000ի, մեծ մասը ընտանիքի տէր։ Աշխատող այրերը կը կազմեն մօտաւորապէս կէսը։ Գրեթէ բոլորն ալ կ'աշխատին երկաթի գործարանին մէջ։ Կան հայրենակցական միութիւններ և բարեգործական-կրթական նպատակով հաստատուած ընկերութիւններ։ Արդէն իսկ ձեռնարկներն սկսած են, ազգային կազմակերպութիւն մը յառաջ բերելու համար։ Գործարանատէրը միջոցներ տուած է, պզտիկներուն համար դպրոց մը հաստատելու և ֆրանսերէն սորվեցնելու։

4. *Սէնթ Էթիէն.*— Կան 5 600 հայրենակիցներ, շատերը ընտանիքի տէր։ Այրերը, որոնց թիւը կը հասնի 250ի, մեծ մասով կ'աշխատին ածխահանքին մէջ. կան կօշիկի գործարաններու մէջ աշխատողներ ալ, ինչպէս և սակաւաթիւ արհեստաւորներ։ Վերջերս կազմուած է Ազգ. միութիւն մը։

5. *Տէսին.*— Լիոնի շատ մօտիկ, կէս ժամ՝ երկաթուղիով և մէկ ժամ՝ հանրակառքով. ունի 250ի չափ հայութիւն, մեծ մասը կիներ և աղջիկներ։ Այրերու թիւը կը հասնի 60-70ի։ Ամէնքն ալ կ'աշխատին արհեստական մետաքս շինող գործարանին մէջ և ունին համախումբ բնակութիւն գործարանատիրոջ տրամադրած շէնքերուն մէջ։ 30ի չափ պզտիկներուն համար ունին դպրոց մը, որուն սրահը տուած է գործարանատէրը. իսկ ուսուցչին օրապահիկը կը հոգայ Ազգ. միութիւնը, որ կապուած է Լիոնի հետ։

6. *Վիէն.*— Ունի 500ի հասնող հայութիւն մը, մեծ մասը ամուրի։ Այրերը իրր 300 հոգի, մեծ մասով կ'աշխատին կօշիկի և կաշիի գործարաններու մէջ։ Քիչերը գործ գտած են կերպասեղէնի գործարանին մէջ։ Վերջերս կազմուեցաւ Ազգ. միութիւն մը, կապուած Լիոնի։

7. *Լանսէյ.*— Կրընօպլէն մէկ ժամ հեռու հանրակառքով և կէս ժամ՝ գնացքով։ Կան 250ի չափ Հայեր, մեծ մասը ընտանիքի տէր։ Այրերը, հարիւրէ աւելի, կ'աշխատին թուղթի գործարանին մէջ։ Չունին ազգային կազմակերպութիւն։

8. *Վալանս.*— Ունի հազարէն աւելի հայութիւն, մեծ մասը ընտանիքի տէր։ Մօտաւորապէս կէսը այրեր են և կ'աշխատին երկաթեղէնի գործարանին մէջ. կան փոքրաթիւ արհեստաւորներ և մասնաւոր գործի տէրեր։ Չկայ ազգային կազմակերպութիւն։ Մօտաւորապէս 80 մանուկներ կը յաճախեն ֆրանսական դպրոց և չունին հայերէն սորվելու ո՛չ ալ է պատեհութիւն։

9. *Ռօման.*— Վալանսէն կէս ժամ հեռու. ունի կաշիի և կօշիկի գործարաններ։ Հայերու թիւը կը հասնի 22ի, մեծ մասը ամուրի։ Բոլորն ալ կ'աշխատին կաշիի գործարանին մէջ։

10. *Լը Փուզէն.*— Վալանսէն երկու ժամ։ Հայերու թիւն է 300-350, մեծ մասը ընտանիքի տէր։ Կ'աշխատին երկաթի գործարանին մէջ։

Լիոնի շրջանին մաս կը կազմեն նաև Կրընօպլը, ուր հազիւ 30 Հայեր կան, ցրուած քաղաքին ամէն կողմը։ Լա Սիկալիէռ-Լառմաննիէռ (Արտէշի նահանգ) 100, մեծ մասով կին և աղջիկ, որոնք կ'աշխատին մետաքսի մանարաններու մէջ, իսկ այրերը՝ ճամբաներու վրայ։ Ո՛չ որ լրացնէ մանարանին հետ կնքած պայմանագրութիւնը, կը ձգէ և կեդրոն տեղեր կ'երթայ։ Ո՛ր եւ է կազմակերպութիւն չկայ։ Լօրէօ, Սէն Շամօն-Լիոն գծին վրայ. կան 50ի չափ Հայեր, որոնց 30ը այրեր։ Կ'աշխատին գործարաններու մէջ կամ երկաթուղիի գծին վրայ։ Ո՛ր և է կազմակերպութիւն չկայ։ Ֆիրմինի, Սէնթ-Էթիէն Սէն Շամօնէն հինգ ժամ հեռու. հազիւ 35 Հայ կայ, բոլորն ալ գործաւոր։ Բրէօզօ, կան 350-400ի չափ Հայեր։ Այրերը, 170 հոգի, կ'աշխատին երկաթի գործարանը։ Ազգային կազմակերպութիւն չկայ. մօտ 50 մանուկներ կան, դպրոցական տարիքի մէջ։

Ուրեմն, Լիոնի և շրջաններու հայութեան ընդհանուր թիւը կը հասնի 7800-8000ի։

Բ. Մարսէյլի շրջան

1. *Մարսէյլ.*— Իր արուարձաններով միասին ունի մօտ 13,000 հայութիւն, որուն մեծագոյն մասը կ'ապրի քաղաքին մէջ, ընդհանրապէս կեդրոնացած որոշ թաղամասեր։ Կանոնաւոր մարդահամար չէ կատարուած մինչեւ հիմա։ Մեր հայրենակիցներուն կարեւոր մէկ մասը կ'աշխատի գործարաններու մէջ, շաքարի, կօշիկի են։ Բազմաթիւ են նաև խանութպաններն ու սեփական գործ ունեցողները. այսպէս կան 45 նպարավաճառներ, 10ի չափ պանդոկապետներ, 15ի չափ ճաշարանատէրեր և զանազան արհեստաւորներ՝ անկախ կամ ուրիշի քով և ոտքի վրայ առուտուր ընողներ։ Չեմ խօսիր ազգային կազմակերպութեանց վրայ, քանի որ շատ ծանօթ են։

2. *Փօլէն.*— Կան 350-400 Հայեր, կարեւոր մէկ մասը ամուրի։ Չափահաս այրերը կ'աշխատին աղիւսի գործարանին մէջ։ Չունին ազգային կազմակերպութիւն։

3. *Կարտան.*— Կան 450-500 Հայեր, մեծ մասը ընտանիքի տէր։ Այրերը, մօտ 200 հոգի, կ'աշխատին քաղաքէն 4-5 քիլոմէթր հեռու, ածխահանքերուն մէջ։ Հանքատէրերը տրամադրած են աժան բնակարաններ, այնպէս որ մեծ մասը կեդրոնացած է այս շրջանին մէջ, ուր կայ նաև հայկական սրճարան մը և նպարավաճառ մը։ Ազգային կազմակերպութիւն չկայ, թէև հազիւ կէս ժամ հեռու է Մարսէյլէն։

4. *Լա Սէյն-Թուլօն.*— Մարսէյլէն երկու ժամ հեռու։ Այս երկու քաղաքներուն մէջ կը գտնուին 300ի չափ Հայեր, որոնց մեծագոյն մասը Լա Սէյն կը բնակի, քանի որ կ'աշխատի նաւարաններուն մէջ։ Ունին ազգային միութիւն մը։

5. *Մարթիգ.*— Մարսէյլէն 45 վայրկեան հեռու. կան 300ի չափ Հայեր, ընտանիքի տէր և ամուրի գրեթէ կէս առ կէս։ 150ի չափ այրերը կ'աշխատին երկաթի գործարանին մէջ, 2-3 հոգի ալ կան մասնաւոր գործի տէր։ Ունին տեղական միութիւն մը։

Այս շրջանին մաս կը կազմեն նաև.—

Լա Սիօթա, Թուլօնէն կէս ժամ հեռու, որ ունի 230-300 հայութիւն։ Այրերը, իրր 150 հոգի, կ'աշխատին նաւարանին մէջ։ Չունին ազգային կազմակերպութիւն։

Նիս, 300 Հայեր, ամուսնացած և ամուրի. կ'աշխատին շինութիւններու և ճամբաներու վրայ. մաս մ'ըն ալ գործարաններու մէջ։ Չունին ազգային կազմակերպութիւն, թէև պահանջը կը զգան բոլորն ալ։ Պատճառը այն է որ գաղթականները շատ կը նեղուին տան վարձքերէն և սկսած են քաղաքին ծայրը, Մատլէն կոչուած տեղը հողեր գնել և սեփական տուներ շինել, իրարու օգնելով։ Ասոր համար ալ, աշխատանքէ դուրս բոլոր ազատ ժամերը, մէջն ըլլալով կիրակի և տօն օրերն ալ, նուիրած են այս նպատակին։ Արդէն իսկ շինած են տասնէ աւելի տուներ. կը յուսան մինչեւ աշուն հասցնել 25ի և աւելիի, որմէ յետոյ պիտի հաստատեն դպրոց մը և ժամատուն մը։

Արլ, Մարսէյլէն երկու ժամ հեռու։ Ժամանակին գտնուեր են բաւական թիւով Հայեր, բոլորն ալ ցրուած քաղաքէն 10-15 քիլոմէթր հեռու, ագարակներու մէջ։ Այժմ այդ ագարակներուն մէջ կան 100 Հայեր, որոնք առաջին առիթով կը հեռանան և կ'անցնին Մարսէյլ, Լիոն ևն.։

Այսպէսով, Մարսէյլի շրջանին Հայերու թիւը կը հասնի 15,000ի։

Գ. Հարաւային-Արեւմտեան շրջան

1. *Բասքէլ-Սարազէն.*— Կան 160ի չափ Հայեր, որոնց մօտ 70ը ամուրի, որոնք հետզհետէ կ'անցնին ուրիշ վայրեր։ Մեծ մասով կ'աշխատին երկաթի գործարանին մէջ։ Ազգային կազմակերպութիւն չկայ։

2. *Տէքազվիլ.*— Քաղաքէն 4-5 քիլոմէթր հեռու կը գտնուին ածուխի հանքեր, որոնց մօտ կը բնակին 100ի չափ Հայեր։ Այրերը կ'աշխատին այս հանքերուն մէջ։ Չունին ազգային ո՛ր և է կազմակերպութիւն և կորուած են նոյնիսկ կեդրոններէ։

3. *Թուլուզ.*— Կան մօտ 60 Հայեր, մեծ մասով աշխատաւոր. կան ուսանողներ և խմբագիր մը որ կ'աշխատի ֆրանսերէն թերթի մը մէջ։ Ունին Ազգ. Միութիւն մը որ կապ կը պահէ տեղական իշխանութեան հետ և կ'օժանդակէ նորեկ հայրենակիցներու։

Այս շրջանին մէջ կը մտնեն նաև.—

Օշ, ուր կան 22 չափահաս որբեր, որոնք մօտ երկու տարի առաջ փոխադրուած են Սուրիայէն, ագարակներու մէջ աշխատելու համար։ Ասոնցմէ զատ, Ժէրսի նահանգին գիւղերը ցրուած են 120 որբեր, որոնք մինչեւ չափահաս դառնալը պարտաւոր են մնալ իրենց տեղերը և զբաղիլ երկրագործութեամբ։ Ասոնք իրենց տէրերէն կը ստանան բնակարան, սնունդ և հագուստ և շաբաթական հինգ ֆրանք գրպանի ծախք։ Ամսական 80 ֆրանք ալ իրենց հաշուին կը դրուի խնայողական սնտուկը, չափահասութեան տարին ստանալու պայմանով։ Ամէնքն ալ առողջ են, թէև ծանր կը գտնեն աշխատանքը։ Շատերը փոքր գրել տուած են իրենց տարիքը, որով սխալուած են երկար մնալ։

Ֆիւմէլ. կան 250ի չափ Հայեր. փորձեր են ազգ. միութիւն մը կազմել, բայց տեղական իշխանութեան համար կասկածելի միջնորդի մը հանդիպած ըլլալով, ձախողեր է։

Պոոտօ.— (Տես մասնաւոր թղթակցութիւնը, քիչ անդին)։

Ուրեմն, Հարաւային-արեւմտեան շրջանին մէջ կը գտնուին մօտ 75 Հայեր. իսկ բոլորը միասին (միջին և հարաւ. արեւմտեան Ֆրանսա) 24,000։ Թերեւս հազար հոգի ալ ցրուած են զանազան վայրերու մէջ։ Ա. ԱՐՓՈՒՆԻ

ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՎՐԱՅ

(Երրորդ եւ վերջին մաս)

Գրական ասպարէզում պարսկահայութիւնը տուել է խոշոր դէմքեր, ինչպիսիք են՝ Րաֆֆի (Սալմաստեցի), Առաքել Դաւրիժեցի պատմագիրը, Եղիշէ Չարենց (Մակուեցի)։ Պարսկահայ նորագոյն բանաստեղծների շարքին են պատկանում՝ Սիմոն-Բաղէն, (Թաւրիզեցի) երգիծաբան-բանաստեղծ, որ գրում է Օմար Խայյամի ոճով, աշխատակցել է Թիֆլիսի "Խաթաբալա„ երգիծաթերթին։ Շնորհալի երգիծաբան-կատակերգակ է նաև Վ. Տէր Օհանեան (Թաւրիզեցի)։ Իբրև տաղանդաւոր քնարերգակ մեծ ապագայ էր խոստանում ողբացեալ Մ. Բէջանեան («Պատանի» ամսաթերթի աշխատակից)։ Այնուհետև մի շարք սկսնակներ՝ Արամ Գառօնէ, Ա. Բաբալեան, Ճ. Միրզայեան Լաս (Տիկին Լ. Ասլանեան), Վ. Տէր Ցակոբեան և Գ. Տ. Բաղդասարեան որոնք թէև տաղանդաւոր, բայց դեռ եւս գժուարին ճամբայ ունին կտրելիք։

Թարգմանական գրականութեան մէջ յայտնի են՝ Ս. Խան-Մասէհեան, Շէքսպիրի անզուգական թարգմանիչը և Ց. Զ. Միրզայեան, Բայրոնի, Օմար Խայյամի և Բաբա Թահէր Տըրեանիի թարգմանիչը։ Նրան է պատկանում նաև «Պոմպէյի վերջին օրերը» գրքի յաջող թարգմանութիւնը։

Գիտական-գրականութեան մէջ Զ. Սագինեան (Մէջլիսի հայ պատգամաւորը, Հ. Յ. Դ. թեկնածու), Աշոտ Գասպարեան, որոնց աշխատութիւնները դեռ եւս անտիպ են՝ պայմանների բերումով։ Զ. Գրինֆիլդ (Հ. Հանր. ներկայացուցիչը Բերլինում)։ Երեքն ալ Թաւրիզեցիներ, ուսած Եւրոպայում։

Աղքատ չէ նաև պարսկահայ մամուլի պատմութիւնը, թէև այսօր քաղաքական ու մասամբ նաև տնտեսական պայմանների բերումով պարսկահայութիւնը զրկուած է իր թերթն ունենալու հնարաւորութիւնից։ Եղել է ժամանակ, որ միայն Թաւրիզը ունեցել է չորս թերթ։ Պարսկահայ մամուլն ունի մօտ 30 տարուայ պատմութիւն, մենք կը ծանրանանք միայն վերջին 17 տարիների վրայ։

Պարսկական յեղափոխական շարժումների ընթացքին մեր լուրջ օրգանն էր *Առաւօտ* եռօրեայ *Թերթը* (Հ. Յ. Դ. օրգան 1908—11)։ Ունէր իր գրաշարանոցը։ Յետագայում Առաւօտը փոխադրուեց Թէհրան։ *Ղարասաղ* շաբաթաթերթ (Հ. Յ. Դ. 1913)։ Ապա սա կոչուեց *Այգ*, որ ընդմիջումներով հրատարակուեց մինչև 1917, յետոյ 1917-22 թ. արգելուեց կառավարութեանց կողմից։ *Արշալոյս* (Հ. Յ. Դ. պատանեկան թերթ, 1919-20)։ *Միհարէր* շաբաթաթերթը 1910-22։ *Միտք* (Ս. Դ. Հնչակեան օրգան), շաբաթաթերթը, որ պարսկական յեղափ. օրերին հրատարակւում էր միապետական Սուլթան Դովլէի դրամներով։ Յետագայում *Միտքը* կոչուեց *Ձանգ* (1917-21)։ *Օտար Փունջեր* թարգմանական արժէքաւոր ամսագիրը 1912 թ.։ Այս բոլորը լոյս են տեսել Թաւրիզում, մեծ մասամբ Առաջնորդականի Հայոց Թեմական տպարանում, իսկ Միտքն ու Զանգը՝ Փարոս մասնաւոր տպարանում։ Թէհրանում լոյս են տեսել *Արշալոյս* երկշաբաթաթերթ 1912 (Հ. Յ. Դ.), *Առաւօտ* (Հ. Յ. Դ.) 1917-21, *Իրանի Աշխատաւոր* 1921-22 (Հ. Յ. Դ.)։ Ռանջպար Իրանին նոյն ժամանակամիջոցում. *Նոր Կեանք* շաբաթաթերթը 1922-25 թ. (Հ. Յ. Դ.)։ Ապա *Բոբոխ* անհամ և անշնորհ երգիծաթերթը 1922ից սկսած, *Նոր Պատգամ* պատանեկան երկշաբաթաթերթը 1923ից սկսած։ Պարսկահայութիւնն օրաթերթ չէ ունեցել, գլխաւորապէս հաղորդակցութեան և նիւթական պատճառներով։

Այսպիսով պարսկահայութեան թուի հետ համեմատած՝ նրա մամուլի պատմութիւնը կարելի է հարուստ համարել։ Պէտք է շեշտենք, որ պարսկահայ հրապարակագիրը *միշտ աշխատել է* ձրի, ուշնելով իր եռանդը, ժամանակը և նոյն իսկ դրամը։ Վերջին 20 ամեակում հասունացել է պարսկահայ հրապարակագիրների մի պատկառելի քանակ։ Հայ հրապարակագրութեան մէջ պատուաւոր տեղ կարող են գրաւել պարսկահայ գրողներէն Ց. Յովհաննիսեան, Զ. Սագինեան (Մէջլիսի պատգամաւոր), Գ. Ցակոբեան, Հ. Պանիրեան, Ալ. Յովհաննիսեան, Վաղ. Սարգսեան, ողբացեալ Արտ. Տ. Յովհաննիսեան — Արէգը, սպանուած Տրապիզոնում, Մ. Սահակեան (մեռած), Ց. Թադեւոսեան (մեռած)։ Երիտասարդ հրապարակագիրների մէջ աչքի է ընկնում իր սահուն ու բեղուն գրչով Վ. Սահակի Ցառաջի թղթակիցը (Վիեննա) որ ապագայ ունի։ Խիստ հրահանգիչ և խրախուսելի է Վ. Սահակի մասնագիտութիւնը՝ գրել պարսկահայ մամուլի պատմութիւնը։ Չմոռնանք նաև Ա. Տ. Վարդանեանին, որի բացառական կողմերը, դժբախտաբար, ծածկում են ունեցած առաւելութիւնները։ *Միտքի* և *Զանգի* խմբագիրը ունի անհատական լեզու և խորութիւն չի գտնում միջոցների մէջ։

Պարսկահայերը յայտնի են որպէս յայտնի առեւտրականներ և լաւ արհեստաւորներ (Տես Ա. Դաւրիժեցու գիրքը)։ Դրամ և չոր մրգեղէնի մեծավաճառ վաճառականներ՝ Ռուսաստանի, Եւրոպայի և Ամերիկայի հետ։ Որպէս արհեստաւորներ՝ Պարսկահայերը անմրցելի են Պարսկաստանում ոսկերչութեան, կօշկակարութեան, հիւսնութեան և ներկարարութեան մէջ։

Պարսկահայերը քաղաքական և զինուորական կեանքում եւս խոշոր դէմքեր են տուել։ Պարսից դեսպաններին և հիւպատոսների խոշոր մասը Պարսկահայեր են եղել։ Պարսից շարիաթի և ապա սահմանադրական օրէնքներով («Կանոնը Էսասի») քրիստոնեաներին արգելուած է նախարար դառնալ։ Այսօր պարսկահայութիւնը Մէջլիսին մասնակցում է երկու պատգամաւորներով, երկուսն էլ Հ. Յ. Դ. թեկնածուներ։ XIXրդ դարում յայտնի է եղել, որպէս պետական դէմք Մելքոմ Խանը։ Եղել են բազմաթիւ գնդապետներ եւայլն։ Եփրեմը Պարսկաստանում և պարսկահայութեան մէջ բարձրացաւ։ Հ. Յ. Դ. պարսկահայ հատուածը խոշոր դեր կատարեց պարսկական յեղափոխութեան մէջ։ Պարսկահայութիւնը զոհեր տուեց կամաւորական գնդերում, 1918 թուին ուժգնօրէն դիմադրեց տաճկական արշաւին և գաղթեցրեց Թիւրքերի յառաջխաղացումը դէպի Հայաստան և Բագու։ Համաշխարհային պատերազմի ընթացքին զոհեր տուեց ֆրանսական ճակատում, Արսէն Մելիք-Սարգսեան (իրաւաբան) և Ա. Անանեան՝ Թաւրիզեցիներ։

Պարսկահայ կեանքի վերելքը կատարուել է վերջին 30ամեակում. այդ ժամանակը զուգադիպում է Հ. Յ. Դ. Պարսկաստան մուտքի հետ։ Հանրային և դպրոցական մի շարք լուրջ և հեղինակաւոր գործիչներ տարիներ շարունակ կրթել և դաստիարակել են մեր սերունդները — արժէ յիշել Ց. Ռուբինեանը (1902 թուին), որի թողած սերունդն այսօր պարսկահայ կեանքի դեկավարներն են։ Ց. Դաւթեան (Մուժմբարեցի) Դրօշակի խմբագիր, Թեմական դպրոցի տեսուչ և յեղափոխական-հասարակական գործիչ։ Գ. Ցակոբեան մանկավարժ և յեղափոխական հանրային գործիչ, հայրենագիտ մեր իրականութեան մէջ իր ժողովրդականութեամբ և հմայքով, որ վայելում է պարսկահայութեան մէջ։

Մանկավարժներից յայտնի են նաև

ՄԵ՛ՆՔ ԱԼ ԱՆՈՆՑ ՊԷՍ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՆՔ

ԻՆՉՊԷՍ ՕՏԱՐԱՑԱՆ ԿԱԼԻՑԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ

Տէպայի մէջ (11 Հոկտ.), ծանօթ հայագէտ Պ. Ֆրեդերիք Մաքլէր շարունակելով Լեհաստանի, Թրանսիլվանիոյ եւն. Հայերու գաղութին օտարացման պատմութիւնը, այս անգամ ալ կը խօսի Կալիցիոյ Հայերու մասին։ Կ՚ամփոփենք գլխաւոր մասերը.—

Միջին դարու առաջին տարիներէն իսկ, Լէօփոլի (Լէմպէրկ) Հայերը երկրորդ տեղը կը գրաւէին Լեհաստան բնակող «ազգ»երուն մէջ։ Այդ ազգերն էին, կարեւորութեան կարգով, Լեհերը, Հայերը, Ռութէնները և Հրեաները։ Հայերը հռչակ հանած էին իրենց քաջութեամբ և ճարտարութեամբ։ Այն գաղութը զոր հաստատեցին իրենց մայր եկեղեցիին բոլորտիքը, խիտ ինքնատիպ և թունդ արեւելեան կեդրոն մը կը կազմէր։ Անոնք «Պարսիկներ» կը յորջորջուէին, և իրենք ալ իրենք զիրենք կը կոչէին «որդիք Ս. Գրիգորի, շառաւիղ Ցաբէթի»։

ԺԶ. դարէն իսկ, Հայերու և Լեհերու ձուլումը կը շեշտուի հետզհետէ։ Բայց, մինչեւ կրօնական միութիւնը, Հայերը, ինչպէս և հերձուածող Ռութէնները, սահմանափակ իրաւունքներ կը վայելէին։ Ունէին իրենց յատուկ իշխանութիւնը և կը պահէին իրենց օրինագիրքը զոր բերած էին Մեծ Հայքէն։ Կարգ մը հատուածներ, որոնք չէին համապատասխաներ ոչ լեհական, ոչ ալ գերմանական օրէնսդրութեան, ջնջուեցան լեհ կառավարութեան, կամ մէկդի դրուեցան իրենց՝ Հայերուն կողմէ։

Լէօփոլի Հայերը տէրն էին Արեւելքի վաճառականութեան։ Կարաւաններու կազմակերպումը հայկական մենաշնորհ մըն էր, և անոնց գործունէութենէն օգտուեցան նոյնիսկ Նիւրէնպէրկի գերման վաճառականները և ամբողջ լեհ աշխարհը, Տանցիկի, Քրաքովիոյ և առեւտրական մեծ կեդրոններուն մէջ։

Քէֆէի (Խրիմ) անկումէն և առբումէն յետոյ, Լէօփոլի առեւտրական ճամբան կը տանէր մինչեւ Էտիրնէ։ Երբ Հայերը դարձան կարաւաններու միակ կազմակերպիչները, փոխադրութեան միջոցները բնիկ ժողովուրդին ձեռքն էին։ Բայց, նկատի առնելով մատուցուած ծառայութիւնները և կատարուած իրողութեան առջեւ, կը պատահէր որ կարաւանին պետը միշտ Հայ մը ըլլար, անոր իշխանութիւնն ու իրաւասութիւնը բացարձակ էին և շատ կը նմանէին նաւապետի մը իրաւասութեանց։ Այդ իշխանութիւնը երաշխաւորուած էր դաշնագիրներով որ շատ կը նմանէին Լեհաստանի և Թուրքիոյ միջեւ կնքուած երաշխաւորութեանց։ Հայկական կարաւաններու այս պետերը կը խօսէին Եւրոպայի եւ Ասիոյ բոլոր լեզուները. կը յիշուի մէկը որ 98 լեզու կը խօսէր։

Քաջածանօթ ըլլալով Արեւելքի, և շնորհիւ իրենց ճարպիկութեան, Հայերը դիւանագիտական թարգմանի դեր կը կատարէին լեհ կառավարութեան համար։ Պաշտօնական թարգմաններուն հետ, յաճախ կը գտնուէր հայկական խումբ մը, որ ինքն իր կամքով կ՚ընկերանար դիւանագիտական պատուիրակութեանց, դիւրացնելու համար առեւտրական ձեռնարկները։ Այս կամաւորները ազատ էին մաքսային և այլ տուրքերէ և կը վայելէին դիւանագիտական յատուկ ապահովութիւններ։

Հայերու կողմէ Լէօփոլ բերուած ապրանքները մեծ մասով պերճանքի նիւթեր էին, գորգ, ասեղնագործութիւն, ոսկեհուռ զէնքեր և թանկագին քարեր, գոհարեղէններ եւլն.։ Առաջ այս նիւթերը կու գային Արեւելքէն. բայց յետոյ հայ արհեստաւորներ հաստատուեցան Լէօփոլի մէջ, որոնք սկսան տեղւոյն վրայ շինել զանոնք։ Լէօփոլի ոսկերչութիւնը շատ բան կը պարտի Հայերու կողմէ ներմուծուած արեւելեան մոթիֆներուն։ Իբրև ասեղնագործ, ճշմարիտ վարպետներ էին և յաջողութեամբ կը մրցէին Ռութէններուն հետ։

Լեհաստան հասած ատեն, և մինչև ԺԷ. դար, այս Հայերը կը խօսէին Թաթարական ռամկօրէն մը, խառն՝ սլաւերէն և հայերէն բառերով. բայց շատ չանցած, սկսան գործածել լեհերէնը, թէ անհատական և թէ առեւտրական նամակագրութեան մէջ։ Պաշտօնական գրութիւնները միշտ կը գրուէին լեհերէն կամ լատիներէն. բայց իրենց լեհերէնը խառն էր հայերէն, պարսկերէն և արաբերէն բառերով։

Լէօփոլցի գրող մը, Ալէմպէկթ, որ կ՚ապրէր ԺԷ. դարուն, այսպէս կը նկարագրէ իր ժամանակի հայերը.

— «Երիտասարդները արթուն են և քաջ, այրերը ճարպիկ են և շատ կը սիրեն պերճանքը, ծերերը՝ բարեպաշտ են և հիւրասէր, մանկամարդ աղջիկները յամառ են և թուխ...»։

Լէօփոլի Հայերը այնքան հարուստ էին որ իրենց փարթամութիւնը առածի կարգ անցած էր և նոյն իսկ գայթակղութեան պատճառ եղաւ Լէօփոլի քաղքենի դասուն համար։ 1655ին, Լէօփոլցի քաղքենի մը հայուհիի մը հարսնիքը և անոր զգեստներուն շքեղութիւնը կը նկարագրէ և գիտել կու տայ թէ ո՛չ մէկ տարբերութիւն կայ Հայուհիներուն և լեհ ազնուականուհիներուն միջեւ։

Կալիցիոյ Հայերուն հարստութիւնը այնքան մեծ էր որ, Լէօփոլի պաշարման ատեն (1648ին), Հայերը միայն 91,423 զլօթի (30,500 ֆիորին) վճարեցին, քաղաքը ետ առնելու համար։

Բայց ասոնք փառքի վերջին օրերն էին Հայերուն համար։ ԺԷ. դարուն երկրորդ կիսուն Հրեաները մրցակից եղան առեւտուրի մէջ և երկաթուղիի հաստատումը վերջին հարուածը տուաւ Լեհաստանի հայկական ուժին։

Այսօր երեւոյթը բոլորովին տարբեր է։ Կալիցիոյ երկու հազարեակ Հայերը ընդհանրապէս կալուածատէրեր են, տակաւին հարուստ, մեծ մասով։ Հետաքրքիր քաղքենի դաս մը կայ Քութիի։ Քանի մը հոգի առեւտուր կ՚ընեն։ Շատեր կան մտաւորական և ազատական արուեստներու ասպարէզին մէջ, **բոլորն ալ ամբողջովին լեհա**ցած են։ Կալիցիայէն յետոյ, Պուքովինան կը կազմէր այն հողը ուրկէ կ՚անցնէին առեւտրական ճամբաները Տանցիկէն Սեւ ծով, անցնելով Լէօփոլէն։ Պուքովինայի Հայերն ալ, ինչպէս Կալիցիոյ Հայերը, հռոմէական են և լեհացած։ Երկու երկիրներուն Հայերը կը կազմեն ցեղագրական և կրօնական միաձոյլ խմբաւորում մը, և կը խօսին լեհերէն, որ իրենց մայրենի լեզուն է այժմ։ Պուքովինայի հայ ընտանիքները բոլորն ալ լեհական աւանդութիւններ ունին։ Լէօփոլի հայկական թեմը կը համրէ իր 4000 հաւատացեալներ։ Շատ մը Հայեր իրենց երախաները կը մկրտեն լատինական ծէսով։ Հայ երիտասարդ քահանաները իրենց ուսումը կ՚առնեն Լէօփոլի կամ ուրիշ լատինական դըպրանոցի մէջ։ Կալիցիոյ և Պուքովինայի Հայերը (կաթոլիկները) իրապէս Լեհեր են, հոգեբանութեամբ, կրթութեամբ և ազգութեամբ։ Պուքովինայի մէջ, իրենք զիրենք կը նկատեն լեհ, և ոչ թէ հայ, աւստրիացի կամ ռումանացի։ Բոլորն ալ լաւ լեհ հայրենասէրներ են։ Չերնովիցի և Սուչավայի (Պուքովինա) հայ կաթոլիկ թեմերը այլ եւս մաս չեն կազմեր Լէօփոլի թեմին, քանի որ Պուքովինան Ռումանիոյ կցուեցաւ և ռումէն իշխանութիւնները մասնաւոր քաղաքականութիւն մը կը հետապնդեն լեհական հողի վրայ հաստատուած կաթոլիկ եկեղեցական իշխանութեանց հանդէպ։

Արմ. Աֆթանդիլեան (Տեսուչ Հայկազեան-Թամարեանի, Թաւրիզում), Միք. Ստեփանեան (Տեսուչ Արամեանի)։ Վերջին երեքը Ռաշմաճեանի ժամանակուայ շրջանաւարտներ։ Որպէս յեղափոխական գործիչ՝ յատկապէս Սալմաստի շրջանում յայտնի է Սամսոնը, որ 30 տարուայ ժողովրդական գործիչ է։ Սակայն այս մասին պէտք է հրապարակ գալ լուրջ ու սպառիչ աշխատութեամբ։ Ասենք միայն, որ չափազանցրած չենք լինի եթէ ասենք, որ պարսկահայութիւնն իր մտաւոր, կուլտուրական ու քաղաքական կեանքի մարզերում յայտ բերած յառաջդիմութիւնը առաւելապէս պարտ է Հ Յ. Դաշնակցութեան։

Այս բոլորից յետոյ երբեք չպիտի կարծել, թէ պարսկահայութիւնը զերծ է այլասերման և ուծացման վտանգից. թէև համեմատաբար քիչ, բայց այնուամենայնիւ այդ գաղութի դռներն եւս բախում է այլասերման վտանգը։

Բայց այս մասին մի այլ առթիւ։

Փարիզ ԱՆԴՐԷ

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ»

Հոկտ. 10ին շաբաթ գիշեր Փըթի Ժուռնալի ընդարձակ սրահներուն մէջ տօնուեցաւ "Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օր„ը ընկերական այնպիսի խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ, որ աննախընթաց էր Փարիզի համար։ Սրահը հակառակ իր բաւական ընդարձակութեան նեղ կու գար իրարու ետեւէ հասնող ժողովուրդին, որու մէկ մասը ոտքի և մինչեւ վերջ կատարեալ կարգապահութեամբ հետեւեցաւ հանդէսին։

Երեկոյթը բացուեցաւ երկսեռ Երգչախումբին «Մշակ Բանուոր»ովը, որմէ վերջ նախագահ բժիշկ Տէր Դաւթեան խօսք տուաւ ընկ. Ա. Ահարոնեանի։ Բանախօսը ամփոփ մէկ պատմութիւնը ըրաւ հայ յեղափոխութեան, որ սկսած էր Դաշնակցութենէն շատ առաջ գաղափարի յեղափոխութիւնով մը, որուն առաջապահները եղան Րաֆֆի, Խրիմեան, Վարժապետեան, Փորթուգալեան, Սրուանձեանց, եւն.։ Մէջբերումներ ըրաւ Ալիշանի, Պէշիկթաշլեանի եւն. յեղափոխական ներշնչումով երգած բանաստեղծութիւններէն, վեր հանեց Դաշնակցութեան գործունէութիւնը հայ ազատագրական պայքարին մէջ և եզրակացուց այսպէս.— «Եւ ահա այսօր ազգային այս պարտութենէն յետոյ, մեր ազատագրական պայքարին ամենէն մութ օրերուն, Դաշնակցութիւնը իր վէրքերով ծածկուած մարմինով ճակատաբաց կը ներկայանայ հանրութեան ու կ՚ըսէ. ահաւասիկ այնպէս ինչպէս որ եմ, պարտուած, բայց լի հաւատքով»։

Արտասանութիւններ ըրին Պ. Պ. Շ. Սարեան և Տ. Նշանեան։ Պ. Ս. Ցակոբեանի Երգչախումբին երգերը մեծ խանդավառութեամբ քանիցս կրկնուեցան։ Պ. Ազատ Ասատուրեան, ծանօթ թէնօրը հայերէն և եւրոպական կտորներով հաճելի անակնկալ մը եղաւ հասարակութեան համար։

Օր. Մ. Տատեան դաշնակի վրայ նուագեց երկու ծանօթ կտորներ։ Երգեց նաև Օր. Բաղալ։ Բոլոր արուեստագէտներն ալ ծափեր խլեցին,

Հանդէսին երկրորդ բանախօսն էր ընկ. Մ. Վարանդեան, որ պարզեց վերջին 35 տարուայ ընթացքին Դաշնակցութեան կատարած գործը հայ ազատագրութեան պատմութեան մէջ, գործ մը որուն դրական կողմերը անհամեմատ աւելի են քան բացասականները եւ որուն դերը հայ իրականութեան մէջ, ոչ իսկ մեր թշնամիները կրնան ուրանալ այսօր իրենց խօլ պայքարին մէջ։

Կարդացուեցաւ Էս Էռ կուսակցութենէն ստացուած հետեւեալ հեռագիրը. «Մեր եղբայրական շնորհաւորութիւնները կ՚ուղղենք ձեր հերոսական պայքարի 35 ամեակին առթիւ, կը մաղթենք կատարեալ յաջողութիւն և ամբողջական յաղթանակ մեր հասարակաց խտէալներու իրագործման համար։»

Հանդէսը կարգապահութեամբ տեւեց մինչեւ առաւօտ, եւրոպական և կովկասեան պարերով խանդավառուած։

Այս առթիւ ալ, ինչպէս Ապրիլ 11ին եւ Մայիս 28ին, կարգ մը շուշուրթներ Թռուցիկ մը տալեր էին, հետեւեալ բացագանչութիւններով. «Ձեր տեղը մեր շարքերուն մէջ է։ Մեզի միացէք։ Եռագոյնը այլ եւս պատմութեան կը վերաբերի։ Եկէք միասին համախմբուինք մէ՛կ դրօշակի, մե՛ր դրօշակին, կարմի՛ր դրօշակին փառաւոր ծալքերուն տակ»։

Ժողովուրդը լիովին տուաւ այս կոչին պատասխանը, զունդազունդ խըռնուելով «Փըթի Ժուռնալ»ի ընդարձակ սրահը, և այնտեղ լեցնելով։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԻՒՂ ՄԸ ԵՒՍ, ՓԱՐԻԶԻ ՄՕՏ

Առնուվիլ-լէ-կոնէս

Կառ տիւ Նօռէն 23 վայրկեան հեռու է Վիլիէ լը Պէլ, կայարանը չորս գիւղերու՝ Վիլիէ-լը Պէլ, Առնուվիլ-լէ-կոնէս, Առնուվիլ և Կոնէս։ Ասոնց առաջինը 25, երկրորդը 45 վայրկեան հեռու են կայարանէն, ուր արդէն հայ չկայ։

Հայերու կեդրոնն է Առնուվիլ-լէ-Կոնէսը։ Փոքրաթիւ Հայեր կան նաև Վիլիէ-լը-Պէլ-ի մէջ։ Երկու գիւղերը մէկտեղ հաշուելով, կ՚ունենանք 150 տնուոր հայութիւն, մօտաւորապէս 600 հոգի։ Շատ մը հողեր գնուած են երկու ընտանիքներու կողմէ ու առանձին տուներ շինուած։

Իւրաքանչիւր հողաբաժին կը բաղկանայ 300—350 մէթրէ որ նախապէս կ՚արժէր 11-22ուկէս ֆրանք, իսկ այսօր 30 ֆրանքէն պակաս չէ։ Ասոնց փոխարժէքը կը վճարուի ամսէ ամիս և հինգ տարիէն։

Ամէն ընտանիք մշակած է իր պարտէզը ուրկէ կը հայթայթէ իր տան պէտք եղած բանջարեղէնին մեծ մասը։ Տուներու վարձքերը սուղ են, 120 ֆր.էն պակաս առանձին սենեակ չկայ (առանց կարասիի)։

Առնուվիլ-լէ-Կոնէսը աւելէ մէկուկէս տարի առաջ բաց դաշտ մըն էր, ուր ցորեն ու գարի կը ցանէին, իսկ այսօր գիւղ մը՝ ուր շինուած են կղմինտրէ ու փայտէ շատ մը շէնքեր, շնորհիւ մեր հայրենակիցներուն։ Ամասիացին, Էնկիւրիւցին, Քէօթահիացին, Աֆ. Գարահիսարցին բոլորը ուզած են իրենց սեփական տունը ունենալ։ Եւ շէնքերէն մեծ մասը շինուած են հայ վարպետներու և կամ ուղղակի իրենց տէրերուն կողմէ։

Էրիկ մարդոց մեծամասնութիւնը կօշկակար և դերձակ է, Փարիզի մէջ։ Մաս մըն ալ կ՚աշխատին Սէն Տընիի և Փարիզի գործարաններուն մէջ, իբրև արհեստաւոր կամ մասնագէտ բանուոր։ Շատ մը կիներ ալ Փարիզ կ՚իջնեն, զանազան գործարաններու մէջ աշխատելու։

Նորեկ մը պիտի զարմանայ գիւղին մէջ լսելով Թուրքերէն լեզուն։ Թէև ցաւալի, բայց յաճախ իրենց կամքէն անկախ է այս, որովհետև շատերը Թրքախօս ծնած դժբախտներ են, թէև լաւ Հայեր։ Քէօթահիացի Թրքախօս նահապետ մը, կ՚ափսոսար որ թոռները «Հայր Մեր» մը իսկ չպիտի կրնան սորվիլ։

Ուրախալի է որ գիւղի երկու հատուածները՝ լուսաւորչական և հռոմէական, վերջերս որոշ ձգտում մը կը ցուցնեն գործակցելու, որպէս զի կարելի ըլլայ դպրոց մը և մատուռ մը հաստատել։ (Փոքրիկներուն մէջ կը հանդիպինք 4էն 8 տարեկան երախաներու որոնք կը խօսին ֆրանսերէն կամ Թուրքերէն)։

Բաղձանքները իրականութեան վերածելու համար, խումբ մը երիտասարդներ խորհրդակցական ժողովի հրաւիրեցին գիւղին հայ հասարակութիւնը։ Ներկայ էին բազմաթիւ հայրենակիցներ։ Ժողովի նախաձեռնարկ երիտասարդները՝ Լսարանական Միութիւն մը կազմելու առաջարկ բերած էին։ Խանդավառութեամբ ընդունուեցաւ Միութիւնը կազմելու առաջարկը ու Ծրագիր-Կանոնագիրը քննութեան ենթարկուելով, երեք հոգինոց յանձնախումբ մը կազմուեցաւ, որ պիտի ուսումնասիրէ և վաւերացնէ զայն։ Յետոյ ֆրանսերէնի պիտի թարգմանուի և պիտի ներկայացուի տեղական իշխանութեան։ Լսարանական Միութիւն մը կայ, որ պիտի կազմակերպէ հանդէսներ, բանախօսութիւններ, նախ հատուածներու մէջ փոխադարձ սէր մը ստեղծելու, և յետոյ վառ պահելու համար հայրենիքի գաղափարը։

Միութեան Վարչութիւնը առաջին առթիւ պաշտօնապէս հաղորդակցութեան մէջ պիտի մտնէ գաղութիս Ազգ. իշխանութեանց և պաշտօնական մարմիններու հետ, ժամ առաջ իրականացնելու համար Առնուվիլի համայնքին բաղձանքները։

Ա. Ե. Գաբիկեան

Հայերը Պորտոյի մէջ

Պորտոյէն կը գրեն մեզ.—

Անկէ առաջ ընդհանուր տեղեկութիւններ հրատարակած էիք այս տեղի հայրենակիցներու մասին։ Կը փութամ քանի մը նորութիւններ հաղորդել։ Պորտոյի մէջ կը գտնուին մօտաւորապէս 70-75 Հայեր որոնք կ՚աշխատին զանազան գործարաններու մէջ, օրավարձ ստանալով 18էն 20-25 ֆր.ք, համաձայն գործին ծանրութեան և կամ տեսակին։ Մեծամասնութեամբ ընտանիքի տէր են. իբրև ամուրի կան 8-10 երիտասարդներ։ Կարեւոր թիւ մը կը կազմեն Խարբերդցիները։ Շարունակաբար կու գան Ամասիացի, Մարզուանցի, Պոլսեցի և Կիլիկեցի ընտանիքներ։ Կան նաև Կեսարացի երկու որբ երիտասարդներ։

Հազիւ քանի մը հոգի Թուրքերէն կը խօսին։ Ունինք Պէյրութէն հասած չորս նորեկներ, որոնց երկուքին անցագիրներուն խնդիրը կարգադրուեցաւ մեծ դժուարութիւններով, իսկ մնացած երկուքին համար ալ դիմումներ պիտի ըլլան իրենց հայրենակից Պ. Ահարոն Քէնտիրեանի կողմէ, որ շատ օգտակար եղած է գաղութին։

Յոյս կայ որ կարենանք ստեղծել ընկերային հաշտ շրջանակ մը, հակառակ քանի մը անհատներու անխոհեմ քայլերուն։

Ս. Գ.

Ձերբակալուածներու ընդհանուր թիւն է 300 հոգի, որոնց 95ը բանտարկուեցան. ասոնցմէ 50 հոգին օտարական են, վիրաւորուած ոստիկաններու թիւն է 51:

Գործադուլը չյաջողեցաւ նաեւ գաւառներու մէջ: Մարսիլիա 60,000 բանուորի վրայ 400 հոգի միայն չաշխատեցան: Պօրտօ 27,000 բանուորէն 1100ը, Լիլ 42,000էն 350ը, Լիոն խաղաղ էր, Լուառի նահանգին մէջ գործադուլը աւելի զգալի էր: Միջադէպեր պատահեցան Սթրազպուրկ, Հալուէն, Փէրփինեան եւլն.:

Գործադուլին մասնակցող բանուորներէն շատեր երէկ իրենց գործերէն հանուեցան:

Համայնավար պետերը դատապարտուած

Փարիզի դատարանը առջի օր ի բացակայութեան դատեց ընդհանուր գործադուլի կազմակերպիչ կոմիտէի անդամները, որոնք կ'ամբաստանուէին թէ զինուորները գրգռած են ապստամբիլ իրենց հրամանատարներուն դէմ եւ եղբայրանալ Մարոքցիներուն կամ Տիւրպիներուն հետ: Դատարանը ի բացակայութեան 15 ամիս բանտարկութեան եւ 3000 ֆրանք տուգանքի դատապարտեց Մարսէլ Քաշէնը, Տօրիօն, Միտօլը և Մօնմուսօն: Ութը ամիս բանտարկութեան եւ 200 ֆրանք տուգանքի դատապարտուեցան Տիկ. Սիւզան Ժիռօ, Պ. Շասէնեը եւլն.:

Բամպակին բերքը Հայաստանի մէջ

Հայաստանի բամպակի վարչութեան տնօրէնը, Ռասմէր, հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդած է Խորհրդային Հայաստանի (25 Սեպտ.).—

Եթէ կլիմայական պայմանները թոյլատրեն, այս տարի բամպակի բերքը աւելի լաւ պիտի ըլլայ քան անցեալ տարի: Հում բամպակ կը սպասուի հարիւրին 20 աւելի: Լէնինականի մանարանին համար պէտք է տալ 20,000 փութ մաքրուած բամպակ: Ամէն պարագայի մէջ, ամբողջ Հայաստանի մթերքը ապահովելէ յետոյ, կրնանք այս տարի Մոսկուայի մանարանին համար արտահանել 220,000 փութ մաքուր բամպակ: Թէեւ ջրային դրութիւնը կատարելագործուած չէ տակաւին եւ երաշտի հետեւանքով ցանքերու կարեւոր մէկ մասը չորցած է, բայց բերքը լաւ է:

Բամպակի հաւաքումը պիտի սկսէր Սեպտ. 25ին, բայց ուշացաւ, ցուրտին, քամիներուն և տեղատարափ անձրեւներուն հետեւանքով: Առ այժմ բերքի քանակը կը հաշուուի իւրաքանչիւր տեսիատինին 40-45 փութ, բացի քանի մը շրջաններէ ուր մշակութիւնը աւելի կանոնաւոր է եւ կը սպասուի մինչեւ 80-100 փութ: Այս տարի մաքրելու համար կը պատրաստուի 8-900 հազար փութ հնտաւոր բամպակ: Երեք զտիչ գործարան պիտի կրնան օրական 7 հազար փութ մաքրել: Մոսկուայէն հասած տեղեկութեանց համաձայն, Հայաստանի յատկացուած մէկ միլիոն մեդր մանիֆաթուրային 3 հարիւր հազար մեդրը շուտով կը հասնի: Այդ ապրանքը պիտի բաժնուի Սարտարապատի, Երեւանի եւ Ղամարլուի շրջաններուն. կը սպասուի նաեւ 35 հազար փութ ցորեն: Մանիֆաթուրան պիտի ծախուի Գործակցական Ընկերութեանց միջոցաւ:

Տակաւին որոշուած չէ բամպակի գինը. բայց առ այժմ առաջին տեսակին փութը գիւղացիներէն կը գնուի 5 ռուբլիի:

Դեռ կը խորհրդակցին

Տասը օրէ ի վեր կը շարունակուի Լօքառնոյի ժողովը: Վերջին քանի մը օրերու ընթացքին կարելի եղաւ համաձայնութեան գետին մը գտնել՝ Գերմանիան Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ ընդունելու համար: Բանակցութիւններ սկսած են նաեւ արեւելեան սահմանագլուխի խնդիրները կարգադրելու համար: Շաբթուս պիտի ստորագրուին Հռենոսեան ուխտը, Գերմանիոյ, Ֆրանսայի, Անգլիոյ, Պելճիքայի եւ Իտալիոյ միջեւ. եւ Իրաւարարութեան Դաշինքներ Գերմանիոյ և Ֆրանսայի, Պելճիքայի եւ Գերմանիոյ, Լեհաստանի եւ Գերմանիոյ, Չեխօսլովաքիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ:

«Քոլոմպոսի օրը» Իտալիոյ մէջ

Ազգայնամոլական զգացումը երթալով կը զարգանայ Իտալիոյ մէջ: Մուսսոլինի յիշած է որ Քրիստափոր Քոլոմպոս ասկէ 433 տարի առաջ Հոկտ. 12ին Ամերիկան գտաւ, եւ որովհետեւ այդ մեծ մարդը Ճենովացի էր, հրովարտակով մը 12 Հոկտ.ը ազգային տօն կը հռչակէ: Առջի օր առաջին անգամ ըլլալով մեծ հանդիսութիւններ կատարուեցան ամբողջ Իտալիոյ մէջ: Անծիոյի մէջ բացումը կատարուեցաւ առաջին ընդծովեայ հեռագրաթելին, որ Իտալիան կը միացնէ Հար. Ամերիկայի եւ 13 հազար քիլոմեդր երկայնութիւն ունի: Այս գիծի հաստատման ձեռնարկուեցաւ 1924ին և ծրագրուած էր վերջացնել 1927ին, սակայն աշխատութիւնները արագօրէն առաջ տարուեցան եւ կարելի եղաւ վերջացնել զայն անցեալ ամիս:

Նոր Դաշնակցութիւն մը

Չիչէրին այս օրերս պիտի տեսակցի Հռոմի սովետական դեսպան Քէրկէնցեֆի հետ: Կ'ըսուի թէ Չիչէրին մտադիր է կազմել նոր դաշնակցութիւն մը, որուն մէջ պիտի մտնեն Գերմանիա, Ռուսիա, Լեհաստան, Իտալիա, Սպանիա եւ Թուրքիա: Չիչէրին Մուսսոլինիի հետ պիտի տեսակցի Սթրէզայի մէջ:

Մեծ ռազմափորձեր Թուրքիոյ մէջ

Թուրքիոյ մէջ սկսած են աշնան մեծ ռազմափորձերը, որոնց կը մասնակցին օդային ուժերը եւ ջրօդանաւեր: Մուսթաֆա Քէմալ, որ Պալըքէսիր կը գտնուէր, Իզմիր գացած է ռազմափորձերուն ներկայ ըլլալու համար:

Թուրքիա տրամադրութիւն յայտնած է Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ մտնելու, եթէ Մուսուլի խնդիրը նպաստաւոր լուծում ստանայ:

Մահափորձ Պուլկարիոյ մէջ

Սօֆիայի ռումէն դեսպանը Պ. Պլյսիօրէսքօ առջի օր իր կնոջ և ուրիշ երեք հոգիի հետ ինքնաշարժով Սօֆիայի մէկ փողոցէն անցած ատեն յարձակումի ենթարկուեցաւ կարգ մը ահաբեկիչներու կողմէ, որոնք զէնք պարպեցին կառքին վրայ: Անձի կորուստ չկայ: Յարձակողները յաջողեցան փախչիլ:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ Գեղամ Ֆէնէրճեան դժբախտութիւնը ունեցած է կորսնցնելու իր մայրը, որ զոհ գացած է ինքնաշարժի արկածի:

ՅՈՒՑԱՏԵՏՐ

Հ. Յ. Դ. Գէորգ Չաւուշ խումբին անդամները ընդհ. ժողովի կը հրաւիրուին շաբաթ իրիկուն ժամը 8½ին 131 Faubg. du Temple. Metro Belleville:

Փարիզի Հայ Բժշկական Միութեան դասախօսական ժողովը տեղի կ'ունենայ 21 Հոկտ. Չորեքշաբթի գիշեր ժամը 9ին Սօսիէթէ Սավանթի մէջ: Կը խօսի Տօքթ. Լ. Գրիգորեան "Ֆաքիրականութիւն և բժշկութիւն" նիւթին վրայ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Խարբերդի Երիտասարդաց Միութեան» առժամեայ վարչութեան պաշտօնավարութիւնը լրանալով, նոր վարչութիւն ընտրուած է հետեւեալներէ.— Ատենապետ՝ Կիւրեղ Խրայեան, Ատենադպիր՝ Գրիգոր Թութէլեան, Գանձապահ՝ Սարգիս Քիւրէճեան, Կնքապահ՝ Րաֆֆի Սարգիսեան, խորհրդական՝ Աղապապ Տիրանեան:

Նամակ կամ ուէէ առաքում կատարել հետեւեալ հասցէին.
Gourey Khraian 29 Rue Bernard de-Bois-Marseille (France)

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆԻ ՁՐԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Le Foyer Français ընկերութիւնը կազմակերպած է Հայերուն համար ֆրանսերէն լեզուի ձրի դասընթացք, որ կը տրուի շաբաթը երկու անգամ. չորեքշաբթի և շաբաթ իրիկունները ժամը 8.45էն մինչեւ 10, թիւ Քիւժաս 23ի վարժարանին մէջ Rue Cujas 23, Métro St-Michel կամ Odéon): Հետեւիլ ցանկացողները կը հրաւիրուին ներկայանալ ամէն չորեքշաբթի վերոյիշեալ վարժարանը, այսօրուընէ սկսեալ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Մարաշցի Շիքրի Ստեփանեան որ վերջերս Հալէպէն Մարսէյլ անցած էր: Տեղեկացնել Մկրտիչ Մկրտիչեանի 110 Rue Chambare, Bois Colombes (Seine):

Պոլսեցի Մանուկ Ասլանեան կը փնտռէ Պոլսեցի Վարդան Չիպուքճեանը: Տեղեկացնել՝ Նշան Դարբինեանի, Cantine Grammont, Chambre 16 Pont de Cheruy:

ՍԱԿԱՐԱՆ

13 Հոկտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթերլին		106.40
Տոլար		21.98
Մարք (ոսկի)		5, 23
Թրքական Թղթ.		12.65
Թրք. ոսկի		95.
Մէճիտիյէ		8. 70
Լէվա	100 հատը	16.50
Դրախմի	«	31. 25
Լիր	«	86.85
Պելժ. ֆրանք	«	100.25
Զուից. ֆրանք	«	423.
Ջերվոնեց		110.

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

Քրէտի ֆոնսիէ I	1600	ֆր.
« « II	1320	«
« « III	1250	«
Ռուսիլի երկթ.	102.	

Comptoir Parisien de Change et de Crédit
80, Rue Lafayette
Հայերէն կը խօսուի

Le Gérant: H. TEURNIER.
Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal P[illegible]



Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Ré'action et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն { 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	3 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք, մանդաթ եւն. ղրկել Sch. Missakian-ի անունով

ՇԱԲԱԹ 16 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 33 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՇԱԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ցաւալի օրը օրին կ'արձանագրէ այն իրողութիւնները որ տեղի կ'ունենան մեր շրջապատին եւ հարեւան երկիրներու մէջ, և սերտ կապ ունին գաղութներու ճակատագրին հետ։

Այս կարգէն է հակապոլշեւիկ պայքարը, որ սուր հանգամանք ստացաւ վերջերս։ Ծանօթ են Ֆրանսայի մէջ պատահած դէպքերը։ Սովորական երեւոյթ մը չէր քսանըչորս ժամուան գործադուլը, որ թէեւ ձախողեցաւ, բայց սաստկապէս լարած է օրուան վարիչներու ջիղերը։ Կռիւը փողոց փոխադրուած է այլ եւս, և իշխանութիւնները չեն գոհանար կանոնական միջոցներով. մանաւանդ որ, իւրաքանչիւր նոր ձեռնարկի հետ, արիւն ալ կը հոսի։ Որքան ատեն որ միայն տեսական-գաղափարական պայքար կը մղուէր, մամուլի մէջ թէ բեմերու վրայ, կառավարութիւնները հեռուէն միայն կը հսկէին. իսկ հիմա, երբ յարաճուն սաստկութեամբ եւ լայն աստիճանի վրայ կը կրկնուին տիրող կարգն ու սարքը վերիվայր շրջելու փորձերը, վարիչներն ալ շարժման մէջ դրած են պետական ուժը։ Եւ, ճակատ ճակատի կռիւ մըն է որ ձեւ ու մարմին կ'առնէ։

Այս պայքարին մէջ, պոլշեւիկները, իբրեւ թունդ միջազգայնական, մեծ յոյս դրած են օտարականներուն վրայ։ Անոնք բջիջներ կազմած են բոլոր ազգերէն, եւ գրգռիչ կոչեր կ'ուղղեն ամէնուն, ամէնուն։ Կարդացինք, անշուշտ, հայ աշխատաւորներուն ուղղուած կոչը, վերջին գործադուլին առթիւ, կոչ մը որ լոյս տեսաւ նաեւ Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթին, Իւմանիթէի մէջ։ Չենք գիտեր ի՛նչ արդիւնք ունեցաւ այդ անմիտ ձեռնարկը. բայց տեսանք ու լսեցինք հայ աշխատաւորներ, որոնք ճամբուեր էին երկուշաբթի օր, պատահական բացակայութեան մը հետեւանքով։ Անշուշտ անոնք որ անդադար կը փչեն, Մարոքի և Սուրիոյ պատերազմներուն դադարումը պահանջելով, մտածեր են նաեւ այս տղոց հացը։

Մնաց որ, գործատէրերը, նոյն իսկ օրուան վարիչները շատ բարակը չեն մտածեր, արդարն ու մեղաւորը զատելու համար։ Այս բոլոր ներքին տագնապներուն մէջ, հարուածին ծանրութիւնը պիտի կրեն միշտ օտարականները։ Այս մասին երկու խօսք չի կրնար ըլլալ։ Վերջին գործադուլին առթիւ, ներքին նախարար Շրամէք հարկ դատած էր շեշտել.

— «Ուշագրաւ է որ օտար բանուորները, որոնց վրայ շատ յոյսեր դրուած էին, մեծ մասով զգուշացան խառնուելու շարժումին։ Անոնք գիտէին որ արտաքսուելու պիտի ըլլան առանց այլ եւ այլի։

Իսկ Պ. Շիափ, Ապահովութեան Տեսուչը, յիշելով թէ մասնաւոր շրջաբերական մը ուղղուած էր օտարականներուն, կ'ըսէր.

— «Օտարականները իրենց տեղէն չշարժեցան, հակառակ բացառութիւններու։ Անոնք գիտէին իրենց գլխուն գալիքը։ Մենք վանած ենք ազգի միջոցներու դիմել. անոնք իրենց հայրենիքէն դուրս ըլլալով, օրէնքէն ալ դուրս պիտի հռչակուէին։

Եւ, միայն Ֆրանսան չէ որ կը բազմապատկէ խստութիւնները, երկրին ապահովութեան համար։ Նոյնը եւ աւելին տեղի կ'ունենայ Անգլիոյ մէջ։ Քիչ անդին կը կարդաք վերջին ձերբակալութիւնները, որոնց ենթակաները բոլորն ալ Անգլիոյ կոմկուսին պատասխանատու դէմքերն են։ Երեւոյթներէն դատելով, իբրեւ պահպանողական եւ աւանդապահ երկիր, Անգլիա ոչ միայն աւելի առաջ պիտի երթայ, այլեւ, հաւանաբար յաջողի գլուխ հանել երկար ատենէ ի վեր պատրաստ ծրագիր մը, — սրբազան զինակցութիւն մը՝ բոլոր երկիրներու պոլշեւիկներուն դէմ։ Յիշենք, վերջապէս, թէ Անգլիոյ աշխատաւորական կուսակցութիւնն իսկ, իր վերջին համագումարին մէջ կրկին եւ 321,000ի դէմ 2,954,000 ձայնով մերժեց իր շարքերուն մէջ առնել պոլշեւիկները։ (Ֆրանսայի մէջ ալ, Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը խորհուրդ տուաւ չհետեւիլ վերջին գործադուլին եւ նման ձեռնարկներու)։

Ի՞նչ կը հետեւի այս բոլորէն։

— Այն որ, ամէն երկիր մտատանջ է պետական ապահովութեան եւ տնտեսական բարօրութեան հոգերով, եւ կը ջղագրգռուի բուռն ձեռնարկներէ, իսկ աւելի կը մոլեգնի, երբ օտարականներ կը խառնուին յորձանքին։ Լաւագոյն պարագային, վարիչները կը հանդուրժեն իրենց քաղաքացիներուն, բայց կարճ կը կապեն օտարականներուն հետ, հայրենիք ունենան թէ ոչ։

Օրուան դէպքերը՝ ազդարարութիւններ, նախանշաններ են գաղթին համար։ Ժամանակ է որ քիչ մը ծանր նստինք մեր տեղը։

Շ.

ԻՇԽԱՆ Յ. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿԱՅՆԱԲԱԶՈՒԿ

Թերթը մամուլը դրուած պահուն խորին վշտով կ'իմանանք մահը ընկեր ՅՈՎՍԷՓ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ-ԻՇԽԱՆի, որ ամիսներէ ի վեր անկողին գամուած էր, տաժանելի հիւանդութեան մը հետեւանքով։

Յաջորդ համարին ձգելով ներկայացնել ողբացեալ ընկերոջ կեանքն ու գործը, կը փութանք հաղորդել քանի մը կենսագրական գիծեր։

Իշխան Արղութեան Դաշնակցութեան անդրանիկ գործիչներէն էր, Լոռեցի և իբր 60 տարեկան։ 90-ական թուականներուն անցաւ Թուրքիա, ուսումնասիրելու գործունէութեան պայմանները։ 1896ին մասնակցեցաւ Խանասորի արշաւանքին, իբրեւ մէկը անոր ղեկավարներէն («աջից Իշխանը»)։ Ցարական հալածանքներու ատեն, երբ խոշոր դատ մը բացուեցաւ Դաշնակցութեան դէմ, Իշխանն ալ բանտարկուեցաւ։ 1914-ին հրամանատարն էր կամաւորական 6 րդ գունդին։ 1919 ին ընտրուեցաւ Հայաստանի Խորհրդարանին անդամ։ Նոյն տարուան վերջերը նշանակուեցաւ դիւանագիտական ներկայացուցիչ Թեհրանի։ Եռանդուն և ժողովրդական դէմք էր, և վարած է նաև զանազան ազգային և հանրային պաշտօններ։

Այրի Տիկին Սաթենիկ Արղութեան, դուստրը Արփենիկ եւ փեսան Նիկողայոս Գէորգեանները խորին ցաւով կը հաղորդեն մահը իրենց ամուսնոյն, հօր եւ աներոջ՝

ԻՇԽԱՆ ՅՈՎՍԷՓ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆԻ

որ տեղի ունեցաւ Շավիլ, Հոկտեմբերի 15ին առաւօտեան ժամը 4-ին։ Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի վաղը, շաբաթ, Հոկտ. 17ին Փարիզի հայոց եկեղեցին (Rue Jean Goujon 15) ճիշտ ժամը 10ին։ Մարմինը պիտի ամփոփուի Շավիլի գերեզմանատունը։

Հ. Յ. Դ. Բիւրօն խորին վշտով կը հաղորդէ ԸՆԿԵՐ ՅՈՎՍԷՓ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ -ԻՇԽԱՆի մահը որ տեղի ունեցաւ երէկ, Հոկտ. 15, առտուան ժամը 4ին, Շավիլի մէջ։

Հ. Յ. Դ. Եւրոպայի Կեդր. Կոմիտէն խորին ցաւով կը հաղորդէ ԸՆԿ. ՅՈՎՍԷՓ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ, ԻՇԽԱՆԻ մահը՝ որ տեղի ունեցաւ երէկ, Հոկտ. 15, Շավիլի մէջ։

Հ. Հ. Պատուիրակութիւնը խորին ցաւով կը ծանուցանէ մահը ԻՇԽԱՆ ՅՈՎՍԷՓ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆԻ Հայաստանի Հանրապետութեան նախկին դեսպան Թեհրանի եւ անդամ Խորհրդարանի։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՀԱՄԱՅ ԱՎԱՐ ՊԵՏԵՐԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Լոնտոնի ոստիկանութիւնը առջի օր ձերբակալեց համայնավար կուսակցութեան պետերէն վեց հոգի, որոնց մէջ են ընդհանուր քարտուղարը, գործադիր մարմնի անդամները, Ուորքըրզ Ուիքլի շաբաթաթերթին տնօրէնն ու խմբագիրները։ Ձերբակալուածներու տան մէջ խուզարկութիւն կատարուելով գրաւուեցան երկու թօնօ ծանրութեամբ գրքոյկներ եւ թռուցիկներ։

Յունաստանի պատգամաւորական ընտրութիւնները

Յունաստանի պատգամաւորական ընտրութեանց (Աթէնքի եւ Թեսերու) արդիւնքը եղած է հետեւեալը — Ժողովրդականները շահած են՝ Լիփագմա 7 պատգամաւոր, Քանտիա՝ 2, Սիթիա՝ 1, Էյիօն՝ 1, Րէթիմօ՝ 1, Սիրա՝ 1, Լավրիօն՝ 1, Փաթրաս՝ 1, Քիոս՝ 1, Սամոս՝ 1, Ամարուսի՝ 1, գումար 18։

Ընդդիմադիրներն ալ տուած են 18 պատգամաւոր։ Ժողովրդական անունով առանձին հրապարակ իջած է Հ. Ց. Դաշնակցութիւնը, իսկ Վարանիքելոս անունին տակ խմբուած են Թամկավարներ, Հնչակեաններ եւ Հօկը։ Կարգ մը քաղաքներու ընտրութիւնները դեռ չեն կատարուած։

Արմատական Ընկերվարականներու համագումարը

Երէկ Նիսի մէջ բացուեցաւ Արմատական-Ընկերվարականներու 22րդ համագումարը, որ պիտի տեւէ չորս օր։ Օրակարգի հարցերը շատ հետաքրքիր են, մանաւանդ անոր համար որ մեծամասնութեան կուսակցութիւնը իր համագումարը կ'ունենայ Երեսփ. Ժողովի վերաբացումէն անմիջապէս առաջ։ Կուսակցութիւնը մասնաւորապէս պիտի որոշէ թէ ի՛նչ դիրք պէտք է բռնէ Փէնլըվէի դահլիճին հանդէպ։

Զանազան մարմիններու նախապատրաստական վիճաբանութեանց ընթացքին շեշտուեցաւ այն տեսակէտը, որ պէտք է շարունակել Քարթէլի քաղաքականութիւնը և պահանջել կառավարութենէն ու ընկերվարական կուսակցութենէն՝ հաւատարիմ մնալ այդ ուղղութեան։

Բացումը կատարեց Երեսփ. Ժողովի Նախագահ Պ. Էռիօ՝ քաղաքական մեծ ճառով մը։ Ներկայ էին Ներքին Նախարար Պ. Շրամէք, Ծովային Նախարար Պ. Պօրէլ, կրթական Նախարար Պ. Իվօն Տէլպօս և այլ Նախարարներ. ծերակուտականներ եւ երեսփոխաններ։ Այսօր կէսօրէ վերջ պիտի վիճաբանին ելմտական քաղաքականութեան մասին. տեղեկաբերն է Իրաւաբանական վարժարանի փրոֆէսէօրներէն երեսփոխան Պ. Նօկարօ։ Վաղը կէսօրէ վերջ ալ Պ. Տիւքօ տեղեկագիր պիտի ներկայացնէ ընդհանուր քաղաքականութեան մասին։ Համագումարը պիտի փակուի կիրակի իրիկուն հացկերոյթով մը, որուն ներկայ պիտի ըլլայ վարչապետ Պ. Փէնլըվէ։

Ֆրանսայի տնտեսական վիճակը

Ելմտական Նախարար Պ. Քայյօ Ամերիկայէ վերադարձին առթիւ Երեսփ. Ժողովի ելմտական յանձնաժողովին առջեւ կարգ մը յայտարարութիւններ ըրաւ, ցոյց տալու համար թէ Գանձը շատ նախանձելի վիճակի մէջ չի գտնուիր, քանի որ կառավարութիւնը հասոյթի աղբիւրներ չունի պիւտճէէն դուրս կարգ մը ծախքեր՝ օրինակ օգնութեան թոշակները վճարելու համար. ասկէ զատ ստիպուած է վճարել Քրէտի Նասիօնալի բաժնեթուղթերն ու կանխավճարները, ինչպէս նաեւ այն ռ.անձատոմսերը, որոնց պայմանաժամը լրացաւ 25 Սեպտեմբերին։ Կան նաև օտար երկիրներու պարտքերը և ուրիշ պարտքեր։ Այս ամսուան վերջը եւ Նոյեմբերին պարտաւոր պիտի ըլլայ կարեւոր գումարներ վճարել նաեւ ներքին փոխառութեանց հաշուոյն։ Պ. Քայյօ յայտնեց թէ Երեսփ. Ժողովը բացուելուն պէս տուրքերու բարեփոխութեան մասին նոր առաջարկներ պիտի բերէ։

Այս առթիւ յիշենք թէ Նախագահ Քուլիճ նոր ճառ մը խօսելով կրկնեց թէ Ամերիկացիները փոխ դրամ կրնան տալ այն ազգերուն, որոնք կը վճարեն իրենց պարտքերը։

Կ'երեւի թէ այս յայտարարութիւնները գէշ ազդեցին Սակարանին վրայ, որովհետեւ առջի օրուընէ սկսեալ ֆրանքը նշանակելի անկում ունեցաւ, անգլիական ոսկին 108.20 ֆրանքի բարձրացաւ, պելժիական ֆրանքը ֆրանսականը գլեց անցաւ։

Գործադուլի փորձէն վերջ

Գրեցինք թէ երկուշաբթիի գործադուլին մասնակցող բանուորներէն շատեր իրենց գործերէն հանուած են։ Կը տեղեկանանք թէ ասոնց կարգին կան նաեւ քանի մը Հայեր։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՊԱՐՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐԻ ՄԸ ՆԵՐՔԻՆ ՏԱԳՆԱՊՆԵՐԸ

Տարը տարի եւս խնամակալութեան տակ.— Պետական պաշտօնեաները կը սպառնան գործադուլ ընել.— Շարք մը ուրիշ գործադուլներ.— Համալսարաններու սակին բարձրացումը.— Ուր կ'երթան հայ ուսանողները.—

(Մեր մասնաւոր թղթակցէն)

Վիեննա, 13 Հոկտ.

Ազգերու Դաշնակցութեան վերջին ընդհանուր ժողովը չպատկեց Աւստրիոյ դիւանագէտներու յոյսը: Արտաքին նախարար Տոքթ. Մաթայան, վարչապետ Ռամէկը, և ելմտական նախարար՝ Ահրերը Վիեննայէն մեկնեցան այն յոյսով, որ պիտի կրնան վերցնել Ազգերու Դաշնակցութեան հակակշիռը բայց դարձան առանց ձեռք մը պայմաններով: Եթէ վերադարձը յաղթական ըլլար, ի՛նչ խօսք որ ներքին պայքարը այսօր այնքան սուր կերպարանք չէր առնար: Սոցիալ Դեմոկրատները ամէն առիթ կը փնտռեն տապալելու ներկայ կառավարութիւնը: Նոր պարտութիւնը զէնք մը դարձաւ իրենց ձեռքը, և անվերջ գործադուլներ կը կազմակերպեն, խախտելու համար կառավարութեան դիրքը:

Աւստրիոյ տնտեսական վիճակը և արդիւնաբերութիւնը չեն թոյլատրեր ունենալու նոր յաւելում, որովհետև, պետական ելմտացոյցը կը գտնուի Ազգերու Դաշնակցութեան անմիջական հակակշռին տակ: Աւստրիական կառավարութիւնը ոչինչ կրնայ ընել, առանց Ազգերու Դաշնակցութեան Ներկայացուցչին թոյլտուութեան: Արտաքին փոխառութիւնները երկրի շահերու համաձայն չեն գործադրուիր, և միշտ կախում ունին օտար դրամատէրերու քմահաճոյքէն: Այսպիսով, երկրի տնտեսութիւնն ու արդիւնաբերութիւնը մատնուած են անելի մը, ուրկէ դուրս գալ կ'ուզեն Աւստրիացիները, սակայն, Ազգերու Դաշնակցութիւնը հրաման չի տար: Կառավարութիւնը ստիպուած է համակերպիլ այս արդիւթեան: Ուրիշ ելք չունի: Դիմադրել կը նշանակէ յոյսը կտրել արտաքին փոխառութենէն, որուն պահանջը ուժգնօրէն կը զգայ տնտեսապէս քայքայուած Աւստրիան, իսկ համակերպիլ կը ստեղծէր ներքին ուժեղ ճակատ, ուր Սոցիալ Դեմոկրատները կը ծառանան կառավարութեան դէմ:

Ազգերու Դաշնակցութեան հակակշիռը 10 տարի երկարաձգուեցաւ: Օթթօ Պաուէրի նոր առաջարկները, հակակշիռը վերցնելու համար, մերժուեցան Նախարարական Խորհուրդին մէջ: Այդ առաջարկը, որ այսօր կը զբաղեցնէ ամբողջ գերման մամուլը, չի մերժեր արտաքին փոխառութիւնը, այլ կ'ուզէ ազատագրուիլ այդ հակակշռէն, իսկ եթէ և երաշխաւորութիւն, կը թելադրէ դադրեցնել երկաթուղիներու տուրքերը, որով մեծապէս պիտի գոհացնէ դրամատէրերը: Սակայն կառավարութիւնը չուզեր ժխտել Ազգերու Դաշնակցութեան հանդէպ իր ստանձնած պարտականութիւնները: Իսկ ամենէն գլխաւորը՝ Օթթօ Պաուէրը իր առաջարկով, այս փակուղիէն *ազատելու* միակ ելքը կը *գտնէ Աւստրիոյ* ու *Գերմանիոյ միացման մէջ*, որուն դէմ են օրուան կառավարութիւնը և իր կուսակցութիւնը (քրիստոնեայ ընկերվարականներ):

Եւ արդէն ծագած է ներքին սուր տագնապ մը: Ազգերու Դաշնակցութեան ժողովին առթին իսկ, Սեպտ. 10ին, իբրև ցոյց հակակշռի դէմ, պետական բոլոր պաշտօնեաները երեք ժամուայ գործադուլ յայտարարեցին, և ռոճիկներու յաւելում պահանջեցին: Կառավարութիւնը յայտարարեց, թէ հակակշռի բերումովը իսկ պիտի ձեռնարկէ մասնաւոր փոխառութեան չի կրնար ռոճիկներու յաւելում, որ իրաւունք չունին այդ յաւելումը կատարելու: Միւս կողմէ, չմոռցան աւելցնել թէ այդ գործադուլը իրենց դիրքը խախտեց Ազգերու Դաշնակցութեան ժողովին մէջ, և որով գործը ձախողեցաւ:

Գործադուլի խնդիրը դեռ վերջացած չէ, կը *սպառնայ ամբողջ Աւստրիոյ պետական պաշտօնեաներուն գործադուլին*: Այս նպատակով քուէարկութիւն մըն ալ կատարուեցաւ: Ամբողջ պաշտօնէութեան 93,80 o/o կուսակից, 6,20 o/o դէմ արտայայտուեցան գործադուլին: Դժուարութիւնը այն է որ այս գործադուլին պիտի մասնակցին նաև ոստիկանական պաշտօնեաները, որոնց թիւը միայն Վիեննայի մէջ 9000 է: Բանակցութիւնները կը շարունակուին կառավարութեան և պաշտօնեաներուն միջև:

Միայն այս չէ: Արդէն մէկ ամիս է որ մետաղագործներու մեծ գործադուլ կայ Դանուբի մէջ. ոչ մէկը կ'ուզէ զիջիլ: Գործարանատէրերը կը յամառին, ինչպէս և բանուորները: Գործադուլը շատ լաւ կազմակերպուած է և կը ղեկավարուի Սոցիալ-Դեմոկրատներու կողմէ, ոչ մէկը խափանեց գործադուլը. ամէն կողմէ համակրական ցոյցեր կ'ըլլան և դրամ կը հանուի բանուորներուն համար: Խորհրդարանին մէջ Պաուէրը սպառնաց գործարանատէրերու յամառութեան դէմ. աղաղակելով և յիշեցուց թէ այլևս անցած են հապալուրեան օրերը, բանուորութիւնը իր կա՛քը պիտի թելադրէ: Միաժամանակ յիշեցուց այն օրէնքը, որ իրաւունք կուտայ խորհրդարանին և կառավարութեան քննելու գործարանատէրերու հաշիւը, և իմանալ, թէ ինչո՞ւ հնարաւոր չէ գոհացնել բանուորներու պահանջները: Այս միջոցը վերջին բոլէի համար պահուած է:

Գործադուլ յայտարարած են նաև Վիեննայի մետաղագործները: Նոյնը կարգ մը գաւառական քաղաքներու մէջ: Շարժումին համերաշխօրէն կը միանան Աւստրիոյ մետաղագործական բանուորները:

Երկաթի արդիւնաբերութիւնը կանգ առած է. միւս կողմէն հարեւան պետութիւնները կ'օգտուին և երկաթ կը ներածեն, այնպէս երկաթուղիի և հանրակառքի երթեւեկը կանգ պիտի առնէ:

Գործադուլ կը կազմակերպեն նմանապէս Վիեննայի արձարաններու բոլոր ծառայողները:

Իսկ ամենածանրը՝ պետական պաշտօնեաներու գործադուլը պիտի ըլլայ:

Սոցիալ-Դեմոկրատները կ'առաջարկեն օգտուիլ դաշնակիցներու դժուարութիւններէն և արտաքին աշխարհի ներկայ վիճակէն և վերահաստատել Աւստրիոյ տնտեսական անկախութիւնը: Պաուէր չվարանեցաւ այդ ծրագիրը պաշտպանել հրապարակաւ: Օրուայ կառավարութիւնը անզօր, և աճաբեկ ներքին խլրտումներէն, այժմ կը կազմակերպէ զօրքը: Սոցիալ-Դեմոկրատներն ալ անգործ չեն: Կը կազմակերպեն իրենց մարտական խումբերը և փողոցները կը պտտին, ցոյցի համար: Համայնավարները ուժ չունին, և կաշխատին միայն իրենց կողմը դարձնել բանուորութիւնը:

Այս բոլորին վրայ, աւելցած է համալսարաններու թոշակի սակերու բարձրացման խնդիրը, որ կը յուզէ ամբողջ ուսանողութիւնը:

Ամէն օր տեղի կ'ունենան բողոքի ցոյցեր, կը պահանջեն պահել նախկին սակը: Բարձրացած են ոչ միայն լսարաններու, այլ և քննութիւններու, աշխատանոցներու սակերը, որոնց ծանրութեան տակ չի կրնար արձանագրուիլ խեղճ ու կրակ ուսանողը:

Աւստրիայի ուսանողները և Սոցիալ Դեմոկրատ մամուլը կը բողոքեն սակերու այս անսովոր բարձրացման դէմ, երբ ծայրը իրենց հասած է: Հապա ի՞նչ ընեն օտարները, որոնք ամբողջ աշխարհի մէջ միակ բացառութիւնը ըլլալով, տեղացիներու վճարած թոշակներու 5, 6, և մինչև 10 անգամը կը վճարեն հոս և Գերմանիա: Օրինակ, տարրաբանականի ուսանող մը տարեկան պիտի վճարէ 70 տոլար (քննութիւններ, աշխատանոց, և լսարաններու ծախք): Ամերիկացին այդ կրնայ վճարել, իսկ մենք, Պուլկարները, Սերպերը ուրկէ վճարենք: Ինչո՞ւ գերման ընկերվարական ուսանողները և իրենց մամուլը մինչև այժմ չբողոքեցին այս անարդար սակերուն դէմ. ինչու չեն պաշտպաներ իրենց ընկերները՝ մանաւանդ որ անհշան է տեղացիներու սակերու բարձրացումը,— տարեկան ամենաշատը 10–15 տոլար:

Վիեննայի համալսարանը կը պահուի օտար ուսանողներով, որոնց թիւը 10.000 է, սակայն, այս սակերու բարձրացումը պիտի ցրուէ զանոնք: Արդէն իսկ հայ ուսանողները նուազած են. շատերը կ'երթան Իտալիա, ուր ձրի կ'ընդունուին: Հայ ուսանողը կամ ստիպուած է դադրեցնել իր ուսումը, կամ նորէն պիտի թափառի. բայց լեզուի խնդիր կայ. ուսանողը նոր լեզու պիտի սորվի: Այլևս Վիեննա և Գերմանիա նոր հայ ուսանողներ չեն գար, իսկ եղածները կը մնան, որովհետև քանի մը վերջամեայ ունին աւարտելու:

Ինչպէս պիտի տանին այդ բեռը:

Վ. ԱՅՏՂՈՒՆԻ

ՊՈՒԼԿԱՐ. ՆԱՄԱԿԱՆԻ

„Դաշնակցութեան Օրը» Սօֆիայի մէջ.— Հայ եւ Պուլկար յարաբերութիւնները եւս կասուն.— Թուրք մարզիկներու ապերախտութիւնը.—

(Մեր մասնաւոր թղթակցէն)

Սօֆիա, 8 Հոկտ. 1925

Պուլկարիոյ քաղաքներուն մէջ „Դաշնակցութեան Օրը” տօնուեցաւ Հոկտ. 4ին, մեծ խանդավառութեամբ,

Սօֆիայի մէջ առաւօտ եկեղեցւոյ բակը հանդիսաւոր հոգեհանգիստ կատարուեցաւ բոլոր յեղափոխական նահատակներու համար, խուռն բազմութեան մը ներկայութեան: Ներկայացուցիչներ ունէին Մակեդոնական Ազգ. Կոմիտէն, Իլինտէնի կազմակերպութիւնը, Մակեդ. կիները Բարեգործ. Ընկերութիւնը և Ներքին Կազմակերպութիւնը:

Այս առթիւ ճառ մը խօսեցաւ ընկեր Գ. Գուստուլեան, ուրկէ յետոյ խօսք առաւ Մակեդոնական Ազգ. Կոմիտէի ներկայացուցիչ Պ. Պ. Մըրմէվ, որ յիշելով օրուայ տօնին մեծութիւնը, յոյս յայտնեց թէ այս տանջուած ժողովուրդը շուտով պիտի գտնէ իր ազատութիւնը:

Կէսօրէն յետոյ ժամը 4ին Ռաչեֆկայի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ գրական-գեղարուեստական հանդէս մը:

Տուրի Մարիցա և *Մեր Հայրենիք* երգերէն յետոյ Ընկ. Յ. Տէվէթեան ամփոփ կերպով պատմականը ըրաւ հայ յեղափոխութեան և եղբայրացուց որ առանց *սեփական հայրենիքի, առանց անկախ եւ Միացեալ Հայաստանի* հայ ժողովուրդը չի կրնար շինել և ապրիլ:

Փոխ՝ խօսեց երգուեցան ուրիշ ազգային և ժողովրդական երգեր: Մակեդոնական *Իլինտէն* կազմակերպութեան կողմէ խօսեցաւ Տ. Անտօնով, որ տալով հայ մեծ գործիչներու անունները ու կատարած գործերը, կոչ ըրաւ անվհատ շարունակել պայքարը մինչև նպատակի հասնիլը: Եղան նաև հայերէն և պուլկարերէն արտասանութիւններ:

Հանդէսը փակուեցաւ և Մակեդոնացի հիւրերը բաժնուեցան ջերմ շնորհաւորութիւններով: Երեկոյեան ժամը 8-12 ընկերային հանդիպում մը եղաւ “Բրիստափոր»ի սրահը, շատ զուարթ և մտերիմ մթնոլորտի մը մէջ:

Սօֆիայի համար նորութիւն էր *Քրիստափոր* ընթերցարանի երկսեռ երգչախումբը, որ առանձին համակրանքով ողջունուեցաւ հայ ժողովուրդի կողմէ: Խումբը միայն երկու շաբթուան գոյութիւն մը ունի, որով հազիւ կրցաւ *Մեր Հայրենիքը* և *Մշակ Բանուոր* պատրաստել: Յուսալի է որ կազմը հետզհետէ զօրանայ (այժմ 25 հոգի է) և լրացնէ խոշոր պակաս մը:

—

Հայ և պուլկար յարաբերութիւնները ընդհանրապէս լաւ եղած են սկիզբէն ի վեր: Հակառակ անոր որ ամէն օր բազմաթիւ պուլկար գաղթականներ կը խուժեն Պուլկարիա. չի նկատուիր որ ևէ դժգոհութիւն հայ գաղթականներուն դէմ: Այդ բանին կը նպաստէ մասնաւորապէս Հ. Յ. Դաշնակցութեան սերտ յարաբերութիւնը մակեդոնական բոլոր կազմակերպութեանց հետ: Ոմն Սվաճեանի հակապուլկար արտայայտութիւնները եւրոպական մամուլի մէջ՝ մեծ դժգոհութիւն յառաջ կը բերեն պուլկար կառավարական և հանրային շրջանակներու մէջ: Պուլկարական ու Մակեդոնական մամուլը առանձին գանուութեամբ կը յիշէ *վարձկան Հայուն* պատճառած մեծ վնասները Պուլկարիոյ:

Մենք ծանօթ չենք Պ. Սվաճեանի ո՛չ անցեալին և ո՛չ ալ ներկային, բայց բարձրաձայն կը յայտարարենք, որ իր կատարածը ազգադաւ գործ է, քանի որ կը վտանգէ տասնեակ հազարներու հայութիւն մը, որ ապաստան գտած է այս հիւրընկալ երկրին մէջ:

—

Անկէ քանական օր առաջ Թրքական Ֆէնէր-Պաղչէ ֆութպոլի խումբը Սօֆիա եկաւ և մրցեցաւ պուլկարական առաջնակարգ խումբերէն Սլավիաի հետ:

Ձեմ գիտեր ինչ լսոր քաղաքագիտութեամբ. անոնց դիմաւորումը քաղաքական ցոյցի կերպարանք առաւ և բացի մարզիկներէն, դիմաւորելու գացին քաղաքապետը և զինուորական հրամանատար Զօր. Լազարօֆ, որ Պուլկարիոյ ամենաազդեցիկ մարդն է ներկայիս: Բացի դիմաւորումէ, Զօր. Լազարօֆ զինուորական նուագախումբի հետ հետևեան ընկերացաւ Ֆէնէր Պաղչէցիներուն, կայարանէն մինչև Սըլանիքի պանդոկը: Ֆէնէր-Պաղչէն իր մրցումը կատարեց և մեկնեցաւ Պօլիս: Բայց աշա այդ խումբի անդամներէն լրագրող Ալի Նաճի և Մէհմէտ Սատըգ պէյերը Ագշամի մէջ սկսան շատ աննպաստ յօդուածներ տալ Պուլկար կիներու բարոյականի և ընդհանրապէս Պուլկարիոյ ներքին կեանքի մասին: Պուլկար թերթերը վրդովուեցան և իրարու ետևէ լոյս տեսան կծու պատասխաններ, ծաղրանկարներ Թուրքերու հասցէին: Տեղացի թուրք մըն ալ վրդովումը մեղմացնելու համար *Զօրա* թերթի մէջ յօդուածով մը Ալի Նաճին կոչեց պարզիկ ու խանութպան, Մէհմէտ Սատըգն ալ իբր վարուած ֆութպոլի խումբէն: Կառավարական Սվօպօտնա Րեչ խմբագրականի մը մէջ կը յանձնարարէր լուրջ ըլլալ և ամէն մարդուն իր արժանի պատիւը տալ. խօսք չկայ որ ակնարկը ընդունելութեան ձևի մասին էր:

Թուրքերը այնքան շփացած են Քէմալական յաջողութիւններէն և անպատիժ մնալէն, որ իրենց աչքին Պուլկարը, Յոյնը, Սերպը ևն. ճանճի պէս կ'երեւան և կը յաւակնին բարոյական դասեր ալ տալ Պուլկարներուն, որոնք ամէն գլխով բարձր են Թուրքերէն և անոնց 500 տարուան հպատակը, խրագործած են 50 տարուայ մէջ:

ԹՈՒՐՔԻԱ

Պոլսոյ ընդդիմադիր երեսփոխաններուն հրաժարումը կը պահանջեն

Պոլսոյ Թափուր մնացած ե… րեսփոխանական աթոռներու… համար նոր ընտրութիւններ կա… տարուեցան վերջին շաբթուա… ընթացքին. ոչ միայն ընտրու… ցան Խալք կուսակցութեան թեկ… նածուները, այլ եւ երկրորդ… կարգի ընտրողները զանազան… շրջաններու մէջ պահանջեցին որ… (կէյապէ, Շիլէ եւայլն) հրաժա… րին այն երեսփոխանները որոնք… Խալքին քուէներովը ընտրուե… վերջ ընդդիմադիրներ դարձան… ինչպէս Գարապէքիր Բեագիմ… Րէֆէթ փաշաները ու Րէուֆ և… Ատնան պէյերը: Երկրորդ կարգի… ընտրողները իրենց այս որոշումը… յայտնեցին տեղւոյն կառավա… րիչին: Որոշեցին նոյնպէս որ… մեծամասնութեան կուսակցու… թեան պատկանող բոլոր երկրորդ… կարգի ընտրեալները միանան ի… րենց:

Անկախ թեկնածուները քուէ… մը իսկ չեն ստացած:

Գլխարկին յառաջդիմութիւնը

Կրօնակ. գործերու տնօրէնու… թիւնը նկատի առնելով որ Պոլ… սոյ գրեթէ ամբողջ բնակչու… թիւնը արդէն իսկ գլխարկ դնե… սկսած է, որոշեց առայժմ դ… միայն մզկիթներու մէջ գլխար… դնելու յատուկ տեղեր եւ կազմա… ներ շինել:

Կրթական տնօրէնութիւնն … իր կարգին որոշեց հրահանգե… բոլոր վարժարանները, որպէսզի… մի միայն գլխարկ կրող աշա… կերտները դպրոց ընդունուի… Իսկ չունեցողները փոխանա… ֆէսով ներկայանալու պէտք … գլխաբաց ըլլան:

Նոյն տնօրէնութիւնը հաղո… դեց բոլոր ոչ իսլամ եւ օտա… վարժարաններուն որպէսզի իրե… թուրք ուսուցիչներուն մէկ մ… ամսական կանխավճար տա… գլխարկ կարենալ գնելու համար:

Նահանգային վարչութիւ… ալ սկսած է մէկ մէկ ամսակա… կանխավճար տալ իր պաշտօ… եաներուն եւ ուսուցիչներու… գլխարկ եւ հագուստ գնելու… համար:

Ուսուցչուհի հանըմները … կ'ուզեն գլխարկ դնել եւ … իսկ այրերու յատուկ գլխարկ… րէն. ոմանք ալ կը սպասեն … րենց համար որոշուելիք … համազգեստին:

Ագշամ կ'ըսէ թէ գլխա… դնելու պարտաւոր են նաև մէ… թարները եւ ծերերու ժողով… անդամները քանի որ ճիպ… եւ փաթթոց կրելու իրաւու… ունեցողները որոշուած եւ … տոնագիր ստացած են ասկէ … առջ: Կան տակաւին հին գլ… հօճաներ որոնք չեն հրաժար… իրենց աւանդական ճիպպէէն … սարքէն, առարկելով թէ գ… չունին:

Տարսոնէն կը գրեն որ, գլ… խարկը ընդհանրացած է արդ… իսկ եւ ամենամոլեռանդ հօճա… ներն իսկ գլխարկ կը դնեն … այդ ձեւով նամազ կ'ընեն, … մը առջեւի կողմէն վեր առնել… գայն:

Օտար վարժարանները

Կրթական գործավարութիւ… Պոլսոյ տնօրէնութեան հաղո… ղած է այն պայմանները որոնք…

մով կրնան օտար վարժարաններ յաճախել Թուրք տղաքը՝

Գլխաւոր պայման է որ օտար դպրոց գացող աշակերտը լրացուցած ըլլայ նախակրթութեան պարտաւորիչ շրջանը։

Վարժարաններն ալ իրենց կարգին տարեշրջանէն առնուազն երկու ամիս առաջ տնօրէնութեան պիտի հաղորդեն թէ քանի՞ թրքահպատակ գիշերօթիկ կրնան ձրի ընդունիլ։ Իսկ այն ծնողքները որոնք վճարումով օտար վարժարաններ կ'ուզեն ղրկել իրենց զաւակները, պարտաւոր են խնդրագրով մը դիմել գործավարութեան, որ յետ քննութեան պիտի տեղեկացնէ թէ ո՛ր թեկնածուները կրնան օտար դպրոցներ յաճախել։

Պոլսոյ կրթական տնօրէնութիւնը շրջաբերականով մը հաղորդած է ոչ իսլամ վարժարաններուն թէ բարձրագոյն եւ երկրորդական վարժարաններու ուսանողները չեն կրնար ուսուցչութիւն ընել։ Իսկ եթէ այժմ այդպիսիներ կան պաշտօնի վրայ, պէտք է վերջ տրուի անմիջապէս անոնց պաշտօնավարութեան, հակառակ պարագային տնօրէնները պիտի պատժուին որպէս պատասխանատու։

Մուսթաֆա Քէմալի նոր ճառը

Հանրապետութեան նախագահը իր վերջին ճամբորդութեան առթիւ Պանտըրմա եւ Պալըքեսիր եւս այցելած է։ Եղած աննախընթաց ցոյցերուն առթիւ ճառ մը խօսելով ըսած է. «Ընկերներ, կը սխալին անոնք որ Թուրք ազգը իր կրած ծոլին պէս երերուն կը կարծեն։ Աններելի յանցանք մը կը գործեն բոլոր անոնք որ իրենց տարազով այս ազգը ծիծաղելի դիրքի մը մէջ կը դնեն։ Թուրքը գոհար մըն է որ դէպի քաղաքակրթութիւն կ'ընթանայ, եւ բոլոր անոնք որոնք այս ազգին արժէքն ու կարեւորութիւնը տեսնել չեն ուզեր, շուտով պիտի խոստովանին իրականութիւնը։

«Աշխարհ պէտք է գիտնայ որ Թուրքը ամբողջովին սրբած է անցեալին բոլոր հետեւանքներով իր ուղեղին մէջ գոյացած ժանգերը։ Անկարելի է Թուրք ազգին յառաջդիմութեան արգելք ըլլալ։

«Դժբախտներ են անոնք որ չեն ուզեր իրենց քայլերը քաղաքակրթութեան քայլերուն յարմարցնել։

«Ո՛վ ժողովուրդ, կը շնորհաւորեմ ձեզ, ձեր ունեցած մեծ արժանիքներուն համար.»

Անատօլուի երկաթուղին կը գնեն

Անատօլուի երկաթուղիներու նախկին տնօրէն Պ. Հիւկնէն, տեսակցելով հանրօգուտ գործավարին հետ, կարգ մը առաջարկներ ըրած է։ Բայց Սիւլէյման Սըրրի պէյ վճռապէս մերժած է, յայտնելով որ կառավարութիւնը պիտի գնէ երկաթուղին։ Գործավարութիւնը կրնայ բանակցիլ մի միայն այս հիման վրայ, քանի որ վերջնական է գիծը գնելու որոշումը։

Լքեալ գոյքերը

Պոլսոյ լքեալ գոյքերու վարչութիւնը կը շարունակէ փախստական Հայերու պատկանող գոյքերը ծախել։ Վերջին անգամ ծախու հանուած են Պ. Ալլահվէրտիի շարժուն գոյքերը, որոնց մէջ խիստ արժէքաւոր առարկաներ կան։

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔ

Հայերը Սուրիոյ եւ Պաղեստինի մէջ

Նոր տեղեկագրի մը համաձայն, Հալէպի մէջ կան 13,000 տեղացի եւ 35 հազար գաղթական հայութիւն, Համա-Հոմս՝ 12 հազար գաղթական, Սուր. Տրիպոլիս՝ 1500, Պէյրութ՝ 15 հազար, Դամասկոս՝ 1000, Լիբանան, Ճինիէ, Ճէպէլ, Անթիլիաս՝ 2500, Տիւրոս եւ Սիդոն՝ 1000, Իսկէնտէրուն, Պէյլան, Գըրըգխան՝ 1200. Քեսապ՝ 3 հազար, Լաթաքիա՝ 5 հազար, Սուէտիոյ վեց հայ գիւղերը (Պիթիաս, Եօղուն Օլուգ, Հաճի Հապիպլի, Խըտըր պէկ, Գապուսիյէ եւ Քէապուսիյէ) 6 հազար, Քէսապ՝ 4 հազար (զուտ հայաբնակ)։ Ասկէ զատ որբանոցներու մէջ կան 10 հազարի չափ որբեր, որով Սուրիոյ գաղթական հայութեան ընդհանուր թիւն է 106 հազար. տեղացի Հայերու հետ միասին՝ 150 հազար։ Երուսաղէմի մէջ կան մօտ 1250 հայ գաղթականներ, որոնք կը բնակին Ս. Յակոբի վանքին մէջ. կան նաեւ 150 որբեր եւ 100է աւելի կրօնական կամ աշխարհական միաբաններ, որով վանքի բնակչութեան ամբողջական թիւն է 1500 հոգի։

Ասոնցմէ դուրս են Երուսաղէմի բնիկ Հայերը (քաղաքացի), որոնք վանքին մօտակայ հայկական թաղին մէջ կը բնակին։ Ասոնց թիւը կը հասնի 700ի եւ ընդհանրապէս բարեկեցիկ են։ Գաղթականներ կան որոնք քաղաքին մէջ խանութ եւ առեւտրական գործեր ունին, բայց վանքը կը բնակին։ Այս գաղթականներուն մեծ մասը Կիլիկեցիներ, մասնաւորաբար Ատանացիներ են, որոնք պատերազմի ատեն կամ զինադադարէն վերջ ապաստանած են հոն։

Հայոց վանքին մէջ կը բնակին նաեւ 15 ընտանիքի չափ հայ-կաթոլիկներ եւ 10-12 ընտանիք հայ բողոքականներ։ Կայ նախակրթարան մը, որ ունի 70 աշակերտ, երկու ուսուցչուհիներով։ 140ի չափ գաղթականներ կան Եաֆայի վանքին մէջ, մաս մըն ալ Հայֆայի մէջ։

Արարայի նահատակները

Ծրագրուած է Երուսաղէմ փոխադրել աճիւնները Հայկ. Լեգէոնի այն կամաւորներուն, որոնք 19 Սեպտ. 1919ին Արարայի բարձունքին վրայ ինկան Թուրքերուն դէմ կռուելով։ Երուսաղէմի Պատրիարքարանի դիւանապետ Պ. Նուրեանի գլխաւորութեամբ պատուիրակութիւն մը ղրկուած է՝ փոխադրութեան միջոցները ուսումնասիրելու համար։ Դերեզմանաքարերը պատրաստուած են արդէն։ Փոխադրութիւնը պիտի կատարուի պաշտօնական արարողութեամբ։

Յունաստանի Հայերը

Վիեննայի Մխիթարեան Միաբանութեան կողմէ Հ. Սերովբէ Քէչէճեան Աթէնք գացած է Քօքինիոյ կաթոլիկ մատուռին կից դպրոց մը բանալու համար։ Նախնական աշխատանքները արդէն վերջացած ըլլալով, դպրոցը շուտով կը բացուի։ Մխիթարեան երկու վարդապետներ պիտի դասախօսեն յիշեալ վարժարանին մէջ։ Հ. Ս. Քէչէճեան Քօքինիոյ, Լիփազմայի եւ շրջակայի հայ կաթոլիկներու ժողովրդապետի պաշտօնը պիտի վարէ։

— Աթէնքի Խորհրդային դեսպան Ուստինով Մոսկուայէն վերադարձած է, հայ գաղթականներուն համար նոր լիազօրութիւններ բերելով իր հետ։

Հօկ եւ Ներգաղթ

Պաշտօնակից մը կը գրէ թէ Պ. Տաճվէրտեանի վերջին անգամ Յունաստան այցելութեան նպատակը եղած է ներգաղթով զբաղիլ աւելի ՀՕԿի եւ Նոր Կարմիր Խաչի առնչուած զանազան քաղաքներու մէջ։ Սելանիկի ՀՕԿի Վարչութիւնը վեց ամսուան ընթացքին ունեցած է 30 հազար տրախմի մուտք եւ նոյնքան ալ ծախք. այս դրամը փոխուած է տեղւոյն վրայ կարգ մը մարդեր ապրեցնելու եւ թերթ մը հրատարակելու համար, իսկ լէֆթա մը իսկ չէ ղրկուած Հայաստան։

Մալաթիոյ Կրթասիրացը

Ամերիկայի «Մալաթիոյ Կրթասիրաց Ընկերութիւն»ը գումարած է իր 22րդ պատգամաւորական ժողովը։ Կեդրոնական Վարչութեան զեկուցում հաշուեկշիռէն կը տեսնուի որ Ամերիկայի մէջ Մալաթիացիներու ընդհանուր թիւը 2500ի կը հասնի. Նոյնքան ալ կան արտասահմանի մէջ։ Կրթասիրացը Ամերիկայի մէջ ունի 18 մասնաճիւղ, իսկ արտասահմանի մէջ՝ 5։ 1925ի ընթացքին ընկերութիւնը 5 հազար տոլար ղրկած է արտասահման։ Նիւ Եորքի Կրթասիրացի տունը կ'արժէ 85 հազար տոլար։ 1925ի հասոյթն է 11 հազար տոլար։ Կրթասիրացի գանձին մէջ տրամադրելի գումար կայ 7000 տոլար, վերաշինութեան ֆոնտը ունի 15 հազար տոլար։ Զանազան մասնաճիւղերու ունեցածները հաշուելով Կրթասիրացի ընդհանուր կարողութիւնը կը հասնի 110 հազար տոլարի, ու տարուէ տարի 10 հազար տոլարի յաւելում մը պիտի ունենայ։

Պատգամաւորական ժողովը կարգադրութիւններ ըրած է Հայաստանի մէջ նոր Մալաթիա մը շինելու համար։ Մօտ օրէն այս նպատակով պատուիրակութիւն մը պիտի մեկնի Հայաստան։ Կրթասիրացը մինչեւ հիմա խնամած է 300 որբեր։

Կացութիւնը Սուրիոյ մէջ

Տիւրզիներու ապստամբութիւնը այժմ ալ կը շարունակուի հրոսակային կռիւներու ձեւով։ Հայֆայէն Թայմզի թղթակիցը այս մասին հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտայ.—

Ինչպէս կը սպասուէր, Ճէպէլը Տիւրզէն դուրս աւազակային շարժումներ ծագեցան։ Քունէյթրայի, Դամասկոսի եւ Պանիասի միջեւ հեռաձայնի եւ հեռագրի թելերը կտրուած են։ Մէճտէլ էշ Շէմսի մօտ 150 հեծեալ աւազակներ յարձակեցան Դամասկոս գացող ինքնաշարժի մը վրայ։ Բազմաթիւ Տիւրզիներ Մէճտէլ էշ Շէմսի քրիստոնեայ գիւղերուն վրայ յարձակելով սպաննեցին մէկ հոգի, վիրաւորեցին ուրիշներ, կողոպտեցին անոնց տուները ու եկեղեցին։ Ասոր վրայ օդանաւ մը գնաց հետախուզութիւն կատարելու համար յիշեալ գիւղին վերեւ։ Ձերբակալուեցաւ գնդուած մարդ մը, որ զօրավար Սուլի վրայ յարձակողներէն մէկն էր։

Եւ Մէյիհայէն առնուած լուրեր ցոյց կուտան թէ ո՛րքան վտանգաւոր է կացութիւնը։ Յիշեալ վայրը կը գտնուի ոստիկան-զօրաց ջոկատ մը, բաղկացած երեք սպայէ եւ 62 զինուորէ, որոնք Դամասկոսի շրջակաները պահակ կը պտտին եւ գիշերը զանազան տուներու մէջ կը բնակին։ Կէս գիշերին 150ի չափ աւազակներ գերի բռնեցին ոստիկանները, գրաւեցին բոլոր զէնքերն ու ձիերը, յետոյ հանդարտ սրտով կողոպտեցին զինուորները։ Ուրիշ աւազակներ Քաթանայ գիւղին վրայ յարձակելով 1200 ոչխար տարին։

Համայի մէջ պատահած վերջին ըմբոստական շարժումին առեն այրեցան բազմաթիւ մասնաւոր տուներ, ինչպէս նաեւ կառավարական շէնքը, նամականատունը, հանրօգուտ շինութեանց պաշտօնատունը եւ ոստիկանատունը։ Այս շարժումէն քանի մը օր առաջ Համա հասած էր Բուվայլա ցեղախումբին նշանաւոր պետը Նուրի էշ Շալան։

ՊԵՏԱՌ ՄԸ ՀԱՅՑԻ ՀԱՄԱՐ

Մինչեւ այսօր ոչ ոք հետաքրքրուած է թէ այն երիտասարդութիւնը որ Ֆրանսա ինկած է, ապահովութեան եւ ապրուստի համար ինչպիսի միջավայրի մէջ կ'ապրի։

Հայ երիտասարդութեան մեծագոյն մասը կ'աշխատի մետաղի գործարաններուն մէջ։ Քանինե՛ր ու քանինե՛ր գիտեմ որ օրէ օր կը հիւծին ու կը մաշին, գործարաններու, հնոցներու, մեքենաներու անհուն ժխորին մէջ։ Քանինե՛ր անդամահատուած են մեքենաներուն յանկարծական արկածներէն. շատերու մատները, ուրիշներու ձեռքը եւ ոմանց ալ ոտքը վրայ տալէ յետոյ, ստիպուած են կրկին ու կրկին գործի մտնել, տաժանելի պայմաններու տակ, պատառ մը հաց ճարելու համար։

Բայց այս չէ բոլորը։ Աւելի տխուր պարագայ մը կայ։ Վերջերս գիտուած է որ ընդհանրապէս գործարաններու (usinn) մէջ աշխատող հայ երիտասարդութեան մեծ մասը, ենթակայ են կարգ մը ներքին հիւանդութեանց։ Բժշկական տեղեկագիրներու համաձայն, այդ հիւանդութիւններ են գլխաւորապէս, ստամոքսի եւ ալիքներու տկարութիւն եւ մաս մըն ալ թոքատապ ու յօդացաւ։

Կարճ խօսքով, հայ երիտասարդութիւնը կը քաշքշէ տաժանելի եւ տխրաւոր կեանք մը. իսկ այս իրականութեան հանդէպ անտարբեր մնալ խուլ պէս ոճիր է։

Վտանգը մատնանշելէ յետոյ, կ'ուզեմ պատճառներն ալ պարզել, յաջորդով։

Հ. Աբեղեան

Ո՞ր օրուան կը սպասենք

Ամէն կողմ կազմակերպական շարժումներ տեղի կ'ունենան, նորահաս սերունդին դաստիարակութեան համար։ Միայն Սառսել գիւղի հայրենակիցներն են որ անտարբեր կը դիտեն սպառնացող վտանգը։ Վերջերս Յառաջի մէջ գրուած էր թէ գիւղիս երիտասարդութիւնը որոշած է Միութիւն մը կազմել։ Մինչեւ հիմա կը սպասենք։ Ոչ միայն չէ կազմուած, այլ եւ ժողով մը իսկ տեղի չունեցաւ այդ նպատակով։

Մեր հայրենակիցները ո՞ր օրուան կը սպասեն իրենց քունէն արթննալու համար։ Հայ տղեկները արդէն ֆրանսերէն կը խօսին իրարու հետ։ Անցեալ օր պզտիկ մը կեցուցի, երբ ֆրանսերէն կը պատասխանէր իր ընկերոջ։ Հարցուցի թէ հայերէն չի՞ գիտեր։ Ահա թէ ինչ պատասխանեց.

— Ժը նը fօնըղսն բա է ժը նէմ բա fօզէ Աղմէնիէն։ (Ձեզ հասկընար. հայերէն խօսիլ չեմ սիրեր)։

Գիտեմ որ շատեր նիւթական պայմանները նկատի ունենալով, անկարելի կը գտնեն ասի մը հայութեան համար դպրոց բանալ։ Բայց ներելի չէ հեռուէն հեռու դիտողութիւններ ընել, գէթ օրինակ առնենք ուրիշներէն, եթէ մեր միջոցները չեն բաւեր, դիմումներ կատարենք։ Անշուշտ կարդացիք Կրթական Խորհուրդին կանոնագիրը, որուն նպատակն է մանկապարտէզ-նախակրթարաններ բանալ հայաշատ կեդրոններու մէջ։ Մենք ինչո՞ւ չօգտուինք այս առիթէն եւ պատճառ ըլլանք 45-50 երկսեռ աշակերտներու օտարացման։

Պատասխանատուութիւն մը կը ծանրանայ մեր վրայ եւ զայն կատարելու համար պէտք է վերջապէս գործ մը գլուխ հանենք։ Ամենէն առաջ, ինչո՞ւ չփութանք հիմնել Միութիւն մը։ Չի բաւեր փողոցներու կամ տուներու մէջ բաղձանքներ յայտնել։

Օ. Կարապետեան

Ամերիկայի բողոքական եպիսկոպոսական եկեղեցիին երեսփոխանական ժողովը 23ի դէմ 97 ձայնով որոշեց ամուսնական արարողութեան մէջէն ջնջել «հնազա՛նդ եմ» բառը։

ՄԱՄՈՒԼ

Ահա թէ ի՛նչ

Պայքար, «Պաշտօնաթերթ Ռամկ. Ազատ. կուսակցութեան Ամերիկայի շրջանակին», իր Հոկտեմբեր 1ի խմբագրականին մէջ, խօսելով Նանսէնի ծրագրին վրայ, կը գրէ.—

"Բայց խօսք իսկ չի կրնար ըլլալ թէ Նանսէնի ձեռնարկը ոչ Հայկական խնդրոյն լուծումն է եւ ոչ իսկ բաւարար կարգադրութիւն մը հայ տարագիրներու համար։ Հայկական խնդիրը կայ ու կը մնայ բոլորովին անջատ հայ տարագիրներու կացութիւնը ամոքելու համար եղած ու ըլլալիք կարգադրութիւններէ, եւ հակառակ Թուրքերուն Մոսկուայի ու դաշնակից պետութեանց հետ Լօզանի մէջ կնքած դաշնագիրներուն։ Ոչ մէկ դաշնագիր կրնայ խափանել ազգի մը իրաւունքները։

«... Նանսէնի տեղեկագիրը ոչ միայն չի լուծեր Հայկական Խնդիրը, այլ մանաւանդ կը յիշեցնէ, կը շեշտէ անոր գոյութիւնն ու ստիպողականութիւնը։ Այդ վաւերաթուղթը կը հաստատէ թէ ներկայ Հայաստան անբաւական է պարփակելու ու ապրեցնելու բովանդակ Հայութիւնը, եթէ նոյն իսկ բոլոր ճահիճները չորցուին, խոպան դաշտերը ոռոգուին ու երկրին բնական հարստութիւնները շահագործուին։ Ազգաց Դաշնակցութեան առաջարկութիւնը ոչ իսկ 50,000 տարագիր փոխադրելու հնարաւորութիւն կը տեսնէ ներկայ պայմաններու տակ եւ կը գոհանայ 15,000ով։ Ի՞նչ պիտի ըլլան մնացեալ հարիւր հազարաւորները, որ տեղ մը, երկիր մը չունին, մինչեւ իրենց երկիրը, հայրենի ժառանգութիւնը, ամայի կը մնայ. ահա բո՛ւն խնդիրը, որ պէտք է լուծուի, եւ անշուշտ օր մը պիտի լուծուի արդար ու բանաւոր կերպով,

Պայքար, չըսեր թէ ինչպէս պիտի լուծուի այս խնդիրը։ Բայց մեծ բան է որ անդրդուելաբար կը յարի Անկախ եւ Միացեալ Հայաստանի ծրագրին, անշուշտ առանց միւս «պաշտօնաթերթ»երուն հաւանութիւնն առնելու։

ՀԱՅ ՈՐԲԵՐԸ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Պաշտօնական վիճակագրութեան մը համաձայն, մինչեւ Սեպտ. 7 Հայաստանի Ամերիկեան որբանոցներուն մէջ կը խնամուէին.—

Լենինական 8203 երեխայ, որոնցմէ աղջիկներ 3049, տղաներ 3154, Ստեփանաւան (Ջալալօղլի) 873 երեխայ, որոնցմէ աղջիկներ 395, տղաներ 478. Կարաքլա 93 տղայ, Թիֆլիս 168 երեխայ, որոնցմէ աղջիկներ 86, տղաներ 82։ Ընդամէնը 9337 երեխայ, որոնցմէ աղջիկներ 5529, տղաներ 3808։ Ասոնցմէ զատ, սնունդ եւ հագուստ կը ստանան 6763 հոգի, որոնցմէ Թիֆլիս 4000, Պաթում 70, մնացածը Հայաստանի մէջ։

․Ընդհանուր ապահովութեան տնօրէն Պ. Շիափ Թերթի մը յայտարարած է. «Օտարականները քիչ թիւով մասնակցեցան գործադուլին, որովհետեւ գիտէին իրենց գլխուն գալիքը. անոնք արդէն հայրենիքէ դուրս կը նկատուին, այս անգամ օրէնքէ ալ դուրս պիտի նկատուէին»։

Կառավարութիւնը քննութեանց ձեռնարկած է Սէն Տընիի համայնավար քաղաքապետին դէմ, ճշտելու համար անոր պատասխանատուութիւնը գործադուլին օրը միշեալ շրջանը պատահած անկարգութեանց մէջ։

Նոյնպէս քննութիւն կը կատարուի Հալուէնի քաղաքապետին և օգնականին մասին։ Հաւանաբար ասոնք իրենց պաշտօններէն պիտի հրաժարեցուցուին։ Սիւրէնի մէջ բանուոր Սապաթիէն սպաննողը եղած է ճարտարագէտ Լաֆօս, որ կը պնդէ թէ ինքնապաշտպանութեան համար զէնք պարպած է։ Երեսփոխան Տօրիօ տակաւին բանտը կը մնայ իբրեւ հասարակ ամբաստանեալ եւ հոն պիտի պահուի մինչեւ հարցաքննիչ դատաւորին քննութեանց արդիւնքը։ Պետական բժիշկ Տօքթ. Փօլ քննեց անոր վէրքերը։ Գործադուլին մասնակցող օտարականները մեծ մասամբ Իտալացիներ են, որոնք դատարան յանձնուած են։ Երէկ եւ առջի օր նոր ձերբակալութիւններ տեղի ունեցան։ Տեղ տեղ կարգ մը բանուորներ կը շարունակէին գործադուլը։ Հիմա այս ալ վերջ գտած եւ խաղաղութիւնը վերահաստատուած է։

Գաւառներէն Լիոնի մէջ 84 Թաղապետական պաշտօնեաներ իրենց գործէն հանուած են։ Սէնթ Էթիէնի մէջ մետաղի գործարան մը դուռները փակած է, իբրեւ բողոք 24 ժամուան գործադուլին դէմ, որով բոլոր բանուորները դուրսը մնացած են։ Գործարանատէրը ընտրանքով պիտի առնէ գործաւորները։

Ի՞նչպէս պիտի փլցնեն ցուցահանդէսը

Զարդարարուեստի ցուցահանդէսը երկարաձգելու կամ յառաջիկայ գարնան վերաբանալու մասին կատարուած դիմումները կը թուի թէ անհետեւանք պիտի մնան և մօտ օրէն քանդումի աշխատանքները պիտի սկսին։ Ամէնէն առաջ պիտի փլցուին Էնվալիտի հրապարակին չորս աշտարակները, Աղեքսանդր Գ. կամուրջին վրայի խանութները, յետոյ Ֆրանսական ու օտար տաղաւարները։ Փակումէն 15 օր վերջ Սէնի երկու եզերքներուն վրայ կառքերն ու թրամուէյները պիտի վերսկսին իրենց բնականոն երթեւեկը։ Ամբողջական մաքրագործումը 6—8 ամիս պիտի տեւէ։ Փլուզումի համար օրական 2—3000 բանուոր պիտի աշխատին, այսինքն այնքան որքան կ'աշխատէին շինուած ատենը։ Բացի խճանկարներէ և ապակեղէններէ, որոնց համար մասնագէտներ պիտի գործածուին, մնացեալ մասերը պարզ բանուորներ պիտի փլցնեն։

Ի՞նչ պիտի ըլլան շինութեանց համար գործածուածատաղձները։ Չորս աշտարակներէն և քանի մը կրագիւսէ շէնքերէ զատ միւսները շինուած են թեթեւ նիւթերով որոնք պիտի փճանան։ Փայտերն ու երկաթեղէնը վարձքով առնուած ըլլալով, իրենց տէրերուն պիտի դարձուին, այնպէս որ ծախու շատ քիչ բան պիտի մնայ։

Խնդիր է թէ այս ցուցահանդէսէն ի՞նչ պիտի մնայ։ 1878ի միջազգային ցուցահանդէսէն յիշատակ կը մնայ Թրոքատէրոյի հսկայ շէնքը, 1889էն՝ Էյֆէլի աշտարակը, 1900էն՝ Աղեքսանդր Գ. կամուրջը և կռան ու փըթի փալէները։ Կը կարծուի թէ Հնդկաչինի կամ Փարիզի քաղաքապետութեան տաղաւարները պիտի մնան այս անգամ։

Մուսուլի խնդիրը

Զօրավար Ժան Լէտօնէր, էսթօնիացի, որ Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին կողմէ պաշտօն ստանձնած էր քննութիւն կատարել Մուսուլի շրջանէն Թուրքերու կողմէ տարագրուած քրիստոնեաներու մասին, առջի օր Մարսիլիայէն շոգենաւ նստաւ և Մուսուլ պիտի հասնի ամսոյս վերջերը։ Իրեն կ'ընկերանան զօր. Ժաք (Չեխօսլօվաք) և զօր. Օրթէկա (Սպանիացի)։ Թուրքերն ալ իրենց կողմէ ձեւատ փաշան պիտի ղրկեն դարձեալ։

Տխուր բարեր

Վիեննէն կը գրեն մեզի.— 10 Հոկտ, շաբաթ օր տեղի կ'ունենար հայ գաղթականներէն Մարաշցի Պ. Յովհան Քէթէնճեանի հարսնիքը։ Գիշերուան ժամը 4ին ատենները Սարգիս Նէրկիզեան, ամուսնացած և երեք զաւակներու տէր, օգտուելով իր բարեկամ Աբրահամի հարսնետուն գտնուելէն, յիշեալին տունը կ'երթայ եւ կը յարձակի անոր կնոջ վրայ որ պառկած էր իր երեխային հետ։ Կինը լեղապատառ կը վազէ մինչեւ հարսնիքի տունը և լուր կուտայ ամուսինին, որ դանակի երկու հարուածներով կոնակէն կը վիրաւորէ Սարգիսը։ Աբրահամ բանտարկուեցաւ։ Սարգիսի վէրքերը թեթեւ են։ Գաղութը խորապէս վրդովուած է այս դէպքէն, որ արձագանգ գտած է տեղական ֆրանս. մամուլին մէջ։

Գերմանիա կը հաւանի

Գերմանիա ընդունեց դաշնակիցներու առաջարկները Հռենոսեան դաշինքի մասին եւ պիտի ընդունուի Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Հալէպէն Պաղտաս ինքն ժամէն.— Օդանաւորդ Նօկէս, որ Փարիզ-Թէհրան ճամբորդութեան ձեռնարկած է, առջի օր ժամը 8ին Հալէպէն մեկնեցաւ Պաղտատ, ուր հասաւ ժամը 1.15ին, հազար քիլօմէդր ճամբան կտրելով 5 ժամ 15 վայրկեանէն։

Պարսիկ օդանաւորդ Ահմէտ խան Նախիջեւան եւ Վիլաքուպլէէն ճամբայ ելաւ, Պոլսոյ ճամբով Թէհրան երթալու համար։

Ֆրանսական Անդրատլանտեան Ընկերութեան «Ֆրանս» շոգենաւին սպասաւորներէն 150 հոգի գործադուլ ըրին Հավրի մէջ, որով յիշեալ շոգենաւը առջի օր չկրցաւ Նիւ-Եորք մեկնիլ։ Փարիզէն ճամբորդ փոխադրող կառախումբերն ալ ետ դարձան։

ՅՈՒՑԱՏԵՍԻ

Հ. Յ. Դ. Գէորգ Չաւուշ խումբին անդամները ընդհ. ժողովի կը հրաւիրուին վաղը շաբաթ իրիկուն ժամը 8½ին 131 Faubg. du Temple. Metro Belleville։

Փարիզի Հայ Բժշկական Միութեան դասախօսական ժողովը տեղի կ'ունենայ 21 Հոկտ. Չորեքշաբթի գիշեր ժամը 9ին Սօսիէթէ Սավանթի մէջ։ Կը խօսի Տօքթ. Լ. Գրիգորեան "Ֆաքիրականութիւն և բժշկութիւն" նիւթին վրայ։

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆԻ ՁՐԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Le Foyer Français ընկերութիւնը կազմակերպած է Հայերուն համար ֆրանսերէն լեզուի ձրի դասընթացք, որ կը տրուի շաբաթը երկու անգամ. չորեքշաբթի և շաբաթ իրիկունները ժամը 8 45էն մինչեւ 10, ըստ Քիւժաս 23ի վարժարանին մէջ Rue Cujas 23, Métro St-Michel կամ Odéon)։ Հետեւիլ ցանկացողները կը հրաւիրուին ներկայանալ ամէն չորեքշաբթի վերոյիշեալ վարժարանը։

ԹԱՏՐՈՆ

Թատերական երեկոյթ ի պատիւ

Թատերագիր՝ ՇԻՐՎԱՆԶԱԴԷԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏՐԱՄԱԹԻՔԻՆ ԿՈՂՄԷ

17 Հոկտ. Շաբաթ գիշեր ժամը 8½ին

Salle des Sociétés Savantesի մէջ

8 rue Danton

Պիտի ներկայացուի

ՉԱՐ ՈԳԻ

Շիրվանզադէի գլուխ գործոցներէն տամ'4 արար, որուն վերջին արարը բարեփոխուած է հեղինակին կողմէ

Կը մասնակցին՝ Տիկիններ՝ Սիրանոյշ Ալիքսանեան, Աարինէ Տէրեան, Սիրուհի Նշանեան, Օր. Անգինէ Ավճեան։

Պարոններ՝ Տրդատ Նշանեան, Արման Կօթիկեան, Շահան Սարեան և Մազմանեան։

Բեմադրութիւն Շիրվանզադէի և Տրդատ Նշանեանի։

Մտից տոմսերու գիները
30—20—10—5

Տոմսերու համար դիմել Մասնախումբին գանձապահ՝ Պ. Արմենակ Համբարձումեանի 53 rue Fbg. Montmartre, բոլոր հայ ճաշարանները, և ներկայացման օրը թատրոնի կիշէն, ժամը 7.45ին։

Կարգապահութիւնը ապահովուած է

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Մարաշցի Շիւքրի Ստեփանեան որ վերջերս Հալէպէն Մարսէյլ անցած էր։ Տեղեկացնել Մկրտիչ Մկրտիչեանի 110 Rue Chambare, Bois Colombes (Seine)։

Պոլսեցի Մանուկ Ասլանեան կը փնտռէ Պոլսեցի Վարդան Զիպուքճեանը։ տեղեկացնել՝ Նշան Դարբինեանի, Cantine Grammont, Chambre 16 Pont Cheruy։

Մալաթիացի Պետրոս Մաքսէթեան կը փնտռէ եղբօրորդին Գէորգ Մաքսէթեանը, 13 տարեկան, հօրը անունը Սարգիս, մօրը Եղիսաբէթ. Պէյրութի որբանոցներէն մէկուն մէջ ըլլալ կը կարծուի։ Տեղեկացնել՝ 24 Rue de la Crai Berchem-Anvers Պ. Մաքսէթեանի։

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒ ԵՒ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹ

Պոլսէն նոր եկած հայ ուսուցիչը որ տրամադրելի ժամեր ունի հայերէնի, հայ գրականութեան և հայ մշակոյթի դասեր տալու, փոխադրուած է

17, Rue Lacépède

դիմել իրեն անձամբ կամ գրաւոր։ Proffesseur Armenien անունով, վերոգրեալ հասցէին։

ՍԱԿԱՐԱՆ

15 Հոկտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթերլին		108.20
Տոլար		22.40
Մարք (ոսկի)		5, 30
Թրքական թղթ.		12.20
Թրք. ոսկի		94.
Մէճիտիյէ		8.60
Լէվա	100 հատը	16.75
Տրախմի	«	31.31
Լիր	«	87.30
Պելճ. ֆրանք	«	101.20
Զուից. ֆրանք	«	429.
Ջերվոնեց		111.

ԱՐԺԷԹՈՒՂԹԵՐ

Քրէտի ֆոնսիէ I		1650 ֆր.
«	« II	1320 «
«	« III	1250 «
Ռումելի երկթ.		105.

Comptoir Parisien de Change et de Crédit
80, Rue Lafayette

Հայերէն կը խօսուի

Le Gérant: H. TEURNIER.
Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Par



"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն { 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԻՆ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Տասներկու ամիս
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	3 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք. մանդատ եւն. ղրկել Sch. Missakian անունով

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԿԻՐԱԿԻ 18 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 34 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

(Մասնաւոր թղթակցութիւն, 14 Հոկտ.)

Պոլսոյ թերթերը օրը օրին կը գրեն անցուդարձերը, — արգիլացում, աշխարհականացում եւն.:

Այս խառնիճաղանճ ժխորին մէջ, անխափան կը շարունակուի Թրքացման քաղաքականութիւնը: Օրինական բոլոր ձեւերը կը փորձուին, որպէս զի այլ եւս չկարենան շնչել ոչ-իսլամները: Մասնաւորապէս դպրոցները այնպիսի ճնշումի մը ենթարկուած են, որ պետական անձեր անգամ չեն քաշուիր յայտարարել թէ հայ դպրոցները պիտի ստիպուին փակել իրենց դուռները: Ամենէն չքաւոր դպրոցը ամսական 80-90 ոսկի կը վճարէ իր գլխուն փաթթուած Թուրք ուսուցչին. մինչ հայ տնօրէնները հազիւ 50-60 ոսկի թոշակ ունին, եւ ուսուցիչները՝ 30-40 ոսկի, այն ալ եթէ ստանան: Եթէ մէկ օր իսկ ուշանայ Թուրք ուսուցչին թոշակը, դպրոցը կը փակուի:

Ինչպէս գիտէք, վերջերս աւելցուցին Թուրքերէնի դասաժամերը: Պզտիկ մանուկներն անգամ, որոնք հազիւ իրենց մայրենի լեզուն թոթովել գիտեն, օրական երկու ժամ Թուրքերէնի դաս կ'առնեն: Այս անբնական եւ հակամանկավարժական դրութեան դէմ բողոքեց նոյն իսկ Թուրք հրապարակագիր մը: Բայց ի՞նչ օգուտ: Ենկիւրի դեռ գոհ չէ եւ միշտ նոր խստութիւններ կը ծրագրէ: Վերջերս նոր քննութեան մը ենթարկուեցան տնօրէնները, Թուրքերէնով, որպէս զի ձախողածներուն տեղ Թուրք ուսուցիչներ տեղաւորուին. բայց իրենց չար բախտէն, գրեթէ բոլոր հայ տնօրէնները յաջողեցան:

Այժմ աւելի կարեւոր հարց մը կայ, — փոքրամասնութեանց խնդիրը, որ ճիշտ Թուրքերուն ուզած ձեւը առաւ: Հայերը և Հրեաները յայտարարեցին թէ կը հրաժարին Լօզանի դաշնագրին ապահոված իրաւունքներէն. այնպէս որ, այդ առթիւ կազմուած յանձնաժողովներն ալ իրենց գործը վերջացած կը նկատեն: Ցարմար առիթով մը կը հաղորդեմ այդ գլուխ գործոց խեղկատակութեան պատմութիւնը: Առ այժմ ըսեմ որ, կառավարութիւնը գոհ չէր Հայերուն համար կազմուած յանձնաժողովէն, թէեւ ինք նշանակած էր անոր երկու անդամները (Ս. Գարագոշ եւ Հրանտ պէյ Ասլը), վճարելով անոնց յետնեալ ամսականներն ալ: Մինչ այս մինչ այն, ձեռնարկներ կը կատարուին Պատրիարքարանը թակարդի մը մէջ ձգելու: Երեսփոխան Մուսթաֆա Ֆէվզի, որ հրէական յանձնաժողովին նախագահն էր, յայտնապէս խորհուրդ կուտայ չփախցնել առիթը, եւ պաշտօնապէս յայտարարել թէ Հայերը կը հրաժարին Լօզանի դաշնագրին իրաւունքներէն: «Քանի մը օրէն Ենկիւրի կ'երթամ, կ'ուզեմ գրպանս ունենալ ձեր յայտարարութիւնը»: Քանի մը հոգի կը համարձակին դիտել տալ թէ եկեղեցական եւ դպրոցական կալուածներն անգամ կը գրաւուին եւ ուրիշ անիրաւութիւններ կ'ըլլան: «Ասոնք ալ արձանագրեցէք իբրեւ խնդրագիր, բայց ոչ իբրեւ պայման: Թուղթերէն մէկը մէկ գրպանս, միւսը երկրորդ գրպանս, կը յանձնեմ կառավարութեան:»

Այս չէր բաւեր, Թուրքահայ Բարձրացման Միութիւնն ալ ասպարէզ իջաւ: Այդ վարկաբեկ Միութեան անդամներէն մէկը, Հիւսամէտտին պէյ, Պատրիարքարան կ'երթայ եւ կը պահանջէ որ Հայերը հրաժարին Լօզանի դաշնագրէն, եթէ կ'ուզեն վայելել Թուրք հայրենակցի իրաւունքները. «Ի՞նչ պէտք կայ հայկական դպրոց պահելու. բոլոր կալուածները յանձնեցէք Էվգաֆին, գոցեցէք ձեր դպրոցները եւ տղաքը ղրկեցէք պետական վարժարան: Ի՛նչ հարկ ազգամասնութիւն պահելու, պետութիւնը պիտի խնամէ բոլոր որբերը եւ զաղթականները. Ի՞նչ պէտք ունիք հայերէն թերթ հրատարակելու, ազգային առանձին կազմակերպութիւն պահելու, փակեցէք բոլորը եւ միացէք թուրք մեծ ընտանիքին»:

Այս ազդարարութեանց վրայ, Պատրիարքարանը իրար կ'անցնի և «Երեւելեաց ժողով» մը կը կազմէ, որ գաղտնի նիստեր գումարելով, կ'որոշէ անձնատուր ըլլալ:

Ենկիւրի այլ եւս տէրն է ոչ-իսլամներու ճակատագրին եւ . . . հարստութեան:

Թուրք թերթերը անճապարեցին շնորհաւորել Հայերուն «իմաստութիւն»ը, և թելադրութիւններ ընել միւս տարրերուն:

Տակաւին կանուխ է, այս «իմաստութեան» հետեւանքները գուշակելու համար. բայց օրուան դէպքերը երբեք բարենշան չեն:

Թուրքիա վերցնելով օտար միջամտութեան որ եւ է պատրուակ, ինքզինքը կատարելապէս ազատ կը զգայ նաև վերցնելու ինչ որ մնացած էր սուլթանական օրերէն, իբրեւ «Պատրիարքարաններու առանձնաշնորհ»:

Մինչ այս մինչ այն, գրաւումները կը շարունակուին: Վերջերս գրաւեցին Ս. Կեսարիոյ Կարապետի որբանոցի շէնքը, և առաջարկեցին Առաջնորդին, որ եթէ կ'ուզեն որբերը այդ շէնքին մէջ պահել, վարձք պէտք է վճարեն: Որբանոցին անհրաժեշտ ամսական 400 ոսկին անգամ հայթայթելու միջոց չունին, ո՞ւր մնաց շէնքին համար վարձք վճարել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այսօր, կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին Հայոց Եկեղեցիին մէջ Հոգեհանգստեան արարողութիւն պիտի կատարուի ԻՇԽԱՆ ՅՈՎՍԷՓ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆի համար:

Նիւթերու առատութեան պատճառով, խմբագրականը յետաձգուած է:

ՄԱՄՈՒԼ

Երջանիկ երկիր

Այս խորագրին տակ, Մարսիլիոյ Հայ Միտքը (անկուսակցական), զարմանքով կ'արձանագրէ Հայաստանի թերթերուն և պաշտօնական անձերուն այն յոխորտանքները թէ իրենք կարօտ չեն օգնութեան: Ու կը շարունակէ.—

„Այժմ կը ծագի մէկ հարց. թէ իրօք Հայաստանը պէտք չունի՛ օգնութեան. եթէ չունի, ալ ի՛նչ են Հօկի ցանցերը, ալ ի՛նչ են «Հրատիրակ»ի կոչերը եւ ազերները ուղղուած արտասահմանի հայութեան, իսկ եթէ այո՛. ինչո՞ւ այդ բիրտ յայտարարութիւնները թէ մենք պէտք չունինք օգնութեան, ինչո՞ւ այդ անորակելի կեղծիքը:

Կամ մէկը կամ միւսը:

Պէտք է լուսաբանուի այս խնդիրը որպէս զի արտասահմանի Հայերը ի զուր ժամավաճառ չըլլան”:

Ո՞ւր պիտի դիմեն

Ամերիկայի Հայրենիքը խմբագրականի մը մէջ պարզելով Նոր Թուրքիոյ Թրքացման քաղաքականութիւնը, կը գրէ.—

”Իրերու ներկայ կացութեան մէջ, չիտակը ողբալի է հոգեկան վիճակը Թուրքիոյ քրիստոնեաներուն, որովհետեւ վաղուան անստուգութիւնը աւելի մեծ է, քան այսօրուան տագնապը: Թուրք կիներու քօղերը վերցնելէ, եւրոպական տարազը պարտադրելէ եւ քաղաքային ամուսնութեան ձեւը որդեգրելէ յետոյ, Թուրքերը վաղը պիտի հրամայեն «քրիստոնեայ Թուրքերուն» իրենց աղջիկները կնութեան տալ «իսլամ Թուրքերուն»: Եւ թերեւս երեւոյթները փրկելու համար փոխադարձութիւն ալ առաջարկեն:

Եւ այս պայմաններուն ներքեւ Թուրքիոյ քրիստոնեաներուն և Հրեաներուն կը մնայ կամ մեկնիլ հեռանալ երկրէն՝ պահելու համար իրենց ազգութիւնը, եւ կամ մնալ՝ հրաժարելով սեփական լեզուէ, զգացումներէ եւ ամէն բանէ, որոնք նուիրական են:

Առաջին պարագային, Հրեաները կրնան Եւրոպա ու Պաղեստին գաղթել: Յոյները կրնան Յունաստան տեղաւորուիլ. բայց կրնա՞նք ըսել թէ Հայերը ո՞ւր պիտի դիմեն ափ մը հող ու հայ միջավայր մը գտնելու համար…„

Հայոց ընտանեկան իրաւունքները

Թուրք կառավարութիւնը որոշած է ջնջել ընտանեկան իրաւունքներու նախկին իսլամական օրէնքը եւ ամբողջութեամբ ընդունիլ Զուիցերիոյ ընտանեկան օրէնքը: Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ Ազգ. ժողովը անպատեհութիւն մը չէ գտած քաղաքային ամուսնութեան մէջ, քանի որ անկէ յետոյ կրօնական պսակ պիտի կատարուի:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Եւրոպայի Ազգային Սահմանադրութիւնը

Եւրոպայի հայ գաղութին համար կաթող. Պատուիրակը Ազգ. Սահմանադրութեան նախագիծ մը պատրաստելով ներկայացուց յատուկ յանձնաժողովին, որ հինգշաբթի օր սկսաւ քննել զայն: Վերջնական նախագիծը պատրաստ պիտի ըլլայ մինչեւ Պալաքեան եպսկ.ի Լոնտոնէն վերադարձը:

Լոնտոնի հայ գաղութը

Թեմական կեդրոնական Վարչութիւնը իր Չորեքշաբթիի նիստին մէջ մասնաւորաբար նկատի առաւ Լոնտոնի գաղութին ներքին խնդիրները: Ինչպէս յայտնի է, Լոնտոնի մէջ կան ազգային երկու մարմիններ, մէկը եկեղեցիի Հոգաբարձութիւնը՝ նշանակուած Պ. Գալուստ Կիւլպէնկեանի կողմէ. միւսը ժողովուրդին կողմէ ընտրուած Խնամակալութիւնը. այս երկու Մարմիններուն միջեւ կարգ մը անհամաձայնութիւններ կան: Թեմական Վարչութիւնը իրաւասութիւն տուաւ Պալաքեան եպսկ.ի, որ վաղը Անգլիա կը մեկնի, լիազօր մարմին մը ստեղծել, համաձայն Լոնտոնի գաղութին ներքին կանոնագրութեան:

Հանքերու շահագործում

Երեւանէն կը գրեն Թիֆլիսի Զարիա Վաստօկա թերթին.— Արտասահմանի հայ դրամատէր Կարիկեանը Դիլիջանի շրջանին մէջ ձեռնարկած է հանքային կարմիր ներկերու շահագործման: Կարիկեան մտադիր է կազմակերպել հանքերու տեւական շահագործում և արտադրութիւն:

Աչքի հիւանդութիւնները

Դարձեալ նոյն թերթին կը գրեն թէ Ղուրտուղուլիի (Հայաստան) շրջանին մէջ կը ծաւալի թրախօմայի հիւանդութիւնը:

Բամպակի մշակութիւնը զարգացնելու համար

Սեպտ. 19ին, Երեւանի մէջ գումարուեցաւ Հայաստանի եւ Անդրկովկասի բամպակ գնող հիմնարկութեանց ներկայացուցիչներու խորհրդաժողովը: Որոշուեցաւ խնդրել Անդրկովկասեան կառավարութենէն փութացնել մասնագէտներու, մթերքներու եւ մեքենաներու մատակարարումը հայբամբակկօմին, ինչպէս նաև «չոռ» հիւանդութեան դէմ պայքարը յայտարարել ընդհանուր պետական գործ: Պահանջ դրուած է նաև յատուկ ուշադրութիւն դարձնել ոռոգման վրայ, որպէս զի այս տարուան պէս, ջուրի պակասէն չփճանան բամպակի արտերը:

Ադամանդի միջնորդները կը խուզարկուին

Ոստիկանութիւնը տեղեկացած ըլլալով որ շատեր ադամանդի միջնորդութիւն կ'ընեն, առանց օրինական արտօնագիրը ստանալու եւ պետական տուրք վճարելու, հինգշաբթի օր պաշարեց Րիւ Լաֆայէթ թիւ 33ի ծանօթ սրճարանը եւ խուզարկեց մօտ երեք հարիւր ամենազգի միջնորդները: Այս դէպքը մեծ յուզում առաջ բերաւ Լաֆայէթի շրջանակներուն մէջ:

Անոնք որ արտօնագիր չունէին և կամ հակակշռի չենթարկուած գոհարեղէններ ունէին, ոստիկանութեան երեւումէն սարսափահար, սկսան իրենց վրայի քարերը զանազան անկիւններ տեղաւորել՝ տուգանքի չենթարկուելու համար. ուրիշներ, որոնք զէնք ունէին իրենց վրայ, նոյնպէս ուզեցին անհետացնել զանոնք: Շատ մը թանկարժէք քարեր անհետացան իրենց տէրերուն աչքին առջեւ: Ոստիկանութիւնը վեց ատրճանակ գտաւ նստարաններուն տակէն: Սրճարանի յաճախորդները փոքրիկ խումբերով տարուեցան Ֆօպուռ Մօնմարթրի ոստիկանատունը, ուր մանրակրկիտ խուզարկութեան ենթարկուեցան: Կէս միլիոն ֆրանք արժողութեամբ գոհարեղէն գրաւուեցաւ: Բոլորն ալ ազատ թողուեցան: Օրինական հետապնդում պիտի կատարուի 25 հոգիի մասին, որոնցմէ միայն մէկը Հայ է: Ֆրանսական թերթերը դիտել կուտան թէ միջնորդներու 100էն 95ը օտարականներ են:

Արմատական Ընկերվարականներու համագումարը

Քաղաքական եւ ելմտական հարցերու շուրջ վիճաբանութիւնները կը շարունակուին Նիսի մէջ: Համագումարի տալիք որոշումներէն կախում պիտի ունենայ Փէնլըվէի դահլիճին բախտը: Առջի օր ընդհարում մը ունեցան Պ. Էռիօ եւ Պ. Քայյօ՝ դրամագլուխի վրայ տուրք դնելու խնդրին առթիւ, առաջինը կողմնակից, երկրորդը բուռն հակառակորդ ըլլալով այդ տուրքին: Միւս կողմէ բազմաթիւ պատգամաւորներ հակառակ են որ Փէնլըվէ իշխանութիւնը շարունակէ՝ յետադիմականներու կրթնելով: Ձգտում կայ իշխանութեան գլուխ բերելու Էռիօն եւ ելմտական արմատական բարեփոխումներ մտցնելու, որպէս զի դարձեալ կարենան իրենց կողմը շահիլ ընկերվարականները:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅ ՀՈԳԻՆ

Երեւանի մէջ նոր Հայաստան մը ունինք, ուր հայ կառավարութիւնը յայտնի դիւանագիտութեամբ խոհեմութիւն կը համարի թթու ազգասէր մը չնկատուիլ: Ներկայ պարագաներուն մէջ, ամէնուս ուշադրութիւնը կը գրաւէ այդ երկիրը ուր հայ սիրտը կը բաբախէ:

Գերմանացի գրագէտ մը ըսած է թէ, ողորմելի է այն մարդը, որ միայն բիծեր կը փնտռէ մեծ անձնաւորութեանց բնաւորութեան կամ մեծ պատմական դէպքերու մէջ: Ես մեր ներկայ այդ վարչութեան դիւանագէտ արարքներուն վերլուծումը առանց կատարելու, պիտի խոստովանիմ որ անկարելի է չդատապարտել այն խօլ պայքարը, զոր մղեց ու կը մղէ հայ լեզուին դէմ: Ես կը դատապարտեմ այդ Լէնինաձեւ յեղափոխականները, որոնք աւելի թթու պօլշեվիկ են քան Զինէվերին մը, և հայ լեզուն փառքի դրախտէն՝ աղբանոցի մէջ կը նետեն: Սակայն անոնք նման լեզուական յեղափոխութեան դաս մը չառին սովետական ռուս ռահվիրաներէն: Ուրեմն օտարը չէ որ զանոնք կը մղէ նման այլանդակ տխմարութեան, այլ թթու փառամոլութիւնը. չէ՞ որ պատմութիւնը ապագային պիտի արձանագրէ, թէ Երեւանի Հանրապետութիւնը յեղաշրջեց Ս. Մեսրոպի տառերը: Հոս տեղն է յիշեցնելու այդ հայ սովետներուն Րաֆֆիին այս խօսքն թէ, «Հայը, աւելի քան օտարները, ինքն է իր թշնամին»: Մեր Հայաստանի ներկայ վարիչները շատ առաջ գացին, չի կրցան հասկնալ որ մեզի պէս բնաջնջումի մատնուած ազգ մը միայն իր լեզուով և իր պապերուն հաւատքովը կրնայ ապրիլ ու ապրեցնել իր ազգութիւնը. չեմ գիտեր ինչո՞ւ չեն յիշեր Խաչատուր Աբովեանի այս խօսքերն, թէ *«Մէկ ազգի պահպանողն էլ՝ լեզուն ու հաւատքը. թէ սրանց էլ կորցնենք, վա՛յն եկել ա մեր օրին»*: Սակայն մեր հայ սովետները կը ծիծաղին ազգասիրութեան վրայ: հայ լեզուն, հայ հաւատքը և հայուն ամենէն մաքուր հոգին, Ազգասիրութիւնը, մեր այս երեք ցեղային անմահութիւնները հալածուած են: Ա. Կարինեան կ'աշխատի Աբովեանի, Պատկանեանի, Րաֆֆիի, Ղազարոս Աղայեանի, Պռօշեանցի գրական գործերէն վտարել ազգասիրական հոգին: Նման ոտնձգութիւն մը, մէկ բառով Անիշխանական մակդիրին արժանի է: Վա՜յ այն իշխանութեան որ անիշխանական վարչութեան ձեռքն է ինկած: Սակայն իմ այս քննադատութիւններովս ես ոչ մէկ միտք կ'ուզեմ յայտնել մեր հայ սովետական դիւանագէտ քաղաքականութեան մասին: Դիւանագիտական հողմացոյցը փչած ուժգին հովին հոսանքին կը հպատակի:

Հայ հոգին քանի դեռ յուսահատ չէ, սահմանուած է ապրելու: Հայ սովետներու լեզուական և ազգայնական խաչակրութեան դէմ հայ հոգին կը պայքարի: Ռ. Պատկանեան, մեր այդ կովկասահայ խանդոտ ազգասէր Պէրանժէն, իր երգերով մեր յոյսերը կ'արծարծէ.

Մի տրտմի դու, հայ, երբ հող ու խաւար
Երբեմնի պանծան երկիրդ պատաւ.
Դու ունիս Մեսրոպ, նորա սուրբ գիրը
Միշտ կը լուսաւորէ Հայոց երկիրը:

Թող հայ գրերու դէմ հայ սովետը պարզէ իր սուրը, հայուն «սուրբ գիրը» ինչպէս ամէն սուրբ, պիտի պաշտպանէ իր փառքը փառապանծ որ դրոշմուած է հայուն ոսկեդարուն մէջ:

Ազգ մը չապրիր առանց ազգասիրութեան: Ցեղ մը որ ազգասէր չէ, նման է այգիին, որ բերք չունի, նման է մեղուանոցին, ուր մեղու չկայ, մեղր չկայ: Հայրենիքի սէրը ցեղի մը կանթեղին իւղն է. թէ պակսի իւղը, կանթեղն ի՞նչ արժէք ունի: Հայրենիքը արդ մեծ գերեզմանոց մըն է, բայց միշտ սիրելի և հայրենասէրը միշտ պիտի յիշէ բանաստեղծ Մկրտիչ Պէշիկթաշլեանի հայրենիքի սիրով խանդոտ այս երգը.

Թէպէտ բոյնն ու հովիւ Հայոց
Աւերակաց շրջին վրայ,
Թէպէտ պղտոր վտակն Հայոց
Նոճիներու մէջ կը սողայ,
Նոյն հառաչք են հայրենեաց
Նոյն չերթան սրտէն ի բաց:

Տխմար է այն մարդը որ իր ցեղին պակասութիւնները պատճառ բռնելով, կը դադրի ազգասիրութենէն. մարդ կրնայ վիրաբոյժի պէս տաղել ազգին վէրքերը, ազգը բուժելու սուրբ պարտականութեամբ մը, ու այս գործով ան ազգասէր կը մնայ, և աւելի խանդոտ ազգասէր. ցեղ մը ճանչնալով իր թերութիւնները, զանոնք ուղղելու է և օտարէն սորվելու է: Հ. Ալիշան ըսած է թէ. «Ազգին պակասութիւնը պարտիլ խելացութիւն է, բայց պակասութիւնը չի ճանչնալ՝ մեծ անխելքութիւն է:» Դժբախտ հայկական ճակատագի՜ր, որ հայը առանց մեռնելու չէ կրցած ապրիլ, բայց և առանց ազգասիրութեան ալ հայը չի կրնար ապրիլ: Ազգատեցութիւնը աւելի սոսկալի է, քան յաւիտենական ջուրերը: Տարագրութիւնը ալ աւելի մեզի կը կապէ մեր երկրին հետ, եթէ հայրենիքի սիրտը մեր մէջ տրոփէ միշտ:

Անցեալին պատմական սխալները դաս տալու են ներկայ սերունդին: Դիւանագիտութիւնը բնաւ անկեղծօրէն չէ ժպտած: Թէ ռուս և թէ թուրք կառավարութիւնները մեզի ոսկեզօծ խոստումներով խաբեր են: "Հայաստան" և "Ազգասիրութիւն" բառերը շատ խորթ կը հնչեն հայ սովետներու շրջանակին մէջ. այդ թթու պօլշեվիկները պահ մը կը մոռնան որ ներկայ ռուս պետութիւնը Եւրոպայի համաշխարհական ձգտումներու դէմ պայքարելու ատեն անոր թաքուն միակ նպատակն է ամրապինդ և հաստարմատ պահպանել ռուս աշխարհակալութիւնը: Արղութեանց, Բէհբութեանց, Լազարեֆ, Լօրիս-Մէլիքօֆ, Տէր Ղուկասօֆ, ռուս դրօշակին փառքերը, Պարսկաստանէն տարագրեալ հայութեան համար չի կրցան ապահովել Գրիգորիպոլիս անունով օճախ մը, ինչ որ պաշտօնապէս խոստացուած էր: Չի մոռնանք որ Տփղիսի Պապա Երկայնաբազուկ Արղութեանց, որ երեսուն տարի հաւատարիմ զօրավարութեամբ շատ վեր է բռնած ռուսին դրօշը, պետական մէկ ապերախտ հարուածով, կաթուածահար կը մեռնէր: Կարսի փրկիչ Վասիլ Բէհբութեանց, արդէն Խրիմի պատերազմով Կովկասի փոխարքայութեան արժանացած, նոյնպէս ռուս պետական նենգամտութեան ուրիշ մէկ դառնացին զոհն կ'ըլլայ: Երկայնաբազուկ կասկածելի կ'ըլլայ իբրև ռահվիրայ հայկական անկախութեան. իսկ Բէհբութեանց կը դրպարտուի դրամական անհաւատարմութեամբ: Շատ հեռուն չերթանք: Անկախ Հայաստանը երբ ծնունդ առաւ, օտար պետութիւնները պաշտօնապէս զայն ճանչցան. ռուս կառավարութեան առատաձեռնութիւնը ապշեցուցիչ էր. Կալիցիններու վեհապետներուն արեւմուտքէն վերջը, Անկախ Հայաստան կը հաշւուէր. ռուսի այդ վեհանձնութիւնը շուտով սահմանափակուեցաւ: Արդ Պօլշեվիկ Հանրապետութիւնը Հայաստանի Անկախութիւնը չի ճանչնար, Երեւանէն Արտասահման հայկական դրամ, նամակադրոշմ չեն ընդունուիր: Ահաւասիկ ասոր կ'ըսեն վանդակի մէջ անկախութիւն: Այսու հանդերձ Երեւանի հայ կառավարութիւնը հաւատարիմ կը մնայ Ռուս Պօլշեվիկ Հանրապետութեան. պարագաներուն պահանջն է այդ…:

ԱՏՐՈՒՇԱՆ

ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՅ ՏՊԱՐԱՆԸ

Ֆրանսայի առաջին հայ տպարանին պատմութիւնը ընելէ առաջ անցողակի յիշենք թէ արդէն ԺԴ. դարուն հայերէն լեզուն կ'ուսուցուէր այս երկրին մէջ: Ավինեօնի հակաթոռ պապերը շատ կ'աշխատէին կաթոլիկ դարձնել արեւմտեան Ասիան և այդ նպատակով լեզուագէտ Ֆրանչիսկեան կրօնաւորներ կը ղրկէին յաճախ այդ երկիրները: Այս կարգի միսիոնէրներ պատրաստելու համար, Պապերու պալատին մէջ արեւելեան լեզուներու մասնաւոր դասընթացք բացուած էր. հոն կ'աւանդուէին հայերէն, եբրայեցերէն, արաբերէն և քաղդէերէն: Հայերէնի ուսուցիչները կը ղրկուէին մեր Կիլիկիոյ թագաւորներուն կողմէ, որոնք սերտ յարաբերութեան մէջ էին Եւրոպայի քրիստոնեայ թագաւորներուն և մանաւանդ Պապին հետ, որմէ կը սպասէին նոր խաչակրութիւն մը ի նպաստ Կիլիկիոյ: Լեւոն Դ. թագաւորը երկու կրօնաւորներ ղրկեց Ավինեօն, 1322ին, իբրեւ ուսուցիչ հայերէն լեզուի. ասոնք էին Ռէնիէ տը Քօնսթանս (Raynier de Constance), հաւանաբար եւրոպացի քահանայ մը, և Աղեքսանդր Պետրոս (Alexandre Pierre) դպիրը, որոնք 24 ֆլօրին և 12 մեծ թուռնուա ամսական կը ստանային:

Այդ թուականէն յետոյ Ֆրանսայի մէջ հայ մշակոյթին մասին տեղեկութիւններ կը պակսին մինչեւ Ռիշլիէօ, որ փափաքելով հայերէն լեզուի մշակումը Ֆրանսայի մէջ, պետական ծախքով հայ-լատին բառարան մը տպել տուաւ Փարիզի մէջ և ձրի բաժնեց զայն: Ասոր հեղինակն էր Միլանցի կրօնաւոր Ֆր. Ռիվօլա, որ ԺԷ. դարուն Քօլէժ Ամպրօզիէնի մէջ հայերէն, եբրայեցերէն, քաղդէերէն և իտալերէն դաս կուտար:

Ֆրանսայի մէջ առաջին հայ տպարանը հիմնուած է Մարսիլիա 1669ին, Ոսկան եպիսկոպոս Երեւանցիի կողմէ, որ աւելի ծանօթ է Ոսկան վարդապետ անունով:

Ոսկան Ղլըջինց տոհմէն էր, ծագումով Երեւանցի բայց ծնած էր Սպահան 1614ին: Իր ծննդավայրին մէջ Խաչատուր Կեսարացիին աշակերտելէ վերջ նախ Մովսէս յետոյ Փիլիպպոս կաթողիկոսի օրով Էջմիածին գացած և վարդապետ ձեռնադրուած է: Այդ օրերուն հոն կը գտնուէր լատին կրօնաւոր Փաօլօ Փիրօմալլի, որմէ լատիներէն դաս առած է. ինքն ալ հայերէն կը սորվեցնէր անոր: Երկուքը մէկ սկսան Աստուածաշունչը հայերէնի թարգմանել լատիներէն բնագրին վրայէն:

Յակոբ կաթողիկոս եպիսկոպոս ձեռնադրեց զինք եւ արեւմուտք ղրկեց, գլխաւորապէս յանձնարարելով տպագրել հայերէն Աստուածաշունչը, որ մինչեւ այն ատեն դեռ տպուած չէր: Ոսկան 1662ին Էջմիածինէն մեկնելով ուղղակի գնաց Լիվոռնօ, ուր եկած էր նաեւ եղբայրը վաճառական Աւետիս Ղլըջինց, որ Ամստերտամի հայ տպարանին օգնած էր նիւթապէս եւ բարոյապէս: Ոսկան Հռոմի և Լիվոռնոյի հայ վաճառականներուն դիմելով նիւթական օգնութիւն խնդրեց տպագրական ծախքերու համար. սակայն միայն երեք հոգի օգնեցին իրեն՝ Ստեփաննոս Խանենց, Թէոդորոս Քթրեշենց և Պետրոս Տէր Աւագենց: Ոսկանի անունին փոխանցուեցաւ նաեւ հանգուցեալ Մատթէոս Ծարեցիի Ամստերտամի տպարանը: Ոսկան 1663ին Ամստերտամ հասաւ և 1666ին սկսաւ Աստուածաշունչի տպագրութեան, զոր աւարտեց 1668ին: Այս Աստուածաշունչը — հաւանաբար իր թարգմանածը — Նօթանիոնից թարգմանութեան հետ բաղդատելով բաւական աղաւաղուած է, սակայն իբրեւ գեղարուեստական գործ մեծ արժէք կը ներկայացնէ և մինչեւ այսօր ալ կրնայ ներկայացուիլ իբրեւ տպագրական գլուխ գործոց մը: Ոսկան մինչեւ 1669 Ամստերտամի մէջ 19 կտոր հրատարակութիւն ըրաւ. սակայն գիրքերը չի ծախուեցան և ծանր պարտքերու տակ ինկաւ: Տպարանը գրաւումէ ազատելու համար փոխանցեց Կարապետ Աղրիանեցիի անունին և այսպէս յաջողեցաւ զայն ամբողջ կազմածներով Լիվոռնօ փոխադրել 1669ին: Իտալիոյ մէջ կաթոլիկ գրաքննութիւնը շատ խիստ ըլլալով, Ոսկան հազիւ մէկ երկու գրքոյկ կրցաւ տպագրել Լիվոռնօ: Արդէն 26 Մայիս 1669ին դիմում կատարած էր Ֆրանսայի թագաւոր Լուդովիկոս ԺԴ.ին: Անձամբ ներկայացաւ նաեւ Քօլպէռի, որուն ցոյց տուաւ իր տպած գիրքերը — մանաւորաբար Աստուածաշունչը — և անոնցմէ երկուական օրինակ յանձնեց իրեն՝ մէկը արքայական մատենադարանին, միւսը իր անձնականին համար:

Կողմնակի դիմումներ ալ եղան Քօլպէռի մօտ, համոզելու համար զայն որ եթէ Ֆրանսայի մէջ հայերէն տպարան մը հիմնուի, մեծ շահեր կարելի կ'ըլլայ ապահովել թէ՛ ֆրանսական առեւտուրին և թէ կաթոլիկ կրօնքին համար: Քօլպէռ սիրալիր ընդունելութիւն ըրաւ Ոսկանի և ամէն կերպով քաջալերեց հայկ. տպարանի մը հաստատումը Ֆրանսայի մէջ: Պետական մեծ մարդը կը յուսար այդ ժամուլին շնորհիւ Ֆրանսա քաշել հայ վաճառականները, որոնք գործ պիտի տային Ֆրանսայի Արեւելքի հետ ունեցած վաճառականութեան. ասկէ զատ Ամստերտամի հայ վաճառականները ևս հետզհետէ պիտի ձգէին այդ քաղաքը, որով հոլանտական վաճառականութիւնն ալ հարուած մը ստացած պիտի ըլլար այդ ձեւով:

Քօլպէռ շուտով ղրկեց հայկ. տպարանի արքայական մենաշնորհը, խմբագրուած Սէն Ժերմէն ան Լէ, 11 Օգոստ. 1669ին, ստորագրուած և կնքուած Լուդովիկոս ԺԴ. թագաւորէն, որով արտօնութիւն կը տրուի Ոսկան վարդապետի, «Եպիսկոպոս Հայոց և փոխանորդ ու պատուիրակ Հայաստանի մեծ Պատրիարքին, տպարան հաստատել Լիոնի, Մարսիլիոյ և կամ Ֆրանսայի ո և է քաղաքին մէջ, հայերէն լեզուով հրատարակելու համար իր ուզած գիրքերը, պայմանաւ որ կաթոլիկ կրօնքին հակառակ բան չպարունակեն անոնք»:

Այդ օրերուն թագաւորը կը գրէր թէ «այս հաստատութիւնը կրնար օգտակար ըլլալ հասարակութեան և շատ դիւրութիւններ ընծայել արեւելեան լեզուներու ուսուցման»:

Ոսկան հազիւ 1673ին կրցաւ Մարսիլիոյ մէջ գործի սկսիլ. իր տպարանը կը կոչուէր «*Տպարան Էջմիածին*»: Հռոմ հրահանգներ ղրկեց Մարսիլիա, գրաքննութեան ենթարկելու համար հայկ. տպարանէն լոյս տեսած գիրքերը, և նոյնիսկ եղան Հայեր, որոնք «քան զՊապն պապական» գտնուեցան և լրտեսութիւն ըրին Ոսկանի դէմ: Ասոնցմէ մէկն էր Թադէոս Համազասպեան անուն երէցը, Ոսկանի հայրենակից, որ Ամստերտամի մէջ եկած յարած էր իրեն, Լիվոռնոյի և Մարսիլիոյ մէջ ալ գործակից և շահակից եղած էր իրեն: Ոսկան Հոլանտայէն բերել տուած էր իր քեռորդին տպագրիչ Սողոմոն Լեւոնեանը, իր ազգականը Պետրոս Լատինացին, իր գործակատարը Նահապ Գրիգորեան և իր գրաշարը Մատթէոս Վանանդեցին, որոնք Մարսիլիա հաստատուելով սկսան եռանդով գործել:

Ոսկան ամբողջ հոգւով նուիրուած էր տպարանին, կ'աշխատէր կարելի եղածին չափ շատ գիրքեր տպել և տարածել. ասոր համար անգամ յանձնառու եղած էր ենթարկուիլ գրաքննական խստութեանց և մինչեւ իսկ կաթոլիկութիւնը ընդունած էր, հաւատոյ դաւանութիւն ստորագրելով:

Հակառակ ասոր, Թադէոս 1673ի վերջերը Ոսկանը ամբաստանեց թէ նոր տպագրուած Ժամագիրքին մէջ հերետիկոսական մասեր կան, և խնդիրը հանեց պետական և կրօնական ատեաններու առջեւ: Ոսկան իր ընկերոջ կողմէ եկած այս հարուածին չի դիմանալով, սիրտին ցաւէն մեռաւ 1674ի սկիզբը, 60 տարեկան:

Դատը շարունակուեցաւ Սողոմոն Լեւոնեանի դէմ և տեւեց բաւական երկար: Քօլպէռ միջամտեց ի նպաստ Ոսկանի յաջորդին:

Այս խիստ հետաքրքրական դատավարութեան մասին կը խօսինք յաջորդիւ:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

Բանուորի մը խօսքերը

Ֆրանսայի հանրայնավար օրկանին մէջ լոյս տեսած հայերէն կոչը այնքան անզօր եղած է պղտորելու մեր բանուորներուն միտքը, որ անոնցմէ մէկը Ցառաջի մէջ այդ կոչին ընթերցումէն վերջ, հետեւեալ խորհրդածութիւնը կ'ընէր.

— «Հայաստանի նախորդ կառավարութիւնը կը մեղադրէին թէ գրգռեց իր հարեւանները և տալէ ծնունդ տուաւ ծանր աղէտներ: Դրացիներու արիւնը իրենց հոգին զոհելու յօժար այն թանկագին ընկերները ինչո՞ւ չեն թողուր որ մենք՝ վտարանդիներս ալ լաւ վարուինք ֆրանսական ազգին հետ, որ մեր դրացին ու հիւրընկալն է: Ի՞նչ բարիք կը սպասեն իրենց գրգռիչ քարոզներէն:»

Լայնօրէն պիտի կասկածէի իր զգացումներուն մասին, եթէ մեր բանուորը տկար ու փախկոտ մէկն ըլլար: Բայց իր կարշնեղ կազմը, ծուռ դէմքին կորովի ու համարձակ արտայայտութիւնը, վայելուչ կեցուածքն ու վերջապէս հայ մշակի իր պայծառ նայուածքը կասկածի շուքն անգամ չէին ձգեր:

Ե. Պօյաճեան

ԿՈՉ

Բարձր Հայքի Հայրենակիցներուն

Հայրենակիցներ,

Պատերազմի և տարագրութեան հետեւանքով մեր հայրենակիցները աշխարհի չորս կողմերուն ցրուած, պատսպարուած են կորսնցնելով իրենց ազգային դիմագիծը, ձուլուելու և լուծուելու օտար երկիրներու մեծ ու շքեղ ապաստաններուն մէջ:

Այս պայմաններուն տակ հրամայական պահանջ մըն էր կազմակերպուիլ: Ահա՛ թէ ինչու քանի մը հայրենակիցներ վերջերս հաւաքուելով հիմը դրին «Բարձր Հայքի Հայրենակցական Միութեան»: Ինչպէս բոլոր Հայրենակցական Միութիւնները, մեր Միութիւնը ևս կազմուած է անկուսակցական գետնի վրայ և անոր կրնան անդամակցիլ Կարնոյ նահանգի բոլոր հայրենակիցները (Կարին, Երզնկա, Բայազիտ, Խոտրջուր, [illegible], Ալաշկերտ, Նարման, Դերջան, Բասեն, եայլն.): Միութեան նպատակն է կապ հաստատել Փարիզի, և ասոր մասնաճիւղ Ֆրանսայի և աւելի հեռաւոր երկիրներու մէջ ցրուած հայրենակիցներու միջեւ, ուժեղ պայքար մղել այլասերման, բարոյալքման և օտար ամուսնութիւններու դէմ, մանաւանդ վառ պահել ազգային գիտակցութիւնը ու հայրենիքի գաղափարը:

Այս վեհ նպատակները իրագործելու առաջադրութեամբ, կոչ կ'ուղղենք մեր բոլոր հայրենակիցներուն խմբուիլ նորակազմ Միութեան շուրջ և հաւաքական ուժերով աւելի արդիւնաւէտ դարձնել անոր աշխատանքները:

Վարչութիւն Բարձր Հայքի
Հայրենակցական Միութեան

ԻՇԽԱՆ Ց. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ

Իշխան Արղութեանի մահով կ'անհետանայ մէկը հայ իրականութեան կարկառուն դէմքերէն։

Դժուար է թարմ գերեզմանի առջեւ տալ անոր բովանդակ կենսագրութիւնն ու նկարագիրը, բայց իր կեանքի հարեւանցի ծանօթութիւնն իսկ բաւական է համոզուելու համար, թէ, իրօք, աչքի ընկնող դէմք մըն էր հանգուցեալը, մէկը անոնցմէ, որոնք անքակտելի թելերով կապուած են հայ ազատագրական պայքարի հերոսերգութեան հետ։

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը չկար դեռ, բայց օդի մէջ արդէն կը զգացուէին անոր գաղափարները, երբ իննսունական թուականներու սկիզբը, Արղութեան իրեն պէս ուրիշ մտածողներու եւ զգացողներու հետ «Ընկերութեան գործով» անցաւ Թուրքիա՝ մօտէն ուսումնասիրելու համար Թրքահայ կեանքը եւ յեղափոխական գործունէութեան պայմանները։ Իբրեւ ուսուցիչ Տրապիզոնի Հայոց վարժարանին մէջ, ան եւ Զաւարեանը, շատ շուտով կրցան իրենց շուրջը համախմբել տեղւոյն երիտասարդութիւնը եւ փաստօրէն հիմը դնել յեղափոխական կազմակերպութեան։ Այս աշխատանքը, սակայն, ընդհատուեցաւ կառավարութեան միջամտութեամբ, որ ձերբակալեց ու դատարանին յանձնեց երիտասարդ գործիչները եւ ապա, իբրեւ Ռուսահայեր, արտաքսեց Կովկաս։ Այստեղ ալ ռուս կառավարութիւնը ձերբակալեց եւ աքսորեց Ռուսաստանի ներսերը։

Ռուսական աքսորէն հազիւ ազատուած՝ Արղութեանը կը տեսնենք Թաւրիզ, իբրեւ ուսուցիչ-յեղափոխական գործիչ։ Դաշնակցութիւնն արդէն կազմակերպուած էր, եւ ինքն ալ մէկն էր անոր յլացողներէն ու ստեղծագործողներէն։ Պարսկաստանի մէջ մարմնաւորուեցաւ Խանասորի արշաւանքը, որուն կազմակերպողներէն ու մարտական վարիչներէն մէկն էր Իշխանը։ Տակաւին կենդանի է երգը՝ «Աջից՝ Վարդանը, ձախից՝ Իշխանը»։

Արշաւանքէն վերադառնալով Պարսկաստան՝ Իշխանը կը ձերբակալուի Պարսից իշխանութեան կողմէ եւ անասելի խոշտանգումներու ու տանջանքներու ենթարկուելով, ծանր շղթաներով կապուած՝ կը դրուի Թաւրիզի բանտը, ուրկէ կ'ազատուի միայն ռուս հիւպատոսին միջամտութեամբ։ Սակայն, ռուս կառավարութեան ձեռքով, երկրորդ անգամ կ'աքսորուի հիւսիսային Ռուսաստան, Վոլոկտա քաղաքը։

Վոլոկտայէն՝ նորէն Կովկաս, ուր կը շարունակէ յեղափոխական գործունէութիւնը, իբրեւ Դաշնակցութեան պատասխանատու գործիչներէն մէկը։ Բաւական ժամանակ կը մնայ Երեւան եւ շատ մօտիկ մասնակցութիւն կ'ունենայ Երեւանի Կեդրոնական Կոմիտէութեան աշխատանքներուն մէջ։ Ցարական կառավարութեան սկսած հալածանքներուն ժամանակ, Լըժինի հրամանով ան ալ կը ձերբակալուի եւ տարիներ շարունակ բանտերու մէջ չարչարուելէ ետք՝ կ'ենթարկուի դատի Փեթրօկրատի մէջ, ուր տեղի կունենայ Հ. Յ. Դաշնակցութեան մեծ դատավարութիւնը։ Ապա նորէն աքսոր ու վերջը նորէն եռուն կեանք Թիֆլիսի մէջ, ուր կը հաստատուի իբրեւ քաղաքապետական կարեւոր պաշտօնեայ ու կը մասնակցի հանրային-յեղափոխական կեանքին։

Համաշխարհային պատերազմի սկիզբներուն Իշխանը մէկն էր կամաւորական շարժման համոզուած պաշտպաններէն եւ գործօն մասնակցողն էր, սկիզբը իբրեւ կեդրոնական վարիչ մարմնի անդամ, ապա իբրեւ 6-րդ գնդի հրամանատար։ Եւ, իբրեւ այդպիսին, քամեց դառնութեան բաժակը մինչեւ վերջ՝ ենթարկուելով ռուս բիւրոկրատութեան բոլոր խաբէութիւններուն ու ցածութիւններուն։

Կամաւորական շարժման հաշուեյարդարէն յետոյ Իշխանը կը տեսնենք գաղթականներու հոգատարութեան գործի կազմակերպման մէջ, իսկ փետրուարեան յեղափոխութենէ ետքը, 1917-ի ամառը, ան կեցած է Սահմանադիր ժողովի ընտրութիւններու Կարսի նահանգային յանձնաժողովի գլուխը։ Քիչ յետոյ, ան դարձեալ Թիֆլիս է եւ կարեւոր մասնակցութիւն ունի Հայոց Ազգային Խորհրդի աշխատանքներուն։ Կովկասի միութեան քայքայումէն եւ երեք անկախ հանրապետութիւններու ստեղծումէն յետոյ, 1918-ին, ան մէկն է Վրաստանի հայոց Ազգային Խորհրդի առաջնակարգ գործիչներէն։ Երբ դէպքերը կը բորբոքին Ղարաբաղի մէջ եւ վտանգ կը ծագի Հայ-Ադրպէջան ընդհարումի, Հայաստանի կառավարութիւնը անոր կը յանձնէ պատասխանատու առաքելութիւն մը՝ տեղւոյն վրայ պարզելու խնդիրը եւ միջոցներ փնտռելու Ղարաբաղի հրդեհը մարելու համար։

1919ի ամառը Արղութեանը կ'ընտրուի Հայաստանի Խորհրդարանի անդամ եւ, իբրեւ երեսփոխաններու ամենաերէցը, կը նախագահէ մինչեւ դիւանի կազմակերպումը։ Շատ չանցած կը նշանակուի Թէհրանի դեսպան եւ Բագուի մէջ բացուելիք հայ-ատրպէջանեան խորհրդաժողովի անդամ։ Եւ Թէհրան կը գտնուէր, երբ մէկը միւսի ետեւէն Հայաստանի գլխին պայթեցան աղէտները։ Հակառակ պոլշեւիկներու լարած բոլոր դաւերուն՝ ան մինչեւ վերջ մնաց իր պաշտօնին գլուխը եւ տեղի տուաւ միայն ի յարգանս պարսիկ կառավարութեան, որ պոլշեւիկներու ճնշման տակ ստիպուած էր հայկական դեսպանատունը փոխարինել պոլշեւիկեան ժամանակաւոր հիւպատոսարանով մը։ 1923էն իվեր Արղութեանը Եւրոպա էր։

Ահա ուրուագիծը իր կեանքի — կեանքը հայ յեղափոխականի ու հանրային գործիչի։ Տրապիզոն, Թաւրիզ, Խանասոր, Վոլոկտա, Երեւան, Թիֆլիս ու Թէհրան, բանտէ բանտ ու աքսորէ աքսոր, ուսուցիչ, խմբապետ, քաղաքային ու պետական պաշտօնեայ, զինուորական հրամանատար, հանրային ու կուսակցական աշխատող։ Այս բոլոր ասպարէզներուն վրայ Իշխանը ցուցաբերեց իր անհատականութիւնը, խառնուածքի ու գաղափարներու ինքնուրոյնութիւնը, ինչպէս նաեւ մտքի ու հոգիի բարձր յատկութիւնները։ Զարգացած ու շատ կարդացած, լայն աշխարհահայեացքի տէր՝ ան զարմանալի կերպով կարող էր համաձայնեցնել իր ներքին ապրումները արտաքին հանգամանքներուն։ Չափի գիտակցութիւնը անոր մէջ զարգացած էր գերազանցապէս։ Եւ ատով պէտք է բացատրել, որ այն օրերուն, երբ մենք ամէնքս խանդավառուած ինկեր էինք երազներու ետեւէ, ան եղաւ մէկը քիչերէն, որոնք զգաստութեան ու չափաւորութեան հրաւէրներ կը կարդային։ Խանասորի հերոսը, երբ պէտք էր իրատես քաղաքականութիւն մշակել, գիտէր սահման դնել իր երեւակայութեան։ Իր հիմնական պնդումն էր, զիջումներու գնով հասկացողութեան գալ հարեւաններու հետ, սահմաններու հարցին մէջ ըլլալ չափաւոր եւ, առհասարակ, հայ ժողովուրդը քաղաքական ձգտումները համաձայնեցնել նիւթական կարողութիւններուն։

Բնաւորութեամբ պարզ, դիւրամատչելի, ոգիով՝ ազնուական ու աշխարհային ունայնութիւններէ վեր, դառնութեան օրերուն անգամ ան գիտէր բարձրէն նայիլ իր շրջապատին ու մարդկային տկարութիւններու մէջէն տեսնել միշտ մարդը իր բովանդակ արժանիքներով։ Այս պատճառով շատ քիչ անձնական հակառակորդներ ունէր, գաղափարական հակառակութիւնն ալ գիտէր արտայայտել այնպէս, որ մարդկային յարաբերութիւնները միշտ կը պահուէին արժանաւոր բարձրութեան վրայ։ Մեր իրականութեան մէջ այս եւս սովորական յատկութիւն չէ։

Իրեն հետ գործ ունեցողները, որքան ալ տարբեր էին ըմբռնումներով ու խառնուածքով, չէին կրնար չտեսնել ու չենթարկուիլ անոր անհատական հմայքին, քաղցրաբարոյ ու կենսուրախ ոգիին։ Ընդունակ էր ուրիշներն ալ համակել հոգեկան արիութեամբ ու անսահման լաւատեսութեամբ։ Լաւատեսութեամբ տոգորուած, մինչեւ վերջին պահը հաւատալով կեանքին՝ հեռացաւ աշխարհէն։

Իշխանի պատմական գլխաւոր դերը, սակայն, հանդիսացաւ Խանասորի արշաւանքը։ Որքան ալ համեստ, իր հետեւանքով, յեղափոխական այս ձեռնարկը, խոր տպաւորութիւն թողուց ժամանակակից ու յետագայ սերունդներու մտքին վրայ եւ այսօր եւս կը շարունակէ ծառայել նոր սերունդներու ներշնչման աղբիւր։

Իշխանի մահով պատմական դէմք մըն է, որ կը յանձնենք հողին ու պատմութեան։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԷՐ ՈՂՈՐՄԵԱ

(Ձայնախօսական եղանակ)

Տէր Ողորմեա՛ ...

Գիշե՛ր։ Կ'իջնէ աղջամուղջը։
Խաւարն անտա՛ռն է, սե՛ւ, սե՛ւ, սե՛ւ,
Հովը կուգայ այրած, մրոտ ծառերուն։
Կը խեղդուի՜մ, կը խեղդուի՜մ ...
Օգնեա՛ մեզ, Տէ՛ր ...
Հե՛ւ ... հե՛ւ ... հե՛ւ .. (կը հեւան)։

Իջէ՛ք, իջէք,
Դէպի խորը, անդնդային ջրամբարը,
Ուր ձայները կը ճարճատեն,
Ուր մեր բարակ ոսկորներէն ցուրտ սուլումներ կ'անցնին,
Ուր ողբերը կը կրկնուին,
Մեղա՛ ... ղա՛ ... ղա՛ ... ղա՛ղա՛ ... ղա՛յ։

Եկէ՛ք, եկէք,
Հաւաքուեցէք, իրարու ծոց գրկուեցէք,
Ծունկն ակռանիդ, շունչը ակռանին,
Զարկեցէք ձեր դողերը. դժուա՛ր։
Համբերութի՛ւն ... ա՛խ ...
(Կը լռեն)։
Կ'անցնին, անցնի՛ն,
Ա՛խ. ո՞վ կ'անցնի։ Թո՛ւրքը, Յիսո՛ւս,
Յիսո՛ւս, Թո՛ւրքը ...
Մա՛ ... ղա՛յ ... տղաս չկա՛յ. ..
Մա՛ ... ղա՛յ ... խա՛ ...
Լռէ՛, լռէ՛, մեղօ՛յ, կնիկ, մի կանչեր,
(Անելի յամր) Մա ... ղա՛յ ...
Չեմ դիմանար, հասաւ քէս, վե՛րջս է ալ,
Հո՛ւ, հո՛ւ, հո՛ւ, (կը մարի)։

Տէրտէրն ալ, մոմին տակ,
Սեւեր փաթթուած հացթուխ կնկան կը նմանի,
Կ'երերա՛յ, կ'երերա՛յ,
Տէ՛ր ողորմեա՛ ...

Վա՛յ մեր գլխուն, հազար ափսո՛ս,— ի՞նչ կայ որ ...
Գիւղը, եօթը տուն մեռել կայ,
Հա՛, Եղանին կնիկն ալ
Տղաբերքի ատեն, անբա՛խտ, լուսնոտութեան բռնուեր՝
Եւ զաւակը խեղդուեր է ...
Մեղայ տէ՛ր ...

Անծա՛գ գիշեր,
Արեւօք պիտի լուսնա՞յ, կ'ըսես,
Լուսին մըն ալ չկայ վերը,
Աստղիկ մը հոս, մեր գզիրին տանը վրայ,
Որբացունկի մը արեւխաչ տերեւին պէս կը պլրտայ,
Հաս մ'ալ անդին. եզիին վրայ ծերունենց,
պատռած բուզի կը նմանի։

Գիտե՞ս,
Սեւոր աղբօր սայլվանին մէջ ոչխարի,
Ծա՛ւ ինկեր է,
Կը պոռա՛ն, կը պոռա՛ն:
Վո՛ւշ, ճար ճարի վրայ կ'աղան,
Ամպը ամպին կը ճուրի:
Աստուա՛ծ, հրա՛շքդ կ'ուզենք, հրա՛շքդ ..

Չպիտի՞ լուսնայ, չպիտի՞ լուսնայ,
(Ուժեղ) Տէ՛ր ...
Երեք տարուան որբ Թաթիկին մեղքցի՛ր,
Մէկը չունի, անօթի է, ու մերկ է,
Աչքերուն մէջ աշխարհին լացնող վիշտ մը կայ։
(Ու մանուկն ալ «մա՛յր»ի փոխան,
Տէրողորմա՛ կը պոռայ)։

Հրաշք չկա՞յ ... :— Լռէ՛։
Հասաւ ուժը մեր սիրտերուն,
Հասաւ շունչը մեր կուրծքին,
Հասա՛ւ, հասա՛ւ,
Ո՛ւր է, ո՛ւր է Տէրը.
Տէր ողորմեա՛ ...
Եա՛ ... եա՛ ... եա՛ ...

Գիշերն կ'իջնէ տխուրին,
Կը խորունկնա՛յ, կը խորունկնա՛յ ...
Ջրհորի պէս։

Հայերն այսպէս, ժամուն մէջ,
Մի՞շտ ալ այսպէս Տէր Ողորմեա կ'եղանակեն։

Ես զայն լսեցի,
Այսպէս զգացի։

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՊՐԻՒՍԷԼԻ «Հ. Մ. Ը. Մ.»Ը ՅԱՂԹՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Պրիւսէլի Հ. Մ. Ը. Մ.ի ֆութպօլի խումբը առաջին անգամ ըլլալով մրցում մը ունեցաւ նախորդ կիրակի, 3 Հոկտ. Պրիւսէլի Sporting Club «Alliance»ի դէմ, «Union Bruxelloise»ի դաշտին վրայ։ Հայ խումբը յաղթական ելաւ 4ի դէմ 7ով։

Այս անդրանիկ յաջողութիւնը, թէեւ խաղական տեսակէտով ոչ նշանակելի, բայց եւ այնպէս կրկնապէս պատուաբեր է մեր գաղութին համար, որովհետեւ առաջին անգամ է որ Պելճիգայի մէջ հայ խումբ մը կը մրցի տեղական խումբի մը դէմ, եւ մանաւանդ կը տանի յաղթանակ մը։

Տարակոյս չկայ թէ քիչ մը վարժութենէ յետոյ, եթէ տղերքը ընտելանան մէկ մէկու խաղացուածքին, շատ աւելի ուժեղ խումբերու հետ ալ պիտի կարենան մրցիլ մերինները, բարձր պահելով հայ համազգեստին պատիւը։

Առ այժմ, ֆութպօլ խաղացող 20ի մօտ անդամներ կան, որոնց մէջ կը տեսնուին ճարպիկ եւ խոստացող ուժեր։ Խումբին «քարթէնն» է Պ. Զարեհ Մաճառեան, որ Պ. Պ. Լեւոն Պագրճեանի եւ Մելքոնի հետ (այս վերջինը բերդապահ), կը կազմեն խումբին էն ամուր սիւները։

Պրիւսելահայ խումբը իր այս առաջին խաղով կը խոստանայ մեծամեծ յաջողութիւններ յառաջիկային համար։ Քիչ ատենէն հայ յաղթանակներու շըրջան մը կրնայ բացուիլ, եթէ յարատեւութեան ոգին չնուազի, եւ գաղութն ալ չթերանայ բերել իրեն բաժին ինկած աջակցութիւնը։

—

Հ. Մ. Ը. Մ. ինչպէս ամէն տեղ, Պրիւսէլի մէջ ալ կը ներկայացնէ կենսունակ հայ երիտասարդութիւնը։

Անոր նպատակն է սփիւռի եւ սկաուտութեան միջոցաւ մշակել մարմինները, հոգիները եւ միտքերը։ Ամէն տեղ, ամէն հայ պարտաւոր է օժանդակել այս կազմակերպութեան, քանի որ օտարացման եւ այլասերումի վտանգներուն դէմ, ցիրուցան հայութեան տրամադրելի գլխաւոր ուժերէն մէկն է։

Արդէն իսկ զօրաւոր քաղաքակիրթ ազգերը, մարմնակրթանքին մէջ կը տեսնեն իրենց ներկայ եւ ապագայ սերունդներուն անվթար պահպանումը։ Կառավարութիւններ իրենց քաղաքական եւ տնտեսական հարցերուն համահաւասար կարեւորութիւն կուտան ֆիզիքական դաստիարակութեան, հիմնուելով սա հաւատքին վրայ թէ, առողջ մարմնի վրայ միայն կրնան պատուաստուիլ զարգացումն ու յառաջդիմութիւնը:

Նախագահ Հինտէնպուրկի վերջերս իր ժողովուրդին ուղղած կոչը ամենալաւ դաս մըն է բոլոր անոնց, որ մարմնակրթանքն ու սբօրը «տղայական խաղ» կը նկատեն։

Հրէական "Maccabi"ն համաշխարհային սիօնականութեան չափ ծաւալած է այսօր։ Աշխարհի ամէն անկիւնը հազարաւոր անդամներ ունի եւ իր փրօբականտն ու պաշտպանութիւնը ստանձնած են հրէական էն կարող ու ծանօթ դէմքերը։

Ո՞ւր է որ մենք ալ ըմբռնէինք սփօրին եւ մարմնակրթանքին անհրաժեշտութիւնը եւ քաջալերէինք հազարումէկ հալածանքներու ենթարկուած, անթիւ ճգնաժամերէ վերապրած Հ. Մ. Ը. Մ.ը, տալով անոր այն կարեւորութիւնը որուն իսկապէս արժանի է։

Ամէն մէկ զօրացած բազուկ ոյժ մըն է բարձր պահելու ազգային գոյութիւնը։ Ամէն մէկ ուժովցած կուրծք անշէջ հնոց մըն է։ Ուրեմն ամէն հայ, առանց սեռի, տարիքի եւ քաղաքական դաւանանքի խտրութեան, պէտք է փարի Հ. Մ. Ը. Մ.ին, եթէ ոչ իբր գործօն, գէթ իբր համակիր անդամ, եթէ կ'ուզէ տեսնել ազգային գոյութեան զօրացումը։

Պրիւսէլ — Նիզակ

Ապահովութեան դաշինքը կնքուած

Առջի իրիկուն Լոքառնոյի մէջ ստորագրուեցաւ ապահովութեան դաշինքը, որով Ֆրանսա, Պելճիքա և Գերմանիա, երաշխաւորութեամբ Անգլիոյ եւ Իտալիոյ, փոխադարձաբար յանձնառու կ'ըլլան ապահովել Հռենոսեան սահմանագլուխի անձեռնմխելիութիւնը և համաձայնութեամբ կը խոստանան պատերազմի չդիմել: Մուսոլինի քանի մը օր առաջ Լոքառնօ հասաւ. Պելճիքայի արտաքին նախարարը մերժեց ողջունել զայն: Իտալիոյ դիկտատորը առջի օր թերթերու թղթակիցները հրաւիրեց՝ կարգ մը յայտարարութիւններ ընելու համար: Շատ քիչեր պատասխանեցին հրաւէրին:

Վոտկան կրկին ազգային ըմպելի

Ռուսիոյ մէջ ալքոլի վաճառումը արգիլուած էր պատերազմի սկիզբէն ի վեր: Եւմտական գործավարի պնդումներուն վրայ Գործավարներու խորհուրդը որոշեց վերցնել այդ արգելքը և Հոկտ. 4ին առաջին անգամ ըլլալով ամբողջ Ռուսիոյ մէջ սկսան ծախել 40 աստիճաննոց վոտկան: Ռուս ժողովուրդը 11 տարիէ ի վեր կարօտը կը քաշէր իր ազգային ըմպելիին. առաջին քանի մը օրերուն ամէն մարդ գինովցաւ: Միայն 5 Հոկտ.ին Մոսկուայի մէջ 4500 քաղաքացիներ մեռնելու աստիճան գինով վիճակի մէջ հիւանդանոց փոխադրուեցան դարմանուելու համար:

Փրավտա կը գրէ թէ վոտկայի ամենէն անմիջական ազդեցութիւնը զգացուած է թերթերուն վրայ, որոնք աւելի ներշնչուած յօդուածներ կը հրատարակեն: Զաւեշտաթերթերու քանակը 100էն հարիւր աւելցած է: Ասոնք կը պահանջեն որ Հոկտ. 1ը տօնական օր յայտարարուի ի պատիւ Վոտկա արքային: Ցարին օրով վոտկան պետական մենաշնորհ էր եւ ամբողջ Ռուսիոյ եկամուտին մէկ երրորդը կը հայթայթէր: Պոլշեւիկներն ալ կը յուսան նոյն արդիւնքը ձեռք բերել:

Պոլշեւիկներ կողոպտուած

17 զինեալ աւազակներ Մոսկուայէն 60 քիլոմեդր հեռու Վար շաւիա—Մոսկուա ճեպընթացին վրայ յարձակելով կեցուցին զայն և կողոպտեցին դիւանագիտական վակոնը, որուն մէջ էին լեհ համայնավարներու պետը Տոմպալ, Չիչերինի քարտուղարներէն մէկը և Գ. Միջազգայինի բարձրաստիճան անձնաւորութիւն մը: Աւազակները ահագին քանակութեամբ դրամ և մեծ կարեւորութիւն ունեցող վաւերաթուղթեր տարին հետերնին: Չեկայի երեք ջոկատներ դէպքին վայրը ղրկուեցան, բայց ոչ մէկ հետք գտան: Կողոպտուած պոլշեւիկները Մոսկուա վերադառնալէ վերջ ձերբակալուեցան իբրեւ վատեր:

Դիակներու ցուցադրում Դամասկոսի մէջ

Դամասկոսի շուրջ հրոսակային շարժումները լուրջ հանգամանք մը ստացած ըլլալով, ֆրանսական զինուորները բուռն կերպով կը հետապնդեն ըմբոստները: Հարիւր հոգի սպաննուեցան: Ֆրանսացիները սոյնցմէ 27ին դիակները Պէյրութ բերելով հրապարակաւ ցուցադրեցին:

Անգլիական թերթերը կը գրեն թէ Տիւրզիները յաջողած են կտրել Դամասկոսի եւ Պէյրութի միջեւ երկաթուղիի գիծին մէկ մասը:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ»

Վիէնի մէջ «Դաշնակցութեան Օրը» տօնուեցաւ Հոկտ. 11ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, հրապարակային սիրուն ցերեկոյթով մը, Pont Evéque, սինէմա Էթուալի մէջ: Ներկայ էր տեղական հայ գաղութէն մեծ բազմութիւն մը՝ Ֆրանսացիներ ալ կային: Հանդէսը բացուեցաւ "Մշակ Բանուոր»ով, զոր երգեց Պ. Բագոսեանի ղեկավարած երգչիկ խումբը, ջութակով կ'ընկերանար Պ. Օհան Փափազեան: Ցետոյ երգեր երգուեցան Օր. Գաճվէճեանի, Տիկին Լաճիկեանի, Օր. Բագոսեանի և Պ. Բագոսեանի կողմէ: Ընկ. Թէրզիեան արտասանեց «Ցարգանք քեզ»ը, ընկ. Եայլեան՝ «Ափ մը Մոխիր»ը, ընկ. Աբրահամեան «Հայ Հերոսներ»ը: Բոլորն ալ ծափեր խլեցին: Ատենախօսեցին ընկ. Յ. Մկրեան և Հ. Ուզունեան՝ բացատրելով Դաշնակցութեան գործունէութիւնը: Ցետոյ բացուեցաւ նուիրատուութիւն մը, որուն առաջին անգամ կնքահայր եղաւ Պ. Կարապետ Մուրատեան 50 ֆրանքով, և կինն ալ դարձ 50 ֆրանք տուաւ: Եղբայրը Պ. Պետրոս Մուրատեան 100 ֆրանքով կնքահայրութիւնը առաւ և իր կինն ալ 50 ֆրանք տուաւ: Այս ձեւով հաւաքի գոյացաւ 890 ֆրանք:

Հ. Յ. Դ. Ենթակոմիտէն վարձած է սրահ մը ուր մօտ ատենէն ընթերցարան մը պիտի բացուի, տեղւոյն երիտասարդ ուժերուն մտային զարգացման համար: Ամէն տեսակ թերթեր և գիրքեր պիտի բերեն ու կիրակնօրեայ դասընթացքներ պիտի բանան:

Փօղոս

Լա Սէյնէն կը գրեն մեզի.— Այստեղ ալ տօնուեցաւ „Դաշնակցութեան Օրը„, Հոկտ. 11ին: Նորակազմ երգեցիկ խումբը երգեց յեղափոխական և հայրենասիրական երգեր: Պ. Սարաֆեան իր «Հիմի էլ Լռենք»ով, Պ. Լաթիֆեան իր մեներգով ոգեւորեցին հասարակութիւնը: Խօսեցաւ ընկեր Ե. Թէրզեան, ոգեկոչելով հայ յեղափոխութեան պատմութիւնը, անոր գործերն և հերոսները: Արսէն Աճէմեան պարզեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծագումն ու զարգացումը և անոր դերը հայկական անկախութեան իրականացման մէջ: Ընկեր Ա. Ցովհաննէսեան բացատրեց անկախութեան պայքարին անհրաժեշտութիւնը: Բոլորը մեկնեցան գոհ տպաւորութեան տակ:

Պօլէնէն կը գրեն մեզի.— «Դաշնակցութեան Օր»ը տօնուեցաւ "Արշալոյս» Միութեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 11ի կիրակի օրը, ընտրեալ բազմութեան մը Ներկայութեան: Բացումը կատարեց ընկեր Մկրտիչ Գուրեան: Յետոյ Պ. Ստեփան Մարկոսեան խօսեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծագումին նպատակին, եւ գործունէութեան զանազան դրուագներու մասին:

Բանախօսութենէն վերջ արտասանուեցան բաժակաճառեր, ազատագրական ճամբուն վրայ ինկած նահատակներու յիշատակին,

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Այսօր Հ. Մ. Ը. Մ.ի պահեստի խումբը Auteuilի Ա. խումբին դէմ պիտի մրցի, Իլ Սէն Ժերմէնի մէջ: Հաւաքավայր Մէթրօ "Օթէօյ», ժամը 1ին: Բ. խումբը պիտի մրցի A. U. Clamartի Ա.ին դէմ, Մէօտօնի մէջ, հաւաքավայր «Էնվալիտ»ի կայարանը՝ ժամը 1ին:

Ա. խումբը Քլէրմօն Ֆէրրան հրաւիրուած էր, բայց վերջին պահուն մրցումը ջնջուեցաւ:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

Փարիզի Հայ Բժշկական Միութեան դասախօսական ժողովը տեղի կ'ունենայ 21 Հոկտ. Չորեքշաբթի գիշեր ժամը 9ին Սօսիէթէ Սավանթի մէջ: Կը խօսի Տօքթ. Լ. Գրիգորեան "Ֆաքիրականութիւն և բժշկութիւն„ նիւթին վրայ:

Հ. Յ. Դ. Զաւարեան խումբի դասախօսական ժողովը տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ ուրբաթ գիշեր ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին:

Բարձր Հայքի Հայրենակցական ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ կիրակի ժամը 3ին, 131 Fbg. du Temple: Կը հրաւիրուին անդամներն ու բոլոր հայրենակիցները (Կարնեցի, Բաբերդցի, Ալաշկերտցի, Նարմանցի, Դերջանցի, Պայազիտցի, Երզընկացի եւլն.)

Ռուսոյ Լսարանական Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ ամսոյս 24ին շաբաթ իրիկուն ժամը ճիշդ 8.30ին 131 Faubourg du Temple: Օրակարգ վարչութեան տեղեկատուութիւնը եւ ընթացիկ հարցեր:

Կը խնդրուի Պ. Աստուածատուր Զորպաճեանէ (Այնթապցի) որ իր հասցէն տեղեկացնէ եղբօրորդւոյն Ներսէս Զորպաճեանի, rue, Payssonnau, ancienne Usine Vibert Vienne (Isère)

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Սալոնի Սափրիչ մը, օրական 35 ֆրք. ապահովուած է. յաւելուածական վճարում շաբաթ և կիրակիի (մինչեւ ժամը 1) աշխատանքին համար: Դիմել Coiffeur Fournel 70 ave. d'Argenteuil Asnières (Seine).

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Փարիզ, Կ. Թ.— Ստացած ենք 20 ֆրանքը, թերթը կը շարունակուի առաջուան պէս:

Լիվրբուլ, Պ. Պ.— Ստացանք տարեկան բաժնեգինը:

Ալֆորվիլ, Ա. Մ.— Ստացանք բաժնեգինը. 15 Հոկտ.էն կը ստանաք թերթը. 30 Սեպտ.ը ղրկուեցաւ:

Փարիզ, Յ. Ա.— Ձեր թերթը սկսած ենք ղրկել Հոկտ. 6էն:

Փարիզ, Մ. Գ.— Ձեր թերթը կը ղրկուի Հոկտ. 1էն սկսեալ:

Շաս, Ա.Ի.— Սեպտմ. 15էն ի վեր ձեր թերթը կանոնաւոր կերպով կը ղրկուի:

Քրէօզօ, Գործ.— Ստացանք 44,15 ֆրանքը:

Պօլէն, Գործ.— Ստացանք 25,50 ֆրանքը:

Լը Բուզէն, Մ. Ք.— Ստացանք վերամսեան:

Սէն Շամոն, Ա. Ք.— Ստացանք եռամսեան:

Քրէօզօ, Յ. Փ.— Ուսանողին վերաբերեալ գրութիւնը կորսուած է:

Լիոնոն, Թղթակից.— Ուշացած ըլլալով յաջորդ թիւին մնաց:

ՍԱԿԱՐԱՆ

17 Հոկտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթերլին		108.25
Տոլար		22.25
Մարք (ոսկի)		5, 25
Թրքական թղթ.		12.20
Թրք. ոսկի		92.
Մէճիտիյէ		8.
Լէվա	100 հատը	16.50
Տրախմի	«	31.31
Լիր	«	90.15
Պելժ. ֆրանք	«	101.50
Զուից. ֆրանք	«	428.
Ֆլորին		111.

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

Քրէտի փոնսիէ I	1650	ֆր.
« « II	1320	«
« « III	1250	«
Ռուսիոյ երկթ.	105.	

Comptoir Parisien de Change et de Crédit

80, Rue Lafayette

Հայերէն կը խօսուի

Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Par



Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH"
Journal Arménien
Paraissant trois fois par semaine

Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն { 65, Rue Pascal, PARIS (13)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա եւ գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա եւ «	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	3 s.	5 s.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք, մանդափոխ եւն. գրել Sch. Missakianի անունով

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
21
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
1925

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 35 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ եւ ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ

Բաղքենի ժամուլը ցնծութեան կանչերով ողջունեց Լոքարնոյի համաձայնութիւնը, որ կոչուած է դարաշրջան մը կազմելու, ինչպէս կ'ըսեն։

Գրուեցաւ թէ Մեծ Պատերազմէն ի վեր, առաջին անգամ է որ այսքան կարեւոր դաշնագիր մը կը կնքուի. ուրիշներ, թունդ ազգայնական, գիտել տուին թէ՝ Գերմանիա անգամ մըն ալ, եւ հանդիսաւորապէս հրաժարելով Ալզաս Լօռէնէն. նոր թակարդ մը կը պատրաստէ։ Իսկ Մոսկուայի տեսակէտով, անգլիական աշխարհակալութիւնն է որ յաղթանակեց։ «Մեծն Բրիտանիա իր ուզածն ձամբուն վրայ դրաւ Գերմանիան. լարեց Գերմանիոյ և Խորհրդային Միութեան յարաբերութիւնները եւ յաջողեցաւ թուլցնել Ֆրանսայի եւ իր զինակիցներուն կապերը»։

Այս բոլոր մեկնութիւններէն եւ իրարանցումէն պէ՞տք է հետեւցնել թէ՝ խսկապէս աննախընթաց քայլ մը առնուած է խաղաղութեան ամրապնդման համար։ Ոչ. անոնք անգամ մըն ալ կը հաստատեն թէ՝ աշխարհի Մեծերը այնքան մտահոգ են որ, փրկութիւն կը յուսան նոր մագաղաթներէ։

Փոփոխութիւններ ի հարկէ կան։ Առաջինը այն որ Գերմանիան վերջապէս ազատեցաւ իր պարտեալի նուաստ վիճակէն. եւ ժողովին մասնակցեցաւ հաւասարէ հաւասար խօսելու, մինչ առաջ դուրսը կը մնար եւ միայն վճիռներ կը լսէր։ Վերահաստատման շնորհիւ, կրցաւ համոզել Դաշնակիցները, որ անյապաղ պարպեն Քէօլնը։ Թերեւս զիջումներ ստանայ նաեւ զէնընկէցութեան մասին։ Իսկ ամէնէն կարեւորը, քանի որ կը մտնէ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, իրաւունք պիտի ունենայ օգտուելու անոր առաւելութիւններէն ալ, փոխանակ միայն անոր պարտադրած յանձնառութիւնները կատարելու։ Այսպէս, Ազգերու Դաշնակցութեան անդամները իրաւունք ունին զանազան գաղթավայրեր հովանաւորելու։ Հոգատարութեան այս քաղաքականութենէն լիովին օգտուեցան Անգլիա (Միջագետք եւ Պաղեստին) եւ Ֆրանսա (Սուրիա). մինչ Գերմանիա ոչ միայն՝ իր գաղթավայրերէն, այլ եւ առեւտրական նաւատորմէն իսկ զրկուեցաւ։ Երկար չէր կրնար տեւել այս անբնական վիճակը իբր 70 միլիոն բնակչութեամբ երկրի մը համար, որ անդադար կ'աճի ու կ'արտադրէ։ Սեղմուած՝ արեւելքէն, արեւմուտքէն և հարաւէն, այդ պետութիւնը չի կրնար շնչել մեծ ու պզտիկ յաղթականներու երկաթեայ օղակին մէջ, եւ անպատճառ ելք մը պիտի գտնէ։ Դաշնակիցները, նոր համաձայնութիւններով, ուզեցին ամէն հաւանականութեան առջեւ պատ քաշել իրենց սահմաններուն համար, թէեւ շատ վստահ չեն հարաւային-արեւելքի մասին (Լեհաստան եւ Չեխօ-Սլովաքիա)։ Կը մնան հեռաւոր երկիրներ. բայց անոնք շատոնց աւարի տրուած են, բացի Թուրքիայէն, որ միշտ կը մնայ իւղոտ եւ ցանկալի պատառ մը։ Այսպէս կամ այնպէս, միջոց մը պէտք է գտնուի, Գերմանիոյ պահանջներն ալ գոհացնելու. ուրիշ խօսքով՝ խաղաղութիւնը իրապէս ամրապնդելու։

Ապահովութեան Դաշինքը եւ յարակից դէզ մը թուղթեր ստորագրելով, Դաշնակիցները կը ձգտին միեւնոյն ատեն ամրացնել իրենց դիրքը Խորհրդային Միութեան, եւ, աստիճան մըն ալ, Մ. Նահանգներուն հանդէպ։ Լոքարնոյի համաձայնութիւնը անախորժ հարուած մըն է Մոսկուայի համար, որ կը ջանար գոնէ Գերմանիան իր կողմը շահիլ, իբրեւ վճռական ազդակ մը՝ միջազգային հաւասարակշռութեան տեսակէտով։ Քանի մը տարի Գերմանիան համարուեցաւ ամէնէն յարմար խարիսխը, համաշխարհային յեղափոխութիւնը պայթեցնելու։ 1922էն ի վեր, երբ ի դերեւ ելաւ այդ յոյսը, կը ճգնէին դիւանագիտական գետնի վրայ օգտագործել զայն, ի հարկին ամբողջ Արեւելքը Արեւմուտքի դէմ հանելու միտքով։ Բայց անհաւասիկ այդ փորձն ալ կը ձախողի, գոնէ երկար ատենի համար։ Խորհրդային Միութիւնը նոր մեկուսացման մը կ'ենթարկուի, կնքուած դաշնագիրներով եւ պայմանագրութիւններով, եւ, ստիպուած է նոր ռազմախաղեր փորձել։ Մոսկուայի դէմ հաստատուած տնտեսական պատուարին վրայ, կ'աւելնայ դիւանագիտական պատնէշը, հոգ չէ թէ պաշտպանողական հանգամանքով։

Ուշ-կանուխ, Ռուսաստանն ալ պիտի փնտռէ ճամբայ մը, յարմարելու քաղաքականութիւն մը. մանաւանդ որ, քանի կը տեւէ իր խափանարար գործունէութիւնը, այնքան կը համախմբուին եւ կը զօրանդուին հակառակորդները։ Թերեւս այն ատեն աւելի դիւրին ըլլայ հիմնել «Եւրոպայի Միացեալ Նահանգները», ծրագիր մը որ կրկին արծարծուեցաւ վերջերս։ Մեծերը նոր թուղթեր փոխանակելով, կ'ուզեն ոչ միայն պակսեցնել յեղափոխութեան եւ պատերազմի վտանգները, ի հարկէ ամուր պահելով իրենց նուաճումները, այլ եւ հակազդել Ամերիկայի շքեղ մեկուսացման եւ տնտեսական տիրապետութեան։



ԻՇԽԱՆ ՅՈՎՍԷՓ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՄՈՒԼ

ՍԵՒՆ ՈՒ ՃԵՐՄԱԿԸ

Ուշագրաւ է որ Խորհրդային իշխանութեան արտասահմանեան մունետիկները շատ աւելի ուղղափառ և ուռուցիկ են, քան բուն երկրի թերթերն ու վարիչները։ Առէք Խորհրդային որ և է թերթ, և պիտի տեսնէք որ, ամէն մէկ սիւնակի մէջ, երկարապատում յօդուածներէ մինչև մանր մունր նամակներու մէջ, անվերջ գանգատներ, մատնանշումներ, մերկացումներ կան։

Անհաւասիկ Խորհրդային Հայաստան մը, Սեպտ. 29 թուակիր։ Առաջին էջ, խմբագրականին մէջ կը կարդանք (գիւղական գործունէութեան մասին).—

«Ամենաշքեղական թերութիւնն այն է, որ գիւղում գործող հասարակական կազմակերպութիւնների աշխատանքի ձեւական կողմից շատ են տարւում: Շատ տեղերում նրանք հէնց այնպէս, կարծես ըստ ինչ որ սովորութեան, ննկի պէս բռնում են ու քայքայւում։ Նրանց աշխատանքը պատահական բնոյթ է կրում, բացակայում է սեւողական հետեւողականութիւնը, չկայ որոշ սիստեմ ու ծրագիր։ Ամենքն ալ ցանկանում են ու ձգտում, որ ինչքան կարելի է՝ շատ տեսակի կազմակերպութիւններ ստեղծեն գիւղում, այնինչ այդ բոլորը նրանք անկարող են սպասարկել։ Ցետոյ բացակայում է հաշուետըւութիւն տալը. կազմակերպութիւնները շատ դէպքերում իրենց պատասխանատու չեն զգում այն մասսաների առաջ, որոնց շնորհիւ և որոնց համար նրանք գործում են։»

Նոյն թիւին մէջ, երկրորդ էջ, «Կուսակցական կեանք» գլուխին տակ, աշխատակից մը կը գրէ.—

"Ցատուկ յանձնարարութիւնների գործամասի (չրճ) աշխատանքների ղաղաբումից յետոյ, զինուորական կրթութեան գործը մեր կուսակցական կազմակերպութիւններում զգալիօրէն թուլացել է։ Ռազմագիտութեամբ զբաղւելն, այժմս, շատ ընկերների կողմից նոյն իսկ ժամավաճառութիւն է համարւում։»

Եւ շարք մը պատուէրներ։

Նոյն թիւին մէջ, երրորդ էջ, աշխատակից մը, որ քառասուն օր գացեր պտտեր է Արագածի գիւղերը, կը գանգատի թէ բոլորովին կտրուած էին «արտաքին աշխարհէն, քաղաքէն, կեանքէն, եռուզեռէն»։ Ասոր անոր կը դիմեն, եւ կը հասկնան որ ոչ ոք թերթ չստանար, ոչ դպրոցը, ոչ գիւղական խորհուրդը։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆՈՐ ՀԱՍՑԷՆ

Յառաջիկայ Հոկտեմբեր 30ին Յառաջի խմբագրութիւնը եւ վարչութիւնը կը փոխադրուին նորահաստատ Մասիս տպարանը,

208 bis. RUE LAFAYETTE, PARIS (10e)

ուր պիտի հրատարակուի այսուհետեւ «Յառաջ», բոլորովին նոր տառերով եւ ուրիշ բարեփոխումներով։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐԸ ԿԸ ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԻՆ

Հելլէն կառավարութիւնը սկսած է տեղահանել Գօզանայի շրջանի հայ գաղթականները։ Աշխատանքի Միջազգային Գրասենեակի Աթէնքի ներկայացուցիչ Պ. Ցվէրնէր դիմած է ձեռնհաս իշխանութեան, հասկնալու համար այս տեղահանութեան պատճառը։ Խնամատարութեան տնօրէն Պ. Փասրաս հետեւեալը յայտարարած է.— Եղածը տեղահանութիւն չէ այլ փոխանակութիւն Ռուսիա գտնուող յոյն գաղթականներու հետ։ Նախարարութիւնը հրահանգած է կարճ ժամանակի մէջ Սելանիկ կեդրոնացնել Գօզանայի շրջանէն 3000 հայ գաղթականներ, որոնք պիտի փոխանակուին նոյն թիւով Պոնտացի յոյն գաղթականներու հետ։

Պ. Փասրաս խոստացած է Գօզանայի գիւղերէն տեղահանուած հայ գաղթականները բեռնատար ինքնաշարժերով փոխադրել Հարման գիւղ. ասոնք հոն պիտի սպասեն մինչեւ շոգենաւին հասնիլը։ Ասոնց թիւը պիտի հասնի 1500ի։ Աթէնքի սովեթական դեսպան Ուստինովի դիմումին վրայ, որոշուած է երեք հազար հայ գաղթական փոխադրել Հայաստան, որոնց ամբողջ ծախքերը պիտի հոգայ հելլէն կառավարութիւնը, իսկ Կովկասէն գալիք 3000 Պոնտացի Յոյներու փոխադրութեան ծախքերը պիտի հոգայ սովեթական կառավարութիւնը։ Այս 3000 հոգին Հոկտեմբերի ընթացքին նաեւ պիտի նստին Սելանիկէն, Գավալայէն և Տէտէ Աղաճէն դէպի Հայաստան։

Նոր տեղեկութեանց համաձայն, հելլէն կառավարութիւնը պայման դրած է նախ Թրակիոյ և յետոյ Մակեդոնիոյ հայ գաղթականները փոխադրել Հայաստան։

Արեւմտեան Մակեդոնիոյ շրջանէն Վէնճէ և Նիշնիքու գիւղերու հայերը ամբողջութեամբ կը տեղահանուին բոլորովին անակնկալ կերպով։ Կառավարութիւնը ետ կ'առնէ նախապէս անոնց տրուած լծկանները։ Գաղթականները աճապարանքի եկած, կէս արժէքով կը ծախեն իրենց ձեռքը ունեցած արմտիքը, որովհետեւ ընիկները առիթէն օգտուելով 35-40 տրախմիէն աւելի չեն տար, օրինակ, եգիպտացորենի քիլէին, որ սովորաբար 80-90 տրախմի կ'արժէ։

Գավալայէն կը գրեն թէ ոստիկանութիւնը բոլոր հայ այրերուն լուսանկարները պահանջած և յայտնած է որ բոլոր Հայերը անմիջապէս պատրաստ պէտք է ըլլան՝ դէպի Ռուսիա մեկնելու համար։ Գաղթականներու անասունները, ծխախոտները և անասուններու վերաբերեալ պաշարները գրաւուած են կառավարութեան կողմէ։

Սելանիկի Հայ Կարմիր Խաչի կողմէ պատուիրակութիւն մը այցելած է Հարմանգիւղի գաղթակայանը, ուր հասնող գաղթականները շատ գէշ կացութեան մէջ կը գտնուին եւ մեծ մասով օգնութեան կարօտ են։ Պատուիրակութեան դիմումին վրայ տեղւոյն հիւանդանոցի բժշկապետը խոստացած է անհրաժեշտ խնամքը տալ հիւանդներուն։ Պ. Ցվէրնէր կարգադրութիւններ կ'ընէ կարօտեալները պատսպարելու համար։ Հ. Կ. Խաչը հանգանակութեան ձեռնարկած է՝ նիւթական օգնութիւն հասցնելու համար տեղահանուած գաղթականներուն։

Պոլսոյ հայ գաղթականները

Պոլիսէն Երեւան մեկնելիք գաղթականներու մեկնումի պատրաստութիւնները գրեթէ լրացած են. թուրք կառավարութեան վճարուելիք տուրքերը կարգադրուած են։ 300 հոգի որոնց անցագիրը պատրաստ է արդէն, ճամբայ պիտի ելլեն շուտով։ Ասոնց պիտի հետեւի 350 հոգինոց երկրորդ կարաւան մը։

Չիչէրին Փարիզ կուգայ

Խ. Հ. Միութեան արտաքին գործավար Պ. Չիչէրին Պերլինէն անցաւ Վիսպատըն, ուր ընդունուեցաւ գերման տեղական իշխանութեանց կողմէ։ Չիչէրին փափաք յայտնած է տեսնուիլ Ֆրանսայի արտաքին նախարար Պ. Պրիանի հետ եւ մօտ օրէն Փարիզ կը սպասուի։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԸ ՓՈԽԱՆԱԿԵԼՈՒ ԾՐԱԳԻՐԸ

(Մասնաւոր Թղթակցութիւն)
Աթէնք, 14 Հոկտ.

Երկու տարիէ ի վեր իրարու յաջորդող դաշինքները կը զբաղին հայ գաղթականութեան խնդրով:

Փորձը այժմ ժողովուրդներու փոխանակութեան հարցի մը ձեւը առած է, որ դժուար թէ մեզի համար նպաստաւոր ելքի մը յանգի:

Հելլէն կառավարութիւնը իր գաղթականական խնդիրները տնօրինելու ժամանակ, Յունաստանի հայ գաղթականութեան խնդիրն ալ իր ձեռնհաս ղեկավարներէն՝ Պ. Բերիկլէս Արկիրօփուլօսի բերնով, անցեալ տարի Ներկայացուց Ազգերու Դաշնակցութեան: Այս վերջինը իր կարգին անոր լուծումը յանձնեց Աշխատանքի Միջազգային Դիւանին: Տարի մըն է որ այս կազմակերպութիւնը Սելանիկի և Աթէնքի մէջ հաստատած իր գրասենեակներուն միջոցաւ և Պ. Կ. Ցիրոլլի ղեկավարութեամբ կը զբաղի Հայերու Յունաստանէն հեռացման խնդրով: Այդ ժամանակամիջոցի ընթացքին կրցած է 4000 Հայեր տեղաւորել արտասահման, մասնաւորապէս Ֆրանսա, Սուրիա, Եգիպտոս, Կիպրոս եւն.: Բայց սակայն չի գոհացներ յունական կառավարութիւնը որ այդ գրասենեակներուն վրայ ձեռն իր վրայ առած էր, տարին 10—15 հազար Հայեր յունական հողէն հանելու յոյսով:

Այս պատճառով, շատ զօրաւոր հաւանականութեամբ, պէտք է սպասել որ Աշխատանքի Միջազգային Դիւանը Ներկայ տարուան վերջաւորութեան հաշուեյարդարի ենթարկէ իր գրասենեակները, ու պատուիրակները մեկնին Ժընեւ: Ճիշդ ասկէ վերջն է որ կը սկսի բուն անստուգութիւնը, մութի մէջ թողլով Հայերու ճամբորդութեան ու ինքնութեան հաստատման խնդիրները, որովհետեւ այդ մարմինին հետ վերջ կը գտնէ նաեւ Նանսէնեան Թուղթերու գործածութիւնը:

Իրերու այս վիճակին կը զուգադիպի Ներգաղթի խնդիրը, որ նախապէս հելլէն կառավարութեան կողմէ կը նկատուէր իբրեւ հարցին լուծում: Տարուան մը ձգձգումը և Պ. Ծանգվերեանի առաքելութեան թողած տարտամ տպաւորութիւնը, աւելի վերապահ դարձուցած են հելլէն իշխանութիւնները, եղած հաւաստումներու մասին և, խնդրին արմատական լուծումը փութացնելու համար, Ներգաղթի գործին այժմ պայմանագրական և ղեկավարական ձեւ մը տրուած է:

Յունաստան մասնագէտ է ժողովուրդներու փոխանակութեան քաղաքականութեան մէջ և ինչ որ ժամանակին Թուրքերու և Յոյներու, Յոյներու և Պուլկարներու միջեւ կը կատարուէր, այժմ հայ գաղթականներուն մասին ևս կը կիրարկուի, Խորհրդային իշխանութեանց և Յունաստանի միջեւ:

Այս նպատակով գործի լծուած են հելլէն գաղթային բարձր պաշտօնատարները, Պ. Պ. Ֆիլիփօֆ և Սաքելլարօպուլոս, մանաւանդ առաջինը որուն ձեռքերուն մէջ կեդրոնացած են գաղթային խնդիրներու, մարդահամարի և զետեղման արձանագրութիւնները: Անցողակի ըսենք որ Պ. Ֆիլիփօֆն է հեղինակը հայ գաղթականական թղթածրարին, չորս դաշինքներու համար: Ան, ինչպէս կը շեշտէ յաճախ, այս աշխատանքին մէջ կ'առաջնորդուի «հայրենասիրական և տնտեսական երկաթեայ սկզբունքներէ»:

Հայաստան գաղթելու բնածին ձգտումը որ գոյութիւն ունի հայ գաղթականութեան մէջ, այսուհետեւ պիտի տարագրական ժողովուրդներու փոխանակութեան սկզբունքներուն և ձեւակերպութիւններուն: Ծրագիրը սեղանի վրայ է արդէն: Կը խորհուի Ռուսաստան ապաստանած 30,000 Պոնտացի Յոյները փոխանակել նոյնքան թուով Հայերու հետ. (այժմ Յունաստանի մէջ կան 45,000 Հայեր): Թէեւ այս թիւերը բանակցութիւններու հիմը կը կազմեն, բայց այժմ Աթէնքի ռուսական դեսպան Ուսթինօֆ և հելլէն արտաքին նախարարութեան ընդհանուր տնօրէն Պ. Կաֆթանձօղլու կը խօսակցին 3000ի մասին, որոնց մէջ պիտի մտնեն Պ. Ծանգվերեանի վերջերս արձանագրած մօտաւորապէս 1700ը: Փորձ մըն է այս որ եթէ յաջողութեամբ պսակուի, իր շարունակութիւնը պիտի ունենայ, պայմանաւ որ Ռուսաստանէն գալիք Պոնտոսեան տարրերը վտանգաւոր չնկատուին երկրին ընկերային անդորրութեան տեսակէտէն: Արդէն տիրող վերապահութեան պատճառն ալ ճիշդ այս է, թէեւ հելլէն բանագնացները այսօր այնքան չեն խրտչիր, գոնէ երեւութապէս:

Յաջորդով կը տեսնենք թէ ինչ կը ներկայացնեն Յունաստանի 45,000 Հայերը արհեստի, զբաղումի և անգործութեան տեսակէտներով և ինչ կ'ըլլայ հետեւանքը այս նորօրինակ փոխանակութեան:

ԱՐԱՄ

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՆԵՆ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

(Մեր մասնաւոր թղթակցէն)
Լոնտոն, 16 Հոկտ.

Ցաւալի է որ այս փարթամ գաղութին ազգային կեանքին մասին գրելու առեն, հարկադրուած ենք միայն դժգոհութիւն. ներ յայտնել տիրող թմրութեան առթիւ:

Ընդվզեցնող է այսքան անկենդան վիճակ: Օրուան վաստակէն դուրս մարդիկ ուրիշ հոգ չունին բայց միայն ձիարշաւ և թղթախաղ: Բարեբախտաբար ո՛չ գաղթակայան ունինք, ո՛չ ալ թշուառներու բազմութիւն մը եկեղեցիին շրջափակը, ու ի՛նչ մեծ բան է, երբ կը պահանջենք որ սեթևեթ մեր հայրենակիցները և քիչ մը շունչ ու եռանդ դնեն ազգային կեանքի մէջ:

Անցեալ տարի քանի մը փորձեր եղան երեսփոխանական մարմին մը ստեղծելու համար, սակայն կարգ մը որջացածներ արգիլեցին ձեռնարկին յաջողութիւնը: Ապարդիւն պայքարներէ յետոյ՝ որոշուեցաւ խնդիրը ձգել կաթ. պատուիրակին: Մօտ ութը ամիս տեւեց այդ վիճակը և անհա անցեալ շաբթու լսեցինք թէ Դուսան վարդապետ, ընդվզած գաղութին «անկերպարան" վիճակէն, «հարկադրուած կը զգայ կազմելու առժամեայ վարչութիւն մը, որուն մէջ մէկ մէկ արոր պիտի ունենան Միացեալը. Խնամակալութիւնը եւ հայութեան վստահութիւնը վայելող երեք պատուական անձեր, իր նախագահութեամբ»: (Իրն են այս խօսքերը):

Մեր անշէր գաղութը արժանի էր այս կարգադրութեան: Բայց զարմանալի է որ վարդապետն ալ նոր կ'արթննայ, եւ տասը ամսուան մէկուսացումէ մը յետոյ, վարչութիւն կը կազմէ ինքնագլուխ, առանց մէկուն խորհուրդ հարցնելու: Եւ այս՝ ճիշդ այն պահուն երբ Փարիզի մէջ, փորձեր կ'ըլլան իրականացնելու Եւրոպայի ընդհանուր կազմակերպութիւնը: Մնաց որ ոչ ինք, ո՛չ խնամակալութիւնը, ո՛չ ալ Միացեալը իրաւասութիւն ունին խօսելու Լոնտոնի գաղութին անունով: Դուսան վարդապետ և Խնամակալութիւնը նշանակուած են եկեղեցիին համար, իսկ Միացեալը 8-10 հոգինոց ընկեր մըն է: Երեսուն տարի առաջ կազմուած Արամ Րաֆֆիի և քանի մը երիտասարդներու ջանքերով, այս միութիւնը տարիներու ընթացքին փոխելով իր զուտ մշակութային հանգամանքը, դարձեր է տեսակ մը քաղաքական փորձանք: Պատերազմի տարիներուն որոշ գործունէութիւն ունեցեր են փրօբականտի աշխատանքներուն մէջ, սակայն 1920էն ասդին տեսնուած գործերը երբեք չեն արդարացներ իրենց յոխորտանքները: „Միացեալը այսքան տարուան ընկերութիւն է. այո՛, վերջին ատեններս գործ մը չէ տեսեր. բայց մեղք չէ՞ իր անունին», կ'ըսեն քանի մը պարոններ:

Շատ բարի, բայց մեղք չէ՞ այս գաղութին. երբ ընկերութիւն մը գործելու ընդունակութիւնը բոլորովին կորսնցնելէ ետք, տակաւին կը յամառի անոր անունով ճառել և մանաւանդ խափանել ո՛ր եւ է ձեռնարկ որ կը սպառնայ իր գոյութեան: Միացեալի վերջին չորս-հինգ տարուան կեանքը շատոնց խաչ քաշած է իր երեսուն տարուան «համեստ և ձոխացեալ» գործունէութեան վրայ:

Այս գաղութը քմահաճ պատգամներով չի կրնար կազմակերպուիլ: Անհրաժեշտ է ազգային վարչութիւն մը՝ ժողովուրդին քուէներով ընտրուած, որուն մէջ մաս պէտք է ունենան գաղութին բոլոր կենսունակ տարրերը:

—

Մեծահարուստ Հայուհիներու միութիւն մը ունինք մեր գաղութին մէջ: Ունինք նաեւ երիտասարդական միութիւն մը: Առաջինները անգլերէն կը խօսին ու անգլերէն կըգզան... Իսկ միւսները հայորդիներ են լեզուով ու սրտով: Երկուքին ալ նպատակը մէկ է մօտաւորապէս, բայց կ'աշխատին առանձին առանձին: Այլացեղ ընկերութիւններու միջեւ կարելի է համագործակցութիւն մը այս օտար ափերուն վրայ, սակայն անկարելի է միացնել մեր այս երկու ընկերութիւնները: Պատճառը բացայայտ է. հայ օրիորդները ընդհանրապէս բարեկեցիկ ընտանիքներու շառաւիղներն են՝ մեծամիտ եւ մեծվայելուչ ձեւերով և «անյարմար» կը նկատեն խօսիլ, ժողովի նստիլ կամ բեմ ելլել հայ երիտասարդին հետ: Հրաւէր եղաւ իրենց անցեալ տարի, Երիտասարդական Միութեան կողմէ, իրենց օժանդակութիւնը բերելու համար. բայց մերժեցին առանց կարմրելու: Անհաւատալի Անգլիա ուսած Հայուհիներ որոնք իրենց Պոլսոյ կամ գաւառի քոյրերուն չափ ալ քաղաքակրթութիւն չունին: Սալօնի աղջկան բարքեր...

Համբուրելը մե՞ղք է

Քէօլնի մէջ (Գերմանիա) պանդոկատէր մը ճամբած էր իր գլխաւոր պաշտօնեաներէն աղջիկ մը, սպասաւորներէն մէկը համբուրած ըլլալուն համար: Աղջիկը դատարան դիմած ըլլալով, ատեանը որոշեց թէ համբուրելը մեղք չէ, և վճռեց որ պանդոկատէրը հատուցում ընէ աղջկան:

ՈՒՍՈՒՑՉԻ ՄԸ ԵՐԵՍՈՒՆԸՀԻՆԳԱՄԵԱԿԸ

(Մեր սեփական թղթակցէն)
Պուքրէշ, 13 Հոկտ.

Կիրակի, 11 Հոկտեմբեր, Պուքրէշի մէջ տօնուեցաւ վաստակաւոր կրթական մշակի մը՝ Գէորգ Ղազարեանի ուսուցչական գործունէութեան երեսունըհինգամեայ յոբելեանը:

Առտուն ժամը 10ին Փօփուլար թատրոնի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ համակրանքի հանդէս մը՝ ազգային վարժարանի աշակերտութեան, քաղաքս հաստատուած մտաւորականութեան և համակիրներու, շրջանակի մը ներկայութեան: Բեմին վրայ տեղ կը գրաւէր յոբելեարը շրջապատուած ազգային մարմիններու և հանրային հիմնարկութեանց ներկայացուցիչներէն:

Կը նախագահէր Առաջնորդ Յուսիկ եպիսկոպոս:

Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով: Նախ խօսք առաւ յոբելենական յանձնախումբի նախագահը Սարգիս Արարատեան՝ որ հակիրճ ճառով մը բացատրեց 35 տարի շունչ ու ճիգ սպառող կրթական մշակի մը վաստակը գնահատելու անհրաժեշտութիւնը, և յոբելեարին աշխատանքին գրաւական ընելէ յետոյ, ցաւ յայտնեց միայն որ այս յոբելեանը կը տօնուի օտար հողի վրայ, հեռու հայրենիքէն՝ ուր Գ. Ղազարեան ամբողջ կեանք մը տուած է իրեն յանձնուած սերունդներուն համար:

Ցետոյ խօսք առաւ Թեմական Առաջնորդը, որ իբր պաշտօնակից յոբելեարին, —տարիներ առաջ, Էջմիածնի Գէորգեան Ճեմարանին մէջ,— գրաւոր ըրաւ Գ. Ղազարեանի գործունէութեան, իբր մտաջան և խղճամիտ ուսուցիչ:

Պուքրէշի Ազգ. վարժարանի Հոգաբարձութեան կողմէ խօսեցաւ Պ. Սմբատ Մատէնճեան՝ որ բարեբախտ համարեց Պուքրէշը, իր ուսուցչական կազմին մէջ ունենալուն համար յոբելեարին նման կրթական մշակ մը, զոր քաղաքական դէպքերը նետեր էին հայրենի հողէն հեռու:

Ապա յաջորդաբար խօսք տրուեցաւ աշակերտութեան և շրջանաւարտ կարգի ներկայացուցիչներուն՝ որոնք յայտնեցին իրենց երախտիքը:

Տոքթ. Ա. Տիրացեան յոբելեարը ողջունեց իբր իր նախկին դասախօսը Գէորգեան Ճեմարանի մէջ, և այժմ իր պաշտօնակիցը Պուքրէշի Ազգ. Վարժարանին մէջ: Ամփոփ գիծերով ներկայացուց արտացոլ ուսուցիչը և կրթական անխոնջ մշակը, դրուատիքներ ալ պատմելով անոր կրթական կեանքէն:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Բիւրօի և Կարպատեան Մեկուսի Կոմիտէի կողմէ խօսեցաւ ընկեր Պրր. Գիլլխանեանեան, փառաբանելով այն նուիրումը որ կուզայ իննսունական թուականներուն հայ երիտասարդութիւնը վարակող ուխտէն, և նախանձախնդրութիւնը հաւատարիմ մնալու այդ ուխտին: Շեշտեց մանաւանդ որ այդ խտէալով վառուած երիտասարդութիւնը չխնայեց իր բովանդակ ուժերը, ոմանք երթալով իյնալ ազատագրական պայքարին մէջ, և ուրիշներ, ինչպէս յոբելեարը, նուիրուելով ամէնէն համեստ աշխատանքներուն, մինչեւ գիւղի մը վարժապետութիւնը:

Նոր Արշալոյսի խմբագրութեան կողմէ խօսեցաւ Պարոյր Լևոնեան, յիշելով որ հայրենիքին մէջ է որ պէտք է տօնուէր այս յոբելեանը, և մաղթելով որ առիթը տրուի հոն ալ այսպէս բոլորուելու յոբելեարին շուրջ:

Երկիրի խմբագրութեան կողմէ ողջունեց Հայր Մ. Պոտուրեան:

Ազգ. Վարժարանի ուսուցիչ ուսուցիչն ալ յարգանքի և համակրանքի քանի մը խօսք ըրաւ:

Փրակայի Հայ Ուսանողութեան կողմէ ողջոյնի խօսք ըսաւ Մանուկ Մարութեան՝ յիշեցնելով որ Փրակայի Հայ Ուսանողութեան մէջ յոբելեարը կը հաշուէ նախկին աշակերտներ որոնք գուրգուրանքով պահած են իր յիշատակը:

«Յոյս» Օրիորդաց Միութեան կողմէ ողջունեց Օր. Ցաղիկ Փալանճեան:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ռումանիոյ Շրջ. Վարչութեան կողմէ ողջունեց Յ. Ճ. Սիրունի՝ կրթական մշակի մը մէջ գանելով գործակիցը Հ. Մ. Ը. Մ.ի նշանաբաններուն, յանուն վարուան սերունդին ֆիզիքական և հոգեկան զարգացման, և յանձնելով յոբելեարին Հ. Մ. Ը. Մ.ի նշանակը՝ իբրեւ խորհրդանշանը ամբողջ գաղութներու մէջ սփռուած հայ երիտասարդութեան ողջոյնին:

Հայ Կարմիր Խաչի Վարչութեան կողմէ ողջունեց Տիկին Ա. Պէնլեան:

Հանդէսին մասնակցեցան Պ. Սա. Նաւասարդեան իր մեներգներով և Պ. Ռուբէն իր ֆիւանճեռով:

Ի վերջոյ Տոքթ. Տիրայեան կարդաց ստացուած շնորհաւորականները, և նախագահը տեղեկութիւն հաղորդեց եղած նուէրներուն մասին:

Ամէնէն վերջը խօսք առաւ յոբելեարը, որ այս տօնը նկատեց ոչ թէ իրը՝ այլ հայ ուսուցչութեան տօնը, ոգեկոչելով սերունդը որուն մէջ ձևաւորեր իր առաջին քայլերը, անունը Սիմոն Զաւարեանին՝ որ եղած էր մղիչը՝ դէպի գիւղ ուղղելու իր քայլերը, Գէորգեան Ճեմարանը՝ ուր կազմուեր էր իր միտքը, և ի վերջոյ շնորհակալութիւն յայտնելով բոլոր մարմիններուն զատ զատ, ու իր յոբելեանին աջակցողներուն:

Շնորհաւորական գիրեր և հեռագիրներ ստացուած էին Հ. Հ. Փարիզի պատուիրակութենէն, Հ. Յ. Դ. Բիւրօէն և Դաշնակցական բազմաթիւ մարմիններէ, արտասահմանի և Ռումանիոյ հանրային հիմնարկութիւններէն, և շատ մը բարեկամներէ ու համակիրներէ:

Սոյն յոբելեանին առթիւ եղան նաեւ նուէրներ, որոնց գումարը արդէն կը հասնի 60 հազար լէյի, հաշուելով տատրկաները:

ՄԵՆՔ ԱԼ ՄԵՐ «ՏՈՒՆԸ»

Միջազգայնացած այս շէնշող քաղաքին մէջ, ամէն ազգ ունի իր մասնաւոր հաւաքավայրերը, որոնք կը ծառայեն իբրեւ միութեան գիծ, ազգային դիմագիծը պահելու և շարժում ստեղծելու:

Իսկ հայ երիտասարդութիւնը, որուն գրեթէ հարիւրին 80ը ամուրի է, զրկուած կը մնայ այդպիսի տաք մթնոլորտէ մը: Շատեր նոյնիսկ կարօտ ունին հայ ընկերոջ մը մտերմութեան: Մանաւանդ հայ աշխատաւորը անհրապոյր, մեքենական կեանք մը կը քաշքշէ:

Ինչպէս կարելի է մեղադրել հայ երիտասարդը, երբ այս փորձանաւոր քաղաքին ցանցերուն մէջ կ'ունենայ մոլորութիւններ:

Անհրաժեշտ է որ մենք ալ ունենանք մեր "Տունը": Քանի մը թաղամասերու մէջ կան ընթերցարաններ բայց անոնք բաւական չեն: Միայն թերթերով ու գիրքերով կարելի չէ գոհացնել հասունցած սերունդը, մանաւանդ բազմազանութիւններով լեցուն այս քաղաքին մէջ: Պէտք է ունենանք Հայկական Տուն մը, օժտուած ամէն յարմարութիւններով:

Բայց, ինչպէս գլուխ հանել ծրագիրը: Առեւտրականները շատ յափշտակուած ռակարանի և այլամանալի գործերով և ժամանակ չունին այսպիսի բաներով զբաղելու. . .

Կը մնայ յոյս դնել հայ աշխատաւորութեան համագործակցական (քօօբէրաթիֆ) ջանքերուն վրայ: Կ'յուսամ որ եթէ խումբ մը աշխատաւորներ իրենց համեստ քսակներով, իրարու քով գան, պիտի յաջողին գլուխ հանել այս անհրաժեշտ գործը, միեւնոյն ատեն ապահովելով նիւթական շահ մը:

Թող քովի գանք և մտածենք:

Մ. Խաչիկ

ԻՇԽԱՆ Յ. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆԻ

ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Շաբաթ առաւօտ ժամը 10ին Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ տեղի ունեցաւ ԻՇԽԱՆ Յ. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆի յուղարկաւորութիւնը: Ներկայ էին Հ. Յ. Դաշնակցութեան, Հ. Հ. Պատուիրակութեան ներկայացուցիչները և հանգուցեալին բազմաթիւ բարեկամները: Կաթող. Պատուիրակ Պալաքեան Եպս. կը նախագահէր կրօնական արարողութեանց, որմէ վերջ մարմինը փոխադրուեցաւ Շավիլ, ուր ամփոփուեցաւ ֆրանսական գերեզմանատունը: Հողակոյտին վրայ դամբանական խօսեցաւ Ընկ. Միքայէլ Վարանդեան, վեր հանելով Իշխանին արժանիքները՝ իբրև յեղափոխական անձնուէր զինուոր, գործիչ և ուսուցիչ:

Ցաւակցական հեռագիրներ ղրկած էին Հ. Յ. Դաշնակցութեան զանազան մարմինները, ռուս էս-էրներու կուսակցութիւնը, ռուսերէն Տնի թերթը, Փարիզի Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ուսանողական Միութիւնը, Հիւս. Կովկասի լեռնականներու միութեան նախագահ Պ. Չէրմոյեֆ, Փրակայի Արեւելեան Ուս. Միութիւնը, ևն.:

Կիրակի օր կէսօրէ վերջ ալ նոյնպէս Հայոց եկեղեցիին մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Իշխան Արղութեանի յիշատակին, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան: Ներկայ էին Վրաստանի մենշեւիկ կառավարութեան Փարիզի դեսպան Պ. Չխենկելի, Ատրպէյճանի պատուիրակութեան նախագահ Ալի Մէրտան պէյ Թօփճիպաշէֆ, ռուս էս-էրներու նախագահ Պ. Մինօր և մեծ թիւով Հայեր, ամէն դասակարգէ և հոսանքէ: Խօսեցաւ Ընկ. Ա. Ահարոնեան, տալով Իշխանի 35 տարուայ հանրային գործունէութեան ամբողջական պատկերը: Ցոյց տուաւ թէ ինչպէս անիկա առաջին վայրկեանէն նուիրուեցաւ Թրքահայ դատին և իր ամբողջ կեանքը դոհաբերեց այդ իտէալին, կռուեցաւ իբրև զինուոր Խանասորի մէջ և այլուր, մնաց ժողովուրդին ծոցը, գայն դաստիարակեց իբրև յեղափոխական գործիչ և ուսուցիչ. պատերազմին սկիզբը հակառակ իր առաջացած տարիքին, անցաւ կամաւորական շարժման գլուխը և մեծ դեր խաղաց Հայաստանի անկախութեան նախապատրաստական աշխատանքներուն մէջ: Ընկ. Ահարոնեան ի վերջոյ կոչ ուղղեց երիտասարդ սերունդին հետեւիլ Իշխանի օրինակին և անձնազոհ ըլլալ, որովհետև ազգ մը կը փճանայ այն ատեն, երբ այլեւս անիկա կը կորսնցնէ զոհողութեան ոգին: Յետոյ Հ. Հ. Պատուիրակութեան կողմէ խօսեցաւ Ընկ. Ա. Խատիսեան, որ թուեց Իշխանի արժանիքները իբրև պետական մարդ, երբ անիկա անդամ էր Հայաստանի Խորհրդարանին, ու մանաւանդ երբ Թէհրանի հայկական դեսպանի պաշտօնը կը վարէր: Իր չափաւոր խորհուրդներով Իշխանը միշտ օգտակար եղած է Հ. Հանրապետութեան, Թէհրանի մէջ կրցած է ընդհանուր համակրանք շահիլ և Պարսկաստանի ու Հայաստանի միջև բարեկամական սերտ կապեր հաստատել:

Արարողութենէն վերջ ներկաները իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին Իշխանուհի Սաթենիկ Արղութեանի և պարագաներուն: Կը տեղեկանանք թէ Իշխանի մահուան քառասունքին առթիւ Սգահանդէս մը պիտի կազմակերպուի, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Փարիզի Շրջանային Կոմիտէին:

Այրի Տիկին Սաթենիկ Արղութեան, դուստրը Արփենիկ և փեսան Նիկողայոս Գէորգեանները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք հաճեցան իրենց ցաւակցութիւնները յայտնել ողբացեալ ԻՇԽԱՆ ՅՈՎՍԷՓ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆի մահուան առթիւ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Զինուորութեան փոխարէն տուրք

Նոր որոշման մը համաձայն, այն քաղաքացիները որոնք իրաւունք չունին կարմիր բանակին մէջ ծառայելու, ապա պիտի ըլլան նաև թիկունքի աշխատանքներէ (հաֆիֆ խըտմէթ), փոխարէնը վճարելով զինուորական տուրք:

18-20,000էն 3-4000ը միայն

Վերջին վեց ամիսներու ընթացքին նորոգուած են պլրոյական շէնքերը և նորեր կը շինուին Նոր Բայազիտի գաւառին մէջ, բայց կեդրոնը չէ հաստատած ներկայացուած նախահաշիւը: Իբրև հետեւանք, 18-20,000 գլրոյական երախաներէն 3600-4000ը միայն պիտի կրնան գլրոց մտնել:

Պ. Կարիկեան կը գործէ...

«Բաղաքացի» Կարիկեան — ինչպէս կը կոչեն Հայաստանի մէջ— որ քանի մը ամիսէ ի վեր Հայաստան կը գտնուի հանքեր շահագործելու համար, հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ թերթերուն.—

Դիլիջանի շրջանը հարուստ է իր հանքերով, անտառներով և ջուրի հոսանքներով: Հանքերը կրնան շահագործուիլ առանց մեծ դրամագլուխ պահանջելու, իսկ անտառները կրնան հրակայական եկամուտ բերել: Այդ անտառներուն մէջ կան մօտ երկու միլիոն տանձենի և խնձորենի, որոնց թափուած պտուղը ներկայիս ծածկած է գետինը: Բայց այդ պտուղը բոլորովին փայրի է և անպէտ: Եթէ այդ ծառերը պատուաստուին ազնիւ տեսակի պտուղներով, անտառը կը դառնայ գեղեցիկ պտղատու պարտէզ մը: Այդ պտուղներով կարելի է զարգացնել պահածոներու արտադրութիւնը և արտածել Ռուսաստան: Կարիկեանի կարծիքով, պատուաստումը շատ քիչ ծախք կը պահանջէ, առաջին երկու տարին կարելի է միայն տասնեակ հազար ծառ պատուաստել, մէկ-երկու հազար րուբլիով. իսկ յառաջիկային անոնց եկամուտով հարիւր հազարաւորներ:

Անտառային Վարչութիւնը Պ. Կարիկեանի յանձնած է պատուաստը կազմակերպելու գործը:

Գիւղ մը որ 95 o/o հաց չունի

Եղւարդ գիւղը, որ 4070 բնակիչ ունի, չարաչար կը նեղուի ջուրի պակասէն: Մինչդեռ կը խորհուին Զանգա գետէն ջուր հանելու: Բերքը ձախողած ըլլալով, գիւղացիներուն հարիւրին 95ը բաւական հաց չունի:

Երեւանի երաժշտանոցը

Այս տարի Երեւանի երաժշտանոցը (կոնսերվաթուառ) ընդունուած են 60 նոր ուսանող, որոնց 9ը ջութակի, 4ը թաւջութակի են. ճիւղերուն մէջ: Հին ուսանողներն ալ հաշուելով, ներկայ տարեշրջանին կ'ուսանին 225 հոգի: Այս տարի ուսուցչական պաշտօնով հրաւիրուած են երգչուհի Աբրահամեան (Մոսկուայէն), և ուրիշ երկու հոգի: Դասատուներու թիւն է 17:

Հնգամեակի առթիւ

Խորհրդային Հայաստանի հնգամեակին առթիւ, կը պատրաստուին երկու գիրքեր, մէկը Հայերէն, միւսը Ռուսերէն, առաջինը՝ 50 պրակ է, ռուսերէնը՝ 35: Գիրքերը զարդարուած պիտի ըլլան զանազան պատկերներով: Լուրերու համաձայն, Հայերէնը պատրաստ պիտի ըլլայ Նոյեմբեր 20ին, իսկ ռուսերէնը՝ 25ին:

Մեղանի գործարան

Որոշուած է Երեւանի մէջ բանալ մեղանի գործարան մը: Աշխատանքները սկսած են արդէն:

Աչքի հիւանդութիւնը

Երեւանի երկրորդ հիւանդանոցին մէջ, վերջին երկու ամսուան ընթացքին հարիւրին հարիւր աւելցած է աչքի հիւանդութիւնը:

Ճանճասեռնդի չ[...]րիքները

Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, ամբողջ Հայաստանի մէջ 1922ին ճանճասեռնդէ բռնուած հիւանդներէն հիւանդանոց յաճախած են առաջին անգամ՝ 67,700, կրկնակի՝ 146,758 հոգի. 1923ին՝ 58,448 և 103,689, 1924՝ 70,490 և 96,831, 1925ի առաջին վեցամսեակին՝ 28,204 և 85,287:

Ներգաղթի Յանձնաժողով

Անցեալ ամսուան սկիզբը Երեւանի մէջ Ժողովրդական Գործավարներու Խորհուրդին կից կազմուած է «Աշխատաւորական Ներգաղթի Յանձնաժողով» մը, որուն պաշտօնը պիտի ըլլայ գաղթականական ֆոնտէն գլուխ առնելով, ամեն հոգեր յատկացնել Հայաստան գացող գաղթականներուն, արտադրողական ձեռնարկութիւններ կազմակերպել, ներգաղթողներու բերած անձնական և տնային գոյքերու ցուցակը հաստատել, զանոնք առանց մաքսի և արտօնագրի երկիր ներմուծելու համար, վարել նոյն գաղթականներու ընդունելութիւնը նաւահանգիստներու և սահմանագլուխներու մէջ, տեղաւորել զանոնք, դրամական փոխատուութիւն ընել անոնց, որպէս զի գնեն անհրաժեշտ մեքենաներ, փայտեղէն, շինարարական նիւթեր, ևլն.:

Աշխատաւորական Ներգաղթի Յանձնաժողովը իրաւունք պիտի ունենայ ներգաղթի և գաղթականներու վերաբերեալ ուրիշ խնդիրներու համար անմիջական յարաբերութիւններ ունենալ բոլոր կառավարական և հանրային հիմնարկութիւններու և անձերու հետ, որոնց մէջ նաև արտասահմանի Հայերուն հետ:

ԹԱՏՐՈՆ

«ՉԱՐ ՈԳԻ»

Փարիզի Հայ Տրամաթիք Թատերախումբը նոր շրջանի երկրորդ ներկայացումը տուաւ Շաբաթ գիշեր, խաղալով Շիրվանզադէի ծանօթ «Չար Ոգի»ն ի պատիւ հեղինակին, որ «կը պատրաստուի» հայրենիք վերադառնալ: Դ. արարի վերջաւորութիւնը փոխուած էր հեղինակին կողմէ, կ'երևի ողբերգական սրտաճմլիկ տեսարան մը սանձելու համար, որպէս զի հանդիսականները զգայացունց տպաւորութեան տակ մեկնին սրահէն: Արդէն առանց հաշուելու այդ վերջաւորութիւնը, խաղը մեծ խանդավառութիւն առաջ չբերաւ:

Դերասանները «բացառիկ կերպով լաւ խաղացին», ըստ վկայութեան հեղինակին, որ Դ. արարէն յետոյ բեմ կանչուելով խօսեցաւ ճառ մը: «Հայաստանը, ըսաւ, դարերու ընթացքին երբեք այնքան անկախ չէ եղած, որքան այսօր: Հինէն ի վեր կայսրեր և օտար վեհապետներ տիրապետած են այնտեղ, իսկ այսօր նորածին Հայաստանի մէջ հայ ժողովուրդը, որ միշտ պահած է իր կենսունակութիւնը, բոլորովին անկախ է և տէր՝ իր ճակատագրին»: Սրտառուչ կոչ ուղղեց չպայքարիլ Հայաստանի արդի ղեկավարներուն դէմ, «որոնք կ'աշխատին մեծցնել Հայաստանը ամէն տեսակէտով: Հայաստան չկրնար իր ճակատագիրը բաժնել մեծ Ռուսիայէն, որ կոչուած է տիրապետել ամբողջ աշխարհին»:

Այս գոհար խօսքերը շատ ծափ չխլեցին հանդիսականներէն, և որպէս զի մեր Թատերգակը հիասթափուած վար չիջնէ բեմէն, դերասաններն ու դերասանուհիները աջհամբոյրով մը վերջ տուին այս տեսարանին:

Յաջորդ թիւով կուտանք «Չար Ոգի»ի գեղարուեստական քննադատութիւնը:

ԹՈՒՐՔԻԱ

Տակաւին 1061 հոգի պիտի դատուի

Մաղհար Միւֆիտ պէյ, արեւելեան նահանգներու Անկախութեան դատարանին նախագահը, հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդած է Պոլսոյ թերթերուն.—

— Ապրիլ 15էն մինչև Սեպտ. 23՝ 379 կտոր թուղթ յանձնուած է մեր դատարանին: Այս թուղթերով 1325 ձերբակալեալ և 530 ոչ-ձերբակալեալ ամբաստանեալներ կային: Ձերբակալեալներէն 643, ոչ-ձերբակալեալներէն 151, ընդ ամէնը 794 հոգիին դատը վերջացուցինք:

Ասոնցմէ ի ներկայութեան 99, ի բացակայութեան 21 հոգի մահուան դատապարտուեցան, 1ը ցկեանս թիապարտութեան, 169ը առժամեայ թիապարտութեան, 116 զաղղական պատիժներու և բանտարկութեան, 11 հոգի անպարտ արձակուեցան, 96 հոգի անպատասխանատու նկատուեցան և 104 հոգի ալ իրենց պատկանեալ դատարանները յանձնուեցան: Նեւ կայիս 1061 հոգի կայ ամբաստանեալ, ձերբակալեալ եւ ոչ-ձերբակալեալ վիճակի մէջ: Մէկ կողմէն ալ կը ղրկուին:

Միւֆիտ պէյ աւելցուցած է թէ ատեանին օրինական պայմանաժամը Մարտին կը վերջանայ, բայց ի հարկին պիտի երկարաձգուի:

«Իզմիրի հողը սուրբ է»

Մուսթաֆա Քէմալ կը շարունակէ իր յաղթական պտոյտը և ճրճառ ճառերը զանազան քաղաքներու մէջ:

Իզմիրի մէջ աշնան ուսմափորձերու աւարտումէն ետք ճառ մը խօսելով ըսաւ. «Տարիներ առաջ երբ առաջին անգամ ձեր գեղեցիկ քաղաքը եկայ, քարափը լեցուած տեսայ օտարներով: Այն ատեն չէինք կրնար մեր ցաւը արտայայտել: Դուք շատ դժբախտ եղաք, որովհետև ամբողջ ազգը սուրբ նշանաբան մը նկատած էր ձեր ազատագրութիւնը: Ապուշ թշնամին եթէ հոս եկած չըլլար, հաւանաբար ամբողջ երկիրը անտարբեր պիտի մնար: Էֆէնտիներ, ամբողջ աշխարհն թող գիտնայ թէ Իզմիրը սուրբ հող մըն է, ուր այլ եւս ո՛չ մէկ աղտոտ ոտք չպիտի կոխէ»:

Թիւրք օճախին մէջ գլխաբաց հանրմներ Քէմալին հրամցուցած են թուրք ազգային ըմպելին՝ այրան (թան):

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ

Ռուսեւգերման դաշնագիրը

Գրած էինք թէ Ռուսիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ առեւտրական նոր դաշնագիր մը կնքուեցաւ: Այդ դաշնագրով սովետ կառավարութիւնը «խղճի և կրօնքի ազատութիւն» կը շնորհէ բոլոր գերմանահպատակներուն: Գերմանները իրաւունք պիտի ունենան դատարաններու առջև ինքնապաշտպանութիւն ընել «համաձայն միջազգային իրաւունքի տրամադրութեանց»:

Երբ գերմանահպատակ մը ձերբակալուի, սովետ իշխանութիւնները պարտաւոր պիտի ըլլան անմիջապէս տեղեկութիւն հաղորդել գերման հիւպատոսին, որ իրաւունք պիտի ունենայ ձերբակալուածներուն այցելելու: Գերմանները վարչական կարգադրութեամբ չպիտի կրնան արտաքսուիլ Խ. Հ. Միութեան սահմաններէն: Ռուսիա բնակող գերման բանուորներն ու պաշտօնեաները ստիպուած չպիտի ըլլան անդամակցելու պոլշեւիկ արհեստակցական միութեանց: Գերմաններու գոյքերը չպիտի գրաւուին: Բանի փոխատուութիւնները պարտադիր չպիտի ըլլան Գերմաններու համար:

Այս դաշնագիրով ռուսեւգերման մերձեցման նոր շրջան մը կը բացուի: Գերման դրամատէրներու և գործաւորներու եղած այս զիջումները յատկանշական են նաև անոր համար, որ անոնք կը շեշտեն պոլշեւիկներու նոր մէկ նահանջը տնտեսական և քաղաքական գետնի վրայ:

Սարսափի Ռէժիմը Պուլկարիոյ մէջ

Անցեալ Ապրիլին համայնավարներու Սօֆիայի ծանօթ մեծ եղեռնափորձէն ի վեր Պուլկարիոյ մէջ սարսափի ռէժիմ մը կը տիրէ: Պուլկար ընկերվարական երեսփոխան Վասիլիէֆ Սօֆրանիէի մէջ խիստ ճառ մը խօսելով բողոքեց կատարուած խժդժութիւններուն դէմ: Բազմաթիւ ընդդիմադիր պետական մարդեր անհետացուած են, սակայն սպանիչներէն ոչ մէկը ձերբակալուած է: Քաղաքական բանտարկեալները ամէն վայրկեան կը սպաննուին իրենց բանտերուն մէջ: Ընդդիմադիր երեսփոխաններն ու լրագրողները, ինչպէս նաև քաղաքական յանցաւորները պաշտպանող փաստաբանները սպառնագիր կը ստանան: Ըլլայ մայրաքաղաքին, ըլլայ գիւղերուն մէջ "Զինուորական Դաշնակցութեան" կամ Մակեդոնական Կոմիտէին հաճելի չեղող մարդիկը "կ'անհետացուին„ յանկարծակի առանց, ո և է հետք ձգելու:

Ընկերվարական երեսփոխանը ներկայացուց բանաձեւ մը, որով կը պահանջուի պաշտպանել այս կերպով սպաննուածներու ժառանգորդներու իրաւունքները:

ԿԵՑՑԷ՛ ԾԱՂԿԱՒՈՐԸ

Հետեւեալ նամակը կը հրատարակենք առանց ո՛ր եւ է արտագրութիւն կատարելու.—

... Խմբագիր,

«Թշուառ միայ մի քանի տասնեակ հայ կանանիները որ մարգուն խաբեցին Հոգտեմբեր 8 թիւ Իումանիթէ թերթը ձեռքերը առած կը պտտէին տունէ տուն, օթէլէ օթէլ և ամէնչափէս ցոյց կուտային լեզուու բերան չիգիտցող թշուառ ժողովուրդին. Հայերէն հողուած է եւ իրենք կը կարդային եւրանդուն ու բարձր ձայնով թէ մեզի միացէք, ընդանուր գործաթուլին, երկուշաբթի միք երթայ աշխատելու, որպէս զի ձեր օրապահիկը շատ վարձողուի եւ կարենաք բուրժուական ջաղջաղենք, մեր նիպատակը մէկէ մէկ ծակատ:

Եւ մարդը երկուշաբթի գործի չի գնայ: Այդ խաբեբաներուն երեսէն մարդը գործէն եղաւ և ոչ թէ մէկ մարդ այլ քանի հատերուն գործէն ըրին:

Ահաւասիկ մեծ բարիկութիւն մը թշուառ ժողովուրդի: Այսօր քանի օրէ որ պարապ, մարդը ունի երկու զաւակ տիկին որ նոր էն եկաց, անտաւակ թշնամիին ձեռքին ազատուած:

Բայց չի գտնէի որ հայերուս մէջ ալ անպարկեշ կայ որ իմին թշուառութեան պատճառ եղան:

Հայ պատանի

Միհրան Միխայէլեան (Կարնեցի)

Կը խնդրեմ իմ յարգելի վարչութենէն որ սա դպէյիք: Այսպէս բանեբուն ուշքուշ ըլլայ:»

Նկարիչ Բաշինջաղեան մեռած

Հոկտ. 31ին Թիֆլիսի մէջ մեռած է նկարիչ Գէորգ Բաշինջաղեան, որուն գործերէն ծանօթ են «Մասիս»ը, «Սեւանայ Լիճը», «Ալազանի Հովիտը», «Անիի Աւերակները», «Ախուրեանի Ձորը», «Հեղեղէն յետոյ», «Բորժոմի Անտառը» եւն.: Հանգուցեալը 66 տարեկան էր, եւ Այվազովսքիէն յետոյ, մեծագոյն հռչակը կը վայելէր Կովկասի եւ Ռուսաստանի մէջ: Բացի նկարչութենէ, կը զբաղէր նաեւ գրական—թատերական գործերով, («Նկարչի յիշողութիւններ», «Ուսանողներ»): Քաջ գիտէր վրացերէնը, եւ շատ կը զբաղէր աշուղներով, մանաւանդ Սայաթ Նովայով:

Թաղումը կատարուած է պետական ծախքով եւ մարմինը ամփոփուած է Թիֆլիսի Ս. Գէորգ եկեղեցին, Սայաթ Նովայի գերեզմանին քով:

Լոքառնոյի դաշնքները

Երէկ առաւօտ հրատարակուեցան պատճէնները Լոքառնոյի մէջ կնքուած դաշնագիրներուն, որոնք գործադրութեան պիտի դրուին՝ անմիջապէս որ վաւերացուին ստորագրող պետութեանց կողմէ եւ Գերմանիա մտնէ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ: Ամէնէն առաջ կայ նախաբան մը, որով վեց պայմանադիր պետութիւններ՝ Գերմանիա, Պելճիքա, Անգլիա, Իտալիա, Լեհաստան եւ Չեխօ-Սլօվաքիա հաստատ համոզում կը յայտնեն թէ Եւրոպայի խաղաղութիւնն ու ապահովութիւնը աւելի հաստատուն հիմերու վրայ պիտի դրուին: Ցետոյ կուգայ Հռենոսեան դաշնագիրը, որով Ֆրանսայի՝ Պելճիքայի եւ Գերմանիոյ արդի սահմանները ինչպէս նաեւ Վէրսայլի դաշնագրով չէզոք հռչակուած Հռենոսեան գօտին կը պահպանուին: Ասոր կցուած են չորս պայմանագրութիւններ իրաւարարութեան մասին եւլն.:

Երկաթուղիի նոր գիծ Անատոլուի մէջ

Արեւելեան նահանգներու բարեկարգութեան համար ամէն օր նոր ծրագիր կը կազմուի: Հանրօգուտ շինութեանց գործավար Սիւլէյման Սըրրի պէյ վերջերս Անատոլուի մէջ քննական պտոյտ մը կատարելէ յետոյ Էնկիւրի վերադարձած է, ուր որոշուած է 180-200 քիլոմեդր երկայնութեամբ երկաթուղիի գիծ մը շինել՝ Սամսոն-Սվազ գիծը Էնկիւրի-Սվազ գիծին միացնելու համար: Նոր գիծը պիտի անցնի Հաճի Պայրամ, Մարզուան, Մէճիտ Էօզիւ, Չորում, Ալաճա, Սունկուրլու և Չէհրէ Կիւլիէն: Այս գիծին օգուտը պիտի ըլլայ Էնկիւրին ամէնէն կարճ ճամբով կապել երկու ծովերուն՝ մէկ կողմէ Սամսոնի (Սև ծով), միւս կողմէ Մերսինի (Միջերկրական) եւ այս երկու ծովերուն միջև հաղորդակցութեան կարճ ճամբայ մը հաստատել:

Լուրեր Սուրիայէն

Սուրիոյ թերթերը կը գրեն թէ Բարձր Քոմիսէրութեան կատարած դիմումներուն վրայ, Ֆրանսական կառավարութիւնը արտօնած է Սուրիոյ եւ Լիբանանի ֆրանսական պաշտպանեալներուն Ֆրանսա մուտքը: Այս արտօնութենէն պիտի կրնան օգտուիլ նաև այն Հայերը, որոնք Լօզանի դաշնագրին համաձայն սուրիական հպատակութիւնը ընդունած են:

Պէյրութի մէջ կացութիւնը շատ փափուկ է: Մէվլուտի տօնին առթիւ իսլամները զէնք արձակած են, երիտասարդ մը սպաննուած է: Քրիստոնեայ և իսլամ տարրերուն միջեւ ատելութիւնը այն աստիճան սաստիկ է որ հաւանական բախումէ մը եւ արիւնահեղութենէ կը վախցուի: Լա Սիրի թերթը կառավարութիւնը կը հրաւիրէ զինաթափ ընել Պէյրութի ժողովուրդը, որ ընդհանրապէս լաւ զինուած է: Գիշերները քաղաքը անապահով վիճակի մէջ է:

Ճէպէլը Տրիւզի մէջ ընդհարումները կը շարունակուին:

Երէկ ստացուած հեռագիր մը կը հաղորդէ որ Տիւրզիները յաջողած են Դամասկոսի հարաւային թաղերուն մէջ մտնել: Տեղացի իսլամ ժողովուրդը և կարգ մը համայնավարներ ապստամբներուն միանալով, կիրակի գիշեր փորձած են խուճապ ստեղծել քաղաքին մէջ: Այս փորձը ձախողած է:

Մէկ միլիոն գլխարկ ապսպրուած

Գլխարկի վաճառականները «Նոր հարուստ»ներու կարգը անցան այլեւս: Թուրքիայէն շարունակ գլխարկի ապսպրանք կը տրուի Եւրոպայի գործարաններուն: Անցած շաբաթ Ֆրանսայէն և Իտալիայէն 250,000 գլխարկ հասաւ Պոլիս, և մէկ միլիոն գլխարկի նոր ապսպրանք տրուեցաւ: Հանըմներու համար ալ գլխարկ ապսպրուած է: Անատոլուի ժողովուրդին մէջ եւս գլխարկը փութով կ'ընդհանրանայ: Պրուսայի մէջ բացուած գլխարկի գործարանը արդէն սկսած է օրական 5.600 թիֆթիկէ գլխարկ արտադրել, առաջին տեսակները 350, երկրորդները 150 ղրշ.ի կը ծախուին: Սովորական եւրոպական գլխարկները 450—600 ղրշ.ի կը ծախուին: Ներքին գործավարութիւնը շրջաբերականով մը կը յանձնարարէ նախապատուութիւն տալ տեղական գլխարկներուն: Տիարպէքիրի մէջ դերձակները չեն կրնար հասնիլ գլխարկի պահանջներուն:

Համայնավար կուսակցութեան համագումարը

Կիրակի օր Փարիզի գիւղերէն Իվրիի մէջ բացուեցաւ Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան համագումարը, որ դեռ կը շարունակուի: Կարդացուեցաւ կուսակցութեան ընդհ. քարտուղար Սէմարի տեղեկագիրը քաղաքական ուղղութեան մասին: Աջակողմեանները, որոնց ղեկավար ներկայացուցիչներն են Լոռիօ, Փազ և Համթէմպէրկ, մերժեցին մասնակցիլ համագումարին, հակառակ իրենց ուղղուած հրաւէրին:

Այս պարագան երկար վիճաբանութեան դուռ բացաւ. ի վերջոյ ներկայացուեցաւ բանաձեւ մը, դատապարտելով ընթացքը Լոռիոյի համախոհներուն, որոնք կուսակցութեան մէջ՝ պառակտում առաջ կը բերեն: Աջակողմեանները հակառակ են որ համայնավար կուսակցութիւնը իրեն կարգախօս ընէ Մարոքի պարպումը. հակառակ էին նաեւ անցած երկուշաբթիի 24 ժամուայ գործադուլին: Առջի օր ուան ժողովին Մոսկուայի Գ. Միջազգայինէն ներկայացուցիչ մը խօսեցաւ. անունը գաղտնի կը պահուի:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԾԻԵՂ ԵՐԵԿՈՅԹ ԵՒ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ կազմակերպուած Փարիզահայ պարասիրաց երկսեռ խումբին կողմէ,

Ղեկավարութեամբ Փարիզի պարի ակադեմիայի բրօֆ.

ՊՐՆ. LUCIEN LAURENTի

1925 Նոյեմբեր 14 շաբաթ գիշեր ժամը 9ին, Salle Russe ընդարձակ սրահին մէջ, 42 Rue Hermel: Տոմսերը կարելի է ստանալ հայկական բոլոր ճաշարաններէ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Փարիզի Հայ Բժշկական Միութեան դասախօսական ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր Չորեքշաբթի գիշեր ժամը 9ին Սօսիէթէ Սավանթի մէջ: Կը խօսի Տօքթ. Լ. Գրիգորեան "Ցաքիրականութիւն և բժշկութիւն" նիւթին վրայ:

Հ. Յ. Դ. Զաւարեան խումբի դասախօսական ժողովը տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ ուրբաթ գիշեր ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին:

Բարձր Հայքի Հայրենակցական ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ կիրակի ժամը 3ին, 131 Fbg. du Temple: Կը հրաւիրուին անդամներն ու բոլոր հայրենակիցները (Կարնեցի, Բաբերդցի, Ալաշկերտցի, Նարմանցի, Դերջանցի, Պայազիտցի, Երզնկացի եւլն.)

Ռուստմ Լսարանական Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ ամսոյս 24ին շաբաթ իրիկուն ժամը ճիշտ 8.30ին 131 Faubourg du Temple: Օրակարգ վարչութեան տեղեկատուութիւնը եւ ընթացիկ հարցեր:

Հ. Յ. Դ. «Արմէն-Կարօ» Երիտասարդներու Թաղային կոմիտէին վիճաբանական ժողովը տեղի կ'ունենայ, յառաջիկայ կիրակի 25 Հոկտմ. կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, 1, rue de Tournon Մէթրօ՝ Odeon:

Կը խնդրուի Պ. Աստուածատուր Զորպաճեանէ (Այնթապցի) որ իր հասցէն տեղեկացնէ եղբօրորդւոյն Ներսէս Զորպաճեանի, rue, Payssonnau, ancienne Usine Vibert Vienne (Isère)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Գրէօզօի հայ գործաւորներէն Գաբրիէլ Թօրոսեան կը փնտռէ Մանիսացի Այրի Տիկին Զարուհի Պըզպըզեանը որ Սելանիկէն եկած է Լիօն, մետաքսագործարանի մը մէջ աշխատելու պայմանագրութեամբ: Գրել Գաբրիէլ Թորոսեանի, Cantonnement Arménien, rue de la gare, de Creusot S. et Loire.

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒ ԵՒ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹ

Պոլսէն նոր եկած հայ ուսուցիչը որ տրամադրելի ժամեր ունի հայերէնի, հայ գրականութեան և հայ մշակոյթի դասեր տալու, փոխադրուած է

17, Rue Lacépède

դիմել իրեն անձամբ կամ գրաւոր: Proffesseur Armenien անունով, վերոգրեալ հասցէին:

ՍԱԿԱՐԱՆ

17 Հոկտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

Սթերլին		109.80
Տոլար		22.68
Մարք (ոսկի)		5, 25
Թրքական թղթ.		12.20
Թրք. ոսկի		92.
Մէճիտիյէ		8.
Լէվա	100 հատը	16.50
Տրախմի	«	31.31
Լիր	«	90.15
Պելժ. ֆրանք	«	101.50
Զուից. ֆրանք	«	428.
Չերվոնեց		111.

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

Քրէտի փոնսիէ I	1650	ֆր.
« « II	1320	«
« « III	1250	«
Ռումելի երկթ.	105.	

Comptoir Parisien de Change et de Crédit

80, Rue Lafayette

Հայերէն կը խօսուի

Le Gérant: H. TEURNIER.

Impr. Ch. Nercès—65, rue Pascal Par



Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH,,
JOURNAL ARMÉNIEN
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն) 208 bis Rue Lafayette
PARIS (10e).

ԲԱԺՆԵԳԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա և գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա և »	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	3 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք, մանդափօսթ եւն. գրել Sch. MISSAKIANի անունով

ՈՒՐԲԱԹ
23
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

Հեռաձայն Nord 57-82

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 36 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ և ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱԽՈՐԺԱԿԸ ՈՒՏԵԼՈՎ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻ

Այսօր ուշագրաւ հատուած մը կ'արտատպենք Պոլսոյ «Վագըթ» լրագիրէն։

Մաս մը հայ գաղթականներու ներգաղթի խնդիրն ալ, այնքան սովորական գործ մը, մտահոգութեան մատներ է Թուրքերը։ Իբրեւ հաւատարիմ բարեկամ եւ զինակից պոլշեւիկ Ռուսիոյ, կը զգուշանան որոշ արտայայտութիւններէ։ Քար կայ իրենց լեզուին վրայ եւ կը ծամծմեն։ Բայց, այդ անորոշութեան մէջ ալ, չափազանց թափանցիկ է իրենց միտքը։ «Մարդասիրական զգացումներու բերումով (կարդալ քրտական սարսափները), Թուրքերը միայն գոհ կը մնան, եթէ արտասահմանի Հայերը Թուրքիոյ որ եւ է վնաս չհասցնելիք եղանակով տեղ մը փոխադրուին եւ տեղաւորուին», — կը գրէ Թուրք թերթը։ Բայց, «խնդիր է գիտնալ թէ Հայերը Հայաստանի մէջ զետեղելու մասին Ռուսերուն ցոյց տուած դիւրութիւնը մարդասիրութիւն անունով կատարուած զոհողութի՞ւն մըն է միայն, թէ ոչ պոլշեւիկ Հայաստանը դուրսէն գալիք Հայերով, —որոնց թիւը 200,000 կ'ենթադրուի,— զօրացնելուն մէջ ապագային վերաբերող քաղաքական մտածումներ կան։»

Բոլորդ ալ կը հասկնաք այս մանուածապատ խօսքերուն իմաստը, մանաւանդ կարդալով անոնց շարունակութիւնը։

Մէկ միլիոն ժողովուրդ կոտորելէ, ամբողջ Թրքական Հայաստանը և ռուսական Հայաստանի կարեւոր մէկ մասն ալ յափշտակելէ յետոյ, Թուրքերը տակաւին ազատած չեն հայկական մղձաւանջէն, եւ կը պրպտեն, կը պճրթկեն, մնացածն ալ մահուան դատապարտելու համար։ Իսկապէս, ախորժակը ուտելով կը բացուի։ Եւ այս՝ ճիշտ այն պահուն երբ Խորհրդային Միութիւնը իր ներքին եւ արտաքին քաղաքականութիւնը ամբողջովին սպաս դրած է «յեղափոխական» Թուրքիան կանգուն պահելու համար։ Այդ քաղաքականութեան հետեւանքով, չարաչար տուժեց հայ ժողովուրդը. կոտորուեցաւ նաեւ քիւրտ ժողովուրդը, որուն ապստամբութեան ջախջախումը «քաջարի Թուրք ասկեարներու» կողմէ՝ ցնծութեամբ արձանագրուեցաւ Մոսկուայի մէջ, իբրեւ յեղափոխական գործ։ Այդ քաղաքականութեան հմայքէն կախարդուած — չըսելու համար ուրիշ բան — մինչեւ այսօր ալ Երեւանի թերթերը ողբուկոծով կը պատմեն Հայաստանի այս կամ այն Թրքական գիւղին կործանումը «Դաշնակ»ներու կողմէ, եւ հազար կտոր կ'ըլլան Թուրք փախստականները տեղաւորելու համար . . . ։

Ուրեմն, Թուրքերը այս վիճակէն ալ գոհ չեն, եւ կը սրտմտին, մտահոգութիւններ կը յայտնեն վաղուան համար, «սեւ կատուի» խօսքեր կ'ընեն, որովհետեւ... Մոսկուա բարեհաճեր է արտօնել որ քանի մը հազար հայ փախստականներ իրենց երկիրը երթան. կամ, ծրագիր կայ անապատները բնակելի դարձնելու և գաղթականները աստիճանաբար Հայաստան փոխադրելու։ Իրենց «մարդասիրական» զգացումները կը թելադրեն որ Հայերը տեղաւորուին. ո՞ւր. անկարելի է Թուրքիոյ մէջ, Պոլսէն մինչեւ արեւելեան սահմանագլուխը։ «Ջանլը քիլիսէյէ գատար կիտինիզ», կը գրէին ասկէ առաջ։ «Ջանլը քիլիսէ»ն՝ էջմիածինն է, և, քաղքենի թէ բանուորա-գիւղացիական, բոլորն ալ այնքան անճրկեցան, անբարոյացան, որ միայն մէկ միջոց գտան սա ցիրուցան ժողովուրդին մնացորդները տեղաւորելու,— անապատները ոռոգել, ճահիճները չորցնել, և մաս-մաս փոխադրել։ «Մինչեւ աղը հասաւ, մատաղը հատաւ»։ Բայց, ոչ իսկ ատոր կը հանդուրժեն։ Եւ իրաւունք ունին։ Չէ՞ որ ոչ միայն աշխարհականները իրենց խարդախութեամբ եւ ապիկարութեամբ, այլ եւ յեղափոխականները՝ իրենց դիւային դիւանագիտութեամբ սրեցին Թուրքիոյ ախորժակները։ 750,000 քառակուսի քիլոմեդր տարածութիւն ունի Թուրքիան, աւերակ և ամայի, 7-8 միլիոն բնակչութեամբ (իրենց խօսքով՝ 12 միլիոն). բայց հանգիստ չէ, կշտացած չէ եւ աչք ունի ափ մը Երեւանին վրայ։

Դէպքերու տրամաբանական հետեւանքն է այս, եւ Թուրքերը իրաւո՛ւնք ունին աւելի առաջ երթալու, պահանջելու մինչեւ իսկ չորնալիք ճահիճները...

Ո՞վ համարձակեցաւ սանձ դնել անոնց արիւնածարաւ ախորժակներուն եւ յաւակնութիւններուն։

Բարեկամ թէ թշնամի, ո՞վ պարտք սեպեց յիշեցնել Էնկիւրիի, թէ ա՛լ չափը կ'անցընեն, թէ աշխարհի բոլոր հողերն ու արեւը Մուհամմէտի թոռներուն մենաշնորհը չեն։

Դժուա՛ր թէ այսքան շփացած, լրբացած ըլլայ ո՛ր եւ է պետութիւն, անպատիժ մնալուն համար։

Բայց լաւ է նորէն։ Այսպէս կամ այնպէս, հայկական մղձաւանջը հանգիստ չի ձգեր Թուրքիան, հակառակ բոլոր «յաղթական» դափնիներուն։

Շ.

ՄԱՄՈՒԼ

«ԽԵԼՕՔ» ՄԱՐԴՈՒՆ
ԱՆԽԵԼՔ ԽԱՂԵՐԸ

Բուռն միջադէպերու տեղի տուին հոն Յունաստանի պատգամաւորական ընտրութիւնները, որոնց արդիւնքը հաղորդած էինք անցեալ օր։ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը առանձին ասպարէզ իջած էր, Ռամկավար—Հնչակ—Հօկ խմբակցութեան դէմ, և 18 աթոռ շահած՝ անոնց 18ին դէմ։ (Քանի մը վայրերու արդիւնքը յայտնի չէ տակաւին)։ Շատ բաներ լսեր էինք երբեակ խմբակցութեան գուեհիկ խաղերու մասին, բայց Պոլսոյ թերթերը պարագայ մը կը հաղորդեն որ երբեք մտքէ չէր անցներ։

Ահա թէ ի՛նչ կը գրէ մեր նոր Լուրի Թղթակիցը (16 Հոկտ).—

«Դաշնակներու յաջողութիւնը մեծամասնութիւն կազմելու՝ ձախողած է։ Ռամկավար—Հնչակ—Հօկ պլօքը կրցաւ լաւ շահագործել Պ. Շահվէրտեանի ֆոս ներկայութիւնը։ *Անոնք նոյնիսկ չքաշուեցան ժողովուրդին ըսել թէ ո՛վ որ իրենց քուէն չտայ, Հայաստան չպիտի կրնայ մեկնիլ։* Իսկ բոլոր կուսակցութիւնները խոշոր գումարներ սահմանած էին պայքարի առթիւ։ Ամէն ֆողմ բրօբականտախմեներ ղըրկուած են։ Ասիկա պայքարն է խորհրդային իշխանութեան կոմիսակներու եւ դաշնակցութեան։ Իրականութիւնը այս է։ Մինակ թէ վտանգուողը՝ ֆայութիւնը պիտի ըլլայ։ Գործը գաղափարի շրջանէն ելած է։ Թաղերու մէջ անհատներու ֆետապնդում եւ ցաւալի դէպքեր անպակաս են։ Կառավարութիւնը ուշի ուշով կը ֆետեւի դէպքերուն եւ նոյն իսկ անպաշտօն կերպով ֆասկցուցած է թէ այս վիճակին շարունակութիւնը թոյլատրելի չէ։»

Նոյնքան չէզոք եւ պահպանողական թերթ մը, Ժամանակ (13 Հոկտ.) կը գրէ, այս պայքարին առթիւ եւ «Պ. Շահվէրտեանի կատարած դերը» խորագրով.—

— «Հնչակեան-ռամկավար - Հօկ պլօքին ֆամաձայնութիւնը գլխաւորապէս ամրապնդուեցաւ Պ. Շահվէրտեանի Յունաստան գտնուած պահուն եւ այս պարագան մեծ ազդեցութիւն գործեց ֆանրութեան վրայ։ Ստուար մասը, Հայաստան մեկնելու ֆաւանականութենէն մղուած, ի նպաստ անոնց քուէարկեց։»

Թշուա՛ռ ժողովուրդ...

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆԸ

Գրած էինք թէ Պոլսոյ Հայերը խորհրդակցական ժողովի մը մէջ որոշած են ընդունիլ քաղաքային ամուսնութիւնը, պայմանաւ որ ամուսնացող ամոլը եթէ պսակ ուզէ, կրօնական ժողովը ազատ պիտի ըլլայ պսակել այն ամուսնութիւնները միայն որոնք համաձայն են եկեղեցական օրէնքներուն։ Այս որոշումը պաշտօնական գրութիւնով մը հաղորդեր են Թուրք կառավարութեան, աւելցնելով որ պէտք չկայ Հայոց համար մասնաւոր յօդուածներ աւելցնել ընտանեկան իրաւունքներու օրէնքին վրայ։ Այս գրութիւնը ստորագրուած է 50ի չափ անձերէ, որոնք այս խնդրին շուրջ խորհրդակցական ժողով գումարած էին։

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԵՐ ՆՈՐ ՀԱՍՑԷԻՆ

Ինչպէս կը տեսնեն մեր ընթերցողները, ՅԱՌԱՋ այսօրուընէ փոխադրուած է «ՄԱՍԻՍ» Նորահաստատ տպարանը,

208 bis Rue Lafayette

Խմբագրութիւնը եւ վարչութիւնն ալ հաստատուած են նոյն շէնքին մէջ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՃԻՇԴ ԻՆՉՊԷՍ 1915-16ԻՆ

ՋԱՐՀՈՒՐԵԼԻ ԴԱԺԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Մասնաւոր Թղթակցութիւն Պաղտատէն)

Ինչպէս հաղորդեր էի, քրդական կոմիտէն պատրաստած է ընդարձակ տեղեկագիր մը, Թրքական գազանութեանց մասին, որմէ շատ կը նմանին հայաջինջ սարսափներուն։ Կը քաղեմ քանի մը դէպքեր.—

Ա. Ղարղանի քանի մը գիւղերէն հաւաքուած 90 Քիւրտեր այլուր կը փոխադրուին, զօրանոցներ շինելու համար։ Մարդիկը կ'աշխատին խարազանի հարուածներու տակ, եւ իրենց գործը աւարտելէ յետոյ, գիշերանց կը տեղափոխուին անդունդի մը ափը, իբրեւ թէ ազմանիւթ փոխադրելու համար, եւ սուինահար կը կոտորուին Թուրք զինուորներու կողմէ։

Բ. 230 Ջազա Քիւրտեր Թէմուրպաշ անուն Թուրք սպայի մը կը յանձնուին, Ցիարպէքիրի պատերազմական ատեանը տարուելու համար։ Ճամբան Թուրք զինուորները բոլորն ալ կը կոտորեն գնդացիրներով (միթրայլէօզ)։

Գ. Սիլուանի շրջակայ գիւղերէն 145 Քիւրտեր կը հաւաքուին կամուրջ մը շինելու պատրուակով եւ Տիգրիս գետը կը նետուին։ Նմանապէս, 60 Քիւրտեր Եփրատ գետը կը նետուին Քէմախի կամուրջէն եւ կը խեղդուին։

Դ. Խոտրի գիւղը (Ցիարպէքիրի եւ Մարտինի ճամբուն վրայ), յարձակման կ'ենթարկուի Թրքական երկու ջոկատներու կողմէ, այն պատրուակով թէ օգնած է ապստամբներուն։ Զինուորները գիւղին ամբողջ արմտիքը, արջառը եւ բոլոր արժէքաւոր առարկաները աւարի տալէ յետոյ, այրերը պարաններով կը կապեն եւ գիւղէն դուրս կը հանեն, անոնց աչքերուն առջեւ կը բռնաբարեն կիներն ու աղջիկները եւ յետոյ բոլորը կը բանտարկեն Ցիարպէքիրի մէջ։

Ե. Թուրք ոստիկան զինուորները կը մտնեն Թօնի գիւղը, կը գրաւեն ամբողջ արմտիքն ու արջառը, գիւղացիներուն փոխադրել տալով զանոնք։ Յետոյ, կրակի կուտան գիւղը, կը կապեն այրերը եւ կը փոխադրեն բանտ, իսկ կիները կ'աքսորուին Սեվերէկի կողմերը։

Զ. Քանի մը Թուրք երեսփոխաններ Ցիարպէքիր կուգան, իբրեւ թէ կարգ-կանոն հաստատելու եւ իրենց մէջ կը բաժնեն մանկամարդ աղջիկները։ Ցիարպէքիր թատր հանդիսացած է այնպիսի դէպքերու որոնք իրենց նմանը չունին միջին դարու պատմութեան մէջ, որովհետեւ բոլոր տուները դպրոցները, հանրային վայրերը լեցուն են մանկամարդ աղջիկներով։ Ուզողը իր հաճածը կը զատէ եւ կ'առնէ ոստիկանութեան միջոցաւ. մնացած խեղճերը ճամբայ կը հանուին անծանօթ ուղղութեամբ եւ ո՛վ որ կը մերժէ քալել, կը ջարդուի։

Է. Ցիարպէքիրի շրջակաները կը բնակին Ջազա Քիւրտեր, որոնց այրերը հռչակաւոր են իրենց քաջութեամբ, իսկ կիները՝ իրենց գեղեցկութեամբ։ Անոնցմէ 1500 այրեր եւ կիներ կը փոխադրուին Ցիարպէքիր եւ կը բանտարկուին Ալա Ճամի կոչուած մզկիթին մէջ։ Քանի մը օր վերջը կուսակալը եւ ոստիկան—զինուորներու հրամանատարը դուրս կը հանեն ամէնէն գեղեցիկ կիները, խոստանալով արձակել մնացածները։ Յետոյ մնացեալը կը ղրկեն զանոնք, իսկ չորս հարիւրէ աւելին կը կոտորուին զինուորներու կողմէ։ Այս դէպքէն ետքը պատմեցին թէ կալանաւորները մեռած են պայթումի մը հետեւանքով . . .

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ՆԱՆՍԷՆԻ ՏԵՂԵԿԱԳՐԻՆ ՇՈՒՐՋ
Ա.
ՄԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ ՄՂՁԱՒԱՆՋԸ՝ ՄԱԼԱՐԻԱՆ

Տքթ. Նանսէնի կողմէ Ազգերու Դաշնակցութեան ներկայացուած տեղեկագիրը կը մղէ մեզ կարգ մը խորհրդածութիւններու։

Բեւեռախոյզը մատը ճիշդ վէրքին վրայ կը դնէ, երբ կ'ըսէ.—«Մեր յանձնաժողովը կը մտածէ նոյնպէս որ փափաքելի է աշխատանքները սկսիլ ճահիճներու չորացումով, որպէս զի անհետանայ ճահճատենդը, որմէ կը տառապի ներկայիս ամբողջ հայկական դաշտավայրը։»

Ասկէ առաջ յօդուածի մը մէջ կը գրէինք.—

Փոքրիկ Հայաստանի մէջ 50 հազար հէքթարէ աւելի, այսինքն՝ կէս միլիոն Թրքական արտավար (տէօնիւմ) ճախճախուտ կայ։ Եւ այս ճախճախուտները աղբիւրն են այն մալարիային, որ կը տասանորդէ հայ ժողովուրդը իր բնակավայրին մէջ։ Ամերիկացիք գեղեցիկ խօսք մը ունին։ «Ազգերու առողջութիւնը՝ ազգերու հարստութիւնն է», կ'ըսեն։ Դժբախտաբար մենք չենք կրցած ըմբռնել խորունկ իմաստը այս ճշմարտութեան։ Հայ ազգին թիւը վերջին ժամանակներ այնքան կոտորակուեցաւ որ, մեզի համար մէկ հատիկ հայ անհատի կեանքը կը ներկայացնէ անգնահատելի արժէք։ Հակառակ անոր որ ամէնքս ալ ամէն օր թութակներու պէս կը յեղյեղենք այս խօսքերը եւ դառնագոյն փորձեր մեզի սորվեցուցած են թիւին հսկայական զօրութիւնը, տակաւին եւ միշտ կը դեգերինք դրական քայլեր առնելու։ Որովհետեւ նիւթական հարստութիւնը շատ աւելի վեր կը դասենք մեր ազգին առողջական հարստութենէն։ Էջմիածնի գաւառին մէջ, կլոր հաշուով մօտաւորապէս 17,000 հէքթար, Երեւանի մէջ 15,500, Նոր Բայազիտի մէջ 6,500, Ալէքպոլի (Լենինական) 4000, Լօռի Փամպակի մէջ 1200, Դալարագեազի մէջ 700, Զանգեզուր Մեղրիի մէջ 300 եւ Դիլիջանի մէջ 100 հէքթար ճահիճ կան։ Եթէ մենք իրապէս կը սիրենք մեր հայրենիքը, ամէնէն առաջ պէտք է չորցնել այս ճախճախուտները եւ Հայաստանի սահմաններէն դուրս վտարել մալարիայի այլատարր միկրոբը։ Եւ դարձեալ, եթէ գիտակից հայրենասէրներ ենք, ակնթարթի մը մէջ կարելի է միջոցներ ստեղծել մեր այս հայրենանուէր նպատակը իրականութիւն դարձնելու համար։ Եկէք բաժնենք սա ճախճախուտներուն չորացումը մեր զանազան գաւառներուն վրայ, իւրաքանչիւրը մենք աշխատանքի եւ տեսակ մը հայրենասիրական մրցում հաստատենք անոնց միջեւ։ Տեսնենք թէ՝ ո՛վ ամէնէն առաջ եւ ամէնէն շատ ճահճային տարածութիւն պիտի կրնայ չորցնել Հայաստանի մէջ։ Թող ամերիկահայը՝ Էջմիածնի, փրանսահայը՝ Երեւանի, անգլիահայը՝ Նոր Բայազիտի, եգիպտահայը՝ Ալէքպոլի, պելժահայը՝ Փամպակ Լոռիի, պուլկարահայը՝ Դալարագեազի, ռումանահայը՝ Զանգեզուր-Մեղրիի եւ սուրիահայը՝ Դիլիջանի գաւառներուն ճախճախուտներուն չորացումը առնեն իրենց վրայ։

Մեր այս կոչին եգիպտահայը պատասխանեց մօտ երկու հազար անգլ. ոսկիով։ Բարեգործականը արդէն տուած էր հազար անգլ. ոսկի։ Եգիպտահայը ուրիշ գումար մը արտադրեց։

50,000 հէքթարնոց ճահիճներուն համար պահանջուած 100,000 անգլ ոսկիի փոխարէն, տրամադրուեցաւ հազիւ 5000 անգլ. ոսկի։

Եւ ճահճատենդը թէ տեղացի եւ թէ գաղթական Հայերուն մէջ շարունակեց եւ մինչեւ ճահիճներուն չորացումը պիտի շարունակէ իր աւերը՝ տկարացնելով սերունդներ։

Եթէ մեր ազգային միջոցներով ձեռնարկած ըլլայինք Հայաստանի ճահիճներուն չորացումին, այսօր Տքթ. Նանսէնի առաքելութեան առջեւ դրուած պիտի ըլլար այդ չորցուած գետիններուն անմիջականօրէն բնակեցումը եւ մասնաւորաբար Սարտարապատի անապատին ոռոգումը, որ թէ ներգաղթի եւ թէ տնտեսական երկնակ տեսակէտներով խիստ կարեւոր է Հայաստանի համար։

Եւ մենք մեր ճակատները վեր բռնած, պիտի կրնայինք դառնալ մեր «բարեկամ»ներուն երեսին.—

— Մենք մեր ազգային փոխ միջոցներով ձեռնարկած ենք մեր ճահիճներու չորացումին։ Կարգը ձերն է ձեր միջազգային հզօր միջոցներով ոռոգելու Սարտարապատի անապատը։

Մենք թերացանք մեր պարտականութեան մէջ։

Բ.
ՍԱՐՏԱՐԱՊԱՏ

Տքթ. Նանսէն իր տեղեկագրին մէջ կ'ըսէ.—

«Գալով Սարտարապատի դաշտին ոռոգման (ուր կայ 43 հազար տեսիաթին ոռոգելի հող), մեր Յանձնաժողովին կարծիքով, քանի որ ատիկա գործադրելու համար մեծ գումար (12-15 միլիոն ռուբլի) եւ երկար ժամանակ (3 տարի) պէտք է, այս յատակագիծը միւսներուն հետ պէտք չէ մտնէ ծրագրի առաջին մասին մէջ. ուրիշ խօսքով, եթէ անհրաժեշտ գումարը հայթայթուի մեր նախատեսածէն աւելի դիւրին կերպով։»

Այս մասին ալ ունիմ գրութիւն որուն գլխաւոր կէտերը կը յիշեմ ստորեւ.—

Ինչպէս ծանօթ է բոլորիս, Սարտարապատի ոռոգման հարցը Ազգ. ժողովին առջեւ հանուեցաւ, լուծում մը գտնելու համար հայ գաղթականական փշոտ հարցին։ Երբ Սարտարապատի անապատը ոռոգուէր, հայ գաղթականներ պիտի փոխադրուէին Հայաստան։ Գաղափարը շատ լաւ եւ դարմանը հիմնական էր, բայց ոչ անմիջական։ Մեր գաղթականական հարցը երկու տեսակ դարման ունի։ Մէկը հիմնական, իսկ միւսը անմիջական։ Մեզի համար հիմա անհրաժեշտը անմիջականն է, միեւնոյն ժամանակ ոյժ տալով նաեւ հիմնականին։ Սարտարապատի անապատը ոռոգելու, իր հողերը ազնուացնելու եւ հոն հայ գաղթականներ փոխադրելու համար մի քանի տարիներ պէտք են։ Պարզենք մեր միտքը։ Մենք վստահ ենք թէ՝ ոռոգման գործողութեանց նախագիծները ըլլայ նախորդ, ըլլայ ներկայ, կառավարութեանց կողմէ ուսումնասիրուած են։ Կը մնայ գործադրել այդ նախագիծները։ Եթէ այսօր սկսին Սարտարապատի անապատին ոռոգման աշխատանքները, ամենանպաստաւոր պայմաններու տակ, առնուազն հինգ տարիէն կարելի կ'ըլլայ հոն հոծ գաղթականութիւն մը փոխադրել, սա պայմանով որ հողն ալ բարեհաճի առաջին տարիէն արդիւնաբեր ըլլալ։ Անապատները եւ դարեր շարունակ անմշակ մնացած հողերը քմահաճոյքներ կ'ունենան։ Ընդհարապէս կալաքարային կամ ժողովրդական լեզուով աղային կ'ըլլան։ Եւ այս աղերը կամ դիւրալուծելի կ'ըլլան կամ դժուար լուծելի։ Եգիպտոսի մէջ գտնուած են հողեր, որոնք տասը տարիներ շարունակ, հակառակ բազմազան բարւոքիչ ազդակներու, յամառած են արտադրել կամ շատ շատ, գոնջերու գլուխին նման, արտերուն մի քանի մասերուն վրայ, հոս ու հոն, ճղած ու նիհար բոյսերու ծնունդ տուած են։ Հիմա փափաքելի է մեզ գիտնալ թէ՝ Սարտարապատի անապատին հողերը աղի՞ են, թէ այս աղերը դիւրա՞լուծական կամ դժուար լուծական աղեր են։ Եթէ այդ հողերը աղի ըլլան, եւ աղերն ալ դժուար լուծական, այն ատեն, ոռոգման աշխատանքները լրանալէ ետքը, հազիւ տասը տարի ետքը կարելի կ'ըլլայ հոն հոծ գաղթականութիւն մը փոխադրել։»

Սարտարապատը հայ գաղթականական հարցին համար թէեւ հեռաւոր, բայց հիմնական դարման մը ըլլալով, քանի որ առիթը ներկայացած է եւ գործը յանձնուած Տքթ. Նանսէնի նման գործնական անձի մը ձեռքը, ամէն ճիգ թափելու է որ, ճահիճներու չորացումէն անմիջապէս ետքը, ո եւ է ձեւով կատարուին նաեւ Սարտարապատի դաշտին ջրաբաշխական գործողութիւնները։

Այս դաշտը, հարիւրաւոր տարիներ առաջ, պարսկական տիրապետութեան օրով կ'ոռոգուէր, կաթ ու մեղր արտադրելով։

Անգլիացիները Ափրիկէի իրենց կալուածներուն մէջ կատարած են եւ կը կատարեն շարունակ ջրաբաշխական հսկայ գործողութիւններ, կ'ոռոգեն անսահման տարածութիւններ, անջրդի անապատներ կը վերածեն ծաղկեալ ապաստաններու, վայրի եւ խոպան դաշտերու վրայ կը հաստատեն ընտանի բոյսերու թագաւորութիւնը եւ այս քաղաքակրթական ձեռնարկներով որքան բրիտանական ազգին, այնքան ալ մարդկութեան համար կատարած կ'ըլլան մեծամեծ ծառայութիւններ։

Նմանօրինակ ծառայութիւն մը եղած պիտի ըլլայ, եթէ Տքթ. Նանսէն յաջողի ոռոգել Սարտարապատի անապատը։

Այն ատեն հայ թէ օտար ազգերու պատմութիւններուն մէջ Հիւսիսի պատուական բեւեռախոյզին անունը՝ Հիւսիսային Բեւեռի աստղերուն չափ յստակ պիտի քանդակուի։

Եւ «Հիւսիսային»ները՝ հայ ժողովուրդը՝ իր երախտագիտութիւնը պիտի պատուէ զինքը։

ՍԵՊՈՒՀ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ
Աղեքսանդրիա

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԳԱՑՈՂՆԵՐԸ

Պոլիսէն Հայաստան մեկնող 320 գաղթականներուն պիտի յատկացուի Ամերիկահայ Կարմիր Խաչի 5000 տոլարը։ Նկատելով որ զանգուածային ներգաղթը դժուար է, կը խորհուի արտօնութիւն՝ ձեռք բերել Մոսկուայէն, որպէս զի այսուհետեւ փոքրիկ խումբեր ղրկուին։ Այս կերպով այն ընտանիքները, որոնք միջոցները ունին եւ կրնան տալ պահանջուած երաշխաւորութիւնը, պիտի կարենան ո եւ է ատեն Հայաստան մեկնիլ։

ՀԱՅԵՐԸ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

(Մասնաւոր Թղթակցութիւն)

Վիէննա, 20 Յուլ.

Վերջերս Երուսաղէմէն եկաւ Բաբգէն եպիսկ. Կիւլէսէրեան, ուսումնասիրութիւններ կատարելու Մխիթարեան ճոխ մատենադարանին մէջ, իր մէկ պատմական աշխատութեան համար։

Օգտուելով առիթէն, ուզեցի տեղեկութիւններ քաղել Պաղեստինի Հայերու մասին։ Կը փութամ զանոնք հաղորդել «Յառաջ»ին, միայն պատասխանները ամփոփելով։

Պաղեստինի հայ փոքրամասնութիւնը մեծապէս կ'օգտուի, շնորհիւ քաղաքական կեանքի հաստատուն վիճակին։ Երուսաղէմի մէջ կը գտնուին 1200 գաղթականներ, որոնք բոլորն ալ կը բնակին Ս. Յակոբի վանքին մէջ։ Գոհացուցիչ է անոնց տնտեսական վիճակը. բոլորն ալ ինքնապահ են։ Մեծ մասով կը զբաղին արհեստներով ու առեւտուրով. կան գործաւորներ և սեւ աշխատանքի մարդիկ ալ։ Ինչպէս ամէն տեղ, Պաղեստինի մէջ ալ որբեր ունինք, որոնց թիւը 400 է։ Կան երկու որբանոցներ, մէկը Արարատեան, մանչերուն յատուկ որ կը գտնուի Ս. Յակոբի վանքին մէջ, միւսը՝ Վասպուրական որբանոց՝ աղջիկներուն յատուկ, Յունաց Խաչվանքի մէջ։ Այս որբանոցները կը պահուին Ասեբիկեան Նպաստամատոյցի և Բարեգործականի փոխադարձ ջանքերով ու համագործակցութեամբ։ Որբերը գոհ են իրենց վիճակէն, տրամադրութիւնները բարձր են, առողջական վիճակն ալ գոհացուցիչ։ Որբանոցներուն մէջ աշխատանքները կը կատարեն իրենք որբերը։ Ամենակարեւորը այն է, որ որբանոցներու կրթական վիճակն ալ լաւ հիմերու վրայ դրուած է և ազգային գիծը, ոգին ու դաստիարակութիւնը կը պահուին առողջ վիճակի մէջ։ Ազգային դաստիարակութեան այս առաւելութիւնը արդիւնք է Նպաստամատոյցի և Բարեգործականի գործակցութեան։ Եպիսկոպոսին կարծիքով, եթէ բոլոր վայրերու որբանոցները նոյն սկզբունքով առաջնորդուին, և հայկական ու օտար կազմակերպութիւնները միասնաբար աշխատին, տրտունջներն ալ կը պակսին։

Երուսաղէմի տեղացի Հայերը, որոնք մեծ թիւ չեն կազմեր, նոյնպէս կազմակերպուած են, և ունին «Սիօն» միութիւնը՝, որ կը պահէ մանկապարտէզ մը։

Երուսաղէմի վանքը կ'աշխատի հնար եղածին չափ օգտակար ըլլալ գաղթականներուն, թէ նիւթապէս և թէ բարոյապէս։ Վանքին տնտեսական կացութիւնը լաւ է, և թոյլ կուտայ վերքերուն սպեղանի դնելու։ Երուսաղէմէն դուրս, միւս փոքր քաղաքներուն մէջ ուր դարձեալ հայ գաղթականներ կը գտնուին, նոյնպէս ինքնապահ են։ Սակայն, Պաղեստինի տնտեսական վիճակը թոյլ չի տար աւելի առաջադիմել։ Հայահատիկներու և բանջարեղէնի այդ երկիրը հրապուրիչ բան մը չունի։ Հայերը գիւղատնտեսութեամբ չեն զբաղիր, այլ մանր առեւտրականներ են, խանութպաններ, արհեստաւորներ, իսկ նաւահանգիստներուն մէջ՝ պարզ բանւորներ։

Եաֆայի գաղթական Հայերը կը բնակին վանքին մէջ, որով ազատ են բնակարանի մտահոգութիւններէ։

Հայֆա, նոյնպէս լաւ կազմակերպուած փոքրիկ գաղութ մըն է, 250 հոգինոց։ Այս գաղթականներու առաջարկով, վանքը հող գնած է, եկեղեցիի և դպրոցի կառուցման համար։

Սալթ, փոքրիկ գաղութ, մեծ մասով կը բաղկանայ Տէօրթեօլցիներէ. ինքնապահ են, և ծարաւի հոգեկան մխիթարութեան և հայկական դաստիարակութեան։ Անոնց առաջարկով, Երուսաղէմի վանքը քահանայ մը ուղարկած է։

Ընդհանրապէս թէ որբանոցներուն և թէ գաղթային կայաններուն մէջ կը տիրէ մաքրութիւն, հետեւաբար և լաւ է առողջական վիճակը։

Ինչ կը վերաբերի քաղաքական վիճակին, թէեւ անկախ, բայց իրապէս Պաղեստինը կը կառավարէ Անգլիան։ Տիրողներու ապստամբութիւնը երբեք չվհատեց անգլիական իշխանութեան։ Ռասիկանութիւնը խառն է, Հրեաներէ, Արաբներէ և քրիստոնեաներէ։ Այդպէս ալ միւս պաշտօնէութիւնները։ Հայերը քաղաքական հարցերու չեն խառնուիր, եւ նկատի ալ չեն առնուիր, քանի որ փոքրամիւ են։ Տեղացիները շատ լաւ են հայ գաղթականներուն հանդէպ եւ դժգոհելու պատճառներ չունին։

Միշտ օտար ճամբորդներ կուգան Երուսաղէմ. սաոր համար ալ Երուսաղէմը համարուած է սուրբ քաղաք։ Քաղաքին մէջ նորութիւններ չեն մտցներ և վերաշինական մեծ աշխատանքներ ալ չկան։ Չեն ուզեր խախտել հին Երուսաղէմի արժէքը եւ աւանդական ոճը։

Բաբգէն եպիսկ. Վիէննա գալէ առաջ, պտտած է Սուրիա, Հալէպ եւ Պէյրութ. Իր տեղեկութեանց համաձայն, Տիւրքիներու ապստամբութիւնը, որ չափազանցուեցաւ եւրոպական մամուլին կողմէ, վերջանալու վրայ է. սակայն այս դէպքը նոր մտահոգութիւններ պատճառեց Հայերուն, որոնք կարծես միշտ փուշի վրայ են նստած և վախի մէջ են։

Իմ այն հարցին, թէ ի՛նչ կարծիք ունի Ճիպէյլի որբանոցի փակման մասին, եպիսկոպոսը յայտարարեց.

— Այո՛,, թէեւ շատ ցաւալի է, որ տղաք իրենց ուսուցիչը ծեծեցին, բայց միեւնոյն է. եթէ այդ դէպքը չծագէր ալ, որբանոցը պիտի փակուէր, և որբերը դուրս պիտի ձգուէին. այդ արդէն ծրագրուած էր և գործադրութեան կը սպասուէր. բայց ցաւալի է որ այդ դէպքը եկաւ փութացնել «նախապէս ծրագրուած գործը»։

Հարցուցի թէ Երուսաղէմը ի՞նչ կապեր ունի Հայաստանի հետ։ Պատասխանեց. «կապուելու առիթներ չկան»։

Հետաքրքրուեցայ նաեւ իմանալ, թէ ի՞նչ կարծիք ունի եկեղեցական բարեկարգութեան և յառաջիկայ Եկեղեցական ժողովի մասին։ Ցայտնեց թէ «հաբելի չէ այժմէն բան մը բսել տեսնենք, ի՛նչ կը խորհին եկե-

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԾԽԱԽՈՏԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Խորհրդային Հայաստան»ի մէջ կը կարդանք.— Մէկ ամիսէն աւելի է որ «Պոնտոս»ի անդամները կը հաւաքեն ծխախոտը:

Այս տարի բացառիկ երեւոյթ է մշակուած ծխախոտի որակը, մանաւանդ «Սամսոն», «Տիւպէք», «Գավալա», «Իսկէչէ» կոչուած նուրբ տեսակները: Հաւաքումը յաջողութեամբ կը կատարուի, բայց չորանոցներու չգոյութեան հետեւանքով, այնքան մաքուր հանուած ապրանքը ենթակայ է փճացման: Ամիսներ շարունակ դիմումներ եղան Պոնտոսի վարչութեան կողմէ, չորանոցներու յատկացուելիք փարկին համար, բայց անուշադրութեան մատնուեցան. միայն վերջին օրերուն ստացուեցաւ չնչին գումար մը, «մի կերպ եօլա գնալու համար»:

«Պոնտոս»ը այս տարի կը մշակէ 100 տեսիատին ծխախոտ, որուն 8 ուկէս տեսիատինը միայն Զալբախի մէջ: Հայկօօպի շէնքին մէջ կարելի է չորցնել միայն 15 տեսիատին. մինչ որոշած են մնացած 90 տեսիատինն ալ այնտեղ չորցնել...: Նկատի չեն առած նաեւ որ 1.— կարելի չէ թուփէն կտրուած կանանչ տերեւը երկու ժամէն աւելի ձգել խրարու վրայ շարուած. կը տաքնայ եւ կը փճանայ. մինչ կը պահանջուի տասնեակ վերստեր, քանի մը օրուան ճամբայ կտրել եւ մէկ տեղի մէջ կեդրոնացնել...: 2.— Եթէ մէկ սայլի վրայ բեռցընենք 20 փութ կանանչ տերեւ, մէկ տեսիատին ծխախոտ փոխադրելու համար պէտք է 30-40 սայլ. իսկ եթէ իւրաքանչիւր սայլին հաշուենք 5 րուբլի վարձք, պէտք է վճարենք տեսիատինին 150-200 րուբլի: 3.— Ծխախոտը մէկ օրուան մէջ չի հաւաքուիր. այլ կը քաղուի հինգ անգամէն եւ ամէն անգամ քաղուածը անմիջապէս կը շարուի: Այնպէս որ, քաղելու եւ տեղափոխելու համար բաւականաչափ աշխատող ձեռքեր չկան:

Հակառակ այս բոլորին, Հայաստանի ծխախոտը կը մրցի հարեւան երկիրներու ծխախոտին հետ: «Պոնտոս»ը 1924ին մշակած է 31 տեսիատին, 22 անդամով. այս տարի՝ 100 տեսիատին, 110 անդամով. իսկ յառաջիկայ տարիներուն համար դիմումները և պահանջը կը հասնի հազարներու: Եթէ Հայաստանի մէջ ծխախոտագործութիւնը դրուի այն հիմքերու վրայ ինչպէս հարեւան երկիրներու մէջ, 1926ին միայն «Պոնտոս»ը կ'ունենայ հազար տեսիատինէն աւելի ծխախոտ և ընկերութեան անդամներուն թիւը կը հասնի քանի մը հազարի:

Շատ մը պահանջներու կարգին, անհրաժեշտ է հաստատել ծխախոտի գործարաններ:

ղեցականները, բայց պէտք է նկատի առնել որ Հայ Եկեղեցին ինքնուրոյն հաստատութիւն է և կան պատմական սովորութիւններ և օրէնքներ, որոնց եղծանումը ոչ ոք պիտի ուզէ, որովհետեւ այդ կերպով Հայ Եկեղեցին կը կորսնցնէ իր իւրայատկութիւնը:

Վ. ԱՍՏՂՈՒՆԻ

ԱՆՈՒՆՔ ԱԼ ՄԵԶԻ ՊԷՍ ՑԻՐՈՒՑԱՆ

«Մարտակոչ»ի մէջ կը կարդանք.— Ներկայիս ահագին թուով սարի գաղթականներ կան ցրուա Ռուսաստանի գաւառներուն մէջ: Միայն Տօնի շրջանը կարելի է հաշուել 2000-2500 հոգի: Արմաւիրի, Կավկազսկայայի և Ստավրոպոլի մէջ անոնց թիւը կը հասնի 3000ի: Որոշ թուով կան նաեւ Ստալինկրատի, Նովորոսիյկի և Լեպինսկիի շրջաններուն մէջ, մօտաւորապէս 2000 հոգի: Միայն Կրասնոտարը իր շրջանով կը համրէ 1300 Ասորի: Ալ չենք խօսիր ուրիշ կեդրոնական քաղաքներու մէջ ցրուած գաղթականներու մասին, որոնց ճշգրիտ թիւը յայտնի չէ մեզ:

Հին նահապետական կենցաղը կը տիրէ տակաւին այս գաղթականներուն մէջ: Հարիւրին 90ը կարդալ-գրել չգիտեն, կը բնակին մութ եւ խոնաւ հանրակացարաններու մէջ: Անկարելի բան է նկարագրել տիրող աղտոտութիւնը: Կրթական աշխատանք եւ քաղաքական դաստիարակութիւն ալ չէ կատարուած անոնց մէջ. գլխաւոր պատճառը այն է որ մայրենի լեզուով գործիչներ չունին: Երիտասարդութիւնը նոր է սկսած սթափիլ իր պապերու փթացնող ազդեցութենէն:

ՄԵՐԻՆՈՍ ՈՉԽԱՐՆԵՐԸ

Խորհրդային թերթերու համաձայն, պատերազմէն առաջ Ատրպէճանի մէջ կար աւելի քան 150,000 մերինոս ոչխար, որ ընդհանուր ոչխարներու հարիւրին 7-8ը կը կազմէր: Այդ գործով կը զբաղէին գլխաւորապէս Շամխորի գաւառին մէջ Տուխուպորները և Մալականները: Անոնց մէջ կային այնպիսի տնտեսութիւններ որոնք 1500-2000 գլուխ մերինոս կը պահէին:

Պատերազմի եւ քաղաքային կռիւներու շրջանին այս գործն ալ մեծ հարուած ստացաւ, և այժմ նախկին 150,000ի փոխարէն 4000 մերինոս կայ, եւ մօտ 7000 ալ խառնածին: Նուազելէ զատ, եղած մերինոններուն տեսակն ալ խաթարուած է: Գըլխաւոր պատճառը այն է որ մերինոս պահողները գրկուած են նախկին արօտատեղիներէն: Առաջ անոնց իւրաքանչիւրը ունէր 4 տեսիատին հող. իսկ այժմ 1 ուկէս տեսիատին: Տուխուպորները եւ Մալականները այս շրջանին մէջ ընդարձակ արօտավայրեր գտնելու յոյս չունենալով, սկսած են գաղթել Ռուսաստան և Սիպերիա (Գիւղի մը 69 տունէն 29ը գաղթած են արդէն եւ միւսներն ալ կը պատրաստուին): Եթէ այսպէս շարունակուի, մերինոսի գործը բոլորովին կ'իյնայ Ատրպէճանի մէջ: Զմոռնանք նաեւ որ, կ'ըսէ Բագուի «Կոմունիստ»ը, Տուխուպորներէն առնուած հողերը պէտք եղած կերպով չեն օգտագործուիր. գիւղէ մը գրաւուած 250 տեսիատինէն ցաներ են միայն 17 տեսիատին, ուրիշ գիւղէ մը առած են 300 տեսիատին եւ ցանած՝ 17 տեսիատին:

ԱՄԷՆ ԻՆՉ ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԻ ՄԷՋ

Բագուի թերթերը կը գրեն թէ Ատրպէճանի մէջ տակաւին կը տիրէ դարերէ մնացած հողագործական ձեւը: Հողը մեծ մասով կը մշակեն հասարակ արօրներով: Գործարաններու պատրաստած գութանները քաղաքացիութեան իրաւունք ստացած են միայն քանի մը գաւառներու մէջ, այն ալ փոքր չափով: Սերմը կը ցանեն տեսիատին 10—15 փթաչափ ցորեն կամ գարի. սերմնցուն ալ մեծ մասով մաքրած չեն ըլլար: Հունձքը կ'ընեն մեծ մասամբ ձեռքով, կամնելու համար կը գործածեն կամեր: Այսպիսի միջոցներով ստացուած բերքը շատ քիչ կ'ըլլայ, չնայելով հողին պարարտութեան: Ընդհանրապէս ամբողջ Ատրպէճանի մէջ միջին հաշուով ցորենը կուտայ 35 փութ, գարին 45, և բամպակը 40—45: Քիչ բնտանիքներ ապահոված են իրենց երկրագործական գոյքերը: 1921ի վիճակագրութեամբ, վարելու բոլոր գործիքներուն թիւն է 111,886: Եղած 5859 գութաններէն հարիւրին 70ը գրեթէ միայն երկու գաւառներու (Սալեան և Լէնքորան) մէջ կը գտնուէին. իսկ մնացած գործիքներու մասին չարժեր խօսիլ: Միջին հաշուով իւրաքանչիւր տընտեսութեան կ'իյնայ 2.58 գլուխ եղջիւրաւոր անասուն և ձի:

ԹԱՏՐՈՆ

«ՉԱՐ ՈԳԻ»

«Տրամաթիք»ի վերջին ներկայացման առեն, անգիտակցութեամբ թէ առաջադրութեամբ, յայտագրին վրայ նշանակուած էր «փարիզի մէջ առաջին անգամ ըլլալով»: Մինչդեռ գերասանական տարիներ առաջ արդէն ներկայացուած էր զայն, եւ ոչ առանց յաջողութեան:

Չպիտի փորձեմ՝ համեմատութիւններու մէջ մտնել:

Կարելի է անմիջապէս յայտնել որ Տրամաթիքը իր վերջին յաջող խաղարկութեամբ շատ բան ներել տուաւ, իր շատ մօտիկ անցեալէն:

Դերերու մտացի բաշխում մը դրած էր իւրաքանչիւրը իր կարողութեան եւ արժէքին սահմաններուն մէջ, ինչ որ ցուցադրեց —une fois n'est pas coutume— ներդաշնակ ամբողջականութիւն մը:

Չպիտի կրնամ՝ ծանրանալ մանրթերութիւններու վրայ, նկատի առնելով այն անտանելի պայմանները, որոնցմով շրջապատուած են մեր դերասանները, կարենալու համար երկար եւ թանկարժէք փորձերէ յետոյ միայն բեմադրել ուզէ գործ:

Նկատի ունենալով այդ բոլորը, անցեալ շաբաթ գիշերուան խաղարկութիւնը կարելի է համարել Տրամաթիքի ամենայաջող երեկոյթներէն մէկը:

Տիկին Ալեքսանեան իրեն մասնայատուկ մայրական զգացումներու արտայայտութիւններուն մէջ տպաւորիչ կերպով բնական, Տրամաթիքին կը բերէ ամէն անգամ՝ փորձ արուեստագէտի մը հրապոյրը: Իր Շուշանը անսեթեւեթօրէն հոգեխոռով, գիտցաւ իր միակ աղջկան՝ Սօնայի տառապանքներուն ջինջ ու հարազատ հայելին ըլլալ:

Իր «ընկնաւոր» աղջկան, Սօնայի պատասխանատու դերը բարեբախտ որոշումով մը տրուած էր տիկին Առաքելեան Տէրունի (Պիննէմճեան), որուն ստեղծած Սօնայի սիրուէթը վաղահաս աշունի մը արեւին մելամաղձիկ գեղեցկութեամբ թրթռուն ոսկի ճառագայթին պէս լուսաւորեց՝ այդ կիրքերու, ցանկութիւններու, նախանձներու եւ նախապաշարումներու շղթայակերծ փոթորկին ցնցող ու մռայլ տեսարանները:

«Չար Ոգի»ն էր ան... համակ անձնուէրութիւն, երազանքի եւ տառապանքի ցաւագին խտացում, որոնց տարբաղադրութիւնները գիտցաւ արտայայտել շարժումներու, ձայնի եւ նայուածքներու գեղեցիկ պէսպիսութեան մը մէջ:

Տիկին Նշանեան եւ Օր. Ավճեան Ջավահիրի եւ Ջաւնիշանի դերերուն մէջ նշանակելիօրէն յաջող եւ ցնցող վայրկեաններ ունեցան:

Տիկին Նշանեան Նախանձի եւ չարութեան իրապէս տպաւորիչ տիպար մը յայտ բերաւ, վարժ խաղարկութեան մը մէջ դնելով ճշգրիտ կերպով հասկցուած նկարագրի մը ապացոյցը: Իր Սօնայի հետ ընդհարումները մանաւանդ (երրորդ արար) սրահը տպաւորեցին՝ վրդովմունքի զգացումով մը:

Օր. Ավճեան Մուրատի մօր դերին մէջ նոյնպէս ունեցաւ ուժեղ վայրկեաններ՝ ուր կրցաւ սահմանափակ ու ինքնասէր (եւ ոչ թէ որդիասէր) զգացումներով ընկավորուող ուամիկ կնոջ մը տիպարը ստեղծել:

Պ. Նշանեան գիժ—Դանիէլի դերին մէջ եթէ ունեցաւ թոյլ կտորներ— մանաւանդ առաջին արարուածին, ուր բոլոր դերակատարները հաւասարապէս կաղացին, վարանումի եւ անկապակցութեան տպաւորութիւնը ձգելով — յաջորդ արարուածներուն իր խաղը սկսաւ շնչել եւ ապրիլ, եւ ապրեցնել հասարակութիւնը. ապրումներ՝ որոնք ստոխճանական ոստումներով հասան յուզիչու ամենաողբերգական աստիճանին:

Պ. Նշանեան քնքշութեան եւ կատաղութեան պոռթկումներու երանգաւորումը կրցաւ իրագործել յաջողապէս:

Ուստա Ռոկանի դերը Պ. Ա. Կոթիկեանի համար եղաւ նոր առիթ մը շեշտելու իր «նկարագրական» (caractéristique) դերերը վերարտադրելու մեծ կարողութիւնը: Իր ստեղծած տիպարը՝ դիմագծութեամբ եւ խաղարկութեամբ՝ եղաւ —կարելի է ըսել— կատարեալ, գրաւելով դէպ իր խնամուած խաղը՝ հասարակութեան միահամուռ համակրութիւնը:

Վերջին արարուածին ստեղծուած վհուկ կնոջ տիպարը — թէեւ կարճատեւ խաղարկութեամբ մը— նոր ապացոյց մը տուաւ իր խըղճամիտ աշխատանքին:

Պ. Սարեան Սօնայի ամուսին Մուրատի դերը տարաւ անհաւասար յաջողութեամբ: Մի քանի ուժեղ արտայայտութիւններ՝ անկեղծ եւ ապրուած՝ եկան բարեխառնելու խաղ մը որ դաշն մնաց առհասարակ, չկրնալով տալ սիրող, տանջուող, ըմբոստ հոգիի մը փոթորկումները:

Պ. Մազմանեան Չօփուռ կապալառի նկարագիրը կրցաւ տալ յաջողապէս, մի քանի կարճ տեսարաններու մէջ:

Սրահը լեցուն էր ընտիր բազմութեամբ մը եւ ծանօթ դէմքերով:

Հ. ԱԼԽԱՆԱՔ

ԳՐԱԿԱՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

Գնահատելի աշխատանք մը կատարած է Պ. Յակոբ Գրիգոր, հայ ճաշակներու հրամցնելով, ԷՏԿԱՐ ՓՕՆ, ամերիկեան 19 դարու սկիզբի գրականութեան այս ցայտուն դէմքը որուն ինքնատիպ հեղինակութիւնը, նոյնիսկ բոլոր ազգերու գրականութեանց համար (անշուշտ իր սեռին մէջ) ծայրայեղօրէն նոր տիպարներ բերաւ:

Թարգմանիչը մեզի կուտայ միայն երեք նմոյշներ, այն շարքերէն որոնք ծանօթ են իբրեւ այլանդակ և արտակարգ պատմուածքներ:

Ամերիկեան գրականութիւնը այնքան ծանօթ չէ մեր հասարակութեան, ինչպէս Ֆրանսականը և կամ եւրոպական ազգերունը: Որքան կը յիշեմ, Լոնկֆէլլօ «Իվանճէլին»էն զատ որ երկու թարգմանութիւն ունեցաւ, չկան հայացուած էջեր Նոր Երկրի գրականութենէն առանց հաշուելու այն կարգ մը շարժանկար վէպերը որոնք շահադիտական նպատակներով հրատարակուեցան Պոլիս, պատանի երեւակայութիւններու մար:

Զեմ գիտեր թէ, Պ. Թարգմանիչը, իր աշխատանքը կատարած է ուղղակի բնագրէ՞ն թէ թարգմանութենէ մը: Պիտի փափաքէինք որ այս աշխատանքները կատարուին միշտ ծայրայեղ բծախնդրութեամբ. թէեւ իր լեզուն, բացի քանի մը խուսափած խրթնութիւններէ և քերականական ոչ-հաճելի կազմութիւններէ, յաջող է և խնամուած:

Փօի ոճը իր հոգեբանական վերլուծող հանգամանքով, բարձր իմացականութեան դրոշմը ունի և երբեք մութ չէ իր կազմաւորումին մէջ. ըլլայ իր բնազանցական ու փորձառական արուեստի տեսութիւններուն, և կամ զուտ նկարագրական պատմուածքներուն մէջ, միշտ պայծառ դասաւորումները և համադրող համեմատութիւններու տիրապետութիւնը կը զգացուի:

Իր կեանքը հետաքրքրական է և հաշտ իր գրական նորութեան, որուն շուրջ երկու ծայրայեղ հակընդդէմ կարծիքներ միշտ իրարու կ'ընդհարին. երկուքն ալ թէեւ ընդունելով իր գրական անժխտելի տաղանդը՝ ոմանք զինքը հանճարի բարձրութեան կը հասցնեն,— իսկ ուրիշներ, ալքոլամոլի մը ջղաձգական նոպաներու արտայայտիչ գրագէտ կը կոչեն:

Այս վերջին կարծիքը անշուշտ կը հետեւի իր կենցաղէն, առանց հասնելու իր գրական նորօրինակ ըմբռնումին, որուն համար ուզեց ծայրայեղ ըլլալ, մինչեւ վերջին օրը:

Ուրիշ առթիւ անշուշտ կարելի է, աւելի մանրամասնօրէն անդրադառնալ իր կեանքին ու պատմուածքներուն: Առայժմ կը շնորհաւորենք Պ. Յակոբ Գրիգորը և կը մաղթենք որ յաջողի մեր լեզուին ընծայել հեղինակին ամբողջական աշխատանքը:

Խ. ԶՕՒԼՖԱԼԵԱՆ

Ը. Բոլոր բանտերը լեցուն են։ Ներս մտնողը ա՛լ չի կրնար դուրս ելլել։ Վկաներն ալ կը բանտարկուին, մինչեւ որ անօթի ծարաւ մեռնին։ Թուրքերուն անցած տեղերը արիւն եւ մոխիր միայն կը տեսնուի։

Շատ մը Քիւրտեր կը շարունակեն կռուիլ եւ մինչեւ մահ դիմադրել որովհետեւ գիտեն որ եթէ անձնատուր ըլլան, պիտի կոտորուին։ Վրէժխնդրական ոգին կը զարգանայ Քիւրտերուն մէջ։

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԴԺԳՈՀ ԵՆ ՀԱՅԵՐՈՒ ՆԵՐԳԱՂԹԷՆ

Պոլսոյ «Վաքըթ»ին մէջ Մէհմէտ Ասըմ պէյ խօսելով արտասահմանի հայ գաղթականներուն Հայաստան փոխադրուելուն վրայ, կը գրէ.—

«Խնդիր է գիտնալ թէ Ռուսիա մարդասիրական գոհունակութի՞ւն մըն է որ կ'ընէ փախստական Հայերը Հայաստանի մէջ տեղաւորելով թէ ոչ ապագայ քաղաքական կարգ մը նկատումներով է որ կ'ուզէ արտասահմանի երկու հարիւր հազար Հայերով զօրացնել Ներկայ Խորհրդային Հայաստանը։ Այսօր պոլշեւիկ Ռուսիոյ եւ Թուրք հանրապետութեան յարաբերութիւնները այնքան բարեկամական են, որ մարդ չի կրնար հաւատալ թէ Ռուսիա Թուրքերը շահագրգռող ապագայ քաղաքական ծրագիրներ նկատի կ'ունենայ։ Եւ մարդ չի կրնար ընդունիլ որ Հայաստան օր մը սեւ կատու դառնալով պիտի մտնէ Թուրքեւռուս բարեկամութեան մէջտեղը։ Եթէ քիչ մը ականջ դնենք Կովկասէն եկող ձայներուն, կը ստիպուինք մտածել։ Ներկայիս Ռուսիա, մանաւանդ Հայաստան եւ Ատրպէճան ուշագրաւ ընթացք մը կը բռնեն Թուրքերուն հանդէպ։ Օրուան քաղաքականութիւնն է հեռացնել այդ շրջանի Թուրքերը եւ անոնց տեղ Թուրքերու թշնամի տարրեր տեղաւորել։ Այս լուրերը, որոնց սխալ կամ չարամիտ չըլլալուն համոզուած ենք, բնականաբար խորհելու կը ստիպեն Թուրքիան, որ արեւելեան սահմանին վրայ հարեւան է Հայաստանի։ Թուրքիա քաղաքական գիտում չունի Ռուսիոյ Թուրքերուն նկատմամբ։ Բայց սահմանամերձ շրջաններու Թուրքերուն նկատմամբ Ռուսիոյ բռնած ո եւ է ընթացքը եթէ այսօր կամ վաղը այդ պետութեան արտաքին քաղաքականութիւնը շահագրգռող ձեւ մը ստանայ, բնականաբար չենք կրնար անտարբերութեամբ ընդունիլ այս երեւոյթը։ Ասոր համար կարգ մը հարցումներ կուգան մարդուս միտքը։ Խորհրդային Ռուսիա, որ մինչեւ հիմա չընդունեց Ազգերու Դաշնակցութենէն եկած ո եւ է առաջարկ, եւ այդ հաստատութիւնը միշտ միջազգայնականութեան հակառակորդ նկատեց, արդեօք ի՞նչ զգացումներէ եւ ազդակներէ տարուած փախստական Հայերը Հայաստան փոխադրելու եւ տեղաւորելու կ'օգնէ։ Փախստական Հայերու եւ Հայաստանի հանդէպ Ռուսիոյ հետապնդած քաղաքականութիւնը օր մը խնդիր չպիտի՞ յարուցանէ Թուրքերու եւ Ռուսերու միջեւ։»

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ՄԱՐՈՔԻ ՄԷՋ

Վարչապետ Պ. Փէնլըվէ առջի օր կարեւոր յայտարարութիւններ ըրաւ Սուրիոյ եւ Մարոքի կացութեան մասին, Երեսփ. Ժողովի ելմտական յանձնաժողովին առջեւ։

Ռիֆցիներու յարձակողականէն ի վեր, Ֆրանսա ծախսած է 950 միլիոն ֆրանք։ Կորուստներն են ապրիլ 25էն 1 Օգոստոս՝ 1285 սպաննեալ եւ 5306 վիրաւոր, Օգոստոս 1էն 15 Հոկտ. 891 սպաննեալ, 2991 վիրաւոր։ Սուրիոյ մէջ սպաննուած, մեռած կամ անհետացած են 1920ին՝ 2890 հոգի, 1921ին՝ 2032, 1922ին՝ 636, 1923ին՝ 298, 1924ին՝ 239։ 1925 Յունուարէն 15 Օգոստոս՝ 39, մինչեւ Հոկտեմբեր 15 (Տիւրզիներու ապստամբութեան հետեւանքով) 585։ Իսկ զինուորական ծախքերն են՝ հոգատարութեան գործողութենէն ի վեր՝ 1920 Յուլիս 1էն 1924 Յուլիս՝ 2162 միլիոն ֆրանք. 1924 Յուլիսէն 1925 Յուլիս՝ 197 միլիոն. 1925 Յուլիս 1էն ի վեր՝ 106 միլիոն։ Քաղաքային ծախքերը՝ 1920էն 1924 Յուլիս՝ 9 միլիոն, 1924 Յուլիսէն 1925 Յուլիս՝ 3 միլիոն. 1925 Յուլիսէն 1926 Յուլիս՝ 3 միլիոն։

Վարչապետը յոյս յայտնեց թէ շուտով պիտի վերջանայ Մարոքի պատերազմը։ Ինչ կը վերաբերի Սուրիոյ, պնդեց թէ լուրերը չափազանցուած են եւ կը բխին արաբական եւ պոլշեւիկ աղբիւրներէ։ 1920ին Ֆրանսա այնտեղ ունէր 70 հազար զինուոր. Տիւրզիներու ապստամբութենէն առաջ՝ հազիւ 18,700, իսկ այժմ ունի 25,800։ «Ֆրանսայի նպատակն է ամէն բանէ առաջ վերահաստատել խաղաղութիւնը, նուազագոյն ջանքով։ Այդ արդիւնքին պիտի հասնինք համեմատաբար կարճ ժամանակի մը մէջ»։

ԾԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ՄԱՍԻՆ

«Թայմզ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ մինչեւ Հոկտ. 19 Դամասկոսի խոշոր մէկ մասը ապստամբներուն եւ խուժարարներուն ձեռքն էր, իսկ ֆրանսական պահակազօրքը, որ 2 հազար հոգիէ կը բաղկանար եւ կատարելապէս կը տիրապետէր քաղաքին, գիշեր ցորեկ կը ռմբակոծէր զանոնք։ Ջրահապատ հրասայլերը սարսափի մէջ ձգեցին Տիւրզիները եւ միւսները։ Խռովութիւնները դադրեցան երբ գլխաւոր ապստամբ երեւելիները հպատակութիւն յայտնեցին եւ յանձն առին ծանր տուգանք վճարել եւ քանի մը հազար հրացան յանձնել։

*** Ամերիկեան երկու թորփիլահալածներ հրաման ստացան Սուրիոյ ջուրերը երթալու, որպէս զի ի հարկին պաշտպանեն ամերիկեան հպատակները։

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ոստիկանութիւնը նոր հրահանգ մը հրատարակեց ինքնութեան թուղթերու մասին։ Իսկապէս նորութիւն մը չկայ այդ հրահանգին մէջ, զոր ամբողջութեամբ հրատարակած ենք ասկէ առաջ («Յառաջ» թիւ 20)։ Բայց աւելորդ չենք նկատեր նորէն յիշեցնել կարգ մը կէտեր.—

Ինքնութեան թուղթի տուրքն է 68 ֆրանք։ Այս տուրքէն բոլորովին ազատ են այն օտարականները, որոնք ֆրանսական բանակին մէջ կամաւոր եղած են 1870—71 եւ 1914—18ի պատերազմներուն։ Չորս դաս մարդիկ իրաւունք ունին ինքնութեան թուղթեր ստանալու միայն տասը ֆրանք վճարելով։ Ասոնք են Ա.— Ֆրանսացի զաւակներու հայրերը եւ մայրերը. Բ.— Ուսանողները, Յ.— Անոնք որ ուսումնասիրութիւններով կը զբաղին, գրող են կամ հրապարակագիր. Դ.— Աշխատաւորները։ Այս իրաւունքէն օգտուելու համար անհրաժեշտ են կարգ մը փաստաթուղթեր որոնց մանրամասնութիւնները յիշուած են հրահանգին մէջ։ Աշխատաւորներու կիները, զաւակները, հայրերը եւ մայրերն ալ կրնան օգտուիլ զեղչեալ սակէն։ Այս դասակարգին պատկանող մը պէտք է օրինական վկայականով մը հաստատէ թէ Ֆրանսա մտած է 1917 Ապրիլ 21էն առաջ, կամ պէտք է ապացուցանէ թէ երբ սահմանը անցաւ, բանուորական թուղթ ունէր (ձրի), կամ ազատ երթեւեկի թուղթ (Sauf-Conduit)։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ՀԱՏՈՒՑՈՒՄ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ

Առջի օր դէպք մը ծագեցաւ յոյնեւպուլկար սահմանին վրայ, Տէմիր Գափուի մէջ։ Յոյն սպայ մը եւ քանի մը զինուորներ սպաննուեցան։ Յունական կառավարութիւնը ծանուցագիր մը ուղղելով Սոֆիա, կը պահանջէ անմիջապէս պատժել յանցաւորները եւ երկու միլիոն ֆրանք հատուցում վճարել զոհերուն ընտանիքներուն։ 48 ժամ միջոց տրուած է, այլապէս յունական զօրքը պիտի գրաւէ պուլկարական Փէթրիչ քաղաքը, որ Մակեդոնացիներուն վառարանն է։ Դէպքը թիւրիմացութեան արդիւնք է, բայց երկու կողմերը իրարու վրայ կը ձգեն մեղքը։ Պուլկարիա առաջարկած է քննութիւն մը բանալ եւ ճշտել պատասխանատուութիւնները։ Կացութիւնը աւելի պիտի ծանրանայ, եթէ Յոյները իսկապէս պուլկարական հողը մտնեն։ Գ. Զօրաբանակի (Սելանիկ) հրամանատարին իրաւունք տրուած է ի հարկին յառաջ խաղալ։

*** Սոֆիայէն կը հեռագրեն թէ յունական ջոկատները, թնդանօթներով զինուած, արդէն իսկ սկսեր են յարձակումը։ Երկու սահմանային դիրքեր գրաւուած եւ ռումբեր ինկած են Փէթրիչի վրայ։

ՊՈԼՇԵՒԻԿՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Անգլ. ոստիկանութիւնը ձերբակալեց եւ այսօր իսկ պիտի վտարէ տասը օտարականներ (չորսը կին), իբրեւ պոլշեւիկ։ Ուրիշ ձերբակալութիւններ ալ կը նախատեսուին։ Գաղտնի ոստիկանութիւնը միեւնոյն ատեն խստօրէն կը հետապնդէ անգլիացի համայնավարները, որոնց պետերէն երկու հոգի եւս ձերբակալուեցան։ Խուզարկութիւնները կը շարունակուին Լոնտոնի մէջ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Յ. Դ. «Կայծակ» խումբի ժողովը՝ այսօր, ուրբաթ, իրիկուան ժամը 8.30ին, 13, Rue de Londres.

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի մասնաճիւղի նորակազմ վարչութիւնը որոշած ըլլալու՝ անդամներուն ճշգրիտ թիւը ունենալ, կը խնդրէ բոլոր անդամներէն դիմել նոր վարչութեան եւ ստորագրել «առաջարկ անդամակցութեան» թուղթը եւ ստանալ նոր անդամատոմսեր։

ԾԱՆ.— Անդամ արձանագրուելու համար դիմել ամէն կիրակի առաւօտ ժամը 10-12, Եկեղեցւոյ Մատենադարանը Վարչութեան ներկայացուցչին։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Պոլսեցի Օր. Հռիփսիմէ Բիրէմեան, որ Մարսէյլ կը գտնուէր։ Տեղեկացնել «Յառաջ» ի խմբագրութեան։

ՍԱԿԱՐԱՆ

22 Հոկտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

		Ֆր.	
Սթերլին,	L. St.	111	[illegible]
Տոլար,	Dollar	23	[illegible]
Մարք (ոսկի)	Mark	5	[illegible]
Թրքական Թղթ.	L. Trq.	12	75
Թրք. ոսկի	» or	95	—
Մէճիտիյէ	Médjidié	8	75
Լէվա 100 հատը	Léva	17	—
Տրախմի »	Drachme	31	50
Լիր	Lire	90	80
Պելժ. ֆրանք	Frc. Belhe	105	95
Զուից. »	Frc. Suisse	446	—
Չերվոնեց	(10 Roubles or)	115	—

ԱՐԺԵԹՂԹԵՐ

Քրէտի Ֆոնսիէ I	Cr. Foncier	1650	—
» II	»	1360	—
» III	»	1250	—
Թուրքիոյ երկթղ.	Lots turque	105	—

Le Gérant : H. TEURNIER

Impr. MASSIS

208bis, Rue Lafayette, Paris (10e).

ՅԱՌԱՋ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH,,
JOURNAL ARMÉNIEN
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն) 208 bis Rue Lafayette
PARIS (10e).

ԲԱԺՆԵԳԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա և գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա և »	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	3 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք, մանդափոսթ եւն. գրել Sch. MISSAKIANի անունով

ԿԻՐԱԿԻ
25
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
1925

Հեռաձայն Nord 57-82

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 37 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ և ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԼՐՋՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՒԷՐ

Սուրիոյ դէպքերուն առթիւ, Հայերու անունն ալ կը յիշուի կարգ մը թերթերու մէջ:

Ըսենք անմիջապէս որ, մեզի համար կասկածելի են այդ լուրերուն աղբիւրները, մանաւանդ Սելանիկի «անթել»ները: Պալքանները դասական հնոցն են ինչպէս արիւնոտ հակամարտութեանց, նոյնպէս եւ պղտոր և շոնդալից լուրերու:

Բայց, չմխիթարուինք այս վերապահութեամբ: Պարագաներ կան որոնք ծանրապէս կ'ազդեն մեր կացութեան վրայ: Թեթեւսօլիկներ ալ ունինք, որոնք պատրուակներ կը ստեղծեն: Այս է դժբախտ իրականութիւնը ոչ միայն Սուրիոյ կամ Յունաստանի, այլ եւ հեռաւոր Պարսկաստանի մէջ: Մեր ձեռքին տակ փաստեր կան որոնք ո'ր եւ է տարակուսութիւն չեն վերցներ: Պարսկաստանի մէջ հայ ժողովուրդը բացարձակ վստահութիւն կը վայելէ. եւ սակայն, անհասկնալի այնտեղ ալ կատարուած են ձերբակալութիւններ, ներքին պայքարի մը հետեւանքով: Կարդացէք այդ գործին մանրամասնութիւնները, իմանալու համար թէ մինչեւ ո'ւր կրնայ հասնիլ կարգ մը անհատներու կամ խմբակներու տխմարութիւնը: Յունաստանի մէջ, հայ ժողովուրդին դիրքը խախտած է մէկուկէս տարիէ ի վեր, եւ եկող գացող դահլիճները իրարու հետ կը մրցին, տեղահանութիւնը գլուխ հանելու համար: Այս քաղաքականութիւնը կապ չունի մեր լաւ կամ գէշ ըլլալուն հետ, այլ հետեւանք է ներքին և արտաքին ճնշումներու, տնտեսական եւ դիւանագիտական հաշիւներու: Բայց, այս վիճակին առջեւ, աւելորդ պատրուակներ չտալու համար, մեզի կ'իյնար արթուն կենալ, եւ զգուշանալ զանազան թեթեւութիւններէ: Արդ, առէք յունահայ, նոյն իսկ յունարէն թերթերը, եւ պիտի տեսնէք այլանդակ պատկեր մը, — «Թայֆայ»ական կռիւներ, խափանարար ցոյցեր, քրէական յանցանքներ. մէկ խօսքով՝ դէպքեր որոնք չարաչար կը շահագործուին: Տակաւին վերջերս, պատգամաւորական ընտրութիւններու առթիւ, սարքուած են այնպիսի «հերոսութիւններ», որոնք ընդվզում կը պատճառեն: Աթէնքի մէջ, «Դաշնակցութեան Օրը» տօնուած ատեն, խումբ մը գինովներ կամ սրիկաներ երկու անգամ գրոհ տուեր են ժողովատեղին, և ոստիկանութիւնն անգամ անճրկեր է:

Առջի օր կ'արտատպէինք պոլսական երկու թերթերու մէջ հրատարակուած թղթակցութիւններ, որոնցմէ պարզ կ'երեւար թէ վտանգը անխուսափելի է. «Կառավարութիւնը ուշի-ուշով կը հետեւի դէպքերուն եւ նոյն իսկ անպաշտօն կերպով հասկցուցած է թէ այս վիճակին շարունակութիւնը թոյլատրելի չէ»: Զանց կ'առնենք ուրիշ գռեհիկ պատմութիւններ:

Ինչ կը վերաբերի Սուրիոյ, շատ աւելի փափուկ է կացութիւնը, մանաւանդ որ զինուորական գործողութիւններ ալ կը կատարուին: Ըսենք նորէն. բոլորովին ծիծաղելի է ապստամբութեան մէջ ո'ր եւ է մեղսակցութիւն վերագրել Հայերուն: Ընդհակառակն, ինչպէս կը հաւաստէր վերջերս Փարիզ հասած խլամ մը, ապստամբութեան կողմնակից Արաբները զայրացած են որ Հայերը կամաւոր արձանագրուեր են Տիւրքիներուն դէմ: (Այս վերջին կէտն ալ թիւրիմացութեան արդիւնք է: Հաւանաբար ոստիկան-զինուորներու կ'ակնարկուի, որոնք ամէն ազգէ կ'առնուին, համաձայն տեղական օրէնքներուն): Ապահովաբար այս թիւրիմացութեան հետեւանքով է—, եթէ ոչ ոմրակոծութեան— որ Դամասկոսի ջարդին զոհ գացած են նաեւ հայ գաղթականներ, ինչպէս կը հեռագրէ «Թայմզ»ի թղթակիցը:

Այսպէս կամ այնպէս, մեր հայրենակիցները կը գտնուին նոր տագնապի մը առջեւ, որ ամէն բանէ առաջ պաղարիւնութիւն կը պահանջէ: Աւելի քան երբեք, մեզի կ'իյնայ զգաստ եւ վերապահ դիրք մը բռնել այս ներքին խառնակութիւններուն մէջ, եւ, ամէն բանէ առաջ մտածել հաւաքական շահը: Անոնք որ ճամարտակութիւններ փորձելու մարմաջ ունին, կրնան աւելի յարմար միջավայր մը գտնել: Մեր թերխաշ դաւանափոխները մեծագոյն ծառայութիւնը մատուցած կ'ըլլան «պրոլետարիատ»ի, մանաւանդ հայ «պրոլետարիատ»ի —ամբողջ հայ ժողովուրդի— դատին, եթէ կանոնաւոր ապրուստի միջոց մը գտնեն, կամ անցնին Հայաստան, և աշխատին հայկական գիւղերուն մէջ, որոնք այնքան պէտք ունին «ուսումնական»ներու:

Իսկ ընդհանրապէս, լրջութեան հրաւէր մը կ'ուղղենք բոլոր գործող տարրերուն, ի'նչ դաւանանքի ալ պատկանին: Փորձի, արկածախնդրութեան շրջան չէ, այլ ինքնամփոփ եւ լուրջ աշխատանքի:

Շ.

ՆՈՐ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՊԵԼԺԻՈՅ ՄԷՋ

Պրիւսէլ, 24 Հոկտ.

Գաղթային Յանձնաժողովի ընտրութիւնները տեղի ունեցան Պրիւսէլի և Անվէրսի մէջ, խիստ օրինաւոր պայմաններու մէջ եւ նօտարին հակակշռին տակ:

Համաձայն հաստատուած կանոնագրին, գաղութին մէջ քուէարկելու իրաւունք ունին շուրջ 300 հոգի: Այս թիւին մէջ կայ փոքր մաս մը անտարբերներու, ինչպէս ամէն տեղ: Ուրիշ փոքրամասնութիւն մը կը կազմեն անոնք որ զանազան նկատումներով չեն ուզեր ընդունիլ նախորդ ընտրութեանց ապօրինութիւնը: Այս վերջինները ոչ միայն չեն մասնակցած քուէարկութեան, այլև փոխանակ օրինական ճամբով հրապարակ իջնելու, մանաւորապէս Անվէրսի մէջ, շատերուն արգիլած են մասնակցիլ: Հակառակ այս բոլորին բողոքող քուէարկուներու թիւը հասած է 150ի. մեծամասնութիւն մը որ իր նախընթացը չէ ունեցած մինչեւ օրս: Այս թիւը մեծագոյն անվստահութիւնը. կը կազմէ նախորդ վարչութեան դէմ, ընտրուած միայն 75 քուէարկուներու մասնակցութեամբ, օրինաւոր պիտի նկատուէր, եթէ երբեք ընտրութեանց մէջ բացայայտ զեղծումներ գործուած չըլլային:

Ճշդենք անմիջապէս թէ այս ապօրինութեանց առաջին պատասխանատուները եղան նախորդ ընտրութիւնները վարող առժամեայ դիւաններու ծանօթ առեխապետները՝ և թէ բողոքողները անձի խնդիր չեն յարուցած երբեք ապօրէն վարչութեան անդամներուն հանդէպ: Զարմանալի է սակայն որ այս վերջինները, որոնց մէջ բարեմիտ անձեր ալ չեն պակսիր, չլսելու կը զարնեն եղած ամբաստանութիւնները, կ'արհամարհեն համեստ խաւերուն և երիտասարդութեան կամքը, և կը յամառին կառչած մնալ իրենց աթոռներուն, երբ գիրենք ընտրող միեւնոյն հայրենակիցները անվստահութեան քուէներու կրկնապատիկ թուով կուզան բարոյապէս դատապարտելու զիրենք:

Բոլոր այս տեղեկութիւնները մաքրել կ'իյնայ ի հարկէ նորակազմ վարչութեան, որ ընտրուած է գրեթէ բացարձակ մեծամասնութեամբ և կը բաղկանայ հետեւեալ հայրենակիցներէն.— Պ. Պ. Վ. Խօրասանճեան 150ի վրայ 146 քուէ, Դ. Մսրեան 145, Ա. Մաթոսեան 126, Միրզաբէկեան 119, Տ. Չամքէրթէն 118, Մ. Տէր Սահակեան 111, Գ. Գաբրիէլեան 72: Բացի վերջին երկու երիտասարդ ուժերէ՝ Գ. Գաբրիէլեան (Ռամկավար) և Տէր Սահակեան (Դաշնակցական), միւս հինգը անկուսակցականներ են, և մինչեւ այսօր նախընտրած են անհատապէս օգտակար հանդիսանալ քան ո և է մարմնի մէջ մտնել:

Այս առթիւ ըսենք որ բողոքի արդար շարժումը վարողները եղան երկու անաչառ երիտասարդներ, Պ. Պ. Վարդան Մուրատեան (անկուսակցակա) եւ Գաբրիէլ Գաբրիէլեան (Ռամկավար): Անխղճութիւն է գռեհիկ ակնարկներ ուղղել և մէկը կամ միւսը արատաւորել գաղութը պառակտելու մեղքով: Պէտք է ուրիշ տեղ փնտռել այդ մեղքը:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԵՐ ՆՈՐ ՀԱՍՑԷԻՆ

208 bis Rue Lafayette

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԾԱՆՐ ԴԷՊՔԵՐ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

ՀԱՅԵ՞Ր ԱԼ ԶԱՐԴՈՒԱԾ ԵՆ

Սուրիայէն հասած վերջին տեղեկութիւնները շատ լուրջ կը նկարագրեն կացութիւնը: Դամասկոսի առժամեայ գրաւումը ապստամբներուն կողմէ՝ աղետալի հետեւանք ունեցած է: Սալիհիյէի բարձունքներուն վրայ դիրք բռնած ֆրանսացի թնդանօթաձիգներու անընդհատ ռմբակոծումին հետեւանքով սպաննուած եւ վիրաւորուած են մօտ հազար հոգի, այրած են Մէյտանի կայարանը, Համիտիյէ մեծ շուկան, բազմաթիւ տուներ, վաճառատուներ եւ Ազմ պալատին մէկ մասը: Նիւթական կորուստը շատ մեծ է:

«Թայմզ»ի Հայֆայի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ Տէրաայի կողմերը Տիւրզիները գերի բռնած են 400 Ֆրանսացիներ, մեծ մասամբ ալճերիացի: Դամասկոսի եւ Տէրաայի միջեւ հաղորդակցութիւնները ընդհատուած են:

Այս տեղեկութիւններէն կ'երեւի թէ ապստամբներուն ձեռքն անցած էին Դամասկոսի հարաւակողմը, Գատէմի եւ Մէյտանի շրջանները, որոնք նախապէս զուտ իսլամաբնակ թաղեր էին, սակայն քանի մը տարի առաջ 3-400 խրճիթներ շինուեցան հոն՝ հայ գաղթականները տեղաւորելու համար: Խռովութեան պահուն ջարդուած են բազմաթիւ Հայեր, ինչպէս ցոյց կուտայ «Թայմզ»ի հետեւեալ հեռագիրը.—Հոկտ. 19 Երկուշաբթի օր Դամասկոսի մէջ ծագած ըմբոստութեան անմիջական շարժառիթը եղած է անցեալ շաբաթ Դամասկոսի մօտ սպաննուած 24 ապստամբներու դիակներուն քաղաքին մէջ ցուցադրումը: Այս տեսարանը մեծ գրգռութիւն առաջ բերած է ժողովուրդին մէջ եւ ազգայնականներ օգտագործած են անոր այս տրամադրութիւնը: Տիւրզիները օգնութեան փութացին ապստամբներուն, սակայն շատ ուշ հասան, որովհետեւ երբ անոնք տեսնուեցան Դամասկոսի դուռներուն առջեւ, արդէն քաղաքին երեւելիները անձնատուր եղած էին: Դամասկոս խաղաղած է այժմ, բայց նոր խռովութիւններէ կը վախցուի:

«Կ'ըսուի թէ ՄԵԾ ԹԻՒՈՎ ՀԱՅԵՐ ՋԱՐԴՈՒԵՑԱՆ ՄԷՅՏԱՆ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ԹԱՂԻՆ ՄԷՋ: Օտարահպատակները խռովութեանց պահուն իրենց հիւպատոսարանները ապաստանեցան, որովհետեւ քրիստոնեայ թաղը անպաշտպան թողուած էր:

Կացութիւնը հիմա խաղաղած է Դամասկոսի մէջ: Ամէր ցեղախումբի և Ճէպէլի հիւսիսակողմի երեւելիներէն շատեր հպատակութիւն յայտնած են նոր կառավարիչ զնդապետ Անտրէայի: Ապստամբները ընդունած են Ֆրանսացիներու պայմանները որոնք են.— 1.— 40,000 եգիպտական ոսկի տուգանք վճարել. 2.— 15 տարուան համար պաշարման վիճակ յայտարարել. 3.— 30,000 հրացան յանձնել:

Սելանիկէն 22 Հոկտ. թուակիր անթել հեռագիր մը խօսելով Սուրիոյ ապստամբութեան մասին, կ'ըսէ թէ այս շարժումին մէջ մասնակցութիւն ունին Պէտէվիները, Տիւրզիները, Սուրիացիները, Լիբանանցիները և մանաւանդ հայ գաղթականները, միացած համայնավարական տարրերուն: Ապստամբական շարժումը կը ղեկավարուի Դամասկոսի կողմերէն, սակայն ֆրանսական իշխանութիւնները հակառակ իրենց փնտռտուքներուն չեն, կրցած ո'չ գրաւել զէնքի եւ ռազմանիւթի մթերքները, ո'չ ալ ձերբակալել ղեկավարները, որոնք են Ճանիպ, Վասըֆ, Հաֆըր, Հօճա Նասիֆ, Աթասի, եւայլն:

ՀԱՅԵՐՈՒ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Երէկ Թէհրանի մեր թղթակցէն ստացուած 8 Հոկտ. թուակիր նամակէ մը ցաւով կ'իմանանք թէ վերջին ցոյցերու ատեն ձերբակալուած են մօտ 15 Հայեր, իբր կասկածելի: Կալանաւորներու տունը խուզարկուելով գտնուած են կարգ մը թուղթեր, որոնց հիման վրայ Հայերու ձերբակալութիւններ կատարուած են նաև ուրիշ քաղաքներու մէջ: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՅ ՏՊԱՐԱՆԸ

Ըսինք թէ(1) Ոսկան Վարդապետի մահէն վերջ Թադէոս քահանայ Համազասպեան հետապնդեց անոր յաջորդ Սողոմոն Լեւոնեանը՝ 1673ին տպուած Ժամագիրքին դաւանական կարծեցեալ սխալներուն համար: Փրովանսի դատական ատեանը 4 Նոյ. 1679ին փորձագէտ մը նշանակեց, խնդիրը ուսումնասիրելու եւ տեղեկագիր տալու համար, այսինքն քննելու թէ իսկապէս տպուած Ժամագիրքին մէջ կաթոլիկ վարդապետութեան հակառակ բան կա՞յ: Նշանակուած փորձագէտն էր Հայ—կաթոլիկ քահանայ մը՝ Հայրապետ: Միեւնոյն ժամանակ Մարսիլիոյ եպիսկոպոս տը Ժանսօնի հրամանով խուզարկութիւն կատարուեցաւ Լեւոնեանի տան մէջ: Խուզարկողներն էին Պ. տը Պօսէ, Հայրապետ եւ դատական պաշտօնեայ մը: Գտնուեցան ծիսական սխալներ պարունակող կարգ մը տպագրուած պրակներ, որոնց համար Լեւոնեան յայտնեց թէ Հոլանտայի մէջ տպած էր եւ ոչ թէ Մարսիլիա:

Խնդիրը բաւական երկնցաւ: Փրովանսի կառավարիչ Ռույյէ կաթոլիկ կղերին հաճելի ըլլալու համար անմիջապէս գրաւել տուաւ Լեւոնեանի բոլոր տպածները եւ նամակով մը դիմեց Քոլպէրին, խնդրելով որ ետ առնէ հայկ. տպարանին համար տրուած մենաշնորհը: Այս խնդիրներուն մէջ շատ տխուր դեր կատարեց Հայրապետ, որուն դիմակը պատռեց նոյն ինքն Քոլպէռ:

7 փետր. 1680ին պատասխանելով Ռույյէին, Քոլպէռ հետեւեալ երկտողը գրեց անոր.—

«Որոշում մը տալէ առաջ թագաւորը կը փափաքի որ իւրաքանչիւր գիրքէ մէկ օրինակ առնէք՝ տեսնելու համար թէ կրօնքի հակառակ ի՞նչ կը պարունակեն անոնք: . . . Նորին Վեհափառութիւնը կը գտնէ որ շահաւոր պիտի ըլլայ Մարսիլիոյ մէջ պահել Ամստերտամէն փոխադրուած այս տպարանը, որ դժուար թէ օգուտ չունենայ թագաւորութեան:»

Ռույյէ իր պաշտօնը չարաչար գործածելով աճապարած էր ինքնագլուխ որոշումներ տալ: Քոլպէռ 22 փետր. 1680ին երկրորդ անգամ ըլլալով հետեւեալ ազդարարագիրը ղրկեց անոր.—

«Ի պատասխանի ձեր ամսոյս 14 թուակիր նամակին, քննել պիտի տամ ձեր ինծի ղրկած գիրքը: Բայց ինծի կը թուի թէ պարտաւոր էիք թագաւորի հրամաններուն սպասել՝ ո եւ է բան տպագրելէ արգիլելու համար, որովհետեւ լաւ չէ այս կարգի հաստատութիւններ ջնջել, առարկելով որ իրենց իրաւունքը չարաչար կը գործածեն: Չկայ ո եւ է հաստատութիւն, ինչ տեսակի որ ըլլայ, ուր շատ մը զեղծումներ գործուելու հաւանականութիւն չըլլայ: Բայց անհրաժեշտ է աշխատիլ զեղծումները վերցնել եւ այդ հաստատութիւնները օգտակար դարձնել: Վըստահ՝ թէ այդ հայերէն հրատարակութիւնները շատ կը սպառին Արեւելքի մէջ, միւս կողմէ նկատելով որ այս տպարանը Մարսիլիոյ մէջ հաստատուած է պարզապէս այդ քաղաքին օգտակար ըլլալու նպատակով ո՛չ միայն տպագրական տեսակէտէ, այլ Մարսիլիա քաշելու համար Հայեր, որոնք օգտակար կրնան ըլլալ վաճառականութեան, անհրաժեշտ էր ունենալ լաւ եւ հաւատարիմ թարգման մը, որովհետեւ մեծ վստահութիւն չկայ Հայրապետ քահանային վրայ, որ կ'երեւի թէ մեծ եւ սաստիկ կիրքով շարժող մարդ մըն է»:

Մարսիլիոյ Հայերը կ'ատէին Հայրապետը, որովհետեւ անիկա տեսակ մը լրտեսի կամ լրատուի պաշտօն ունէր ի հաշիւ Հռոմի: Հայրապետ նախապէս Հռոմ կը մնար եւ հաւանաբար եղած էր փրօփականտայի դպրանոցէն: Մարսիլիոյ Հայերը Հայրապետին դէմ զանազան բողոքներ ներկայացուցին Էջմիածնի կաթողիկոսին, որ նամակով մը Լուդովիկոս ԺԴ.ի ուշադրութիւնը հրաւիրեց այդ կրօնաւորին վրայ. Լեւոնեան եւս գանգատագիր ուղղեց թագաւորին, յայտնելով թէ Հայրապետ արգելք կ'ըլլար իրեն՝ արքայական մենաշնորհէն պէտք եղածին պէս օգտուելու :

Այս կրկնակի բողոքներուն վրայ թագաւորը 3 Յունվար 1683ին Փրովանսի դատական եւ ելմտական պաշտօնատար Մօռանին գրեց որ Հայրապետին մասին քննութիւն մը բանայ եւ ի հարկին բանտարկէ զայն: Փարիզի Ազգային Մատենադարանին մէջ պահուած ձեռագիր մը վաւերական մանրամասնութիւններ կը պարունակէ այս խնդրին շուրջ:

Մօռան արքայական հրամանագիրը ստանալուն պէս երկու հակառակորդ կողմերը իր մօտ կանչեց հարցաքննութեան համար:

Սողոմոն Լեւոնեանի գլխաւոր ամբաստանութիւնն այն էր որ Հայրապետ կը խանգարէր տպարանին շահագործումը իր կողմէ, որուն երեսէն մեծ վնասներու կ'ենթարկուէր: Իր այս բողոքին ոյժ կուտային Արէկուար տը Ամիօ եւ Մարսիլիա հաստատուած ուրիշ հինգ հայ վաճառականներ: Ասոնք կը գանգատէին որ Հայրապետ ինքզինքին հաւատաքննիչի տիտղոս տալով կը մերժէր շատ մը հայ կաթոլիկներ խոստովանանքի ընդունիլ. անպատշաճ կեանք կը վարէր, ու մանաւանդ Մարսիլիոյ մէջ անոր ներկայութեան պատճառաւ շատ մը Հայեր կը հրաժարէին Մարսիլիա գալով հոն հաստատուելէ: Այս վերջին փաստը ամէնէն շատ պիտի ազդէր Քոլպէռի վրայ. Մօռան գիտէր այս պարագան եւ չէր ուզեր իր վրայ հրաւիրել Քոլպէռի բարկութիւնը. այդ պատճառով հայ վաճառականներու այս գանգատները շատ վրդովեցին զինք եւ մղեցին որ փութացնէ դատավարութիւնը:

Առաջին հարցաքննութիւնը սկսաւ 1683 փետրուարին: Հայրապետ յայտնեց թէ 7 տարի առաջ Հռոմէն Մարսիլիա եկած է յիշեալ քաղաքի եպիսկոպոս տը Ժանսօնի խնդրանքով: Այս վերջինը պաշտօն յանձնած էր իրեն խնամք տանիլ եւ ուղղել հայ գիրքերու տպագրութեան մէջ սպրդած ծիսական եւ դաւանական սխալները: Վեց տարիէ ի վեր կը ծառայէր կալանաւորներու հիւանդանոցին մէջ եւ կ'աշխատէր քրիստոնեայ դարձնել հիւանդ Թուրքերը: Ձեռքը ունէր Հռոմի Փրոփականտայի 5 Փետրուար 1682 թուակիր հրովարտակը, որով Մարսիլիոյ «Առաքելական պատուիրակ» կը կոչուէր՝ այսպէս. «Միաբանութիւնս, իմանալով որ Մարսիլիոյ մէջ անհրաժեշտ է ունենալ քահանայ մը, որ գիտնայ հայերէն՝ եկեղեցական արարողութիւն կատարելու համար այդ ազգի հաւատացեալներուն, զորս նաւահանգստի ազատութիւնը կը քաշէ մեծ թիւով, ինչպէս նաեւ՝ Թուրքերէն լեզուն՝ գերիներուն համար, Առաքելական պատուիրակ կը նշանակէ Թովմաս Հայրապետը, երեք տարուան համար, տարեկան 300 լիվր ամսականով»:

Իր կարգին Հայրապետ կ'ամբաստանէ Սողոմոնը եւ իր գրաշար Վանանդեցին, ըսելով որ իրենց հրատարակութեանց մէջ յատուկ վարդապետական սխալներ մտցուցած են, որպէս զի աւելի դիւրութեամբ քշեն զանոնք լուսաւորչական Հայերուն, թէ եօթը տարիէ ի վեր իրեն ներկայացուցած էին միայն Սաղմոս մը եւ Աղօթագիրք մը, ինչ որ մտածել կուտայ թէ Լեւոնեան ծածուկ ուրիշ գիրքեր ալ կը տպէր:

Մօռանի առջեւ երեք անգամով ներկայացան զանազան վկաներ: Ասոնց գլխաւորն էր Սողոմոն Լեւոնեանի կինը Մարկրիթ Շավ, փրովանսուհի, հետն ունենալով քանի մը Հայեր, որոնցմէ մէկը կը կոչուէր Ցէնազար: Հոս միջանկեալ ըսենք որ այս անունին տակ պէտք է տեսնել հայ նշանաւոր վաճառական Մելքոն Նազարը, որ Մարսիլիոյ մեր հայրենակիցներուն ներկայացուցիչն էր եւ տեսակ մը անոնց մատակարարը: Երբ Ոսկան վարդապետ Քոլպէռի դիմեց առաջին անգամ, Քոլպէռ 1669 Հոկտեմբերին նամակ մը գրած էր Մարսիլիոյ կառավարիչ Առնուլի եւ յանձնարարած՝ որ տեղւոյն հայ վաճառական Մելքոն Նազար Ոսկանին 1500 լիվր տայ, թելադրելով միաժամանակ որ մամուլները հաստատելու համար տուն մը գտնէ:

Բոլոր վկաներն ալ աննպաստ արտայայտուեցան Հայրապետի դէմ. սակայն այդ վկայութիւնները մեծ լուսաբանութիւն մը չբերին դատի գլխաւոր կէտին մասին, այն թէ Հայրապետի արարքները ո՛ր աստիճան վնասած էին տպագրական գործերուն:

Մօռան ամփոփելով դատավարութեան ատենագրութիւնները եւ ներշնչուելով Քոլպէռի գաղափարներէն, եզրակացուց որ անհրաժեշտ էր պահել Մարսիլիոյ տպարանը. «Անիկա քիչ արդիւնք պիտի տայ, սակայն անոր շնորհիւ կարելի պիտի ըլլայ հետզհետէ աւելի սերտ կապ մը հաստատել հայ վաճառականներուն հետ, զորս նաւահանգիստի ազատութիւնը ամէն օր քաղաք կը քաշէ: Անհրաժեշտ է խոչընդոտներուն առաջքն առնել . . . : Հայրապետ պիտի քանդէ այս ձեռնարկը, հետեւաբար պէտք է փոխել զայն»: Դատական տեսուչը չէր ուզեր կղերականներուն բոլորովին անհաճոյ ըլլալ եւ Հայրապետը դատապարտել. ուստի իր եզրակացութեան վրայ աւելցուց հետեւեալը.— «Բայց իր (Հայրապետի) ընթացքը լաւ է. Մարսիլիոյ մէջ հաւատաքննիչի դեր չէ կատարած. Թուրքերը կը խոստովանցնէ. իր ծառայութիւնը Նորին Վեհափառութեան շահերուն հակառակ չէ»:

Մօռանի այս տեղեկագիրը ստանալէն քիչ յետոյ Քոլպէռ կը մեռնէր:

Մարսիլիոյ տպարանը կանգուն մնաց մինչեւ ԺԸ. դարու սկիզբը՝ 1710: 1673էն մինչեւ այդ թուականը հոն տպուեցան բազմաթիւ գիրքեր, մեծ մասամբ կրօնական՝ Ժամագիրք, Նարեկ, Մաշտոց, Աղօթագիրք, Սաղմոս, հրատարակուած են նաեւ Գրագիտութիւն, Թուագիտութիւն, Պարզատոմար, Այբուբէն, եւլն.:

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

(1) Տես «Յառաջ»ի 18 Հոկտ.ի թիւը:—

ՓԱԹԹՈՑԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Արդիացումի Թուրքիան տուաւ իր առաջին զոհը:

Անիկա ունեցաւ իր անդրանիկ նահատակը և ասով սրբագործեց իր յառաջխաղացումը քաղաքակրթութեան ճամբուն մէջ:

Աւա՜ղ, որչափ ճշմարիտ է թէ կարելի չէ ձուազեղ պատրաստել առանց հաւկիթ կոտրելու:

Պոլսէն հասած վերջին թերթերուն մէջ կը կարդամ հետեւեալ այնքա՜ն կարճ որքան պերճախօս հեռագիրը, Այնթապէն տրուած Սեպտ. 29 թուականով.

«Ծերունի հոճա մը, վաթսուն տարեկան, Ջրհորը նետուելով անձնասպան եղաւ, վասնզի պարտաւորած էին զինքը հանելու փաթթոցը զոր այլեւս կրելու իրաւունք չունէր»:

Դառնակսկիծ յուզումով, հոգեկան փոթորկալից խռովքով մը կարդացի այս քանի մը հեռագրական տողերը:

Ու պահ մը ինքզինքս երեւակայեցի այդ ծերունազարդ հոճային տեղը. գլուխս դրի իր պատկառելի փաթթոցը. գացի նստիլ եղերական Ջրհորին մօտ, չիպուխս վառեցի և սկսայ խոկալ, խոկալ այնպէս որպէս թէ հոճան ըլլայի:

— Ալլա՜հ, Ալլա՜հ, ըսի սպիտակափառ մօրուքս շոյելով, ի՛նչ օրերու հասանք: Սուլթանը գահազուրկ ըրին, խալիֆայութիւնը ջնջեցին, թէքքէներն ու մէտրէսէները փակեցին ու մենք այդ ամէնքը տեսանք, կրեցինք, հանդուրժեցինք, համբերեցինք: Անշուշտ չարիքը մեծ էր, բայց ո՛չ անտանելի: Մխիթարուեցանք խորհելով որ մենք միշտ նոյն բարի մահմետականները կը մնայինք, միշտ յարգելի, միշտ պատկառելի էինք մեր ժողովուրդին աչքին առջեւ: Ամէնքը կ'ընդունէին մեր հեղինակութիւնը, յարգանքով բարեւ կը կենային անցած ատեննիս: Կեանքը տանելի էր միշտ, հակառակ իր խելացնոր արդիացումին:

Իսկ ա՞յժմ... Ալլա՜հ, Ալլա՜հ, արդիացումը իր թաթը երկարեց մինչեւ մեր փաթթոցները ու զանոնք կը խլէ մեր գլխէն:

Մեր փաթթոցնե՛րը...:

Բայց մեր էութիւնը, մեր գոյութիւնը, մեր կրօնքը, մեր հաւատքը, մեր գիտութիւնը, մեր իշխանութիւնը, մեր հեղինակութիւնը, բոլորը, բոլորը այդ փաթթոցին մէջն են:

Իմ գլխիս պարապութիւնը, իմ մտքիս սնանկութիւնը այդ փաթթոցին տակ ծածկուած, թաքնուած է:

Ի՞նչ գիտեմ ես իմ կրօնքէս, ի՞նչ գիտեմ ես Գուրանէն, ի՞նչ գիտեմ մարգարէէն, ոչինչ, ոչինչ, միայն մէկ քանի կցկտուր արաբերէն բառեր որոնց նշանակութիւնը անծանօթ է ինձ... փաթթոցս է որ գիտէ ամէն բան:

Ու հիմա զայն կը յափշտակեն ինէ: Իցի՛ւ թէ գլուխս առնէին ու փաթթոցս ձգէին, գլուխս որ տասը փարա չարժեր:

Եւ փաթթոցին տեղ զիս կըստիպեն որ գլխարկ դնեմ . . . կեավուր ըլլամ: Պատկառելիութեան պատուանդանէն զիս վար կ'առնեն ծիծաղելիութեան սիւնին զամելու համար:

Այսպէս, մէկ օրէն միւսը, պաշտօն, փառք, պատիւ, ամէն բան մէկէն, ի քթթել ական, կ'ըլլան հիմն ի վեր, ամբոխին քահ քահ ծիծաղներուն մէջ...:

Գլուխս երբ մըլօն գլխարկ մը դրած անցնիմ մեր քաղաքին փողոցներէն, ո՞վ պատկառանքով պիտի բարեւէ զիս, ո՞վ ոտքի պիտի ելլէ, ո՞վ «պույուրունըզ Խօճա էֆէնտի» պիտի ըսէ:

Ու յետոյ երբ վերադառնան քրիստոնեայ Ջարդելու օրերը, ես ինչպէ՞ս պիտի կրնամ, գլխարկով, մոլեռանդներուն ճիհատ քարոզել . . . :

Չէ՛, չէ՛, այլեւս կեանքը համայք ու հրապոյր չունի ինծի համար, այլեւս ես ոչինչ եմ ու պէտք է ոչնչութեան երթամ...: Բայց փաթթոցէս պիտի չբաժնուիմ, ո՛չ մէկ իշխանութիւն պիտի կրնայ զայն իմ ձեռքէս խլել:

Ինքնիրենս այս խօսքերը արտասանելէ ետքը, զողդողջուն ձեռքով, փաթթոցս հանեցի, քակեցի ու երկիւղածօրէն ու քիչ մըն ալ դժուարօրէն կուլ տուի:

Յետոյ, ծռեցայ Ջրհորին բերանը և ինքզինքս վար նետեցի . . . Այնթապցի հոճային պէս:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(փունիկ)

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ

Հարիւր Թերթով տետրակ մ'ունիմ.
Լեցուած ամէնքը լոկ քեզմով.
Զայն կարդալով այնպէս գինով
Պահերու մէջ կ'ըլլամ, որ իմ
Աչուըներուն դէմ կ'ունենամ
Հարիւր հատ քեզ, հարիւր անգամ...

Մինչ պատռելով Թերթերն ընդհատ . . .
Ըզքեզ տակաւ երբ աչքերէս
Ուզեմ վերջ տալ երազի պէս,
Ամէն Թերթին քեզմէ մէկ հատ.—
Կը բաժնուիմ ամէնէն վերջ
Ինծ մընացած մէկ Թերթին մէջ,
Որ մէկ շունչով հարիւր անգամ
Օ՜ խենդի պէս ըզքեզ կարդամ:

Գ. ՃԻԶՄԷՃԵԱՆ

ՔՈՒՊԱՅԻ ՀԱՅԵՐԸ

Հավանայի հայ գաղթականներուն թիւն է մօտաւորապէս 1200 (200 ընտանիք): Ասոնք ընդհանրապէս այն հայերն են, որոնք Ամերիկա երթալու համար ճամբայ ելած են, սակայն Ներգաղթի օրէնքին խստութեան հետեւանքով չեն յաջողած Աւետեաց երկիրը մտնել և երկու երեք տարիէ ի վեր հոն կը մնան: Տեղւոյն պայմաններուն և լեզուին ծանօթ չըլլալով հայ գաղթականները գրեթէ անգործ կը մնան և ընդհանրապէս Ամերիկայի իրենց ազգականներէն եկած օգնութիւններով կ'ապրուին: Կայ Հայ Գաղթային Միութիւն մը որուն շէնքը կը ծառայէ իբր եկեղեցի, դպրոց և լսարան:

ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԱՃՈՒՄԸ

1924ին Նոր Ախտա գաւառին մէջ կար 5996 տնտեսութիւն — 31068 հոգի. 1925ին՝ 6110 տնտեսութիւն — 32102 հոգի: Ուրիշ խօսքով, տնտեսութիւնը աւելցած է 114 (100ին 2), իսկ բնակչութիւնը 1034 (100ին 3).

ԵԼԱԿԸ

(ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ)

Մեր գիւղը, կարմիր լուսնկայի մը նման այգիներուն մէջ ինկած, աւանդապահ բնկոյն է ցրիւ ցրիւ եղած փառապատումցեղիս, որ «մեծերուն» եւ «իմաստուններու» նման կրցաւ հագնիլ պատմութեան էն թանկագին պատմուճանը։

Հեթանոսական սքանչելարուեստ գեղեցկութենէն ու քրմական խորհրդանուշ բանէն, եւ այն բոլոր ստեղծագործութիւններէն, որոնցմով մեր նախնիքը գինովցան, հեւք մը միայն, թաքնուած իր հոգիին գեղումներուն մէջ, ի՜նչ հրաշատեսիլ երանգներով ու դողերով կը թրթռայ դեռ իր աւանդապահ շրթներուն վրայ։

Հայերէն մեծ բառգիրքերու մէջ, գործածուելէն մաշած բառերու տակը սեղմուած ու լքուած, կամ, որ ժամանակին գոյներով բռնաբարուած՝ հարի՜ւր բառեր գիտեմ, որ մեր մամերուն հոգիին մէջ գեղեցիկ աւանդութիւններու հեթանոս արուեստին հիւսուածքները կան, որոնք մեղանչումի վախով կը յամենան դուրս թափելու մեր անցեալին մեծութիւնը, հայ անեղծ գիւղերու մէջ ուխտեր կան, առածներ ու երգեր, ասութիւններ ու բառեր, որոնք թել կ՚առնեն այնքան հեռաւոր եւ այնքան փառաւոր անցեալին իմաստութենէն։

Ո՞վ պիտի փորձէ ապրեցնել այդ սրբացած մեծութիւնները, ո՞վ պիտի ոգեկոչէ մեր հեթանոս արուեստին դարերէ ի վեր անշէջ ոգին, տիեզերական, անճառելի եւ օրհնաբարբառ խորհրդանուշին (վաղուան աստուածուհին) զգեստաւորումին ատեն ձօնելու համար մե՛ր ցեղին, Անահիտի քուրմերուն պատմուճանը ծիրանի։

(Կը սիրեմ ուսումնասիրել այդ հին արուեստը քաղելով ժողովուրդին բերանէն իր բարկ սիրոյն երգերն ու աւանդութիւնները. արդէն սկսուած են աշխատութիւնները օտար քանի մը ազգերու մէջ, որոնք ունեցան առաջ եւ վերջերս առողջ եւ աճող գրականութիւն մը։ Մեր ուղին է հետեւիլ տարիներու մէջ երկարաձգուած աւանդներու, — լեզուին բառերը (բառգիրքերու եւ հին մատեաններու ուսումնասիրութիւն), ձեռագիրներու արուեստը (ասոնք՝ հակառակ քրիստոնէութեան շրջանին գրուած ըլլալնուն, կը մատնեն իրենց ձեւերուն եւ պատկերացումին մէջ հեթանոս խորհուրդ մը — կտուց կտուցէ սէրը ճաշակող թռչնագիրերը —, ինչպէս բազմաթիւ հին աշուղական երգեր, որոնք անճարակօրէն կը փորձեն պատշաճեցնել գալարուող սիրոյ յոյզերն ու ըղձանքները քրիստոսի աղերսումին, Աստուածամօր բարեխօսութեան, եկեղեցիին պաշտումին նուիրուած եղանակներու վրայ), աւանդութիւններ, առածներ, երգեր, եկեղեցին (իր արարողութիւններով ու ծէսերով ամէնէն աւելի առատ փաստեր կուտայ քրմական, մեհենական աշխարհին. հիմակ միա՛յն կնքումը կամ մկրտութիւնը ջուրին մէջ, վարդապետներու անուանափոխութիւնը, աղանին, գինին, խաղողօրհնէքը, գաւազաններու վրայ գալարուող կամ ոսկեյեռ հողաթափերու մէջ քնացող օձը, որ դիցապաշտութեան մէջ իմաստութիւնը կը մարմնացնէր). ու դեռ ի՜նչ աւանդութիւններ ունինք, զոր Գրիգոր Լուսաւորիչին յեղափոխութենէն յետոյ, նոյն իսկ վերջերս, կորսնցուցինք։ Ակնի Ապուչեխ գիւղին եկեղեցիին մէջ իմացած էի որ հնդկահայ ոճը աղջիկներու կողմէ գործուած շուրջառ մը կար, որուն վրայ ողկոյզի մը նկարը հեթանոս երանգներով կը մատնէ հին արուեստին շնչտերը։

*
* *

Մեր գիւղերը, իրարու գրկուած իրենց տուներէն դուրս կը ձգեն ժամը, քիչ մը ծառ կուտան անոր, անոնցմով ծածկուելու համար, (ինչպէս հին ատեն մեհեանները սօսիներու թաւուտքի մը մէջէն կը բարձրանային)։ Ու ջուրի զուարթ ու բիւրեղ աւազաններու վրայ կ՚իյնան, էն անապակ եւ անմահական ակունքները կը բանան այգիներուն ետին։ Գիւղին կողքին, կանանչ փռուածքի մը մէջէն ջուրի արծաթացայտ հոսում մը, անոր նկարչական բանաստեղծութեան վրայ նոր գեղեցկութիւն մը կ՚աւելցնէ։ Առանց ջուրի մնացած գիւղերու անունները կը մեռնին, որբացած եւ օտարացած։ Ջուրը գիւղին սրբութիւնն է։ Մեր տուներուն տակ հորեր ունինք, որոնց մէջ «մէլէք»ները կը բնակին, ու մեր պարտէզներուն մէջ՝ աւազաններ, որոնց մէջ նունուֆարին արիւն կը թափէ ամէն գարուն։

Վա՜յ այն գիւղին, որ ակունք չունի, վա՜յ այն գիւղակին, որուն հովիտներէն ջուրին կարկաչը չի լսուիր, Աստուածները չպիտի ուզեն այցելել այն գիւղը, որ ակունք չունի, այն տունը, որ աւազան մը չունի։ Ոսկեդարեան բոլոր աստուածութիւնները ջուրէն կը ծնին եւ ջուրին մէջ կը բնակին։ Ու ջուրերը սրբազան օրհնութիւններ են, դեղ՝ հիւանդին։ Ո՜հ, «Ալագեազ բարձր տեղ է, ջուրը հիւանդին դեղ է»։ Բոլոր կրօնքները իրենց սրբութիւնը ջուրէն կ՚առնեն. հայ քուրմերն իսկ Արեւը (Վահագնը) «ծիրանի ծովին երկունք»էն կը բարձրացնէին երկինք։ Հայաստանի մէջ ջուրի օրհնութեան տօնը կայ, մեր լուսաղբիւրներուն մէջ հարսերը իրենց ստինքները կը լուան, տեսակ մը հաւատաւոր հայցում ջուրի աստուածութիւններէն իրենց բեղնաւորութեան համար։ Լճակներուն եւ աղբիւրներուն ծոցը բնակող աստուածութիւնները այնքան անուշ երգեր ու կանչեր են, որ, օր մը, լուսնկան մոլորեր՝ ջուրն է ինկեր։ Ո՞վ փորձած է հասկնալ այդ սիրաբարբառ երգերը, բայց դուք տեսած չէ՞ք ճերմակ փրփուրները, որոնք կը փթթին խոռոչներու մէջ, ուր ջուրը կը թափի ծառերու մէջ փշրուող լուսինին պէս։ Իմ գիւղս կը պատմէ թէ «մէլէք»ներու (հրեշտակ, բառ մը, որ հեթանոսական է, մեր լեզուին մէջ փոխ առնուած շրջանէն ետք սկսած ըլլալուն համար քրիստոնէութիւնը) հարսնիքին ծաղիկներն են։ Ջուրերու մէջ լողացող նունուփարները(*) ան ծաղիկներն են, որոնցմով կը ծածկեն հրապոյրը Անահիտի՝ մշկաբուրեան մերկութեամբ եւ ոսկեկրծիկ ծիծերով այց տուած ատեն մեհեաններու մէջ սիրահար աղջիկներու եւ հերատուկներու արարողութիւններուն։

*
* *

Մեր գիւղին այգիներուն ոտքը, հովիտին մէջ, պայծառ ու անապակ ջուր մը կը հոսի, մաքուր խիճերու վրայ փշրուելով կը սահի։ Ցեղ մը այնքա՛ն մօտեցեր է այգիին, ու կոբացեր՝ խորացեր որ, կը թուի թէ, գիշերին մէջ աստուածութիւնները կ՚ելլեն ջուրին աւազանէն, մերկ ու գեղեցիկ, այգի կը մտնեն օրհնուած խաղողահատը ճաշակելու։ Անոր համար է որ, կը կարծէ գիւղացին, այգիին այդ մասին մէջ խաղողը աւելի շուտ կը հասուննայ։ Բայց Բագոս, որ նիզակը (թիւս) ձեռքը գինարբուքի կը կանչէ իշխանները, առանց համբուրելու այդ անմահ գեղեցկուհին, չպիտի արտօնէր խաղող քաղել, եւ գիշերին մէջ այդ համբոյրն է լսեր միամիտ գիւղացի մը։

Այդ հովիտին մէջ արեգակը առտուընէ մինչեւ իրիկուն կը խաղայ, առտուն Բարձունք լերան վրայ բարձրանալէ յետոյ կը թօթվուի, կը տարածուի բլուրն ի վար, մինչեւ մացառներուն ոտքը երկարիլ ուզած ատեն, յանկարծ ջուրը կ՚իյնայ։ Ու, խաղաղութի՛ւն։ Կ՚ըսեն, ա՛լ իրիկուն չպիտի ըլլայ, այնքա՛ն լոյս եւ այնքա՛ն պայծառութիւն։ Իրիկունը, երբ վերաւոր թեւերը կը տարածէ այգիներուն վրայ, այնքա՛ն ոսկի եւ այնքա՛ն հինայ կը թափէ, որ յանկարծ կը գունաթափուի ծաղիկի նման եւ լեռան ետին, կ՚ըսեն թէ, ծառէն ինկող կարմիր նուռի մը պէս, գետին կ՚իյնայ։

Հեռաւոր թուականի մը, գիւղին այգիներուն տակը, հովիտին մէջ շա՜տ գեղեցիկ, աննմա՜ն հրեշտակ (մէլէք) մը այգիներէն խաղող քաղած՝ աւազան կ՚իջնէ։ Կորիճ մը, որ իր սիրականին կը սպասէր, կը տեսնէ ու կը հմայուի։ Լոյսի նման սպիտակ, ցօղ աչուըներով, աստղիկի մը չափ բերան եւ ի՜նչ անո՜ւշ ստինքներ, սկիհի մը նման գոգաւոր։ Կորիճը կը սիրահարուի. ամէն առտու այգիին վարը կը սպասէ անոր անցքին։ Ու այդ մանուկ եւ անփորձ աստուածութիւնը, օր մըն ալ, կը խաբուի ու կ՚ընդունի կորիճին ձեռքէն խաղողի ողկոյզ մը, իր աչքերուն նման պճլտուն հատիկներով։ Աւանդութիւնը կ՚ըսէ թէ անոնք շատ հեղ, առտուները, իրարու գիրկի մէջ համբուրուեր են, մոռնալով լոյսին իսկ մերձենալը։ Բայց սէրը ի՜նչ անուշութիւններ ունի, որոնք չեն հատնիր։ Հրեշտակը ժամ մը կ՚ուշանայ, երբ մայր աստուածութիւնը կասկածելով կը լըրտեսէ։ Օ՜հ, աչեղասաստ ցասումն անգութ աստուածամօր։ Կը հրաւիրէ լոյսը մահկանացուի մը նման պատժելու համար զայն։ Մաքիկս ի՜նչ մեծ տխրութիւնով կ՚աւելցնէր թէ հրեշտակը կը հալի լոյսին մէջ եւ բազի մը նման, ստինքին պտուկը կորիճին շրթներուն մէջ անմահական բիկ եւակի մը կը փոխուի, շառագունած՝ ծիրանեթոյր արիւնով։

*
* *

Մեր հովիտներուն մէջ ելակը ինչո՞ւ առատ կ՚աճի, գետինին վրայ, երկու տերեւի մէջ սեղմուած, ստինքի մը պտուկին նման։ Մէկ գիշերուան մէջ կը հասուննայ եւ լոյսին մէջ շուտով գետին կ՚իյնայ։

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(*) Նունուֆար.— Միւս անունն է (նէմփէա), որ կը գտնուի յաւերժահարսերու նուիրուած ակունքներուն մէջ և կը մատնէ իր ծագումն ու գործածութիւնը։ Թարգմանած են նաև ջրաշուշան և կոկոռ։ Նարեկին մէջ (Միւռոնին օրհնութիւնը, Գ.Դ. 11) գործածուած նարդոս բոյսին անունը Մխիթարեանները շփոթելով նունուֆար թարգմանած են։ Նարդոս անուշահոտ բոյս մըն է և Նարեկացին շատ զգուշացած է հեթանոս ծագումով բառերու գործածութենէն, մինչդեռ մեր միւս հին մատենագիրները քիչ թէ շատ ինծի կրնան փաստեր ու բառեր հայթայթել։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐԴԷՆ ԴԺԳՈՀ ԵՆ

Լէնինականի (Ալէք-պօլ) գաւառին Գործադիր կոմիտէի լիագումար նիստին մէջ («գավգոր-կոմի պլենում», ինչպէս կ՚ըսեն,) քննուեցան շատ մը կարեւոր խնդիրներ։

Դպրոցական շէնքերու և գոյքերու պակասութեան պատճառով, այս տարի կարելի չէ ընդարձակել դպրոցական ցանցը, բացառութիւն պիտի ըլլայ Թուրքերուն և եզիտներուն համար։ Գաւառին 1925-26ի նախահաշիւը կը նախատեսէ 1,010,808 րուբլի մուտք և 1,242,675 րբ. ծախք, որով բաց կը մնայ 221,867 րբ.։ Որոշուեցաւ օժանդակութիւն խնդրել կեդրոնէն։

Աւելի ուշագրաւ էր երկրորդ և վերջին նիստը, ուր քննուեցաւ վերաբնակիչներու (գաղթական) խնդիրը։ Որոշուեցաւ 1. գաղթականներէն հող տալ անոնց որոնք մինչեւ հիմա չեն ստացած. 2. հող տալ անոնց որոնք զանազան դէպքերու պատճառաւ Լէնինականէն հեռացած են 1918ին և վերադարձած։ 3. Բոլորովին անկարելի համարել Հայաստանի ուրիշ գաւառներէն և արտասահմանէն սպասուած գաղթականներու տեղաւորումը, քանի որ եղած հողը չի բաւեր տեղական ազգաբնակչութեան։ 4. Անկարելի համարել որ գաղթականները տեղաւորուին կամ մնան տեղացիներու շէնքերուն մէջ, ինչ որ դժգոհութիւն կը պատճառէ արդէն։ Անյարմար կը նկատուի նաև հողային գործավարութեան գործադրած այն ձեւը որով գաղթականներուն շինարարական փայտ կը տրուի Հայաստանի զանազան անտառային վայրերուն մէջ։

ՈՒՐԻՇ ԳԱՆԳԱՏՆԵՐ

«Խորհրդային Հայաստան»ի մէջ կը կարդանք (10 Հոկտ.).— Շրջեցէք Դիլիջան գաւառի որ գիւղը որ կ՚ուզէք և գիտեցէք խրճիթ-ընթերցարաններն և գրադարանները. կը տեսնէք որ անոնք պարզ «արխիւի» տպաւորութիւն կը գործեն։ Այդ գրադարան—ընթերցարաններուն մէջ կը գտնուին հին գիրքեր, իսկ նորերն ալ երբեմն տասնեակ և հարիւրաւոր օրինակներով։ Ատկէ զատ, այնպիսի գրականութիւն կայ որով մեր գիւղացին երբեք ալ չի հետաքրքրուիր. այդ է պատճառը որ շարք մը գիւղերու մէջ գրադարանները օրուայ մեծ մասը գոց կ՚ըլլան։ Աղաջուր գիւղին մէջ կան գրքոյկներ 1870 և 1885 թուականներէն, իսկ 1920ին հրատարակուած երկու գրքոյկներէ 115 և 112 օրինակ։ Նոյն վիճակին մէջ է նաև Դիլիջանի մօտիկ Զարխիչ գիւղը։ Միեւնոյն գիրքերը միեւնոյն քանակութեամբ, իսկ նոր գրականութիւն գրեթէ չկայ, բացի քանի մը գիւղատնտեսական գիրքերէ և 13րդ խորհրդաժողովի որոշումներէն, դարձեալ տասնեակ օրինակներով։ Գիւղերուն մէջ կը ներկայացուին «Ուշ Լինի, Նուշ Լինի», «Մաշտի Իբատ» և նման շարք մը խաղեր։ Այս բացերու մասին ժամանակին յայտնուած է մեր համապատասխան օրկաններուն։

Դարձեալ, նոյն թերթի նոյն թիւէն.—

— Ստեփանաւանի շրջանի Նորաշէն գիւղին մէջ հողային հարցը լուծուած չէ տակաւին. ինչ որ խոշոր վէճեր կը յարուցանէ բնակիչներուն և նորեկներուն միջեւ։ Գիւղացիներուն մէկ մասը կ՚ուզէ հին գիւղէն տեղափոխուիլ և երթալ հողաբաժնի նշանակած վայրը. իսկ միւս մասը կ՚ուզէ մնալ հին գիւղը։ Ասոնք կը սերժեն երթալ, ունին մեծաքանակ հողեր և չեն ուզեր որ հողի հաւասարեցում ըլլայ. ատկէ զատ, կ՚առաջարկեն բաժնել միայն նոր տրուած հողերը։ Այս վէճին հետեւանքով, կը տուժեն գիւղական միւս աշխատանքները։

ՆՈՐ ԳԻՒՂ ՄԸ ԵԶԻՏՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Վաղարշապատի գաւառին մէջ ցիրուցան եզիտները մէկտեղ հաւաքելու եւ գիւղատնտեսութիւն կատարելու համար, որոշուած է Իգտիրի խճուղիին ձախ կողմը, Մասուգալօ կոչուած վայրը յատկացնել անոնց, ապագային եզիտներու գիւղ մը հաստատելու պայմանով։ Ջրհան մեքենայ մը պիտի դրուի Արաքս գետին ափը, այդ գիւղերուն հողերը ոռոգելու համար։

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութեան ամսօրեայ ժողովը տեղի ունեցաւ Չորեքշաբթի գիշեր։ Խօսեցաւ Տոքթ. Լ. Գրիգորեան նիւթ ունենալով «Ֆաքիրականութիւնը գիտական տեսակէտէն»։

Բանախօսը նախ ընդհանուր տեսութիւն մը ըրաւ Ֆաքիրներու կատարած զարմանահրաշ փորձերու մասին։ Ըսաւ թէ ինչպէս անոնք իրենց զաւակները երրորդ ամիսէն սկսած կը վարժեցնեն ֆաքիրական փորձերը կատարելու եւ մանաւանդ երկար ատեն անշնչացած մնալու, այնպէս որ չափահաս տարիքին, անոնք ի վիճակի կ՚ըլլան իրագործելու ֆաքիրականութեան բոլոր երեւոյթները։ Ասոնցմէ ոմանք իրական չեն, այլ հաւաքական թելադրութեան արդիւնք, ինչպէս քանի մը վայրկեանի մէջ ցորենի հատիկի մը աճումը, խակ խաղողի մը հասունացումը, վայրի կենդանիներու երեւումը, օդին մէջ չուան նետելն ու անոր անհետացումը եւայլն։ Իսկ ուրիշներ իրական են ինչպէս ինքնաքնէածումը, (catalepsie) անզգայացումը, երկարատեւ թաղումը, կենդանիներու իրնոսացումը եւայլն։

Այս ընդհանուր տեսութենէն ետք Տոքթ. Գրիգորեան մանրամասնօրէն նկարագրեց հայազգի Ֆաքիր Թահրա պէյի կատարած փորձերը, որոնց մասին արդէն երկու յօդուած հրատարակած էր «Յառաջ»ի 7 եւ 9 Օգոստ. թիւերուն մէջ Médicus ծածկանունին տակ։

Յետոյ այդ փորձերը մի առ մի գիտական—բժշկական տեսակէտով վերլուծեց եւ եզրակացնելով ըսաւ թէ իր համոզումով այդ փորձերը խարդախուած չեն եւ ոչ ալ արդիւնք են հաւաքական թելադրութեան, թէ անոնք գիտական տեսակէտով մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն եւ սակայն գիտական լուրջ եւ երկարատեւ ուսումնասիրութեամբ միայն կարելի պիտի ըլլայ բացատրել անոնց էութիւնը։

Նախագահ Տոքթ. Գօլօլեան ներկայացուց իր անձնական դիտողութիւնները եւ կարգ մը բացատրութիւններ catalepsieի եւ անզգայութեան մասին։

ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊ

Ֆրանսա այս օրերս քաղաքական եւ ելմտական ծանր ճգնաժամ մը կ'անցընէ։ Ելմտական Նախարար Պ. Քայեօ, որ իբրեւ փրկիչ կը նկատուէր երբ իշխանութեան գլուխ անցաւ, ամիսներու փորձերէն յետոյ չկրցաւ ելք մը գտնել տնտեսական այն ծանր վիճակին, որուն ենթարկուած էր Ֆրանսա պատերազմի պատճառով։ Պանք տը Ֆրանս այն ատեն 5 միլիառ ֆրանքի բացառիկ վարկ մը բացած էր կառավարութեան, եւ Երեսփ. Ժողովը կատարուած խրողութեան առջեւ գտնելով ինքզինքը, վաւերացուցած էր զայն։ Հիմա այդ գումարը սպառած է արդէն, Պ. Քայեօ անհրաժեշտ վճարումները ընելու համար դրամ չունի եւ կը մտածէ նոր վարկ խնդրել պետական դրամատունէն, այսինքն նոր թղթադրամ տպել, ինչ որ մեծապէս պիտի վնասէ ֆրանսական դրամի արժէքին։ Արդէն շաբաթէ մը ի վեր ֆրանքը շատ ինկաւ։ Անգլիական ոսկին 116, տոլարը 24 ֆրանքի բարձրացաւ։ Այս խնդրին մէջ գլխաւոր դերակատարը եղած է, ինչպէս կը հաստատեն ֆրանսական թերթերը, Նիւ-Եօրքի հրապարակը, որ թէ ուղղակի եւ թէ Ամսթէրտամի սակարանին միջոցով մեծ քանակութեամբ ֆրանք կը ծախէ եւ այսպէսով կը ճնշէ ֆրանքին վրայ։ 1924ի Փետրուարին ալ ֆրանքը այս ատտիճան անկում ունեցաւ, սակայն այն ատեն Փուանքարէի կառավարութիւնը ամերիկեան Մորկան դրամատան աջակցութիւնը ստանալով, իրական աղէտի մը առաջքն առաւ։ Այսօր, Նախագահ Քուլիճի վերջին յայտարարութենէն ի վեր, ամերիկեան մասնաւոր դրամատուներն ալ չեն օժանդակեր, այնպէս որ չգիտցուիր թէ ինչ պիտի ըլլայ այս կացութեան վախճանը։

Վարչապետ Պ. Փէնլըվէ իր մօտ կանչեց Պ. Քայեօն եւ երկարօրէն տեսակցեցաւ կացութեան մասին։ Ելմտական Նախարարը կարգ մը առաջարկներ ներկայացուց։ Կը կարծուի թէ դահլիճին անդամներուն միջեւ անհամաձայնութիւն կը տիրէ՝ ելմտական Նախարարին առաջարկած միջոցներուն շուրջ։ Նոյն իսկ կ'ըսուի թէ եօթը նախարարներ պիտի հրաժարին՝ եթէ Պ. Քայեօ չքաշուի անմիջապէս։

ՊՈՒԼԿԱՐԵՒՀԵԼԼԷՆ ԿՌԻՒԸ

Ինչպէս կը նախատեսուէր, Յոյները ռմբակոծելէ յետոյ գրաւեցին պուլկարական Փէթրիչ քաղաքը։ Պուլկար գործակալութիւնը կը հաղորդէ որ յոյն զինուորներու գործողութիւնը Պուլկարիոյ մէջ տեղի կ'ունենայ քսան քիլոմեդրնոց ճակատի մը վրայ, 8 քիլ. խորութեամբ։

Պուլկարիա բողոքեց Ազգերու Դաշնակցութեան, որուն Խորհուրդի այժմու Նախագահը Պ. Պրիան վաղուան համար Փարիզի մէջ նիստի հրաւիրած է Ազգ. Դաշնակցութեան Խորհուրդի անդամները, այս խնդրով զբաղելու համար։ Յունաստանի վերջնագիրը շատ ուշ հասած է պուլկար կառավարութեան ձեռքը, այնպէս որ չէ կրցած պատասխանել եւ հիմա խնդրին լուծումը պիտի տայ Ազգերու Դաշնակցութիւնը։

Միւս կողմէ լուր կայ թէ Պուլկարներն ալ Յունաստանի հողը մտած են։ Հելլէն հրետանին կը շարունակէ ռմբակոծել պուլկար դիրքերը։ Պուլկար զինուորները կը քաշուին., մինչեւ հիմա 25 հոգի սպաննուած են։ Սահմանամերձ պուլկար գիւղերու բնակիչները սարսափահար կը փախչին դէպի երկրին ներսերը, առանց հետերնին կարենալ առնելու ո եւ է գոյք կամ արջառ։ Փախստականներու թիւը կը հաշուուի 15,000 հոգի։

ԻՆՉՈ՞Ւ ԱՊՍՏԱՄԲԵՑԱՆ ԱՐԱԲՆԵՐԸ

«Էքօ տը Փարի» շարունակելով իր քննադատութիւնները Սուրիոյ ֆրանսական վարչութեան դէմ կ'ըսէ թէ Ֆրանսա չէ կրցած քաղաքագիտութիւն բանեցնել Սուրիոյ մէջ։ «Օրինակի համար, հակառակ տեղացի ժողովուրդին կամքին, անոնց պարտադրած է իբրեւ կառավարութեան պետ Սուպհի պէյ Պարաքաթը, որ Թուրք մըն է. Թուրք են նաեւ շատ մը նախարարներ, հանրօգուտ շինութեանց Նախարար Հասան փաշա Իզզէթ՝ Թրքական Գ. զօրաբանակի նախկ. հրամանատար, ելմտական Նախարար Համտի պէյ էլ Մասր. մէկ խօսքով Թուրք նախարարութիւն մը, որուն մէջ արաբ ըլլալով կայ միայն ներքին նախարարը. դահլիճին մէջ խօսակցութիւնները կ'ըլլան Թուրքերէն լեզուով, որովհետեւ նախարարները ազգ. լեզուն չեն գիտեր։ Չկայ իսլամ մը, որ ինծի բսած չըլլայ թէ «զօր. Սարայլ խենդութիւն կ'ընէ, կռթնելով Թուրքերուն վրայ, որոնք մեր դարաւոր թշնամիներն են։ Կարելի՞ է միանգամայն երկու տէրանց ծառայել, փոխանակ մէկի. Թուրքին՝ ինչպէս երբեմն և Ֆրանսացիին, որ ուժ կուտայ Թուրքին։ Վերջերս զօր. Սարայլ պաշտօնանկ ըրաւ դատական նախարար Աթա պէյ էլ Էյուպին, որ արաբ էր և տեղը նշանակեց Թուրք մը։»

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԴԱՐՁԵԱԼ ԿԸ ՋԱՐԴԵՆ

«Շիքակօ Թրիպիւն» ի Մուսուլի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ Քաղդէաստանէն տարագրուած 8000 քրիստոնեաներէն մեծ մասը ջարդուած են Թուրք զինուորներու կողմէ։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՅԱՏՈՒԿ ԱՆՑԱԳԻՐ ԿՈՒՏԱՅ

Կը տեղեկանանք թէ Հ. Հ. Գերմանիոյ դիւանագիտական ներկայացուցիչին դիմումներուն վրայ գերման կառավարութիւնը յանձն առած է հայկական հպատակներուն համար տալ մասնաւոր անցագրեր («փէրսօնալ աուսվայզ»), որոնցմով անոնք պիտի կարենան ճամբորդել Ֆրանսա եւ Անգլիա։ Այս կարգի անցագիր պիտի տրուի միայն այն Հայերուն, որոնք կը յանձնարարուին Հ. Հ. ներկայացուցչին կողմէ։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Պ. Գաբրիէլ Նորատունկեան Փատուա մեկնեցաւ, Խերեան կտակի գործով զբաղելու համար։

— Ընկիւրիի ազգ. մեծ ժողովը վերաբացուեցաւ առջի օր, սակայն երեսփոխաններէն 100էն 60ը բացակայ ըլլալով, նիստերը յետաձգուեցան։

— Ֆրանսական երեսփոխանական ժողովը բացառիկ նիստի հրաւիրուած է յառաջիկայ հինգշաբթի 29 Հոկտ.։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

*Այսօր առաջին խումբը հրաւիրուած է մրցիլ Tours քաղաքը ֆրանսայի կեդր. Լիկայի ախոյեան A. S. Centre*ի Ա. *խումբին դէմ։*

Հ. Մ. Ը. Մ.ի խումբը իր վերջին պարտութենէն դաս առնելով լման կազմով դաշտ պիտի ելլէ։ Բոլոր լաւագոյն խաղացողները խոստացած են կանոնաւորապէս մասնակցիլ խումբին։

Խումբին բոլոր գիծերն ալ զօրացուած են, մասնաւորապէս փօրվըրտները որ Արծիւեան «Քչող»ի դերը պիտի կատարէ։ Հ. Թ.

ԱՆԳԼԻԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԴԱՍԱԽԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

Բոպէրթ գօլէճի շրջանաւարտ մը տրամադրելի ժամեր ունի Անգլիերէն լեզուի ուսուցման. Լաւագոյն մէթոտ եւ դիւրամատչելի պայմաններ։ Մանրամասնութեանց համար գրել.—
Mr. A. Chadanian, 51 Av. d'Iéna, PARIS 16e.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Յ. Դ. «Սար» ի Թաղային կոմիտէի ժողովը տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ հինգշաբթի գիշեր ժամը *8. 30* 13, Rue de Londres.

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի մասնաճիւղի նորակազմ վարչութիւնը որոշած ըլլալով՝ անդամներուն ճշգրիտ թիւը ունենալ, կը խնդրէ բոլոր անդամներէն դիմել նոր վարչութեան եւ ստորագրել «առաջարկ անդամակցութեան» թուղթը եւ ստանալ նոր անդամատոմսեր։

ԾԱՆ.— Անդամ արձանագրուելու համար դիմել ամէն կիրակի առաւօտ ժամը 10-12, Եկեղեցւոյ Մատենադարանը Վարչութեան ներկայացուցչին։

Le Gérant : H. TEURNIER

Impr. MASSIS
208[bis], Rue Lafayette, Paris (10e).

ՍԱԿԱՐԱՆ

22 Հոկտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ		Ֆր.
Սթերլին,	L. St.	117 —
Տոլար,	Dollar	24 20
Մարք (ոսկի)	Mark	5 65
Թրքական Թղթ.	L. Trq.	13 —
Թրք. ոսկի	» or	98 —
Մէճիտիէ	Médjidié	9 25
Լէվա 100 հատը	Léva	17 50
Տրախմի »	Drachme	32 50
Լիր	Lire	95 25
Պելժ. ֆրանք	Frc. Belge	109 50
Զուից. »	Frc. Suisse	460 —
Չերվոնեց	(10 Roubles or)	120 —
ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ		
Քր. Ֆոնսիէ Եգ. I	Cr. Foncier Eg.	1700 —
» II	»	1390 —
» III	»	1320 —
Օսմնեյի երկթղ.	Lots turcs	110 —



Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

"HARATCH,,
JOURNAL ARMÉNIEN
Paraissant trois fois par semaine
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն — 208 bis Rue Lafayette
PARIS (10e).

ԲԱԺՆԵԳԻՆ

	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա և գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա և »	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	3 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Չէք, մանդափոխ եւն. գրել Sch. MISSAKIANի անունով

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
28
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
1925

Հեռաձայն Nord 57 - 82

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 38 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ և ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԱԳՆԱՊՆԵՐ

Նոր չէ որ ծանր տագնապի մը կ'ենթարկուի Ֆրանսա, մասնաւորապէս ներքին եւ ելմտական քաղաքականութեան տեսակէտով:

Ուրիշներ իրենց պարտութեան մեղքերը կը քաւեն. Ֆրանսան՝ թէեւ յաղթական, նոյնքան եւ աւելի կը տառապի բարոյապէս եւ նիւթապէս: Պատերազմական պարտքերու խնդիրը լուրջ մղձաւանջ մը դարձած է եկող-գացող վարիչներուն համար, որոնք չարաչար յուսախաբ եղան երկու պահանջատէրերուն, Անգլիոյ եւ Ամերիկայի ընթացքէն: Խարսուխ բարեացակամութենէ մը յետոյ, երկու Դաշնակիցները, վերջին պահուն, արտասանեցին այնպիսի խօսքեր որոնք պաղ ջուր կը լեցնէին բոլոր բարի տրամադրութեանց վրայ: կապալ գործի մարդու, — եթէ կ'ուզէք խանութպանի — դիրք մը բռնած են թէ Անգլիա եւ թէ Ամերիկա. ու մինչ Ֆրանսա իր թափած արեան պատմութիւնը կը պատմէ սրտառուչ շարժուձեւերով, անոնք տոկոսի եւ գլխավճարի հաշիւներ առաջ կը քշեն: Այս հարուածը շատ ծանր եկաւ Փարիզի, մանաւանդ երբ Քայեօ Ամերիկա գնաց եւ ականատես ու ականջալուր եղաւ սառն իրականութեան, — ամերիկեան անողոք սակարկութեան: «Դրամի պէտք ունէիք, տուինք. հաճեցէք վճարել տոկոսով միասին»: Այս իրողութիւնը ո՛րքան նման է հայկական ողբերգութեան, — «Ի՞նչ ընենք որ յաղթուեցաք. մենք մեր գործը տեսանք. ձեր գլխուն ճարը նայեցէք»:

Եւ ամէնը այս չէ: Ամերիկան ոչ միայն պարտքերը կը պահանջէ, այլ եւ, հարկ դատեց նոյն ինքն Նախագահ Քուլիճի բերնով ազդարարել, թէ ո՛ր և է օտար պետութիւն չի կրնար փոխառութիւն կնքել Մ. Նահանգներուն մէջ, առանց հին հաշիւները փակելու: Այս յայտարարութենէն յետոյ էր որ վերսկսաւ ֆրանքին անկումը, և տոլարը մէկ-երկու շաբթուան մէջ 103էն բարձրացաւ 120ի, իսկ ոսկին՝ 21էն 25ի: Ի հարկէ շահադիտութիւնն ալ դեր ունի սակերու այս թաւալգլոր անկումին մէջ. բայց գլխաւոր պատճառը, արտաքին հարուածն է, ինչպէս եւ ներքին տագնապը: Պետութիւնը պարտքեր ունի նաև ներքին հրապարակին վրայ, աւելի քան 300 միլիառ ֆրանք: Վերջին փոխառութիւնը չտուաւ պէտք եղած արդիւնքը, հակառակ պայմանաժամի երկարաձգման: Միւս կողմէ, դահլիճին անդամները երկուքի բաժնուած են 1926ի ելմտացոյցին համար, որ խոշոր բաց մը կը ներկայացնէ եւ արտասովոր միջոցներ կը պահանջէ: Էրիօի դահլիճը ինկաւ 1925ի ելմտացոյցին պատճառաւ. Փէնլըվէի դահլիճը այս միեւնոյն հարցին լուծման համար իր ամբողջ յոյսը դրած էր միակ ելմտագէտին, Քայեօի վրայ: Այս վերջինը յաջողեցաւ ձեւ մը գտնել եւ կացութիւնը փրկել, բայց պաղեցուց ընկերվարականները, որոնց 100 երեսփոխանները կրնան այս կամ այն կողմ հակել նժարը: Վերջերս ճեղքը այնքան խորացած էր, որ ընդդիմադիրները ձախակողմեան խմբակցութեան (Քառթէլ) մահը կը ծանուցանէին: Արմատական-ընկերվարականներու վերջին համագումարին մէջ (Նիս), սուր հանգամանք առաւ ընդհարումը. Էրիօ միշտ կը ջատագովէր դրամագլուխին վրայ տուրք հաստատելու ծրագիրը, որուն հակառակ է Քայեօ, իբրև աւելի աջակողմեան եւ ելմտագէտ: Մենամարտի ամէնէն տագնապալի շրջանին, կարելի եղաւ միջին ճամբայ մը գտնել, դահլիճին հայեցողութեան ձգելով շատ մը կէտեր. բայց, նոր ելմտացոյցին նախագիծը հազիւ ծրագրուած, տագնապը վերսկսաւ, և կը սպառնայ տապալել դահլիճը:

Ի՛նչ կերպ ալ կարգադրուի խնդիրը, անխուսափելի է նոր տուրքերու հաստատումը, կամ արդէն հաստատուած հարկերու յաւելումը. այլապէս անհրաժեշտ պիտի դառնայ նոր թղթադրամներու տպագրութիւնը, ինչ որ երբեք բարենշան չէ,

Այս տագնապին բնական հետեւանքն է ապրուստի սղութիւնը, որ կը սաստկանայ դաժան համեմատութեամբ: Կառավարութիւնը այժմէն միջոցներ կը մտածէ այդ սղութեան առաջքը առնելու, և մասնաւորապէս հացի, միսի, կաթի և ածուխի պահանջը գոհացնելու համար: Բայց, դժուար թէ յաջողին այդ փորձերը, առանց ելմտական վիճակը «առողջացնելու», ինչպէս կ'ըսեն: Արտաքին եւ ներքին հոգը, ֆրանքին անկումը, բացարիկ փութառութեան մը անհրաժեշտութիւնը եւ տակաւին ուրիշ հոգեր մղձաւանջի մը պէս կը ճնշեն այս երկրին վրայ: Առանց ատոնց ալ, Ֆրանսա մտատանջ է բնակչութեան նուազումէն, եւ արհեստական միջոցներ կը փնտռէ, օտարականները խաղաղօրէն ձուլելու համար: Գերմանական ճակատին ապահովումը բաւական չէ այդ մղձաւանջը փարատելու:

ՄԱՄՈՒԼ

ՈՒ՞Ր ԵՍ, ԹԱԼԷԱԹ

Տիկին Զապէլ Եսայեան, տաղանդաւոր գրագիտուհին, որ քանի տարիքը կ'առնէ, այնքան կ'երիտասարդանայ դիմակ փոխելով, «Երեւան»ի վերջին երեք թիւերուն մէջ կը հրատարակէ ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը, Լէօի գործին առթիւ («Անցեալից»): Յափշտակուա՛ծ այդ աննկարագիր եւ անպատասխանատու ծերուկին հէքեաթներէն, երէկուան Վերակազմեալ Հնչակեանը (թթու ազգայնական) ինքն ալ լեզու կ'ելլէ և միտքեր ու տողեր կը հիւսէ որոնք խաչ կը քաշեն իր ամբողջ անցեալին և համբաւին վրայ:

Միասին կարդանք.—

«Հայ ազատագրական շարժումը առաջին օրէն իսկ անջատողական էր եւ թթու ազգայնական: (Թիւ 5).

«...Այն թուականէն իսկ որ կ'սկսին հայ-թրքական թշնամութիւնները, ցաւերը եւ գանգատի օրինաւոր պատճառները հասարակաց էին թուրք, հայ, քիւրդ գիւղացիին համար: Հաւասարապէս երկրին արտադրող ժողովուրդը կը կեղեքուէր քիւրտ պէյին, թուրք հարկահաւաքին եւ հայ կապալառուին ձեռքով: Կեղեքողները ազգի եւ կրօնի խտրութիւն չէին դներ իրենց մէջ եւ համերաշխ էին իրենց շահերով: (Թիւ 6).

«Այսպէս է որ ֆիդայական շարժումը աւելի յետադիմական շարժում մըն էր քան թէ յեղափոխական, բառին իսկական առումով: (Նոյն: Ստորագծումը իմն է):

«Արեւմտահայ թափառական ժողովուրդը պէտք է վերջապէս թափանցէ այն ճշմարտութեան որ նոյն այդ ֆիդայական շարժումն է որ Թուրք գիւղացիին եւ քիւրտ մշակին բազուկը իր դէմ զինեց: (Նոյնպէս):

Եւ վերջապէս, երկրի վիճակին անտեղեակ, կիսակիրթ եւ անուս «հերոս»ներն էին որ, բանը հասցուցին այնտեղ որ օրինաւոր պատրուակներ տուին Օսմ. կառավարութեան դաժան միջոցներով զբաղելու պետութեան դէմ դաւաճանող եւ ըմբոստ տարր մը: (Նոյն):

«Թուրքերը գիտէին որ վերադարձած ենք մեր անջատողական երազներուն, կ'ուզենք ստեղծել Անկախ Հայաստան, օգնութեամբը եւ ի հարկին զինական միջամտութեամբը երկրին թշնամի պետութիւններու եւ օգուտ քաղելով օսմանեան կառավարութեան ամենէն վիրաւոր եւ տկար մէկ պահէն: (Թիւ 7):

«Շօշափելի փաստերով Թուրքերը գիտէին Անկոնիին Եգիպտոս այցելութեան նպատակը, Կիլիկիան զինելու ծրագիրը, Տամատեանի այդ զէնքերը Կիլիկեան ցամաք հանելու փորձն ու ծիծաղելի փորձը: (Նոյն):

Բայց, Մամուլի բաժինը չի բաւեր, տալու համար այս անբարոյականութեան ամբողջ պատկերը:

☛ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԵՐ ՆՈՐ ՀԱՍՑԷԻՆ
208 bis Rue Lafayette

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Պաղեստինի արաբական համաժողովին նախագահը Երուսաղէմէն հետեւեալ նոր տեղեկութիւնները կուտայ Դամասկոսի դէպքերուն մասին.— Ֆրանսացիները շարունակեցին Դամասկոսը ռմբակոծել ամբողջ 50 ժամ, որովհետեւ Հասան Խարրաթի մարդերը քաղաքին ոստիկանատան վրայ յարձակելով կրակի տուած էին զայն: Քաղաքին մեծագոյն մասը քանդուած է: Հազարաւոր մարդիկ առանց ապաստանի կը մնան և հազարաւոր անմեղներ կորսուեցան: Ֆրանսացիները զինեցին հայ գաղթականները, որոնք վայրագօրէն շարժեցան(․՞): Անգլ. հիւպատոսարանը քանդուած է:

Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան բարձր պաշտօնեաներէն մէկը յայտնած է թէ այս տեղեկութիւնները հաստատող ո և է տեղեկագիր չէ ստացուած:

⁂ Պէյրութի առջեւ խարսխած ֆրանս. «Ափոլլոն» շոգենաւը, որ տենամիթ և քարիւղ բեռցած էր, կրակ առաւ: Պայթումի մը առաջքն առնելով շոգենաւը թնդանօթի հարուածներով ընկղմուեցաւ: Կը կարծուի թէ մէջինները ազատուած են:

Դամասկոսէն հասած նոր տեղեկութիւններու համաձայն, անդորրութիւնը հետզհետէ կը վերահաստատուի: Զօրավար Կամլէն կը կազմակերպէ ապահովութիւնը՝ հետապնդելով ըմբոստներու խումբեր, որոնք քաղաքին շրջակաները կը պահուըտին: Դամասկոսի վրայ պարտադրուած 40,000 եգիպտական ոսկին առջի օր պիտի վճարուէր, սակայն վերջին պահուն կարգ մը դիւրութիւններ տրուած են բնակիչներուն:

Անցեալ շաբաթուան խռովութեանց ընթացքին, ապստամբները յարձակած են ո՛չ միայն Հայերուն, այլ և Իսլամ չէրքէզներու վրայ: Կ'ըսուի թէ Հայերը կ'ամբաստանուէին Տիւրզիներէն գրաւուած աւարկաներ գնելու յանցանքով, իսկ Չէրքէզները կամաւորներու զօրամաս մը կազմելով Ֆրանսացիներուն կ'օգնեն Ճէպէլը Տրուզի մէջ:

ԹՈՒՐՔ ՍՊԱՆԵՐ ԿԸ ՂԵԿԱՎԱՐԵՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

Պոլսոյ «Ճիւմհուրիյէթ»ը, որուն մուտքը արգիլուած է Սուրիա, թղթակցութիւն մը կը հրատարակէ Սուրիոյ դէպքերուն մասին, որուն մէջ կ'ըսէ թէ ժամանակին օսմանեան բանակին սպայակոյտի հազարապետներէն Եահեա Հայաթի պէյ և նախապէս օսմանեան բանակին մէջ պատրաստուած սպաներ տիւրզի ուժերու գլուխը կը գտնուին և տիւրզի ուժերը կը կազմակերպեն: Տիւրզիները առատ զէնք եւ ռազմանիւթ ունին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԻՍԼԱՄՆԵՐԸ ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ՓՈԽԱԴՐՈՒԻՆ

Սարը Գամիշի «Վարլըգ» թերթը կը գրէ թէ Թուրքիոյ և սովեթական Ռուսիոյ միջեւ գոյացած համաձայնութեան հետեւանքով, սկսուած է փոխադրութիւնը Հայաստանի մէջ բնակող այն Իսլամներուն, որոնք կը փափաքին Թուրքիա երթալ: Առաջին կարաւանը, բաղկացած քսան տունէ՝ 73 հոգի, 13 գոմէշ և եզ, 25 Սեպտ.ին հասած է Մարգարա՝ սահմանագլուխի պահականոցը, ուր բժշկական քննութեան ենթարկուելէ և քանի մը օր հանգստանալէ յետոյ մասնաւոր կառքերով Իկտիր ղրկուած են: Այս գաղթականները Թուրք կառավարութեան կողմէ պիտի բնակեցուին իրենց փափաքած տեղերը:

ԽԵՐԵԱՆ ԿՏԱԿԸ

Գրեցինք թէ Պ. Նորատունկեան փառուա մեկնած է Խերեան կտակի գործով զբաղելու համար: Վերջնապէս որոշուած է Խերեան կտակը գործադրել Հայաստանի մէջ: Բոլոր ժառանգորդները հաւանած են ասոր, բացի հանգուցեալին մէկ քրոջմէն: Խերեան ռուսահպատակ ըլլալով Միլանի Խորհրդային հիւպատոսը տէր կանգնած է Փառուայի ագարակին եւ չնչին գնով մը վարձու տուած է զայն: Եգիպտոսի Քրէտի Լիօնէ դրամատունէն կտակարարին պահանջքները գանձուած եւ Փարիզի մէջ պահ դրուած են: Դիմում եղած է Երեւան՝ որպէս զի Խորհրդային իշխանութեանց մօտ միջամտելով Փառուայի ագարակը յանձնուի կտակակատարներուն: Մտադրութիւն կայ այդ ագարակը ծախելու եւ դրամագլուխի վերածելու:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՄԵՂԱԴՐԱՆՔՆԵՐ ՈՒ ԳԱՆԳԱՏՆԵՐ

Մինչդեռ գաղութահայ ամբողջ աշխատաւորութիւնը կ'անցնէ հոգեկան մեծ տագնապ մը, մասնաւորաբար Ֆրանսայի մէջ, հայ մտաւորականները՝ հին թէ նոր, աջակողմեան թէ ձախակողմեան, փոխանակ ներուժ, մեթոտիկ ու լարուած աշխատանքի, բաժնուած իրարու մէջ անհամար ուղղութիւններու ու խմբակներու, կուսակցական թէ անհատական գետնի վրայ կը զբաղին բիւզանդական վէճերով, իրար մեղադրելով։

Ու այս խաժամուժին, մեղադրանքներու ու գանգատներու այս թոհուբոհին մէջ, ժողովուրդն է որ կ'անտեսուի։ Հիգերու եւ ուժի անօգուտ սպառում տեղի կ'ունենայ։

Նայեցէ՛ք Լըջօրէն, Փարիզի, Լիոնի ու Մարսէյլի մէջ հետզհետէ մարմին առնող մեր աշխատաւոր դասակարգին, մտեցէք իրենց առօրեայ կեանքին. լսեցէ՛ք իրենց խօսակցութիւնները, աշխատանոցին մէջ, սրըճարանը կամ փողոցը, քննեցէ՛ք իրենց տրամադրութիւնները ու պիտի տեսնէք թէ այլասերման ու ինքնուրացման ի՜նչ սարսափելի հոսանք մը զիրենք քշած կը տանի։

Մեր քաղաքական ու ազգային կեանքի ամէնէն ճակատագրական անկիւնադարձներէն մէկուն վրայ է որ կը գտնուինք։ Կարսի պարտութենէն ու Թրքահայերու տեղահանութենէն յետոյ մեր ժողովուրդին կրած հարուածը ու հիասթափութիւնը չի նմանիր 1896 ինին, ո՛չ ալ մեր շըրջանը կը նմանի 1908ին յաջորդող եղերական շրջանին եւ ոչ իսկ 1915ին, որ մեր պատմութեան մէջ նմանը չունի։ Բոլորովին տարբեր բնոյթ ու տարբեր պատճառներ ու հետեւաբար տարբեր ընթացք ունի մեր ժողովուրդին հոգեկան ու բարոյական ուժերու քայքայման այս գործողութիւնը։

Համատարած դժբախտութեան ու տագնապի այս օրերուն՝ գոնէ ընդհանուր նպատակի մը շուրջ պէտք է որ միացեալ ճակատ ունենային ե՛ւ հիները եւ նորերը, թէ ձախերը, թէ աջերը։

Մինչդեռ աչա անիմաստ վէճ մըն ալ որ մամուլի մէջ թէ այլուր մարմին կ'առնէ։ Վէճը՝ ժամանակի կորուստ է, երբ աշխատելու ու գործելու անհրաժեշտ ու անյետաձգելի պահանջ կայ։

Նախորդ սերունդին պատկանող ու վերջին տարիներուն՝ հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ պատասխանատու դերը վայելող հանրային գործիչներ կը մեղադրեն նոր սերունդը ու մասնաւորաբար երիտասարդ մտաւորականները (կիսամտաւորականները, եթէ կ'ուզէք՝ չխրտչեցնելու համար Փարիզի պղտոր ջուրերուն մէջ խարխափ նետած յաւիտենական ուսանողները) որ արժանի տոկունութիւնը ու հոգեկան թռիչքը չունին, իրենց ուսերուն վրայ կրելու համար այն ծանր առաքելութիւնը որ մեր ժամանակը կը պարտադրէ։ Միւս կողմէն երիտասարդները կը գանգատին որ զիրենք նախորդող սերունդը զօրավիգ չըլլար իրենց, որ իրենք կ'աշխատին դժուար ու անբացատրելիօրէն աննպաստ պայմաններու մէջ։

Դառնութեամբ ու սրտի մեծ ցաւով երէցները կը հարցնեն — Ո՞ւր է ձեր շունչը, տղաք, ո՞ւր է ձեր երգը։ Մինչդեռ նորերը կը պատասխանեն.

— Ի՞նչ տուիք մեզի որ ի՞նչ կ'ուզէք։

Ո՞վ ունի իրաւունք։

Երէցները — Այո, կ'ըսեն ձեզ ի։

Որովհետեւ՝ երբ պայքարի ու աշխատութեան երկար ճամբէ մը յետոյ, յաղթանակներէ ու պարտութիւններէ, տեղատուութիւններէ ու մակընթացութիւններէ յետոյ, երբ կրկին պէտք է վերսկսիլ փշոտ ճամբայ մը, ձեռք բերելու համար բարոյապէս թէ նիւթապէս սնանկանալու վտանգին մէջ գտնուող հայ աշխատաւորութեան քաղաքական ազատագրութիւնը երբ, իրենք՝ որ բանտի ու արիւնի մէջէն քալեցին տարիներով կ'ուզեն իրենց կուշտին տեսնել երիտասարդ ու նուիրաբերելու պատրաստ, վճռական ու անյողդողդ երիտասարդութիւն մը, մեզի, թոյլ հաւատքէ ու պատրաստութենէ զուրկ սերունդ մըն է որ կը պատասխանէ իրենց, ան ալ քանի՜ հոգիով...։

Որովհետեւ՝ երբ գաղութներու մէջ ամբողջ ժողովուրդ մը կը տապլտկի դժբախտութեան մէջ, երբ աւելի բախտաւոր շրջաններու մէջ երիտասարդներն ու երիտասարդուհիները այլանդակօրէն կը կապկեն օրինակ Ֆրանսական կենցաղին, խօսուածքին, ընկերային կարգ ու սարքին, վերջապէս միջոցին ու քաղաքակրթութեան արտաքին յատկանիշները, երբ պէտք կայ երիտասարդ մտաւորականութեան մը, հաւատաւոր ու քաջարի տղոց որ մտնեն աշխատաւորական շրջաններէ ներս, սրըճարանները, աշխատանոցները, ճաշարանները ու քարօզեն, թերթերէն, ուղղեն, — ուսանողները, կիսաւարտները, աւարտողները կը քաշկռտեն իրենց գոյութիւնը պողոտայէ պողոտայ ու կը կարծեն թէ իրենց պարտականութիւնը կատարած կ'ըլլան, եթէ օրինակ իրենց մասնակցութիւնը բերեն կուսակցական ժողովի մը կամ աշխատանքի մը։

Որովհետեւ՝ Քրիստափորները, Զաւարեանները, Վռամեանները ու այնքան ուրիշներ նահատակուողներէն ու քանի՜ քանիներ ապրողներէն՝ անպայման շողշողուն քաղաքներու համալսարանները չէին աւարտած, ծառայելու համար իրենց ժողովուրդին, բաժնելու համար անոնց տառապանքը ու հայեցի կեանքը կարենի կամ Սասունի, Մուշի թէ Վանի մէջ. մինչդեռ այսօր տասնեակներ, Փարիզի մէջ թէ այլուր, յաճախ հանրային դրամներով ուսանելէ յետոյ, կոնակ կը դարձնեն ամէն հանրային գործի որ նիւթական վարձատրութիւն չի բերեր։

Որովհետեւ, վերջապէս, մտաւորականներու սերունդ մը, լաւ կամ վատ այս ժողովուրդին բախտին նաւը առաջնորդեց փոթորկոտ շրջանի մը մէջէն ու հիմա իր առաքելութեան գրեթէ վերջաւորութեանը երբ բնականաբար կը փնտռէ իր շուրջը երիտասարդներ որոնք կարող ըլլան փոխարինել զինքը, որոնց վրայ կարելի ըլլայ վստահութիւն ունենալ, մարդ չի գտներ։ Ցուցուցէ՛ք հինգ երիտասարդ որոնք զբաղին ձեռնհասութեամբ՝ ընկերային, քաղաքական կամ տնտեսական խնդիրներով։ Ցուցուցէ՛ք տասը մարդավարի երկրաչափ։ Տասը տնտեսագէտ։ Նայեցէ՛ք «Հայրենիք» ամսագրին, «Դրօշակ»ին, «Նոր»ին կամ «Վէմ»ին եթէ ունիք, քա՞նի հատ երիտասարդ կրնաք համրել որոնք գրած ըլլան մեր ժողովուրդին պատմութեամբը, ընկերային պայմաններովը, քաղաքական վիճակով։ Քա՞նի նոր անուն գիտէք հրապարակագրի, գործիչի, յեղափոխականի։ Ի վերջոյ բանաստեղծներով ու վիպասաններով չէ որ միայն մտաւորականութիւն կը կազմուի, ան ալ գաղութահայ...

Բայց այս՝ չքանչանին մէկ կողմն է։ Դարձուցէք միւս կողմը եւ կրկնեցէ՛ք ձեր հարցումը։

— Ո՞վ ունի իրաւունք։

Կրտսե՞րները... Բայց ա՛յո, կ'ըսեն ձեզ ի։

Որովհետեւ՝ ազգի մը պատմութեան մէջ իրարու յաջորդող սերունդները կը ժառանգեն իրարմէ առհաւական որոշ կարողութիւններ, նախորդ սերունդներուն առաւելութիւններուն հետ նաեւ թերութիւնները։ Եթէ մեր սերունդը հեղգ է, տժգոյն է, անվճռական է, մի՛ մոռնաք որ օրինակելի փոքրամասնութեան մը կողքին հայ մտաւորականութիւնը բաղկացած է միշտ օդին մէջ առկախ տարրերէ, մարգոցմէ որոնք մետասաններորդ ժամուն, երբ արդէն իրենց մէկ ոտքը գերեզմանն է, կ'ուրանան իրենց ամբողջ անցեալը, խանդավառութիւններն ու յոյսերը ու հայհոյանք կը տեղան աջ ու ձախ, օրինակ Առաքել Բաբախանեանը, սա ցնդած Լէօն, կամ ուրիշները որոնք օձի շապիկի պէս լեզու կը փոխեն ու կուսակցութիւն, հաւատք ու հաւատամք ու չեն ամչնար երէկուան թքածը այսօր լզել, օրինակ Զապէլ Եսայեանները։ Ի՞նչպէս կ'ուզէք որ այս տեսակ մտաւորականութեան մը ստեղծած մթնոլորտին մէջ աճի ու զարգանայ առողջ երիտասարդութիւն մը։ Ու պէտք չէ մոռնալ որ միւս կողմէն մեր ժամանակն ալ բացասականօրէն կը գործէ այս սերունդին վրայ։

Որովհետեւ՝ Հայաստանի հանրապետութեան կազմուելէն ի վեր նոր ձեւ առնող սերունդը հանդիսատես կ'ըլլայ անպատուաբեր իրողութեան մը։ Օրը ցերեկով՝ կը տեսնենք որ կը քաջալերուին մարդիկ որոնք հայ մտաւորականութեան տականքը կը կազմեն։ Տիրող կուսակցութիւնը կ'աշխատի գործէք դարձնել այսինչ կամ այնինչ կուսակցութեան մաղէն դուրս ինկած նըրացողը։ Տիրողները կը քաջալերեն հակառակորդ բանակին պատեհապաշտները։ Օրինա՞կներ։ Բայց շատ կան, ո՞ր մէկուն անունը տալ։ Արդ, անփարկեշտութեան այս մթնոլորտին մէջ, ի՞նչպէս կ'ուզէք որ երիտասարդ մտաւորականութիւնը շնչէ։ Երբ մեր շուրջը մարդիկ գիրքի կը հասնին ուրանալով ու խարդախելով, երբ պատուի են բոլոր տեսակի հաւատափոխները ու կը վարձատրուին բարոյապէս բայց մանաւանդ... նիւթապէս, մինչդեռ քանի քանիներ կ'ուսանին կիսաքաղց ու անպատսպար։

Որովհետեւ՝ վերջապէս, պիտի ըսեն ձեզի, սերունդ մը չի կրնար իր հասարակչռութիւնը պահել, չի կրնար զարգանալ, իր ամբողջ հասակը նետել, թաքուն կարողութիւնները լոյսին հանել, երբ զրկուած է ապրելու տարրական պայմաններէն։ Ընօթի, աննեցուկ, ի՞նչպէս կ'ուզէք, կ'ըսեն նորերը, որ կարենանք աշխատիլ։

* *

Առարկութիւններ՝ մէկ կամ միւս կողմէն կարելի է լսել ժամերով ու երկու կողմին ալ փաստեր չեն պակսիր։ Իրաւացի կամ անիրաւ։

Ե՞զրակացութիւն։ Բայց սպասեցէ՛ք։

Հարցուցէ՛ք ժողովուրդին, այդ համր ու տառապած բազմութեան որ հայ ազատագրական շարժման սկիզբէն ի վեր առանց դեղեւելու կը հետեւի մտաւորականութեան։ Որ հասարակ իր կրած յուսալքութիններուն, հայրենիքի աւերման, հակառակ փլատակներուն, թափուած արիւններուն ու արցունքներուն, դեռ կ'ուզէ հաւատալ թէ արժանաւոր ու քաջարի մարդիկ կան որ զինքը կ'առաջնորդեն։ Հարցուցէ՛ք խոնարհ աշխատաւորներուն, արհեստաւորներուն, բոլորին վերջապէս որ մեր ժողովուրդը կը կազմեն։

Ցգետ կամ կիսագրագէտ։ Բայց մեզ կը կարդան։

Չեն խօսիր, բայց կը զգան ու եզրակացութիւն կը հանեն։

Ու այդ եզրակացութիւնը,— աչաւասիկ։

Ո՛ր այս բոլոր գանգատները, մեղադրանքները կը մատնեն ներքին տագնապ մը, տկարութիւն մը որ հետզհետէ կը մեծնայ ու կը վարակէ ամբողջ մարմինը։ Ո՛ր հայ մտաւորականութիւնը իր կոչումին բարձրութեանը վրայ չէ, որ ինչպէս միշտ, այսօր նորէն իր բարոյական մակարդակը շատ աւելի ցած է քան հասարակ ու խոնարհ ժողովուրդինը։ Ո՛ր հակառակ բազմատեսակ ցնցումներու, հայ աշխատաւորին հոգիին մէջ դեռ կը յամենան աւանդական առաքինութիւններէն նշոյլներ։ Դեռ հայ աշխատաւորը ուղղամիտ է, հաւատարիմ է, բաց է ու աշխատասէր, մինչդեռ հայ մտաւորականը...

Լա՛ւ է, չերկարենք։

Ու հիմա հարցուցէք, ո՞վ ունի իրաւունք։

— Ժողովուրդը։

ՎԱԶԳԷՆ Գ. ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

ԾԱՆՐ ԴԷՊՔԵՐ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՀԱՅԵՐ ԱԼ ԿԸ ՉԵՐԲԱԿԱԼՈՒԻՆ

(Մասնաւոր Թղթակցութիւն)

Թէհրան, 8 Հոկտ.

Հեռագիրը ձեզի հաղորդած կ'ըլլայ այն ծանր դէպքերը որ պատահեցան մասնաւորապէս Թէհրանի մէջ, Սեպտեմբերի վերջերը, յանգելով բազմաթիւ ձերբակալութիւններու։

Ատենէ մը ի վեր այստեղ ալ փորձեր կը կատարուին խառնակութիւն ստեղծելու, ի նպաստ զօրաւոր հարեւանի մը։ Կառավարութիւնը բաւական համբերելէ յետոյ, վերջապէս սկսաւ միջոցներ ձեռք առնել։ Թաւրիզի կալանաւորներուն մէջ կան պարսկահպատակ խորհրդային պաշտօնեաներ, ռուսահպատակներ, Ռուսեր, նոյն իսկ Հայեր։ Խորհրդային հիւպատոսը բողոքեց այս ձերբակալութիւններուն դէմ։ Թաւրիզի դատաւորը պատասխանեց թէ պարսկահպատակներու մասին միջամտութիւնը աւելորդ է. ինչ կը վերաբերի ռուսահպատակներուն, անոնց հանդէպ Պարսկաստան կը շարժի համաձայն կնքուած պայմանագրութեան։ Այն ռուսահպատակները որոնք կը գտնուին Պարսկաստան, կ'ենթարկուին պարսկական օրէնքներուն։ Կառավարութիւնը միայն մէկ զիջում կրնայ ընել,— արձակել կալանաւորները, պայմանաւ որ 24 ժամէն հեռանան պարսկական սահմաններէն։

Բայց կ'արժէ ակնարկ մը նետել դէպքին սկզբնաւորութեան վրայ։

Այն օրէն ի վեր որ Սարտար Սիփահ Րիզա խան վարչապետ եղաւ, իր կողմնակիցները կ'աշխատէին հանրապետութիւն հաստատել, իր նախագահութեամբ, կամ հրաժարեցնել Շահը, թագաւոր հռչակելով անոր անչափահաս եղբայրը, իսկ խնամակալ՝ Րիզա խանը։ Հակառակ բոլոր ջանքերուն, այդ ծրագիրը ջուրը ինկաւ, արտաքին քաղաքականութեան հետեւանքով։ Այն ատեն, Րիզա խան գիմեց խորհրդարանին եւ յաջողեցաւ ստանալ բանակի ընդհանուր հրամանատարութիւնը. պաշտօն մը զոր Շահ կրնայ ունենալ միայն խորհրդարանը։ Այս յաջողութիւնը աւելի ամրապնդեց իր դիրքը, բայց զայրացուց խորհրդային իշխանութիւնը, որ հակառակորդ կը նկատէ զինքը։ Ռուսերը սկսան Պարսկաստանի զանազան վայրերուն մէջ դաշինքներ կապել ցեղերու հետ, որպէս զի ընդհանուր ապստամբութիւն յառաջ բերեն։ Այդ ցեղերէն մէկուն պետն է Շէյխ Խազէլ, որ թագաւորի մը ուժը ունի հարաւային Պարսկաստանի մէջ, եւ կապեր՝ Արաբստանի կարգ մը ցեղերուն ու Թիւրքմէններու, ինչպէս եւ Պարսկաստանի զանազան մանր ցեղերուն հետ։

Այս կացութեան առջեւ, Րիզա խան կ'որոշէ անմիջապէս զինաթափ ընել Պարսկաստանի բոլոր ցեղերը, եւ կը յաջողի, անշուշտ ահագին ծախքերու տակ մտնելով։ Կարելի է ըսել թէ այժմ Պարսկաստանի բոլոր ցեղերը զինաթափ եղած են բացի մէկ-երկուքէն. իսկ Շէյխ Խազէլ եւ ուրիշ ցեղապետներ որոնք չէին հպատակիր, բերուած են Թէհրան եւ կը պահուին հսկողութեան տակ։

Կը հետեւի թէ Րիզա խան միջոցներու առջեւ կանգ չառներ Պարսկաստանի անկախութիւնը պահպանելու եւ երկրին յառաջդիմութիւնը ապահովելու համար։ Մինչեւ այսօր Պարսկաստանը չէ ունեցած այսպիսի ուժեղ վարիչ եւ կանոնաւոր զօրք։ Կեդրոնը բաւական զօրաւոր է զսպելու համար խլրտումները։ Իր հակառակորդները ամէն միջոց կը փորձեն զինքը պաշտօնանկ ընելու համար, քանի որ այլ եւս փակուած է նախկին անիշխանութեան եւ կաշառակերութեան շրջանը։ Բայց վարչապետը կը դիմանայ իր ափ մը հաւատարիմ պաշտօնեաներով։

Վերջերս, երբ ատրճան մը ինկած էր Րիզա խանի հմայքը, խորհրդարանին մէջ իր հակառակորդները յաջողեցան դահլիճին մէջ մտցնել Շահին կողմնակիցներէն քանի մը հոգի։ Այդ անցուդարձին ատեն, եռանդով ասպարէզ նետուեցաւ Թէհրանի ռուսական դեսպան Եուրենեւ եւ սկսաւ անխնայ ծախսել, որպէս զի Պարսկաստանն ալ դարձնէ երկրորդ Չինաստան մը։ Պարագաները նպաստաւոր էին ուրիշ պատճառով մըն ալ։ Այս տարի շատ դէշ է հացի բերքը եւ ձմեռը սով կը սպառնայ։

բուռ գործակալները. օգտուելով առիթէն, ցոյցեր կը կազմակերպեն կառավարութեան դէմ։ Ծրագրի մը համաձայն, ժողովուրդը պիտի խուժէր խորհրդարան, եւ աւարի պիտի տար, ինչպէս եւ ծանօթ մարդոց տուները։ Յետոյ պիտի երթային ռուսական դեսպանատուն, այնտեղէն ներկայացնելու իրենց պահանջները։

Այդ ծրագիրը իրագործելու համար, Սեպտ. 23ին ամբոխը կը հաւաքուի Մասճիտը Շահի մզկիթը, ուրկէ ցոյցերով ճամբայ կ'ելլէ դէպի խորհրդարան։ Այդ օրը նիստ չկար եւ միայն յանձնախումբերը կ'աշխատէին։ Ամբոխը կը կոտրէ շէնքին ապակիները, սեղաններն ու աթոռները եւ կը ծեծէ քանի մը երեսփոխաններ։ Խորհրդարանը ամբողջ օրը կը մնայ ցուցարարներուն ձեռքը։ Ոստիկանութիւնը կը յաջողի գիշերը ուշ ատեն, ժամը 8—9ին պարպել շէնքը, եւ խմբական ձերբակալութիւններ կը կատարէ։

Երկրորդ օրը ամբոխը նորէն կը հաւաքուի նոյն մզկիթը, ուրկէ դարձեալ կ'երթայ խորհրդարան եւ ռուսական դեսպանատուն։ Կառավարութիւնը նախապէս պատրաստուած ըլլալով, կռիւ մը կը ծագի ոստիկանութեան եւ ցուցարարներուն միջեւ։ Այս վերջինները զինուած էին քարերով եւ փայտերով։ Ոստիկանութիւնը կրակ կը բանայ օդին մէջ։ Ցուցարարներէն 200 հոգի կը յաջողին ռուսական դեսպանատուն մտնել։ Այդ օրը առտուան ժամը 8—12 քանի մը անգամ յարձակումներէ յետոյ, ոստիկանութիւնն ու զօրքը կը ցրուեն ցուցարարները եւ կը վերսկսին ձերբակալութիւնները։ Յարձակումներու ատեն 7 հոգի կը վիրաւորուին եւ 6 հոգի կը սպաննուին։

Իբրեւ հետեւանք այս դէպքերուն, պաշարման վիճակը կը խստացնեն եւ ռուսական դեսպանատունը կը պաշարեն, արգիլելով պարսիկներուն մուտքը։ Միեւնոյն ատեն, կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք կ'առնէ եւ առատ հաց բերել կու տայ։ Սեպտ. 25ին պաշտօնական յայտարարութիւն մը կը հրատարակուի, յայտնելով որ եթէ ժողովուրդին պահանջը հացի խնդիրն է, արդէն կարգադրուած է. հետեւաբար պէտք է յաջորդ օրը անպատճառ գործի երթալ եւ բանալ խանութները. անսաստողները պատերազմական ատեանի պիտի յանձնուին։ Սեպտ. 26ին ամբողջ շուկան բաց էր, քաղաքը խաղաղ եւ ամէն մարդ իր գործին, սակայն ձերբակալութիւնները կը շարունակուէին եւ ռուսական դեսպանատունը պաշարուած կը մնար։

Մինչեւ Սեպտ. 27 Թեհրանի մէջ ձերբակալուած էին Հայերէն մօտ 15 հոգի, իբրեւ խորհրդային գործակալ։ Անոնց տուները խուզարկութիւններ կատարելով, զանազան փաստաթուղթեր կը գտնուին եւ իբրեւ հետեւանք, ուրիշ քաղաքներու մէջ ալ ձերբակալութիւններ կը կատարուին։

Այս համառօտ պատկերէն կրնանք հասկնալ թէ ինչ փորձանքներու դուռ կը բանան կարգ մը թշուառականներ եւ բախտախնդիրներ, չդիմանալով աջ-ձախ ցանուած ռուբլիներու տեսքին։ Բայց դեռ առիթ կ'ունենանք խօսելու։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Աշխատանքի գործավար Գ. Յովսէփեան հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ «Խորհրդային Հայաստան»ի (Թիւ 229).— 1924ի առաջին եռամսեակին Հայաստանի մէջ կար 19,865 գրաղած ձեռք, որոնց 8291ը բանուոր, 7371ը ծառայող (պաշտօնեայ), իսկ մնացած 3098ը բատրակներ և միական բանուոր։ Նոյն թուականի վերջին եռամսեակին այդ թիւը կը հասնէր 26777ի, որոնց 8246ը բանուոր, 10,614ը ծառայող և 7417ը բատրակ և միական բանուոր։

1925ի առաջին եռամսեակին կար 28,506 աշխատող ձեռք, այսինքն 8641 աւելի։ Վերջին եռամսեակին ալ յաւելում կայ, բայց թիւը յայտնի չէ։

1924ի առաջին եռամսեակին Հայաստանի անգործներու թիւն էր 4058, որոնց 616ը փոքրահասակ։ 1924ի վերջին եռամսեակին աշխատանքի սակարանները կը վերածուին միջնորդ գրասենեակներու, գործազուրկներու որակը ստուգելու համար։ Անկէ յետոյ Երեւանի և Լէնինականի աշխատանքի սակարանները կ'արձանագրեն 1851 գործազուրկ, որոնց 262ը փոքրահասակ, բայց ոչ որակեալ։ Մանաւանդ փոքրահասակները և կիները չունին ոչ արհեստ, ոչ մասնագիտութիւն և ոչ ալ համապատասխան բանուորական շրջան (ստաժ)։

Բայց, գործազուրկներու թիւը հետզհետէ կ'աճի, որովհետեւ, աշխատանքի սակարանը նորէն արձանագրեց բոլոր դիմողները։ Հետեւանքը այն եղած է որ, 1925ի առաջին եռամսեակին գործազուրկներու թիւը կը հասնէր 2283ի, իսկ երկրորդ եռամսեակին՝ 3861ի, որոնց 797ը փոքրահասակ։

Մեր ունեցած գործազուրկները իրենց որակով հազիւ թէ գոհացնեն արդիւնաբերութեան պահանջները։ Ստիպուած ենք այս տարի դուրսէն բերել որակեալ բանուորներ, գոնէ Ղաթարի և Ալլահվէրտիի պղնձահանքերու պահանջները գոհացնելու համար։ Որոշուած է գործարանային դպրոցներ բանալ այդ հանքերուն մօտ, որակեալ բանուորներ հասցնելու համար։

Այս առթիւ նկատելի են հետեւեալ պարագաները,— 1. Արտասահմանի Հայերը կամաց-կամաց Հայաստան գալով, մեծամասնաբար կը հաստատուին կեդրոնական քաղաքներու մէջ, ո՛ր և է աշխատանք գտնելու համար. 2. Հայաստանի մէջ այսօր ունինք 50,000 որբ, որոնք մեծնալով քաղաք կու գան գործ փնտռելու. 3. Սակաւահող (անճար.) գիւղացիները չունենալով իրենց հողը մշակելու հնարաւորութիւն, նոյնպէս քաղաքները կու գան աշխատանք փնտռելու և 4. Հարեւան հանրապետութիւններէն մեծ թուով Հայաստան կու գան այն Հայերը որոնք լաւ չեն գիտեր այդ երկիրներու պետական լեզուն։

Ընկերային ապահովութեան անտուկէն (Սոցապզանձարկղ) նըպաստ կը ստանան գործազուրկներու հարիւրէն 10-23ը։ Անդրկովկասի աշխատանքի գործավարութենէն յատկացուած է 78,000 ռուբլի, հանրօգուտ շինութիւններ կատարելու և գործ հայթայթելու համար։ Մինչեւ Օգոստոս 1, օրական 300-350 բանուորի գործ ճարուած է Երեւանի և Ալեքսանդրապոլի մէջ։

ԳԱՒԱՌԱԿԻ ՄԸ ՊԱՏԿԵՐԸ

Լէնինական գաւառի 6րդ գաւառակի մասին հրատարակուած ուսումնասիրութենէ մը կը տեղեկանանք թէ գիւղերու 100էն 6ը խմելու բաւարար ջուր չունի։ Գիւղերուն մէկ մասը կ'օգտուի առուներէն, որոնք գիւղէ գիւղ անցնելով կ'աղտոտեն։ Կան գիւղեր որոնք բոլորովին ջուր չունին եւ կը բերեն 1—2 վերստ հեռուէն, անձրեւային աղտոտ ջուրերը։

Գաւառակին մէջ բաղնիք չկայ։ Ամբողջ գաւառակը ունի 34 գիւղ, որոնց 11ը եղիտի։ Տուներու թիւն է 2,200, ընտանիքներու թիւը՝ 2,265։ Բնակիչներու ընդհանուր թիւը՝ 10,048, որոնց 1831ը եզիտի։ Այրերու թիւն է 5126, կիներու թիւը՝ 4912։ Ընկերային տեսակէտով, չքաւորները կը կազմեն 100էն 60, միջակները՝ 100էն 25, ունեւորները՝ 100էն 15։ Հիմնական զբաղումն է երկրագործութիւն և անասնապահութիւն (100էն 45)։ Դպրոցներու թիւն է 10, ուր կ'ուսանին 617 հոգի, 491ը տղայ, 126ը աղջիկ։ Կարդալ-գրել գիտեն այրերու 100էն 10ը, կիներու՝ 100էն 2ը։ Ազգաբնակչութեան 100էն 85ը սովորական անդամութիւն ունի։ Ճահճատենդէ կը տառապին 100էն 1.5ը։ Կան նաև Թրախոմ և քոս հիւանդութիւնները։ Հիւանդ անդամներ ունին 100էն 95ը։

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ

ՊԻՏԻ ԳՐԵՆ

Վաղարշապատի Գաւառական Վարչութիւնը հրահանգեց բոլոր հաստատութիւններուն՝ բոլոր թըրքաբնակ գիւղերու հրահանգները և յայտարարութիւնները գրել թուրքերէն լեզուով և պահանջել որ թուրքերը իրենց լեզուով գրեն դիմումները։ Վարչութիւնը՝ (հողգործկոմ) ունի իր թարգմանիչը, և մօտերս շարք մը հրահանգներ պիտի ղրկէ թուրք գիւղերը, Խորհրդային աշխատանքներուն մղում տալու համար։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌՆԵՐԷՆ

ՀԱՅԵՐԸ ՔԼԵՐՄՈՆ-ՖԵՐՐԱՆԻ ՄԷՋ

Քլէրմօն-Ֆէրրան կեդրոնական Ֆրանսայի ճարտարարուեստական քաղաքներէն մէկն է, Փարիզէն 420 քիլոմեդր հարաւ-արեւմուտք։ Ունի 75 հազար բնակիչ։

Իր քաուչուկի ճարտարարուեստով ամբողջ Ֆրանսայի առաջին եւ աշխարհի երկրորդ քաղաքը կրնայ համարուիլ։ Ունի քաուչուկի երեք խոշոր գործարաններ, որոնց ամէնէն մեծն է Միշըլէն եւ ընկ. հաստատութիւնը, ուր 19 հազար երկսեռ բանուորութիւն մը կ'աշխատի։

Մինչեւ անցեալ 1924 Յուլիսը այս քաղաքը գրեթէ անծանօթ էր հայ բանուորին։ Նոյն թուականէն սկսած, զանազան տեղերէ եկան պոլսեցի, Աք Շէհիրցի, պիլէճիկցի, մօտ 50 հայ երիտասարդներ, որոնց չորսէն երեք ընտանիքներ։ Հայ բանուորներու մեծագոյն մասը կաշխատի Միշըլէն եւ ընկ. գործարանը, ուր պարզ «մանէօվր» մը կը ստանայ մէկ ժամուան համար 1,50 ֆրանք. ապրուստի սղութեան համար 5 ֆրանք եւ իր աշխատանքին համեմատ մասնաւոր վարձատրութիւն (gratification) առնուազն 4 ֆրանք։ Գումար՝ 21։ Աշխատութեան չափը 8 ժամ է. յաւելեալ ժամ չկայ։ Մասնաւոր վարձատրութիւնը կ'որոշուի գործին համեմատ։ Ցեղացիի եւ օտարի խտրութիւն չկայ գործի մէջ։ Աշխատութիւնը բաժնուած է երկու մասի, զուտ ցերեկեայ եւ փոխն ի փոխ. Գիշերուան աշխատութեան համար կը տրուի 4,50 ֆրանքի մասնաւոր յաւելում։

Ընկերութիւնը ամուրիներուն համար 45 ֆրանք ամսավճարով մէկ հոգինոց մասնաւոր սենեակ եւ կամ 15 ֆրանք ամսավճարով ննջասրահէն անկողին մը կը տրամադրէ. ունի գործակցական ճաշարան մը ուր բանուորը աժան կերակուր կը գտնէ։

Թիւրիմացութեան տեղի չտալու համար, աւելցնեմ թէ ամէն բանուորէ կը պահանջուի քիչ շատ ֆրանսերէն գիտնալ, գրել կարդալ, բարի վարուց եւ աշխատութեան վկայական։ Յետոյ, բանուորը կ'ենթարկուի բժշկական խիստ քննութեան։ Աշխատաւորներ կ'առնուին գլխաւորաբար Յուլիս, Օգոստոս, Սեպտեմբեր ամիսներուն. իսկ անկէ յետոյ, թէեւ ամէն օր դիմում կ'ընդունուի, սակայն նախապատուութիւն կը տրուի Ֆրանսացիներուն եւ Ալճերիացիներուն։ Եթէ այս երկու տարրերէն չգտնեն, օտարներ կ'առնեն։

Շուտով կը լրանայ ուրիշ գործարան մը, որուն համար 4000 բանուորներու պէտք պիտի ունենան (թերեւս յառաջիկայ Մարտին բացուի)։ Եթէ պաշտօնապէս 100-200 գործաւորներու համար դիմում ըլլայ, թերեւս ընդունին։

Կիներն ալ միեւնոյն պայմանով գործի կը մտնեն։ Վճարումներն են ժամը 1,10 ֆրանք, 5 ֆրանք սղութեան համար, 3 ֆրանք վարձատրութիւն։

Այստեղ ալ ձեռնարկներ եղան Լսարանական Միութիւն մը կազմելու համար, սակայն դժբախտաբար անյաջող անցաւ։ Վերջերս կը խորհէին ՀՕԿի մասնաճիւղ մը հիմնել, բայց կարգ մը անյարմարութիւններ նկատի առնելով, որոշեցին երեք ամիսը անգամ մը մասնաւոր հանգանակութիւն կատարել եւ հասոյթը ղրկել Փարիզ, Կեդրոնին։ Այս նպատակով անցեալ ամսուայ առաջին հանգանակութենէն գոյացած 130 ֆրանքը ղրկուեցաւ ՀՕԿի Կեդրոնական Վարչութեան։

Թըրքախօսութիւնը կը տիրապետէ հոս ալ. հակառակ անոր որ, բոլորս ալ շատ լաւ հայերէն խօսիլ գիտենք։ Շատեր ակամայ կը խօսին թուրքերէն, քանի որ, գուեհիկ իմաստներ արտայայտելու համար, բառեր կը պակսին հայ լեզուին մէջ։

Քլէրմօն — Վ. ՄԱՍԼԱՔԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏԻ ՆԵՐԿԱՅ ՎԻՃԱԿԸ

Կիրակի գիշեր Սօսիէթէ տը Ժէօկրաֆիի ընդարձակ սրահին մէջ հոծ բազմութեան մը ներկայութեան մօտ երեք ժամ խօսեցաւ ընկ. Ալ. Խատիսեան, նիւթ ունենալով հայկ. դատի ներկայ վիճակը, Նանսէնի ծրագիրը եւ գաղթականներու տեղաւորման խնդիրը։

Բանախօսը պարզեց թէ Հայկ. Դատը այսօր կը ներկայանայ այնպէս ինչպէս քանի մը տարի առաջ. հայ ժողովուրդը կը պահանջէ ապրելու իրաւունք, ուստի պէտք է ունենայ այնքան հող, որքան որ անհրաժեշտ է իր գոյութիւնը ապահովելու համար։ Հայերը ցըրուած են աշխարհի չորս հովերուն։ Ռուս վերջին վիճակագրութեանց համաձայն այսօր Հայաստանի սահմաններուն մէջ կան 960,000 Հայեր. այս թիւը նախապէս 1,200,000 էր, սակայն Ղարաբաղ եւ ուրիշ հողամասեր անջատուած ըլլալով բուն Հայաստանէն, մօտ քառորդ միլիոն բնակչութիւն պակսած է այս կերպով։ Վրաստան և Հիւս. Կովկաս կան 400 հազար Հայեր, 200,000 Ատրպէյճանի մէջ. իսկ արտասահմանի հայութեան թիւը կը հաշուի 800,000 հոգի, —(Սուրիա՝ 130 հազար, Յունաստան՝ 47 հազար, Հիւսիսային Ամերիկա՝ 140 հազար՝ հարաւային Ամերիկա՝ 17 հազար (տարի մը առաջ քանի մը հարիւր հոգի միայն կային հոն). Անատոլուի Հայերուն թիւն է 20910, բաժնուած հետեւեալ կերպով.— Խարբերդի շրջան՝ 2 հազար, Արաբկիր՝ 2 հազար, Ակն՝ 5 հարիւր, Մալաթիա՝ 5 հարիւր, Սվազ՝ 3 հազար, Կէմէրէք՝ 690, Կեսարիա՝ 4500, Գաւթէմունի՝ 3500, Եօզղատ՝ 2 հազար, Պօղազլիան, Սունկուրլու, Ազատող Մատէն, Զօրում եւայլն՝ 1500, Իզմիր՝ 200, Կիլիկիա՝ 150, Ռօտօսթօ՝ 3 հարիւր, Էտիրնէ՝ 70, Միջագետք՝ 4200։ Ամբողջ աշխարհի վրայ գտնուող Հայերու թիւն է 3,100,000։

Միացեալ և Անկախ Հայաստանի պահանջը աւելի քան երբեք շեշտուած կը մնայ այսօր հայ ժողովուրդին համար, որովհետեւ 1.— Բաւարար հող չկայ։ Հայաստանի 29,000 քառակուսի քիլոմեդր տարածութեամբ հողին 100էն 28ը միայն մշակելի է որով չի բաւեր նոյն իսկ հոն ապրող ժողովուրդին։ Դեռ վերջերս Ալեքսանդրապոլի տեղական վարչութիւնը կը յայտարարէր թէ չի կրնար դուրսէն գալիք գաղթականներ ընդունիլ, որովհետեւ հող չկայ։ 2.— Ժողովուրդը կ'աճի արագօրէն։ Հայերը արդէն ծանօթ են իբրև բազմածին ժողովուրդ, մանաւանդ պատերազմէն ի վեր ծնունդները շատցած են, և արու զաւակներ մեծամասնութիւն կը կազմեն։ 3.— Հայաստանի բնիկ ժողովուրդը կը գաղթէ։ Հողի անբաւականութիւնը կը ստիպէ ժողովուրդը գաղթել դէպի հարեւան երկիրներ, Կովկաս և Թուրքաստան։ Ցարին օրով ալ կացութիւնն նոյնն էր, շատ Հայեր Ղարաբաղէն Պաքու, Արդուինէն Թիֆլիզ եւայլն կը գաղթէին։ 4.— Այլասերման վտանգը։ Եթէ արտասահմանի ներգաղթը տասը տարի եւս ուշանայ հայ գաղթականները պիտի այլասերին կամ ձուլուին և պիտի չուզեն՝ Հայաստան մեկնիլ, կամ զաւակները իբր օտար պիտի երթան։

Այս կացութեան հանդէպ ուրիշ ելք չկայ, եթէ ոչ սահմաններու ընդարձակում՝ ներքնապէս փոխադարձ համաձայնութեամբ կցելով Ղարաբաղը (որ Ատրպէճանի հովանաւորութեան տակ է), Նախիջեւանը, նոյնպէս Ախալքալաքը (որուն 90 հազար բնակչութեան 80 հազարը Հայեր են) Կարսը և Սուրմալուն։ Եթէ այս շրջանակները աւելնան ներկայ Հայաստանի վրայ, կ'ունենանք 40 հազար քառ. քիլ. տարածութիւն։

Նանսէնի ծրագիրը չի լուծեր հայկան հարցը. մենք կը պաշտպանենք այդ ծրագիրը, իբրեւ օժանդակ Հայաստանի վերաշինութեան գործին։ 900000 անգլիական ոսկի պիտի ծախսուի ճահիճներու չորացման, 300,000 ալ գաղթականներու բնակեցման համար. ասիկա գումար մըն է, որ արդիւնք պիտի տայ։

Մինչեւ հիմա Հայերը հետեւեալ օժանդակութիւնները ըրած են հանրային պէտքերու, հայ գաղթականներուն և Հայաստանին.— Միացեալ Նահանգներու և Քանատայի և հարաւային Ամերիկայի Հայերը՝ 186 միլիոն ֆրանք, Պոլիս՝ 15 միլիոն, Իզմիր՝ 4 միլիոն, Անգլիա՝ 1,800,000, Փարիզ՝ 10 միլիոն, Մարսիլիա՝ 450,000, Պելճիքա, Զուիցերիա եւայլն՝ 1 միլիոն, Եգիպտոս՝ 6 միլիոն, Հնդկաստան եւ Ծայրագոյն Արեւելք՝ 1,700,000 Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութիւն՝ 33 միլիոն, ընդհ. գումար՝ 258,950,000 ֆրանս. ֆրանք։ Մերձաւոր Արեւելքի Ընկերութիւնը ծախսած է 80 միլիոն ֆրանք, Տանիմարքա՝ 1,200,000, Զուիցերիա՝ 1 միլիոն ֆրանք։

Վերջացնելէ առաջ, բանախօսը յիշեց նաեւ լքեալ գոյքերու խնդիրը։ Թուրքիա չէ պատասխանած այս մասին Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ իրեն գրուած երեք նամակներուն, որով հարցը կրկին օրակարգի վրայ պիտի գայ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին Դեկտեմբեր 7ի նիստին մէջ։

ՊՈՒԼԿԱՐԵՒ-ՀԵԼԼԷՆ ԿՌԻՒԸ

Փարիզի հելլէն դեսպանատունը պաշտօնական զեկոյցի մը մէջ կ'ըսէ թէ Հոկտ. 19ի սահմանագլուխի ծանօթ միջադէպին պատասխանատուներն են Պուլկարները, որովհետեւ հաստատուած է թէ յոյն պահակն ու սպան հելլէնական հողին վրայ սպաննուած են։ Հելլէնները պուլկար հողին վրայ յառաջացած են պարզապէս ստիպելու համար Պուլկարները որ պարպեն իրենց գրաւած յունական հողը, զոր դեռ չեն պարպած մասամբ։

Ազգերու Դաշնակցութեան կոչը ստանալուն պէս հելլէն զինուորներու յառաջխաղացումը կասեցուած է եւ անմիջապէս որ պուլկարները յունական հողը պարպեն, Հելլէններն ալ պուլկար հողէն պիտի քաշուին։ Յունաստան կանխաւ կ'ընդունի ենթարկուիլ Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումին։

Երկուշաբթի օր Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը Փարիզի մէջ գումարուեցաւ, մասնակցութեամբ Անգլիոյ, Իտալիոյ, Պելճիքայի, Սպանիոյ, Ճաբոնի, Պրազիլիոյ, Ուրուկուէյի, Շուէտի և Չեխօսլաւաքիոյ ներկայացուցիչներուն։ Յունաստանի և Պուլկարիոյ Փարիզի դեսպանները եւս ներկայ էին ժողովին։

Խորհուրդը որոշեց որ պուլկար և հելլէն կառավարութիւնները 24 ժամուան մէջ անպայման հրաման տան իրենց զինուորներուն՝ քաշուիլ իրենց ազգային սահմանագլուխներուն ետեւ. այս նահանջը վերջացած պիտի ըլլայ 60 ժամէն։ Եթէ երկուստեք ռ և է նոր յարձակում գործուի, յանցաւոր կողմը խիստ պատժի պիտի ենթարկուի։ Երկու հակառակորդ կողմերն ալ ընդունեցին այս որոշումը։ Միւս կողմէ Ռումանիա՝ Պուլկար կառավարութեան դիմումին վրայ միջամտեց Յունաստանի մօտ՝ կռիւները դադրեցնելու համար։ Այս առաջարկն ալ ընդունուեցաւ։

ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

Երկու օրէ ի վեր դահլիճը տենդոտ գործունէութեան մէջ է՝ ելք մը գտնելու համար ելմտական տագնապին։ Երկուշաբթի օր Պ. Քայեօ պարզեց իր ծրագիրը, որով նոր միջոցներ ձեռք պիտի առնուէին գանձին վիճակը բարուոքելու համար, առանց տուրք դնելու դրամագլուխի վրայ։ Պ. Քայեօ ամբաստանեց արտասահման գտնուող կարգ մը Ֆրանսացիներ, որոնք ֆրանքի գինը կը կոտրեն թաքուն նպատակներով։ Դատական նախարարը հետապնդումի ձեռնարկեց։ Հակառակ դահլիճի մեծամասնութեան կրկնակի պնդումներուն, Պ. Քայեօ մերժեց առանձին հրաժարիլ։

ԿԵՂԾԱՐԱՐԻ ՄԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ

Ոստիկանութիւնը առջի օր ձերբակալեց Ատոլֆ Վրթանէս անուն 25 տարեկան Պոլսեցի հայ մը, որուն վրայէն գտնուեցաւ կնիք մը հետեւեալ վերտառութեամբ՝ «Vu au débarquement, Marseille, le Commissaire du Port»։

Այս կնիքը կ'օգտագործէ եղեր օրինական անցագիր չունեցողներու Ֆրանսա մուտքը դիւրացնելու համար։ Ատոլֆ բանտարկուեցաւ։

ՔԻՒՐՏԵՐՈՒ ԲՆԱՋՆՋՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

«Վաքըթ» թերթը մանրամասնութիւններ կուտայ քրդաբնակ շրջաններու մէջ թուրք զօրախումբերու կատարած հետապնդումներուն մասին։ Ապստամբներու ջարդումը դեռ չէ վերջացած։ Խնուսի Համարիթ լեռներուն մէջ ապաստանած կարգ մը ապստամբ Քիւրտեր բռնուելով Պուլանըգ ղրկուած են։ Նոյն շրջանին մէջ ուրիշ թուրք զօրախումբ մը Արբաք գիւղը կոխելով իրենց զէնքերովը ձերբակալեց հոն պահուըտած ապստամբ Ահմէտ Սիւվար և Լիման անուն Քիւրտերը, որոնք Վարդօ ղրկուեցան։

ԼՔԵԱԼ ԳՈՅՔԵՐՈՒ ԱՒԱՐԸ

Պոլսոյ լքեալ գոյքերու տնօրէնութիւնը ծախու հանած է Ֆէրիգիւղ, Պետրոսի որդի Վարդան քհնյ.ի տունը, 4000 ոսկիի ենթադրական արժէքով, Պէօյիւքտէրէ, Գէորգի դուստր Քաթինայի տունը 850 ոսկի և Բերա, Բանկալթի, փախստական Հաճի Արթինի կնոջ Ջապէլի տունը, 4000 ոսկի։

⁂ Գարթալի Մալ Միւտիրիութիւնը աճուրդով վարձու պիտի տայ Մոսքու օղլու Գրիգորի կնոջ, Յակոբի դուստր Բրօնիկի տուները, Հաճի Յովհաննէսի բանջարանոցը, Տուտու օղլու Պօղոսի, Քապքճը Միհրանի, Քապզիմալ Յակոբ օղլու Գրիգորի, Միքայէլ բէյի ժառանգորդներուն, Մարտիրոսի որդի Նշանի, Գաբրիէլի դուստր Քաթէրինայի տուները եւ հացագործ Արսէնի ժառանգորդներուն բանջարանոցը։

⁂ Էսկիշեհիրի Մուհասէպէճիութեան կողմէ ծախու հանուած են Զանքաեացի Յակոբի, ոսկերիչ Սարգիսի որդի Կիրակոսի, «տէսթիճի» Զենոբի, կօշկակար Սարգիս Դաւիթեանի, Առաքել օղլու Յակոբի, Արթինի որդի «տէյիրմէնճի» Ստեփանի, Պէ քեարճեան Յակոբի կնոջ, «սանտըքճի» Ռուբէնի, Արթինի որդի Մաքսուտի եւ երկաթագործ Գրիգորի տուները։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Թուրքերը որոշեցին ընդունիլ քրիստոնէական թուականը. այս որոշումը ազգային մեծ ժողովի վաւերացման պիտի ենթարկուի։

— Պ. Քրասինի տեղ Փարիզի սովեթական դեսպան նշանակուեցաւ Լոնտոնի դեսպան Պ. Ռաքովսքի, որ այս առաւօտ Փարիզ կը հասնի։ Պ. Քրասին Լոնտոնի դեսպան նշանակուած է։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐՈՒԱՆ» ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Պրիւսէլի Կոմիտէին կողմէ

Տեղի կ'ունենայ 31 Հոկտ. Շաբաթ գիշեր ժամը 9ին

Salle Marchal, 38 Rue de l'Ecuyer, Մօնէ Թատրոնին մօտ, Bruxelles

կը Բանախօսէ՝ ԸՆԿ. Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ԵՐԳ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ, ՊԱՐ և ՆՈՒԱԳ

ՕՐ. ՎԵՐԺԻՆ Մ. ԱՒԵՏԵԱՆ

ԵՒ

Պ. ՅԱԿՈԲ Գ. ԵՐԱՆԵԱՆ

ՆՇԱՆՈՒԱԾ

Սալոնիք 25 Հոկտ. 925

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՕԼ

Հ. Մ. Ը. Մ. ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Ա. խումբը որ թուղ գացած էր մրցելու Ֆրանսայի կեդրոնական Լիկայի ախոյեան A. S. Centreի դէմ, Հակառակ լաւագոյն խաղարկութեան պարտուած է 0-3ով, Հայ ֆութպոլերներուն «շուտ» չունենալէն։

ՓԱՐԻԶԻ ԱԽՈՅԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

Պատուոյ դասակարգի (Div. Honneur) ախոյեանութեան մրցումները մեծ թափով յառաջ կ'երթան։ Ահա կիրակիի արդիւնքները.

Իւ. Ս. Սուիս եւ Սթատ-ֆրանսէ 2—2, ժէնէրալ յաղթեց Ռէտ-Սթարի 1—0, Գլիւպ Ֆրանսէ յաղթեց Ս. Ա. Փարիի 3—1, Օլիմբիք եւ Վ.իթրի Հաւասար 3—3,

Այս առթիւ յիշենք որ տեղւոյս Հ. Մ.ը որ կը մասնակցի ախոյեան մրցմանց վերջին դասակարգին գ. բաժանման կը պատկանի։ IIème cat. série II. Groupe C.)

Կիրակի Զուիցերիոյ մէջ, 20,000է աւելի ժողովուրդի մը ներկայութեան գերման Ազգ. խումբը 0—4ով յաղթեց Զուիցերիոյ Ազգ. խումբին.

Հ. Թ.

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Փարիզի Հայ Տրամաթիք Թատերախումբին կողմէ

Ղեկավար Տ. ՆՇԱՆԵԱՆ

1 Նոյեմբեր 1925 Կիրակի ցերեկ ժամը ճիշդ 3ին

Sociétés Savantesի թատերասրահին մէջ

պիտի ներկայացուի

ԱՐՄԵՆՈՒՇ

Տամ 3 արար Դ. ՄԵԼՈՅԵԱՆԻ

ԵՒ

ԱՆՃԱՐԱԿ ՓԵՍԱՅՈՒՆ . . .?

Խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ 1 արար

կը մասնակցին.— Տկն. Ս. Ալիքսանեան, Տկն. Ս. Նշանեան Պ. Պ. Տրդատ Նշանեան, Լեւոն Յարութ. Ա. Կոթիկեան, Շահան Սարեան։—

Ծանօթ.— Արուարձաններու հասարակութեան դիւրութեան համար մեծ զոհողութեամբ կազմակերպած ենք այս ցերեկոյթը և խճողումի տեղի չտալու համար տոմսերը այժմէն կարելի է հայթայթել բոլոր հայ ճաշարաններէ, Տրամաթիքի ղեկավարութենէն՝

63, Rue Mr. le Prince

իսկ ներկայացման օրը առաւօտուն ժամը 10էն սկսեալ, թատրոնին կիշէն։—

ՏՈՄՍԵՐՈՒՆ ԳԻՆԵՐԸ 20—10—

Մուտք 5 (500 տեղ).

ՀՐԱԺԵՇՏԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

Մոսկուայի Օբերայէն յայտնի թէնօր

ՊՐ. ԱԶԱՏ ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

Շաբաթ, 31 Հոկտ. ժամը 8ուկէսին

մասնակցութեամբ

ՅԱՅՏՆԻ ԵՐԳՉՈՒՀԻ

ՕՐ. ԲԱԴԱԼ-Ի

Եւ դաշնակահար Պր. Ֆիստուլեար-ի

Salle de Géographieի մեծ սրահին մէջ

Պիտի երգուին հայկ. երգեր, ռոմանսներ և արիօներ։

ԳԻՆ՝ 10 և 5 ՖՐ.

Le Gérant : H. TEURNIER

Impr. MASSIS

208bis, Rue Lafayette, Paris (10e).

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Յ. Դ. Փարիզի Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ արուարձաններու բոլոր խումբերը յառաջիկայ Շաբաթ գիշեր 31 Հոկտմ. ժամը 8.30ին 2 rue du Vieux-Colombier: Օրակարգ՝ Զեկուցումներ Շրջանային ժողովի եւ Կոմիտէի գործունէութեան մասին։ Ընտրութիւն նոր Կոմիտէի։

«ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔ»ի Հայրենակցական Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ Կիրակի, 1 Նոյեմբ. առտուն ժամը 10ին, եկեղեցիի ճամբուն վրայ ձախ կողմի սրճարանը։ Կը հրաւիրուին երկսեռ հայրենակիցները։ Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի համարուի։

ՏԱՐՈՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայրենակցական Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ Կիրակի, 1 Նոյմ. գիշեր ժամը 8.30ին՝ 131 Faubourg du Temple «Ռոստոմ» Լսարանի սրահը։ Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները (Մշեցի, Պուլանըգցի, Սասունցի, Վարդօցի, Խնուսցի եւլն.)։

Հ.Յ.Դ.«կայծակ» խումբի բոլոր ընկերները ստիպողական ժողովի կը հրաւիրուին կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ուկէսին սովորական ժողովատեղին, անհրաժեշտ է միասին բերել անդամատետրերը։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՇՔԵՂ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԵՒ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Փարիզահայ պարասիրաց երկսեռ խումբին կողմէ,

Ղեկավարութեամբ Փարիզի պարի ակադեմիայի բրօֆ.

ՊՐՆ. LUCIEN LAURENTի

1925 Նոյեմբեր 14 շաբաթ գիշեր ժամը 9ին, Salle Russelի ընդարձակ սրահին մէջ, 42 Rue Hermel: Տոմսերը կարելի է ստանալ հայկական բոլոր ճաշարաններէ։

Մուտքը 5 Ֆրանք։

ՍԱԿԱՐԱՆ

27 Հոկտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

		Ֆր.	
Սթերլին,	L. St.	114	50
Տոլար,	Dollar	23	63
Մարք (ոսկի)	Mark	5	30
Թրքական Թղթ.	L. Trq.	13	—
Թրք. ոսկի	» or	96	—
Մէճիտիէ	Médjidié	8	50
Լէվա 100 հատը	Léva	16	—
Տրախմի »	Drachme	33	—
Լիր	Lire	98	—
Պելժ. ֆրանք	Frc. Belge	107	50
Զուից. »	Frc. Suisse	457	—
Չերվոնեց	(10 Roubles or)	117	—

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

Եգ. Քր. Ֆօնսիէ I	Cr. Foncier Eg.	1700	—
» II	»	1390	—
» III	»	1320	—
Ռումելի երկթղ.	Lots turcs	110	—

Comptoir Parisien de change et de Crédit

80, Rue Lafayette



Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
որուն անունին պէտք է ուղղել դրամական ամէն առաքում:

"HARATCH,,
JOURNAL ARMÉNIEN PARAISSANT TROIS FOIS PAR SEMAINE
Directeur-Propriétaire : SCHAVARCH MISSAKIAN
Rédaction et Administration / Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն — 208 bis, Rue Lafayette, PARIS (10e).
Հեռաձայն՝ Nord 57-82

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ	Եռամսեայ	Վեցամսեայ	Տարեկան
Ֆրանսա և գաղութներ	16 ֆր.	35 ֆր.	65 ֆր.
Անգլիա և »	—	10 շ.	20 շ.
Ամերիկա	—	3 տ.	5 տ.
Ուրիշ երկիրներ	—	50 ֆր.	90 ֆր.

Հասցէի փոփոխութեան համար 1 ֆր. վճարել անհրաժեշտ է:

ՈՒՐԲԱԹ
30
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
1925

On reçoit des annonces en français et en arménien.

Ա. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 39 — Կը հրատարակուի ԿԻՐԱԿԻ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ և ՈՒՐԲԱԹ — ԳԻՆ 40 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՎԵՐՋ ՏՈՒԷՔ ԳՐԳՌԻՉ ԽՍՂԵՐՈՒՆ

Երեւանի վարիչները լրջօրէն գործի ձեռնարկած են, ազգային զանազան օրկաններ կազմալուծելու, փոխարինելու կամ իրենց թեւարկութեան ենթարկելու համար:

Նոր իրողութիւն մը չէ այս. բայց հետզհետէ գրգռիչ ձեւ կ'առնէ, համաձայն կարգ մը փաստերու:

Այն օրէն ի վեր որ վարիչներէն Աշոտ Յովհաննիսեան առաջարկեց վերազնահատման ենթարկել իրենց «գաղութային քաղաքականութիւնը», եւ ուժ տալ «Հօկ»երուն, իբրեւ միջոց գաղութի աշխատաւորութիւնը «շերտաւորելու» և «քաղքենի» օրկանները կազմալուծելու, այլանդակ պայքար մը սկսած է ամէն ճակատի վրայ: Մենք բաւական համբերութիւն ունինք, վերէն նայելու համար այդ ողբալի փորձերուն համար: Բայց, անհրաժեշտ կը գտնենք ուշադրութեան յանձնել կարգ մը կէտեր, քանի դեռ լայն ծաւալ առած չէ գայթակղութիւնը:

Ըսենք անմիջապէս, որ «Հօկ»ը Երեւանի գիւտը չէ, ոչ ալ անոր սեռաշնորհը: Առաջին անգամ Պոլսոյ մէջ էր որ, 1920ին, հրապարակ դրուեցաւ Հայրենիքի Օգնութեան Մարմնի մը ծրագիրը, եւ իրականացաւ բոլոր հոսանքներուն եռանդուն գործակցութեամբ: Թող բարի ըլլան թղթատելու այդ շրջանի թերթերը, որպէս զի գաղափար կազմեն տիրող ոգեւորութեան եւ մանաւանդ նիւթական արդիւնքի մասին, որմէ մօտ 80,000 ոսկին միայն ճերմակեղէն էին. ղրկուեցաւ Երեւան: Հանրապետութեան անկումէն յետոյ, երբ ողբացեալ Յ. Թումանեան Պոլիս եկած էր Պ. Թաղիադոսեանի հետ, Հօկի (Հայրենիքի Օգնութեան Կոմիտէ) մասնաճիւղ կազմելու, հրապարակաւ կը խոստովանէր թէ ինչ որ իրենք եկած են առաջարկելու, շատոնց իրականացած է Պոլսոյ մէջ: Եւ, երկու պատուիրակները ուրիշ բան չուզեցին ընել, բայց եթէ խնդրել որ բարոյական կապ մը հաստատուի երկու քոյր Միութեանց միջեւ: Այդ օրերուն, եւ անկէ յետոյ բաւական ատեն, Հօկը կը գործէր տակաւին, միշտ համերաշխ եւ ներկայացուցչական հիման վրայ, իբրև զուտ ժողովրդական կազմակերպութիւն:

Ինչ որ պատահեցաւ անկէ ասդին, ծանօթ է արդէն: Քանի մը տարիէ ի վեր, Երեւանէն «լիազօր»ներ կ'երթեւեկեն, Հօկի մասնաճիւղեր կազմելու: Հազար բարի: Բայց այնքան ձախող սկսան որ, Հօկերը փոխանակ հայրենիքի օգնութեան եւ վերաշինութեան ազդակներ ըլլալու, դարձան խառնակութեան և ազդեցութեան պայքարի բոյներ: Թեթեւ սրտով չէ որ կը գրենք այս բառերը: Յունաստանի մէջ, Հօկը վերածուեր է խաչագողութեան կրպակի մը եւ, հակառակ բոլոր բողոքներուն, նոյն իսկ հակադաշնակցական անդամներու հրատարակած մերկացումներուն, մինչեւ այսօր ալ կը շարունակէ իր շահատակութիւնները: Թողունք բոլոր հին պատմութիւններ. նոյն իսկ վերապահութեամբ ընդունինք շատ մը բաներ, բայց ահաւասիկ վերջին իրողութիւնը, —3000 գաղթականներու փոխանակութեան առթիւ, Հօկի «լիազօր»ը (միշտ լիազօր) իւրաքանչիւր հայրենակցէ 150 տրախմի «վիզէ»ի դրամ, 200 տրախմի ալ «գրասենեակի ծախք» գանձեր է, մինչդեռ խորհրդային դեսպանին եւ յունական կառավարութեան կարգադրութեամբ, գաղթականները պիտի փոխադրուէին պետական նաւերով, ձրի, եւ հաւաքական «վիզէ»ով: Այս արարքին դէմ բողոքած է նոյն իսկ Սելանիկի Քաղաք. Ժողովը:

Առ այժմ չենք ուզեր խօսիլ ուրիշ տեղերու մասին, ուր այլապէս ուշագրաւ է պատկերը: Ինչ կը վերաբերի Ֆրանսայի, կը վերապահենք հրապարակ հանել բոլոր փաստերը: Կ'ուզենք հաւատալ թէ՝ տակաւին ուշ չէ, այս գործը շիտակ ճամբու վրայ դնելու, և իսկապէս հայրենիքի վերաշինութեան ծառայեցնելու համար: Հիմքը լրպրծուն գետնի վրայ դրուած է, գիտենք, — եւ գիտեն կեդրոնի անդամներն ալ: Բայց գիջացողը ժողովուրդը չպիտի ըլլայ, եթէ յամառին իրենց ամուլ յաւակնութիւններուն մէջ, և այս համաժողովրդական ձեռնարկն ալ դարձնեն կուսակցական-քաղաքական պայքարի զէնք:

Այս առթիւ, խորին վրդովումով կ'արձանագրենք յայտնի «լիազօր»ի մը, Պ. Դ. Շահվէրտեանի անարժան քաջագործութիւնները՝ Աթէնքէն մինչեւ Փարիզ: Պոլսոյ առեւտրական ներկայացուցիչը նոր «ֆէրման»ով մը լուծուած կը հռչակէ Մարսիլիոյ Կարմիր Խաչը (կազմուած 1919ին), պատուիրելով բոլոր գոյքերը եւ հաշիւները յանձնել անհատի մը . . .:

Վերջ տուէք այս գրգռիչ խաղերուն:

Շ.

ՄԱՄՈՒԼ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑՆԵԼՈՑ

Անգրկովկասի առեւտրական ներկայացուցիչ Պ. Դ. Շահվէրտեան վերջերս Յունաստան գտնուած ատեն, Ֆիքսի որբանոցը այցելելով, կը տեսնէ հայկական եռագոյնը եւ զարմանքով կը հարցնէ. «Տակաւին կը գործածէ՞ք այս դրօշակը»: Հայ աղիներուն պետը կը պատասխանէ. «Գաղութներու մէջ ա՛յս է հայրենիքի խորհրդանշանը»:

Այս մասին մեր խօսքը ըսինք իր ժամանակին: Գտնուեցաւ խմբակցութիւն մըն ալ որ քար նետեց մեզի եւ պետական իմաստութիւն համարեց Պ. Շահվէրտեանի արարքը:

Ո՛ւրկէ ուր, այդ խմբակցութեան մէկ օրկանին, Ամերիկայի Ռամկավար պաշտօնաթերթ «Պայքար»ի մէջ (Հոկտ. 8), կը կարդանք ընդարձակ յօդուած մը... Շահվէրտեանի դէմ:

Քաղենք էական մասերը.—

«Դրօշակ մը ժողովուրդի մը հաւաքականութեան իմաստն ունի եւ ոչ թէ մասնաւոր դասակարգի մը ըմբռնումներու արտայայտիչն է: Եթէ պէտք է, որ Հայկական դրօշը իր գոյնն ու ձեւը փոխէ եւ նոր գոյնով մը այս ժողովուրդին գոյութիւնը մարմնաւորէ, ատիկա ըլլալու է Հայութեան ԲԱՑԱՐՁԱԿ մեծամասնութեան բաղձանքով եւ համոզումով: Ինքնախաբէութիւն չընենք: Այսօրուան Հայաստանի սահմաններուն մէջ գործածուող դրօշակը հայ ժողովուրդի հաւաքականութեան մտածումը չի ցոլացներ, հետեւաբար՝ Շահվէրտեանի պէս պետական անձնաւորութենէ մը կը սպասուէր որ յարգէ այս ժողովուրդին նուիրականութիւնները եւ անուղղակիօրէն ընկերվարական կարմիրին հարկադրանքը չընէ:»

Թերթը կ'ըմբոստանայ նաեւ այն կարծիքին դէմ թէ «հայկական եռագոյնը իր ծալքերուն մէջ ունի պատմութիւնը մեր ղեկավարներու աններելի սխալներուն», եւ կը շարունակէ.

«Մեր դրօշակին գոյներու խորհրդաւորութի՞ւնն է որ մղած է մեր ղեկավարները սխալներ գործելու: Այս տեսակ համոզում մը կը բացատրուի անով, թէ հայ յեղափոխութիւնը մեր ժողովուրդին բարիքի փոխարէն չարիք հասցուցած է: Ասիկա՞ է որ կ'ուզուի քօղի տակէն հասկցնել հայ ժողովուրդին: Ընդհակառակը, եթէ մենք խորապէս չմբռնէինք դրօշակի վեհ նշանակութիւնը եւ մեր պայքարները չի ներշնչուէին անով, մենք տակաւին պիտի ապրէինք ստրկութեան գարշելի կեանքը:»

Ներելի՞ է հարցնել թէ, այս երկու տեսակէտներէն ո՛րն է իսկապէս «ողջամիտ»ը:

Ո՞րն է, վերջապէս, բուն ռամկավար տեսակէտը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

ՀԱԿԱՍԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ԿԸ ՀԱՍՆԻՆ ՍՈՒՐԻԱՅԷՆ — ԼՈՒՐԵՐՈՒ ԱՂԲԻՒՐԸ ԸՆԴՀԱՆՐԱՊԷՍ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ Է — ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵՆ ԼՌՈՒԹԻՒՆ ՊԱՀԵԼ

Վարչապետ Փէնլըվէ հարցումի մը պատասխանելով, խոստովանեցաւ թէ կացութիւնը յայտնապէս լուրջ է, «բայց ոչ այնքան ծանր որքան կը ցուցնեն կարգ մը հեռագիրներ: Մնաց որ, պէտք է զգուշանալ արեւելեան աղբիւրներէ բխած լուրերէն»:

Առջի օր հեռագիր մը կը ծանուցանէր թէ Դամասկոսի մէջ կացութիւնը այնքան ծանրացած է, որ կիներն ու մանուկները քաղաքէն դուրս հանուած են: Երէկ Պէյրութէն ուրիշ հեռագիր մը կը հերքէր այս լուրը: Ամէն պարագայի մէջ, ուղղակի եւ մանրամասն լուր չկայ Զօր. Սարայլէն, որ ընդդիմադիրներուն կողմէ պատասխանատու կը նկատուի վերջին դէպքերուն համար, եւ որ տակաւին նոր թղթատարին յանձնած է իր տեղեկագիրը:

«Թան»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Պէյրութէն.— Դամասկոսի մէջ, կացութիւնը ծանրացած է Հոկտեմբեր 15էն ի վեր: Այնտեղ կը տիրէ խլրտում մը որ անդադար կ'աճի: Ամէն բանէ առաջ, անհրաժեշտ է անհետացնել ըմբոստութեան այդ վառարանը: Այս գործին կ'աշխատի Զօր. Կամլէն: Պէտք չէ թոյլ տալ որ շարժումը ծաւալի:

«Աւազակութիւնը կը ծաւալի մասնաւորապէս Հոմս-Համա շրջանին մէջ: Երկաթուղիի գծին դէմ յարձակումները կ'ընդհանրանան, դժուարացնելով մեր բանակին պարէնաւորումը: Բարձր-Քօմիսէրութիւնը բաւական չի նկատեր նոր հասած օգնական զօրքը, եւ կը պահանջէ որ բուն ֆրանսացի զինուոր ղրկուի: Անհրաժեշտ է զօրք պահել բոլոր կեդրոններուն մէջ, եւ այս ձմեռ իսկ խաղաղեցնել Սուրիան:

⁂ Անգլիական թերթերը երկարօրէն կը զբաղին այս դէպքով: Դամասկոսի մէջ միայն 12 անգլիական հպատակներ կան: Բայց մեղադրանքներ կ'ըլլան թէ՝ ռմբակոծութեան ատեն միայն Ֆրանսացիներուն լուր տրուած եւ միւսները անպաշտպան մնացած են:

Անգլիացիները լրջօրէն կը կասկածին Թուրքիոյ մեղսակցութենէն: Կարգ մը թերթերու տեղեկութեանց համաձայն, թէ՝ Ճէպէլը Տրիւզի եւ թէ Դամասկոսի խռովութեանց մէջ մաս ունի Թուրքիա, որ կ'ուզէ վերագրաւել իր կորսնցուցած հողերը: Անգլիոյ հանրային կարծիքը չի հանդուրժեր որ Ֆրանսա լքէ Սուրիան, որովհետեւ, այդ պարագային Թուրքերը լուրջ վտանգ պիտի սպառնան Պաղեստինի, ինչպէս կ'ընեն իր Միջագետքի համար:

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի դիւանագիտական խմբագիրն ալ մեղսակից հռչակելով Թուրքերը, ուշագրաւ կը գտնէ որ Դամասկոսի խռովարարները մասնաւորապէս զբաղած են Հայերով եւ Չէրքէզներով, «որովհետեւ անոնք միշտ զոհերն են թրքական հալածանքին»: Պէտք է ընդունիլ թէ Թուրքերը խաբուած են կարգ մը հակակղերական պաշտօնեաներու եւ սպաներու անխոհեմ խօսքերէն. անոնք կարծեցին թէ դիւրին է, խռովութեանց սպառնալիքով, համոզել Ֆրանսայի ձախակողմեան պետական մարդիկը որ Սուրիոյ պարպումը պահանջեն, կամ հաւանին այդպիսի բանի մը:

⁂ Պէյրութէն Աղեքսանդրիա հասան 300 Սուրիացի փախստականներ, որոնք մանրամասնութիւններ կուտան վերջին ռմբակոծման մասին (Այս դէպքին ամբողջական նկարագրութիւնը հրատարակած ենք այսօր, Գ. էջ):

⁂ Հէծելազօրքի երկու գունդեր առջի օր Մարոքէն ճամբայ ելան դէպի Սուրիա:

ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԼՈՒԾՈՒԱԾ

Ինչպէս կը նախատեսէինք, օրերէ ի վեր տիրող տագնապը յանգեցաւ Փէնլըվէի դահլիճին հաւաքական հրաժարման, հակառակ Պ. Քայեօի, որ կ'ուզէր իր նոր ծրագիրը պարզել խորհրդարանին առջեւ և պաշտպանել զայն: Խորհրդարանը երէկ բացուեցաւ ձեւակերպութեան համար: Բուն աշխատանքը կը կատարուէր նրբանցքներուն մէջ, ուր զանազան կուսակցութեանց պատկանող երեսփոխաններ և ծերակուտականներ երեք-չորս օրէ ի վեր նիստ կը գումարէին և բանաձեւեր կը քուէարկէին, նոր դահլիճին հետեւելիք քաղաքականութեան մասին:

Ձախակողմեան գլխաւոր երկու կուսակցութիւնները՝ արմատական-ընկերվարական և ընկերվարական, կողմնակից են դահլիճի մը,

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

Ֆրանսա մեծ պատերազմին յաղթական դուրս եկաւ զինուորական ճակատին վրայ, շնորհիւ իր բանակին ու մանաւանդ իր հզօր դաշնակիցներուն նիւթական եւ մարդկային զոհողութեանց: Դժբախտաբար այնպէս չեղաւ տնտեսական ճակատի վրայ եւ այսօր զինադադարէն եօթը տարի վերջ, դեռ կը գալարուի ծանր տագնապներու մէջ, չկարենալով ելք մը գտնել պատերազմին առաջ բերած այս գարհուրելի կացութեան:

Զարհուրելի կ'ըսենք, որովհետեւ Ֆրանսա, որ դեռ տասը տարի առաջ ամբողջ աշխարհի դրամատունը կը նկատուէր, այսօր միայն իր ժողովուրդին 300 միլիառ ֆրանքի պարտք մը ունի, առանց հաշուելու Անգլիոյ եւ Ամերիկայի ունեցած պարտքերը: Նափոլէոն Պօնափարթէն մինչեւ 1914ի մեծ պատերազմը, այսինքն մէկ դարէ աւելի երկար ժամանակաշրջանի մը մէջ, Ֆրանսա հազիւ 35—36 միլիառ պարտք ըրած էր, հակառակ անոր որ այդ երկար տարիներու ընթացքին շատ գէշ օրեր տեսած էր եւ նոյն իսկ մեծ պատերազմ մըն ալ կորսնցուցած (1870—1871):

Այս անգամուան պատերազմը, սակայն, աննախընթաց զոհողութիւն արժեց Ֆրանսայի, որ իր լաւագոյն ուժերէն մէկու կէս միլիոն կորսնցնելէ զատ, տեսաւ գերմաններու կողմէ իր ճարտարարուեստական կեդրոններու քանդումը, ահագին տարածութեամբ հողամասի մը բնակչութեան տնտեսութեան ամբողջական քայքայումը, այնպէս որ պատերազմի ընթացքին 200 միլիառ ֆրանք ծախսելէ յետոյ, զինադադարէն ի վեր վերաշինական աշխատանքներուն համար ծախսեց եւ դեռ կը ծախսէ ահռելի գումար մը: Ֆրանսա ստիպուած էր մշակելի դարձնել 1,750,000 հէքթար հող, մաքրել 42 միլիոն խորանարդ մեթր քանդուած գիւղեր եւ քաղաքներ, վերաշինել ու նորոգել 530,000 քիլոմեթր երկայնութեամբ ճամբաներ ու մանաւանդ վերակազմել ճարտարարուեստը: Այս աշխատանքները վիթխարի գումարներ կը պահանջէին: Վերսայլի դաշնագրով Գերմանիա ստիպուած էր հատուցանել այս բոլորին համար ըլլալիք ծախքերը: Ֆրանսական կառավարութիւնը յոյսը անոր վրայ դրած եւ սպասելով որ Գերմանիա պարտքը հատուցանէ, լայնօրէն կանխավճարներ ըրաւ պատերազմի բոլոր աղէտեալներուն եւ ուժ տուաւ ներքին փոխառութեան, չունենալով հասոյթի ուրիշ աղբիւր: Արդէն ոեւէ պետութեան համար ամենէն աղէտալի բանը փոխառութիւնն է. պէտք է ջանալ տուրքերէ գոյացած հասոյթներով գոցել ամէն ծախք: Թուրքիա, Յունաստան եւ Եգիպտոս անցեալին մէջ պերճախօս օրինակներ են այս մասին. Հանրային պարտքի վարչութիւնը դեռ մինչեւ այսօր կը ճնշէ Թուրքիոյ տնտեսական կեանքին վրայ: Ֆրանսա իր 200 միլիառ ֆրանքի պատերազմական ծախքերուն 168 միլիառը ներքին եւ արտաքին փոխառութիւններով գոցեց, մինչդեռ հասոյթի բնական աղբիւրը՝ տուրքը տարեկան 8 միլիառ ֆրանքի հաշուով 32 միլիոն միայն կրցաւ տալ իրեն: Իսկ միւս պետութիւնները աւելի ուժ տուին տուրքին, աւելցնելով անոնց սակը եւ բացառիկ պարագաներու մէջ միայն փոխառութեան դիմեցին:

Պատերազմը վերջանալէն յետոյ զինուորական ծախքերը անմիջապէս չդադրեցան. բանակը դեռ բաւական ատեն զէնքի տակ մնաց եւ զօրացրուումը կատարուեցաւ դանդաղօրէն: Կառավարութիւնը շատ ուրիշ ծախքեր ալ ունէր. օրինակ, ապրուստի սղութեան առաջքն առնելու համար, 1916էն ի վեր ցորենի առուտուրը մենաշնորհ դարձուցած էր. երկրագործներէն կենդինարը 73—75 ֆր.ի, յաճախ ալ արտասահմանէն 110—140 ֆրանքի կը գնէր եւ փռապաններուն 40—44 ֆրանքի կը ծախէր. միայն ասոր համար հինգ միլիառ կորուստի ենթարկուեցաւ: Պատերազմէն անմիջապէս յետոյ սկսող ապրուստի սղութեան առթիւ պետական պաշտօնեաներու ամսականին վրայ յաւելում ըրաւ. քանի մը միլիառ ֆրանք ալ այս կերպով աւելցաւ իր պիւտճէին վրայ: Իսկ աղէտեալներուն ըրած կանխավճարը լրացուց պակասը: 1920ի պիւտճէն 21,761 միլիոն ծախք կը պարունակէր, որուն հարիւրին 50էն աւելին՝ 11,633 միլիոն ֆրանքը միայն փոխառութեան պարտքերու տոկոսները վճարելու յատկացուած էր:

Այս կացութեան հանդէպ, Խորհրդարանը 25 Յունիս 1920ին քուէարկուած օրէնքով մը 7,913 միլիոնի նոր տուրքեր ստեղծեց եւ գոյութիւն ունեցող տուրքերու սակը բարձրացուց: Սակայն իրականութեան մէջ կարելի չեղաւ նախատեսուած հասոյթը ձեռք բերել, որով 22 Մարտ 1924ին 4 միլիառ եւ 13 Յուլիս 1925ին 2 միլիառ ֆրանքի նոր տուրքեր քուէարկուեցան: Հիմա մտադրութիւն կայ 3 միլիառի նոր տուրքեր ալ ստեղծելու: 1926ի պիւտճէին մէջ 36,172 միլիառ ֆր.ի հասոյթ հաշուուած է:

Միւս կողմէ շրջաբերութեան հանուած թղթադրամներու եւ Պանք տը Ֆրանսի կողմէ կառավարութեան եղած կանխավճարներու քանակը այնպիսի համեմատութիւններ ստացած է, որ ֆրանքը այսօր իր արժէքին երեք քառորդը կորսնցուցած է եւ ապրուստը սղած է աննախընթաց կերպով: Պատերազմէն առաջ 6,683 միլիոնի թղթադրամ կար շրջաբերութեան մէջ, զինադադարին սկիզբը՝ 30,191 միլիոնի հասաւ, իսկ այսօր այդ քանակը բարձրացած է 46,599 միլիոն ֆրանքի: 30 Յուլիս 1914ին Պանք տը Ֆրանսի կողմէ կառավարութեան եղած կանխավճարն էր 200 միլիոն ֆրանք, զինադադարին՝ 18,300 միլիոն, իսկ այսօր 30,350 միլիոն ֆրանքի կը հանի այդ պարտքը: Մարոքի ու Սուրիոյ կռիւները կոչուած են աւելցնել այդ պարտքի քանակը:

Գալով ապրուստի սղութեան, ուտելիքի վերաբերեալ նիւթերը 1914ի գիներուն հետ բաղդատելով չորս անգամէն աւելի սղած են (100ի դէմ 419), իսկ անցած տարուանին վրայ 100ին 12 յաւելում կայ. ամենէն անհրաժեշտ 13 առարկաներու գիները 100ի դէմ 431 եղած են, իսկ անցեալ տարուան գիներուն հետ բաղդատելով 100ին 15 սղած են:

Ելմտական եւ տնտեսական այս տագնապներուն ելք մը գտնելու համար զանազան միջոցներ կը խորհուին: Արմատական-ընկերվարականները երկու շաբաթ առաջ Նիսի իրենց համագումարին մէջ որոշեցին դրամագլուխի վրայ տուրք դնել, միանգամ ընդ միշտ ազատելու համար այս անելէն: Ասիկա նոր տուրք մըն է որ պատերազմէն ի վեր հրապարակ դրուեցաւ կարգ մը երկիրներու մէջ եւ նոյն իսկ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ մէջ փորձեցին ալ: Ֆրանսայի մէջ առաջին անգամ ընկերվարականները 1920ին Երեսփ. Ժողովի առջեւ բերին այս խնդիրը, վերջին անգամ 26 Յունիս 1925ին կրկին ներկայացուցին, սակայն երկու անգամին ալ մերժուեցաւ: Փէնլըվէի դահլիճին մեծամասնութիւնը համաձայն էր այս տուրքին, սակայն ելմտական նախարար Պ. Քայեօ բուռն հակառակորդ մը ըլլալով, նախարարական տագնապ առաջ եկաւ եւ դահլիճը հրաժարեցաւ: Այժմ կռիւը կը մղուի այս հարցին շուրջ:

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՀԱՅԿ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՊԱՏԳ. ԺՈՂՈՎԸ

(Մեր Թղթակիցէն)

Պուքրէշ, 24 Հոկտ.

Ռումանիոյ Հայկ. Միութեան անդրանիկ պատգ. ժողովը տեղի ունեցաւ Կիրակի, 18 Հոկտեմբեր, Պուքրէշի մէջ: Ռումանիոյ Թեմական պատգամ. ժողովէն յետոյ՝ որ գումարուեցաւ երեք տարի առաջ Ռումանահայ թեմի մը կազմութիւնը իրականացնելու համար, այս պատգամաւորական ժողովը երկրորդ կարեւոր դէպքն էր Ռումանիոյ Հայութեան համար: Եւ ի պատիւ սոյն պատգամաւորական ժողովին պէտք է ըսել որ ոչ միայն կրցաւ համբաշխ եւ սրտցաւ մթնոլորտի մը մէջ իրականացնել առանց դաւանանքի խտրութեան, միութիւնը, այլ մանաւանդ գիտցաւ միութիւնը դնել իսկապէս ժողովրդական հիմքերու վրայ, եւ հետեւաբար զայն դարձնել աւելի զօրաւոր օրինական ու բարոյական հեղինակութեամբ:

Թէեւ պատգամաւորական ժողովը հաւաքուած էր մեծամասնութիւն չգոյացած ժողովէ մը յետոյ, եւ հետեւաբար օրինաւոր կը նկատուէր որքան ալ ըլլար ներկայ պատգամաւորներու թիւը, սակայն ժողովը տեղի ունեցաւ սպասուած պատուիրակներու ամենաստուար մեծամասնութեան ներկայութեամբ: Ներկայ էին Ռումանիոյ զանազան թաղականութեանց եւ հանրային հիմնարկութեանց պատուիրակները, թիւով 37 հոգի:

Պատգամաւորական ժողովի նիստերը դռնբաց ըլլալով ներկայ էին նաեւ ունկնդիրներ:

Միութեան Նախագահ Պ. Ա. Մանիսալեան հայերէն բացումը ընելէ յետոյ՝ ռումաներէն ճառով մը պարզեց միութեան գործունէութիւնը իր հիմնարկութենէն մինչեւ վերջերը:

Յետոյ Պ. Սիրունի կարդաց միութեան հայերէն տեղեկագիրը, իսկ Պ. Մէշուտճեան ռումաներէնով անոր ամփոփումը ըրաւ:

Ժողովը յետոյ անցաւ կարծիքներու փոխանակութեան՝ միութեան ներկայացուցած տեղեկագրին շուրջ:

Նախագահութիւնը տուաւ անհրաժեշտ բացատրութիւնները յայտնուած դիտողութեանց մասին, որմէ յետոյ խօսք տրուեցաւ հաշուեքննիչ Պ. Մատէնճեանի որ յայտնեց թէ միութեան հաշիւները ճշգրիտ, եւ հանրային հաստատութեան մը համար տիպար կերպով բռնուած են:

Ընդհանուր հաւանութեան արժանացաւ Պ. Մուրատովի առաջարկը որ շնորհակալութիւն եւ գոհունակութիւն կը յայտնէր միութեան արդիւնաւէտ գործունէութեանը համար:

Պատգամաւորական ժողովը յետոյ անցնելով օրակարգի յաջորդ հարցին՝ Միութեան կանոնագրութեան, միաձայնութեամբ որոշեց Միութիւնը ճանչցնել տալ իբր բարոյական անձնաւորութիւն, եւ կանոնագրութիւնը պատշաճեցնել բարոյական անձերու օրէնքին:

Վիճաբանութեան դուռ բացին կանոնագրութեան քանի մը կէտերը միայն:

Միութեան նպատակին առաջին մասը սապէս որդեգրուեցաւ. «Ռումանիոյ Հայկ. Միութիւնը կը հանդիսանայ իբր կապ ռումէն կառավարութեան եւ օտարահպատակ Հայերու միջեւ՝ դիւրացնելու համար այս վերջիններուն բնակութիւնը երկրին մէջ»:

Նպատակին երկրորդ մասը կը նախատեսէր այն հիմնարկութիւնները որոնց պէտք է օգնէր Միութիւնը:

Երկար վիճաբանութիւններէ յետոյ այդ կէտը միաձայնութեամբ քուէարկուեցաւ սապէս. «Միութիւնը կ'օգնէ որբերու, դպրոցներու, չքաւորներու, մշակութային, բարեգործական եւ մարմնակրթական հիմնարկութեանց»:

Երկրորդ կարեւոր կէտը որ տեղի տուաւ վիճաբանութեան, պատգամաւորական ժողովի ընտրութեան եղանակն էր: Ի վերջոյ որոշուեցաւ որ պատգամաւորները ընտրուին ընդհանուր քուէով ամէն քաղաքէ՝ հոն գտնուող Միութեան անդամներու թիւին համեմատութեամբ, իսկ պատգամաւորական ժողովի իբր բնական անդամ նկատելով յարանուանութեանց հոգեւոր պետերը եւ անոնց թեմական մարմիններէն երկու անդամ, թաղականութեանց, ինչպէս նաեւ առնուազն երեք տարուան իրական գոյութիւն ունեցող հանրային կազմակերպութեանց մէկ մէկ ներկայացուցիչները:

Կանոնագրութեան միւս հիմնական կէտերը ընդունուեցան գրեթէ առանց երկար վիճաբանութեան:

Ժողովը յետոյ ձեռնարկեց Կեդր. վարչութեան 9 անդամներու (որոնցմէ 4ը գաւառէն) եւ երեք փոխանդամներու, ինչպէս նաեւ հաշուեքննիչ յանձնախումբի 3 անդամներու եւ փոխանդամներու ընտրութեան:

Կեդրոնական վարչութեան անդամ ընտրուեցան, Պ. Պ. Ա. Մանիսալեան, Ս. Քէհեաեան, Յ. Բարակեան, Ա. Ֆէսճեան (Պրայիլա), Ճ. Ալթունեան (Քօսթանցա), Մուրատով (Քիշնէվ), Ռ. Չէքքէզ (Փիթէշթ), Ս. Արարատեան, Ա. Գիւլլանդանեան,

Ժողովը միաձայնութեամբ որոշեց յանուն Ռումանիոյ Հայկ. Միութեան շնորհակալութեան գիր մը ուղղել ռումէն կառավարութեան՝ հայ տարրին հանդէպ իր ցոյց տուած ասպնջականութեանը եւ բացառիկ բարեացակամութեանը համար:

Ժողովը միաձայնութեամբ պաշտօն տուաւ նորընտիր վարչութեան՝ ժամ առաջ լրացնել Հ. Հ. Հիւպատոսի առկախ խնդիրը:

Ժողովը վաւերացուց Նախագահութեան կողմէ ներկայացուած պիւտճէի նախագիծը: Այս առթիւ եղան զանազան թելադրութիւններ: Առաջարկուեցաւ որ միութեան եւ հիւպատոսարանի գրասենեակներու միացումով զգալի խնայողութիւն մը մտցուի պաշտօնէութեան թոշակներուն մէջ: Առաջարկ եղաւ նաեւ որ Միութիւնը նիւթական աջակցութիւն ցոյց տայ որբանոցին, կարօտ դպրոցներու եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ին:

ԱՆԳԼԻԱ ՊԱՏՐԱՍՏ Է

Շիքակօ Թրիպիւնի Պաղտատի թղթակիցը որ Մուսուլի ճակատին վրայ տեսակցեր է անգլիացի սպաներուն հետ, հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ.—

Անգլեւթուրք պատերազմը օդանաւերու պատերազմ մը պիտի ըլլայ հետեւակազօրքի դէմ: Ցոյց տալու համար թէ ո՛րքան պատրաստ են ճզմելու Մուսուլի վրայ թրքական յարձակում մը, անգլ. օդանաւային իշխանութիւնները թոյլ տուին ինծի այցելել Հինայտին, որ աշխարհի պատերազմական օդանաւերու ամենէն մեծ կայանն է: Անգլիոյ պատրաստութիւնները տեսնելէ առաջ, խօսակցեցայ Բարձր Քօմիսէր Սըր Հէնրի Տօպզի, օդանաւերու հրամանատար Տօվթինկի, չորս քաղաքային պաշտօնատարներու եւ երկոտասնեակ մը օդանաւորդներու հետ: Ահա՛ թէ ինչ ըսին անոնք ինծի. 1.— Թուրքը հիմա չի կրնար յարձակիլ մեր վրայ, որովհետեւ անձրեւները պիտի սկսին շուտով, յետոյ ձիւնը պիտի ծածկէ լեռներու կիրճերը, բոլորովին արգիլելով ամէն գործողութիւն: 2.— Քիւրտերը կը շարունակեն իրենց ապստամբութիւնը եւ ամէն վայրկեան պատրաստ են Թուրքը զարնելու կռնակէն՝ քառասուն հազար զինուորներով: 3.— Անգլիա երեք հարիւր օդանաւ կրնայ հանել, որոնք իւրաքանչիւր թռիչքի 1500 ռումբ կրնան կրել եւ ամբողջովին քանդել Թուրքերու բանակատեղիները եւ իրապէս կասեցնել 40,000 Թուրք հետեւակազօրքերու յառաջխաղացումը: Մեր առաջին գործը պիտի ըլլայ քանդել Թուրք բանակին աչքերը, այսինքն օդանաւերը, ինչ որ շատ դիւրին է, հակառակ անոնց օդանաւերու դէմ գործածելիք թնդանօթներուն: Թուրքերը թող գան եւ պիտի տեսնեն:

Անգլիա հազիւ երկու գունդ հետեւակազօրք ունի այստեղ, սակայն կան հրասայլեր, որոնք պիտի օժանդակեն օդանաւերուն: Անգլիացիները այնքան լաւատես եւ վստահ են իրենց ուժին վրայ, որ շատ մը օդանաւորդներ ըսին ինծի թէ շատ պիտի ցաւին եթէ Թուրքերը յարձակում չգործեն: «Թուրքերուն ըրածը բոլորովին «պլըֆ» է, կ'ըսեն, անոնք աշխարհի ամենէն մեծ «պլըֆ» ընողներն են: Պատերազմին մէջ պարտուող Թուրքիան, Եւրոպային «պլըֆ» ընելով գրեթէ իր բոլոր կորսնցուցածը կրկին ձեռք ձգեց: Հիմա Սուրիոյ մէջ Ֆրանսացիներուն եւ Մուսուլի մէջ Անգլիացիներուն դէմ մեքենայութիւններ կը լարէ: Մենք նպատակ չունինք «պլըֆ»ի ենթարկուելու:»

Բոլոր սպաներն ալ կը կրկնեն այս խօսքերը: Պատրաստութիւնները փութով առաջ կը տարուին: Գրեթէ ամէն շաբաթ անգլիացիները դէպի հիւսիս, հարաւ եւ արեւելք օդա-

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԱՅԹԵՑԱՆ ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԱՆՐԱՄԱՍՆ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

«Ցայտօնք»ի Թղթակիցը կը հեռագրէ Դամասկոսէն, Հոկտ. 25 Թուականով.—

Քաղաքէն դուրս աւազակները մեծ գործունէութիւն կը ցուցնէին և վերջերս Ֆրանսացիները օգնական ուժ ստացած ըլլալով, կը գործէին այն գիւղերուն դէմ որոնք կասկածելի էին իբրեւ Թաքստոց։ Թէեւ շատ գործ տեսան այս գետնին վրայ, բայց Պէյրութէն Դամասկոս ճամբան ապահով չէ տակաւին։ Պաշտօնական ազդարարութեանց համաձայն, ինքնաշարժով ճամբորդեցի մինչեւ Ռայաք, ուրկէ ճամբաս շարունակեցի Հալէպի ճեպընթացով։ Կառախումբը հսկողութեան տակ ըլլալով հանդերձ, աւազակ մը մտաւ իմ խցիկին մօտ և կին մը կողոպտեց։

Իբր 15 օր առաջ, Ֆրանսացիները կրակի տուին քանի մը գիւղեր, քաղաքին հարաւ-արեւելեան կողմը, և 20—25 աւազակներու դիակները Դամասկոս բերելով, ուղտերու վրայ պտտցուցին գաւառք գլխաւոր փողոցները և յետոյ ցուցադրեցին Մէրճիի հրապարակին վրայ։ Այս ցուցադրութիւնը ըմբոստացնող հանգամանք ունէր, մանաւանդ որ դիակները կ'օրօրուէին ուղտերուն շարժումներուն հետ համաչափ։ Այս գործողութիւնը կը կատարուէր իբրեւ ազդարարութիւն խռովարար տարրերուն, բայց, բոլորովին հակառակ ազդեցութիւն ունեցաւ, պարզապէս ծառայեց կատղեցնելու խուժանը և շեշտեց տիրող Ջղագրգռութիւնը։ Զայրոյթը աւելցաւ մանաւանդ անոր համար որ սպանեալներէն ոմանք Դամասկոսցի էին։ Երեք օր յետոյ, առտուն կանուխ պահակները Պապ-էլ-Շարքի դուրսը գտան 12 Չէրքէզներու դիակները (Ֆրանսացինները լայնօրէն կը գործածեն Չէրքէզները իբրեւ կամաւոր)։ Փախփրէժն էր այս։

Շաբաթ առտու, 17 Հոկտեմբեր, Ֆրանսացի զինուորները յարձակում կրեցին և յօշոտուեցան վարի Թաղերուն մէջ։ Նոյն գիշերը ուշ ատեն ուրիշ զինուորներ ալ կրակի ենթարկուեցան, երբ կը շրջէին իբրեւ պահակ։ Յաջորդ առտուն Շաղուր Թաղին մէջ երեւցան խումբ մը աւազակներ, առաջնորդութեամբ Հասան էլ Խարաթ անուն մարդու մը որ նախապէս քաղաքին գլխաւոր գիշերապահն էր (ղաֆիր) և ամէն ծակ ու ծուկ գիտէր։ Քիչ յետոյ ուրիշ խումբ մը եկաւ Տիրգի գիւղէ մը և երեւցաւ Մէյտան Թաղին մէջ։ Երկու խումբերը ուղղուեցան շուկան և քաղաքին կեդրոնը և սկսան Թալանել։ Այս բանէն քաջալերուած, ուրիշ Թաղերէ անոպայ տարրեր զինաթափ ըրին ոստիկանութիւնը, յափշտակեցին անոնց հրացանները, և իրենց կարգին սկսան Թալանել, անվերջ հրացան արձակելով օդին մէջ, ինչ որ խուճապ յառաջ բերաւ։

Ցիւրզի ճրոսախումբին ուշադրութեան առարկայ եղած կէտերէն մէկն էր ճայկական Թաղը։ Հայերուն համար կ'ըսէին Թէ օգնած են Թալանելու վերջերս հրկիզուած գիւղերը և հրապարակին վրայ ծախած՝ իրենց կողոպուտը։ Իրականին մէջ կողոպուտը ընողներն էին Չէրքէզները, որոնք բացէ ի բաց պազարներու մէջ կը ծախէին իրենց աւարը. մէկ ձին երկու ոսկիի կը ծախուէր։ Նոյն առտուն Մէրճիի մէջ երկու Չէրքէզներ իրենց կողոպուտները ծախած ատեն կոխ ծագեցաւ և արկածով սպաննուեցան երկու անմեղ քաղաքացիներ։ Այս միջադէպը ոևէ ազդեցութիւն չունեցաւ կացութեան վրայ։ Սակայն ցիւրզիները մուտ շարժառիթէ մը մղուած այնպէս նկատեցին որ կողոպտողներն ու կողոպուտները ծախողները Հայեր էին, և այս գըժբախտ ժողովուրդը, որ Միջերկրականի այս մասին մէջ ա'յնքան յաճախ զոհը եղած է ամբոխի կատաղութեան, անգամ մը եւս անարդարութեան ենթարկուեցաւ։

Այդ պահուն քաղաքին մէկ ծայրէն միւսը հրացանի հարուածներ սկսան լսուիլ։ Մարդ չէր գիտեր Թէ ի՛նչ կը պատահի, սակայն բոլորն ալ գրգռուած վիճակ ունէին, անստուգութիւնն ալ եկաւ աւելցնել ընդհանուր Ջղագրգռութիւնը։ Ֆրանսացիները սովորականէն աւելի ուժեր հանեցին փողոցները, ուր մօտ 500 ապստամբներ կը շրջէին։ Հոկտեմբեր 18ի կէսօրին Ֆրանսացիները անոնք արագութեամբ մը հրասայլերով անցան շուկաներուն մէջէն՝ աջ ու ձախ կրակելով անդադար։ Խուժանը հրասայլերուն դէմ պատնէշներ կանգնեց եւ երբ անոնք կը վերադառնային՝ վերէն կրակ բացին անոնց վրայ, վիրաւորելով անոնց վարիչներէն շատերը։ Իրիկուան ժամը 6ին Ֆրանսացիները սկսան ռմբակոծել հին քաղաքը, պարապ ռումբեր միայն արձակելով. սակայն չազդեց խռովարարներուն վրայ։ Ռմբակոծումը տեւեց ամբողջ գիշերը։ Հետեւեալ առտուն յանկարծակի և առանց ազդարարութեան հին քաղաքի եւ քրիստոնեայ Թաղերու մէջի բոլոր զինուորները քաշուեցան Սալիհիէ՝ ֆրանսական բանակատեղին. հոն տարուեցան նաև ֆրանսացի ընտանիքները։ Քաղաքէն դուրս տեղաւորուած Թընդանօթները ժամը 10էն սկսալ ամբողջ 24 ժամ իրական ռումբերով ռմբակոծեցին քաղաքը. միեւնոյն ատեն օդանաւեր վերէն ռումբ կը ձգէին եւ գնդացիր կը գործածէին։ Կրակը դադրեցաւ 20ի կէսօրին եւ զինադադար առաջարկուեցաւ՝ նախապէս տրուած վերջնագրի իմաստով։ 48 ժամուան ռմբակոծումէն, միացած խռովարարներու գործած աւերներուն՝ լայն հետքեր Թողուց։ Ամբողջ քաղաքը պտտելով տեսայ որ Համիտիէ Պազարի եւ Շիտակ փողոցին մէջտեղի ամբողջ շրջանը քար ու քանդ եղած է։ Այս երկու շուկաներուն մէջ ալ բոլոր խանութները քանդուած են՝ հրասայլերու գնդացիրներով, ռումբերով կամ կրակով։ Դէշ կերպով վնասուած են նաեւ Շաղուրի Թաղերը եւ Սուք էլ Խարրաթինը։ Անոնց աւերակները կը մխան դեռ։ Ազատուած է Մեծ Մզկիթը, բայց ռումբ մը ծակած է Սինանիյէ մզկիթին գմբէթը եւ խորտակած՝ խճանկարէ պատուհանները։ Մինարէին վրայ ելլելով տեսայ գործուած աւերը։ Անդարմանելի կորուստ մըն է քանդումը Ազմ պալատին, արաբ ճարտարապետութեան հրաշակերտ մը, որ իսլամական արուեստի եւ հնութեանց Թանգարանի վերածուած էր եւ կը պարունակէր Սուրիոյ մէջ երեւան հանուած վերջին հնութիւնները։ Ըմբոստները գրաւած ըլլալով Զօր, Սարայլի պալատը, Ֆրանսացիները ռումբերով քանդեցին զայն։ Զօրավարը ճիշտ այդ առտուն Տէրաա մեկնած էր։ Քանդուած են անուշեղէններու շուկան էլ Պզուրիէ եւ բաղմաթիւ նշանաւոր շէնքեր։ Բառեր անզօր են նկարագրելու այս հին ու նուիրական քաղաքին պարզած ահռելի տեսարանը։

Նիւթական կորուստը կը հաշուուի 2 միլիոն Թրքական ոսկեդրամ։ Քրիստոնեաները սարսափի մէջ էին, որովհետեւ զինուորները քաշուած ըլլալով, ամենէն Թեթեւ միջադէպ մը կրնար ամբոխին մոլեռանդ կատաղութիւնը հրաւիրել իրենց վրայ։

Հիւպատոսները մեծ դժուարութեամբ յաջողեցան ազատել իրենց հպատակները։ Ռումբ մը ինկաւ անգլիական վարժարանին վրայ։ Հինգ ճայիւր ճայ ընտանիքներ իրենց կարասիներով ապաստանեցան անգլիական վիքթորիա ճիւանդանոցը։ Այսպիսի տարրի մը ներկայութիւնը կ'աւելցնէր այն վտանգները, որոնց ենթարկուած էր հիւանդանոցը. սակայն հիւանդանոցի տնօրէնն ու պաշտօնեաները ընդունեցին այն բոլորը որ կ'ուզէին ներս մտնել։

Երկու Տրիպոլսեցի սպաննուեցան եւ մէկ անգլիացի վիրաւորուեցաւ։

Եթէ Եւրոպացիները ազատեցան, ատիկա եղաւ շնորհիւ Իսլամներու բարեացակամութեան եւ ոչ Թէ Ֆրանսացիներու խնամքին։ Իսլամները պահակներ դրին քրիստոնեայ Թաղերը և պաշտպանեցին զանոնք ամբոխին դէմ, որ կ'ուզէր Թալանել։ Կացութիւնը դեռ չէ խաղաղած բոլորովին։

Մինչեւ ճգնէլը Տրիւզի խնդրին կարգադրուիլը, պարբերական խռովութիւնները պիտի շարունակուին երկրին զանազան մասերուն մէջ։ Ասոր համար ալ շատ մեծ ուժ պէտք է։ Տնտեսապէս ճգնէլի դէպքերը մեծ վնաս կը պատճառեն Սուրիոյ առեւտուրին։ Մանաւանդ Պէյրութ շատ ազդուած է։ Վաճառականները չեն կրնար ապսպրուած ապրանքները առնել. մաքսատուները լեցուած են. դրամատուները կը մերժեն զեղչել առեւտրական մուրհակները. եթէ այսպէս շարունակուի, շատեր պիտի սնանկանան։

Ֆրանսացիները սպառնացան որ եթէ քաղաքը 100,000 Թրք. ոսկի և 3000 հրացան չի յանձնէ, ռմբակոծութիւնը պիտի վերսկսի։ Ամբողջ օրը մուխթարները տունէ տուն պտտելով զէնք հաւաքեցին։

Ուրբաթ գիշեր շատ մը օտարականներ Պէյրութ մեկնեցան. կառախումբը մինչեւ սանդուխները լեցուած էր։

նաւային արշաւներ կը կատարեն՝ պատժելու համար Թրքական խլըրտումները։

*** Լա Հէյի Միջազգային Արդարութեան Ատեանը կը քննէ Մուսուլի խնդիրը. Ներկայ է Անգլիոյ Ներկայացուցիչը. Թուրք կառավարութիւնը հեռագիր մը ուղղելով յայտնած է Թէ Մուսուլի խնդրին մասին «կարծիր տեսակ» մը պիտի հրատարակէ եւ Թէ չընդունիր Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին իրաւարարութիւնը։

Ազգերու Դաշնակցութեան Ներկայացուցիչ Զօր. Լէտօնէր իր ընկերներով միասին օդանաւով Պաղտատ հասած է առջի օր։

*** Գահիրէէն առնուած հեռագիր մը կ'ըսէ Թէ պարսկի մէջ անգլիշխանութիւնները ձերբակալած են երկու ծպտեալ Թուրք սպաներ, որոնք հոն եկած էին արաբ ժողովուրդին մէջ փրոփականտ ընելու համար որպէս զի Մուսուլը Թուրքիոյ Թողուի։ Ձերբակալուածներուն վրայէն գտնուեցան կարգ մը նամակներ, որոնք Պոլսոյ արաբ բարեգործական ընկերութեան կողմէ ստորագրուած էին եւ ուղղուած՝ զանազան արաբ պետերու։ Այս նամակներէն մէկը գրուած է Ապտուլլահ Ֆէլլահ փաշայի, որ Թրքատեաց մըն է եւ միշտ ջատագոված է Մուսուլի իրաքի կցումը։ Կը կարծուի Թէ Թուրքերը այս կարգի մեքենայութիւններով անգլիական կառավարութեան աչքին վտանգել կ'ուզեն իրենց հակառակորդները։

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՆ

«Յառաջ»ի առաջին եռամսեան կը լրանայ Նոյեմբեր 1ին։ Անոնք որ չեն վճարած տակաւին, Թող բարի ըլլան փութացնել հին և նոր բաժնեգիները։

Եռամսեան 16 ֆրանք նշանակուած է աշխատաւորներու դիւրութեան համար։

ԼՈՒՐԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

Լոնտոնէն կը գրեն մեզի.—

Կաթող. Պատուիրակ Պալաքեան եպսկ. Լոնտոն կը գտնուի շաբաթէ մը ի վեր։ Նկատի ունենալով գաղութին բոլորովին անկերպարան վիճակը, հաւանական է որ իր այցելութիւնը երկարի առնուազն երեք շաբաթ։ Կազմակերպական գործին համար լրջօրէն մտածող մարմին մը չկայ այստեղ։ Անհրաժեշտ է համբերութեամբ եւ անվհատ գործել, այս վիճակին դարման մը տանելու համար։ Միացեալ Ընկերութիւնը դժգոհ է այս այցելութենէն, որովհետեւ եթէ իրագործուի իսկական ժողովրդական մարմնի մը կազմութիւնը գաղութին ներքին հոգերուն համար, կարգ մը պարոններ պիտի կորսնցնեն իրենց դիրքը։

Երիտ. Միութիւնը դասախօսութիւն մը սարքած է յառաջիկայ Նոյմ. 8ի կիրակի օրուան համար, գլխաւոր հիւրանոցի մը մէջ։ Պիտի խօսի Պալաքեան եպսկ. Հայաստանի կացութեան մասին։

*** Երիտ. Միութեան առաջին ներկայացումը տեղի պիտի ունենայ Նոյեմբերի երկրորդ կիսուն։ Իսկ Տիկնանց Միութեան պարահանդէսը՝ Դեկտ. 12ին։

*** Զինադադարի օրը (Նոյմ. 11) Երիտ. Միութեան կողմէ ծաղկեպսակ մը պիտի դրուի «Անծանօթ Զինուոր»ի գերեզմանին վրայ։

ՀԱՐՑՈՒՄԻ ՄԸ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Լեւոն Պէշիկեան, Վ. Իրօֆլէ.—

Ինչպէս անգամ առաջ ալ գրած ենք, Ոստիկանութիւնը հրահանգ ունի Հայերու տրուած ինքնութեան Թուղթերուն կամ անցագիրներուն վրայ բաց ձգել հպատակութեան մասը (Nationalité), եւ գրել միայն . . . ծագումով հայ (d'Origine Arménienne)։ Իրաւունք չունին անպատճառ «Թուրք» արձանագրելու։ Կրնաք Թելադրել որ կեդրոնի Ոստիկանական ցեսչութեան դիմեն (Préfecture de Police)։ Աշխատաւորներու համար ինքնութեան Թուղթի գինն է 10 ֆրանք։

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ ՆԱՀԱՆԳԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՆ

Փարիզի մէջ կազմուած է «Սեբաստահայերու Նահանգային Միութիւնը»։

Կը հրաւիրենք Փարիզի մէջ և արուարձանները ապրող բոլոր Սեբաստահայերը անխտիր, պատկանին անոնք Սեբաստիոյ, Ենի խանի Զարայի, Զիլէի, Դոչհիսարի, Թոգատի, Լատիկի, Կիւմիւշ-Հաճի-գիւղի, Կիւրինի, Հավզայի, Հէրէքի, Մարզուանի, Մէճիտ-Էօզիւի, Նիքսարի, Շապին-Գարահիսարի, Շէհիր Գըշլայի, Վէզիր Քէօփրիւի Տարէնտէ, Տիվրիկիի, և Կիւրինի, միութեանս անդամակցիլ անյապաղ։

Համարելով Փարիզը հիմնադիր և կեդրոն, կը Թելադրենք Փարիզէն դուրս ապրող բոլոր մեր հայրենակիցներուն, ըլլան Ֆրանսայի մէջ Թէ արտասահման, իսկոյն կազմել համանուն մասնաճիւղեր և գրել վարչութեանս, ստանալու համար միութեանս ծրագիր-կանոնագիրը։

Միութիւնս մեկնելով իր ապագայ գործունէութիւնները դիւրացնելու և աշխատագուրկներուն գործ հայթայթելու տեսակէտէն, կը Թելադրէ Փարիզի մէջ ապրող մեր բոլոր հայրենակիցներուն իսկոյն գրել մեզ

Ա. Իրենց եւ իրենց ծնողքին անուն-մականունները,

Բ. Տարիքը եւ ծննդավայրի Թաղը

Գ. Իրենց ծնողներու ողջ ըլլալը կամ եթէ մեռած են Թուականը,

Դ. Իրենց այժմու զբաղումը, նախասիրութիւնը կամ մասնագիտութիւնը,

Ե. Ֆրանսայէն դուրս իրենց մօտաւոր ազգականներու ճասցէն։

Միութիւնս կը հրաւիրէ Ֆրանսայի մէջ Թէ դուրսը նախապէս կազմուած և այս կոչին վրայ հիմնուելիք Սեբաստահայ բոլոր միութիւնները կազմել անյապաղ տեղեկագիրներ վերոյիշեալ հարցարանին վրայ և միութեանս վարչութեան ղրկել մէկ մէկ օրինակ։

Միութեանս վարչութեան ուղղեալ Թղթակցութիւնները յղել՝

Ն. Համբարձումեան 79 Rue des Rigoles-Paris (XXe) հասցէով։

Կը խնդրուի բոլոր հայ Թերթերէն արտատպել այս կոչը։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խառն խումբը պիտի մցի Փարիզի Պատւոյ դասակարգի լաւագոյն խումբերէն, եւ ֆրանսայի նախկին ախոյեան C. A Parisի դէմ։ Նախորդ տարի Հ. Մ. Ը. Մ.ը Պրիւսէլէն Լ. Պաքըրճեանով զօրացած դժուարաւ հաւասար մնաց 2-2ով։ Ի՞նչ պիտի ընեն այս տարի։ Ցուսանք Թէ վերջին պարտութիւնները ազդած չեն խումբին կորովին վրայ եւ Թէ լաւ ճակատ մը պիտի կազմեն զօրաւոր հակառակորդին դէմ։

Այս կարեւոր մցումը տեղի կ'ունենայ Stade de Charentonneauի (ave. Gambetta, Charentonneau) հոկիկ մարզադաշտին մէջ ուր գոց նստարաններ կան։ Անընդպասթէյլէն Թիւ 13 A Թրամվէյը, եւ իջնել Ave. Gambetta.

Այս կիրակի ողիմպիական մարզարանին մէջ (Stade de Colombes) տեղի կ'ունենայ միջազգային մեծ մցում մը, Փարիզի եւ Պարսելօնայի (Սպանիա) ներկայացուցիչ խումբերուն միջեւ։

Վիէնէն կը գրեն մեզի.— Ֆութպոլի «Արարատ» խումբը հրաւէրներ կը ստանայ շրջակայ քաղաքներու ֆութպոլի խումբերուն հետ խաղալու համար։ «Արարատ» Etablissements Réunisի խումբին յաղթելէ յետոյ, երկրորդ յաջողութիւն մըն ալ ունեցաւ։ Խանդավառութեամբ լեցուած երիտասարդներ բոլորն ալ այս կիրակի մցեցան դրացի գիւղի մը Roche խումբին հետ եւ 0ի դէմ 2ով յաղթեցին։ Ֆրանսացիներն ալ բուռն ծափերով շնորհաւորեցին մեր խումբը։

Հաճոյքով կ'իմանանք Թէ «Արարատ» խումբի վարչութիւնը ձեռնարկներ կը կատարէ, հայերէնի եւ ֆրանսերէնի գիշերային դասընթացք մը հաստատելու համար։

Ահա գործեր որոնք մեծապէս պիտի նպաստեն մեր երիտասարդութեան զարգացման, միեւնոյն ատեն մեր առաքինութիւնները ճանչցնելով ֆրանսացիներուն։

որ կարենայ իր գոյութիւնը պահպանել՝ առանց աջակողմեաններու քուէին։ Անցեալ Յունիսէն ի վեր ընկերվարականները ընդդիմադիրի դիրքին մէջ ըլլալով, Փէնլըվէ աջակողմեաններու քուէով միայն մեծամասնութիւն կը շահէր։ Ձախակողմեանները կը փափաքին որ, նոր նախարարութիւնը կազմէ Պ. Էռիօ, սակայն այս վերջինը նախամեծար կը համարէ երեսփ. ժողովի նախագահ մնալ։ Արմատական ընկերվարականները կը փափաքին որ ընկերվարականներն ալ մասնակցին դահլիճին. հակառակ է միայն Ցրաքլէն Պույեօն։ Ընկերվարականները իրենց վերջին նիստին մէջ բանաձեւ մը քուէարկեցին, որով կ՚որոշեն ուժ տալ միայն այնպիսի կառավարութեան մը, որ վճռած ըլլայ երկրին ելմտական վիճակը բարւոքելու համար տուրք դնել դրամագլուխին վրայ և գայն պաշտպանել երկու ժողովներուն առջեւ։ Ընկերվարականներուն մէջ ալ երկու հոսանք կայ իշխանութեան մասնակցելու խնդրին շուրջ։ Անցեալ անգամ երբ Էռիօի դահլիճը ինկաւ, անոնք պատգամաւորական ժողով գումարելով, մեծամասնութեամբ որոշեցին չմասնակցիլ. այսօր նոյնն է կացութիւնը և շատ հաւանաբար երկրորդ համագումար մը հրաւիրուի այս խնդիրը քննելու համար։

Հանրապետութեան նախագահը երկու օր զանազան հոսանքներու ներկայացուցիչներուն հետ խորհրդակցելէ յետոյ, կրկին Պ. Փէնլըվէի յանձնեց նոր դահլիճը կազմելու պաշտօնը։

Նոր դահլիճէն դուրս կը մնայ Պ. Քայեօ։

ՊՈԼՇԵՒԻԿՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Լոնտոնի մէջ ձերբակալուած 12 պոլշեւիկ պետերու դատավարութիւնը կը շարունակուի։ Ձիաւոր ոստիկաններ կը հսկեն դատարանին շրջակայ փողոցները, ցոյցերը խափանելու համար։ Իբր 250 հազար փաստաթուղթեր բռնուած են կալանաւորներուն տունը։ Այս թուղթերուն փոխադրութիւնը 7 ժամ տեւած է։ Մաս մը կարդացուեցաւ դատարանին մէջ։ Մոսկուայէն Պ. Լօզովսքիի ուղղուած նամակի մը մէջ կը գտնուին հետեւեալ տողերը.— «Կը յիշեք թէ մեզի խոստացած էիք ամսական 150 ստերլին 6 ամսուան համար, մինչեւ Դեկտեմբերի վերջը. համագումար՝ 900 ստերլին, ինչպէս և ուրիշ գումար մը նախագահին եւ քարտուղարի թոշակին համար։»

ՀՍԿՈՂՈՒԹԻՒՆ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Ֆրանսայի պատերազմ. նախարարութիւնը շրջաբերական մը ղրկեց իրեն ենթակայ բոլոր պաշտօնատուներուն, խստիւ հրահանգելով որ հսկողութեան տակ առնեն իրենց պաշտօնեաներէն կամ գործաւորներէն անոնք, որոնք կասկածելի են իբրեւ համայնավար կամ անիշխանական։ Այսպիսիները առանց այլեւայլի իրենց պաշտօններէն պիտի հանուին։

ՊՈՒԼԿԱՐԵՒՀԵԼԼԷՆ ԿՌՈՒԻԸ ԴԱԴՐԱԾ

Յոյնեւպուլկար կռիւը դադրած է, գոնէ առ այժմ։ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին տուած որոշման հպատակած են երկու կողմերն ալ։ Աթէնքէն կը հեռագրեն թէ յոյն հարիւրապետ մը և պուլկար գնդապետ մը իրար գտած են սահմանին վրայ, և թէ Պուլկարները արդէն պարպած են իրենց գրաւած դիրքերը, իսկ Յոյները պուլկարական հողը պիտի պարպէին Չորեքշաբթի առտու։ Անգլիացի, սպանիացի եւ իտալացի սպաներ տեղին վրայ պիտի հսկեն որոշումներու գործադրութեան։

Այժմ կը մնայ կարգադրել հատուցումի խնդիրը։ Յունաստան հատուցում կը պահանջէ իր հողին վրայ կատարուած արշաւանքին համար, իսկ Պուլկարիա՝ Փէթրիչի եւ շրջականերուն մէջ գործուած աւերին համար։ Այս մասին որոշում պիտի տրուի Դեկտեմբերին, քննութենէ յետոյ։

ԼՔԵԱԼ ԳՈՅՔԵՐՈՒ ԱՒԱՐԸ

Պոլսոյ լքեալ գոյքերու տնօրէնութիւնը աճուրդով վարձու պիտի տայ Պ. Յակոբ Պահրիի Շիշլիի ափարթըմանին առջին և երկրորդ յարկերը։ Փանկալթի Ռուս փողոց Ստեփանի տունը 6850 ոսկիի ծախուած է Մուսթաֆա Ջէքի էֆէնտիի։ Վաճառուած կալուածներուն փոխարժէքը պիտի հատուցուի 8 տարիէն։ Գնողը առաջին մասնավճարը տալուն պէս կը տիրանայ շէնքին. մնացած մասնավճարները տարուէ տարի եւ տոկոսով պիտի հատուցուին։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Թուրքեւսուրիական սահմանագլուխի վերջնական կարգադրութեան համար ֆրանսական դեսպան Պ. Սարոյի եւ Թուրք պատուիրակ Եահեա Քէմալ պէյի միջեւ բանակցութիւնները կը շարունակուին։ Վէճ ծագած է Քիլիսի մասին, զոր Թուրքերը կը պահանջեն ամբողջութեամբ։

— Արարայի հայ Լեգէոնականներուն աճիւնները Երուսաղէմ փոխադրուելով, ազգային յուղարկաւորութեամբ ամփոփուած են Սիոնի բարձրունքին հայկական գերեզմանատունը։

— Եգիպտական Քրէտի Ֆօնսիէի 15 Հոկտեմբերի վիճակահանութեան մէջ 100,000ական ֆրանք շահած են հետեւեալ թիւերը.— 15,932 (1886ի պարտաթուղթերէն), 502,976 (1903ի), 10,200 (1911ի), 5000 ֆրանք շահած է թիւ 20,704ը (1911ի)։

—Թուրքիոյ նոր պիւտճէին համար հասոյթ նախատեսուած է 218 միլիոն թրքական ոսկի. անցած տարի այս թիւն էր 153 միլիոն, որով 65 միլիոն ոսկիի յաւելում մը եղած է։ Ասկէ զատ հին տուրքերը աւելցած եւ նոր տուրքեր դրուած ըլլալով, կը յուսացուի 28 միլիոն ոսկիի աւելի հասոյթ ձեռք բերել։

ԳՆԱՀԱՏԵԼԻ ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ

Արնուվիլ-լէ-Կօնէս հայաշատ գիւղին մէջ կազմուած Հայ Լսարանական Միութիւնը իր անդրանիկ հանդէսը կուտայ յառաջիկայ կիրակի, 1 Նոյեմբեր, ցերեկէ վերջ ժամը 2ուկէսին։ Սիրով կը հրաւիրուին մօտակայ գիւղերու հայրենակիցները։ Քանի որ պայմանները թոյլ չեն տար երթալ մեր մայրենի երկիրը և հարկադրուած ենք առայժմ մնալ օտար հորիզոններու տակ, ամէնէն պարտքն է մաքառիլ այլասերման և ձուլման դէմ, կազմակերպել միութիւններ որոնք կապ հաստատեն հայրենակիցներու միջեւ և վառ պահեն ազգային ոգին։ Գ. Պ.

ՀՕԿ.ի Փարիզի Կեդր. Վարչութիւնը մեզի ղրկած է Լիօնի մասնաճիւղին վերցամսեայ հաշուեկշիռը, ուրկէ կը տեղեկանանք թէ՝ 1925 Ապրիլ 13էն Սեպտ. 13 անդամավճարներէ մուտք եղած է 1088 ֆրանք, նուէրներէ՝ 49.50, հանգէսներէ՝ 685.15։ Համագումար՝ 1822։ Ելքի կողմը, ծախքերէն զատ, Կեդր. Վարչութեան ղրկուած է 1000 ֆրանք, Տրամաթիքէն զանձելի կը մնայ 135.25, իսկ պատրաստ կայ 172 ֆրանք։

ԿՌԸՆՈՊԼԸի ելեկտրագիտութեան վարժարանին միակ հայ ուսանողը, Վահան Ապաճեան, Պոլսեցի, Սամաթիոյ թաղէն, 19 տարեկան, յաջողապէս անցուցած է իր ամավերջի քննութիւնները եւ ստացած ելեկտրագէտ-վարիչի վկայականը։

Պ. Ապաճեան պիտի շարունակէ իր ուսումը, ելեկտրագէտ-ճարտարագէտի վկայական ստանալու համար։ Յ. Փ.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Յ. Դ. Փարիզի Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի եւ արուարձաններու բոլոր խումբերը վաղը, Շաբաթ գիշեր 31 Հոկտ. ժամը 8.30ին 2 rue du Vieux-Colombier: Օրակարգ՝ Զեկուցումներ Շրջանային ժողովի եւ Կոմիտէի գործունէութեան մասին։ Ընտրութիւն նոր Կոմիտէի։

«ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔ»ի Հայրենակցական Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ՚ունենայ Կիրակի, 1 Նոյեմբ. առտուն ժամը 10ին, եկեղեցիի ճամբուն վրայ ձախ կողմի սրճարանը։ Կը հրաւիրուին երկսեռ հայրենակիցները։ Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի համարուի։

ՏԱՐՈՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայրենակցական Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ՚ունենայ յառաջիկայ Կիրակի, 1 Նոյմ.կէսօրէ վերջ ժամը 2ին 131 Faubourg du Temple «Ռօտոնտ» Լսարանի սրահը։ Մէթրօ Պէլվիլ։ Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները (Մշեցի, Պուլանըգցի, Սասունցի, Վարդօցի, Խնուսցի եւլն.)։

Հ.Յ.Դ.«կայծակ» խումբի բոլոր ընկերները ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրուին կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ուկէսին սովորական ժողովատեղին։ Անհրաժեշտ է միասին բերել անդամատետրերը։

Կ՚ՈՒԶՈՒԻ բաւական վարժ դերձակ և կամ դերձակուհի գործաւոր մը։ Դիմել 106 Ռըշիլիէօ փողոց դերձակ Կ. Երանեանի, մէթօ Պուրս Փարիզ։

Le Gérant : H. TEURNIER

Impr. MASSIS

208bis, Rue Lafayette, Paris (10e).

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը խնդրուի Թօքատցի Անեքէրի Հայկազեան որ տարի մը առաջ Փարիզ Լօզան Բասամ թիւ 13 կը բնակէր ու Սիթրոէն կ՚աշխատէր։

Տեղեկացնել H. D. Harou-tunianի Cant. de la Varizelle N. 1 Commune d'Yzieux (Loire)

ՍԱԿԱՐԱՆ

28 Հոկտեմբեր 1925

ԴՐԱՄՆԵՐ

		Ֆր.
Սթերլին,	L. St.	114
Տոլար,	Dollar	23
Մարք (ոսկի)	Mark	5
Թրքական Թղթ.	L. Trq.	13
Թրք. ոսկի	» or	96
Մէճիտիէ	Médjidié	8
Լէվա 100 հատը	Léva	17
Տրախմի »	Drachme	30
Լիր » »	Lire	93
Պելժ. ֆրանք	Frc. Belge	107
Զուից. »	Frc. Suisse	459
Չերվոնեց	(10 Roubles or)	117

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐ

Եգ. Քր. Ֆօնսիէ I	Cr. Foncier Eg.	1700
» II	»	1400
» III	»	1330
Օսմանեան երկաթ.	Lots turcs	10…

Comptoir Parisien de change et de Crédit

80, Rue Lafayette